

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

การศึกษารูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์
มหาชาติเวสสันดรชาดกในจังหวัดเชียงใหม่

โดย

พระครูสิทธิปัญญาภรณ์

พระมหาสกล มหาวิโร

และคณะวิจัยวัดสันกำแพง

สนับสนุนโดย

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงวัฒนธรรม (ส.ว.ช.)

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

การศึกษารูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์ มหาชาติเวสสันดรชาดกในจังหวัดเชียงใหม่

คณะวิจัย	สังกัด
๑. พระครูสิทธิปัญญารักษ์	หัวหน้าโครงการ
๒. พระมหาสกุล มหาวิโร	นักวิจัย
๓. พระเอม ฉนุทสาโร	ผู้ช่วยนักวิจัย
๔. พระธวัชชัย ขตุติเมธี	ผู้ช่วยนักวิจัย
๕. พระสุทธิชาติ อัจฉินธมโม	ผู้ช่วยนักวิจัย
๖. พระ กิตติศักดิ์ อภิวิฑูโณ	ผู้ช่วยนักวิจัย
๗. สามเณรสุนัน อินทาวิน	ผู้ช่วยนักวิจัย
๘. สามเณรพีรพัฒน์ ทาอาสา	ผู้ช่วยนักวิจัย

สนับสนุนโดย

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม (ส.ว.ช.)

สัญญาับอุดหนุนการวิจัยเลขที่ ๕๔ / ๒๕๕๐

การศึกษารูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์ มหาชาติเวสสันดรชาดกในจังหวัดเชียงใหม่

พระครูสิทธิปัญญากรณ์
พระมหาสกล มหาวิโร

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบ เนื้อหาและวิธีการเทศน์มหาชาติในจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบ เนื้อหา วิธีการเทศน์มหาชาติในจังหวัดเชียงใหม่ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบทอดประเพณีการเทศน์มหาชาติสืบต่อไป การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจงเฉพาะผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์เทศน์มหาชาติเท่านั้น พระสงฆ์ ๑๒ รูป ฆราวาส ๑ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แนวทางในการสัมภาษณ์ซึ่งคณะผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อที่ทำการศึกษาไว้ ๒ ประเด็น คือ รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์ มหาชาติในปัจจุบันและความเป็นไปได้ ในการประยุกต์ปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยมากขึ้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการศึกษาและเป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลภาคสนาม การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการตั้งธรรมหลวงที่พระนักเทศน์ได้เข้าไปมีส่วนร่วมด้วย

การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น ๒ ตอนคือ วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันกับกลุ่มตัวอย่าง ในขณะที่เก็บข้อมูลภาคสนามและ วิเคราะห์ข้อมูลหลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดเสร็จเรียบร้อยแล้ว นำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จากนั้นคณะผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาเรียบเรียงเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

รูปแบบ เนื้อหาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดเชียงใหม่ในสถานการณ์ปัจจุบัน เป็นการเทศน์เรียงลำดับไปที่ละกัณฑ์ ในแต่ละกัณฑ์นั้นก่อนเทศน์มีกายณ์เก้าก่อนเทศน์ ด้านเนื้อหา ใช้เนื้อหาที่แต่งเป็นร้อยยาวฉบับที่ใช้มากที่สุดคือ ฉบับสร้อยสังกร ด้านวิธีการเทศน์ พระผู้เทศน์ต้องเทศน์ทีละกัณฑ์ ๑ รูปก็เทศน์ ๑ กัณฑ์และแต่ละกัณฑ์ต้องใช้เสียงให้เหมาะสมกับกัณฑ์นั้น

ส่วนรูปแบบ เนื้อหาการเทศน์มหาชาติที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน ควรเป็นรูปแบบที่กะทัดรัด ชัดเจน ใช้เวลาน้อย แต่ยังคงเนื้อหาสาระเดิมไว้ ด้านเนื้อหา ใช้เนื้อหามหาชาติเวสสันดรชาดกของเก่าที่มีอยู่แล้วพร้อมกับสอดแทรกเนื้อหาสาระร่วมสมัยด้วย ด้านวิธีการเทศน์ พระสงฆ์ผู้เทศน์ต้องฝึกฝนเทศน์ทั้งรูปแบบเดิมและรูปแบบการบรรยายเพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบใหม่

A Study of Styles, Contents, and Chanting Methods of Mahajati Vessantara Jataka in Chiangmai Province

Phrakhru Sitthipanyaporn

Phra Maha Sakul Mahaweero

Abstract

To conservation and existence of the Traditional sermon in which its contents dealt with Mahajati Vessantara Jataka this research subjects to the study of styles, contents and chanting methods in Chiang Mai Province. The data have random got from thirteen expert and experienced participants (12 monks and 1 layman)

By interview we have provided two main questionnaires in this research – one addressed to the styles, contents and chanting methods of Mahajati Vessantara Jataka ; two to the possibility of the application in nowadays. (present)

The collected data have started from studying texts, theses and fieldworks by interviewing and observing the participants in the traditional sermon ceremony.

The analysis of data has been divided into two parts ; first analyzed data and participants (which) those have got from fieldworks, second analyzed them again and classified along with purposes of this research. In finally, we are to compile them in the description form.

In conclusion, this research found that : the styles, contents and chanting methods of Mahajati Vessantara Jataka in Chiang Mai still conserved an order sermon and in each sermon, it has “Kapkao” (a kind of Thai poetical composition) before sermoning. Its contents usually compiled to be a long Thai verse form. The popular Thai verse forms are “Soisungkorn”. The chanting methods are to use the harmonious pitch of sound in the contents and sermons.

The styles and contents that are nowadays suitable in the situation should be in the compact and clear form, but still keep the old styles and contents. The contents of Mahajati

Vessantara Jataka should compile with contemporary experiences. Monks (sermons) have to practice in both styles (old and new) more and more.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลงได้เพราะการสนับสนุนของ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม (ส.ว.ช.) ที่ให้การสนับสนุนการวิจัย

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระสงฆ์ทุกรูปที่เมตตาในการให้ข้อมูลครั้งนี้ ได้แก่ พระครูอดุลสีกิตติ์ พระครูสุนทรเจติยารักษ์ พระครูวิบูลย์กิตติรักษ์ พระประจบ จิรวฑฒโน พระประสิทธิ์ รตนเมธี พระณรงค์ฤทธิ์ ขตุติโย พระปิยะพันธ์ สุนทรปญโญ พระมหาสกุล มหาวิโร พระอธิการชาญณรงค์ จันทสโร สามเณรไกรสร วราและ สามเณรจิรพงษ์ คีรีวงศ์

ขออนุโมทนาแด่ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. มณี พยอมยงค์ (ศิลปินแห่งชาติ) ที่ได้อนุเคราะห์ ข้อมูลทั้งให้ความเมตตา แต่งกายใหม่เสริมในงานให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในส่วนของนักวิชาการที่กรุณาให้ข้อสังเกต แนะนำการสืบค้นข้อมูลจนสำเร็จลงด้วยดี ขออนุโมทนา อาจารย์ชัชวาล ทองดีเลิศ อาจารย์ที่ปรึกษาที่ได้ให้ข้อคิดและให้คำปรึกษางานวิจัยจนสำเร็จลงด้วยดี และอาจารย์ชูพนิจ เกตุมณี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ได้ให้ข้อคิดสำคัญอันเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย และอีกหลายท่านที่ผู้วิจัยได้กล่าวนามไว้ในที่นี้

พระครูสิทธิปัญญาภรณ์

พระมหาสกุล มหาวิโร

และคณะวิจัยวัดสันกำแพงปลา

๓๐ มีนาคม ๒๕๕๐

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	น
บทที่ ๑ บทนำ	
หลักการและเหตุผล	๑
วัตถุประสงค์การวิจัย	๒
คำถามหลักในการวิจัย	๒
ประโยชน์จากผลการดำเนินการวิจัย	๒
การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์	๒
บทที่ ๒ ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	
ความหมายมหาชาติเวสสันดรชาดก	๓
ประวัติการเทศน์มหาชาติ	๕
ปฐมเหตุของมหาชาติเวสสันดรชาดก	๗
มหาชาติเวสสันดรชาดกในประเทศไทย	๘
ประเพณีการเทศน์มหาชาติในล้านนาไทย	๑๑
บทที่ ๓ การดำเนินการวิจัย	
ระเบียบวิธีวิจัย	๑๘
กลุ่มตัวอย่าง	๑๘
สถานที่ดำเนินการวิจัย	๑๘
ระยะเวลาดำเนินการวิจัย ๑ ปี	๑๘
ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย	๑๙
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	
ตอนที่ ๑ รูปแบบ เนื้อหาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดเชียงใหม่	
ในสถานการณ์ปัจจุบัน	๒๒

สารบัญต่อ

ตอนที่ ๒ ผลการวิจัยรูปแบบ เนื้อหาการเทศน์มหาชาติ ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน	๘๕
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย	๑๒๕
อภิปรายผล	๑๒๖
ข้อเสนอแนะ	๑๒๘
บรรณานุกรม	๑๒๙

บทที่ ๑

บทนำ

หลักการและเหตุผล

การเทศน์มหาชาติ คือ การนำเรื่องราวของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งบำเพ็ญบารมีเป็นพระชาติสุดท้าย ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ ชื่อว่า พระเวสสันดร ในชาตินี้พระองค์ทรงบำเพ็ญทานบารมีมากที่สุดควบคู่กับบารมีอื่น ๆ พุทธศาสนิกชาวไทยตลอดจนประเทศใกล้เคียงนับถือกันมาแต่โบราณว่า เรื่องมหาชาติเวสสันดรชาดก สำคัญกว่าชาดกเรื่องอื่น ๆ และเป็นชาดกที่มีคัมภีร์แพร่หลายมากที่สุด ในล้านนาประเทศที่พบตำนานพระเวสสันดรชาดกในขณะนี้ถึง ๒๘๑ ฉบับ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความนิยมของชาดกเรื่องนี้อย่างชัดเจน

นอกจากการนิยมนำเวสสันดรชาดกแล้ว พระสงฆ์ยังนิยมนำมาเทศน์ให้แก่พุทธศาสนิกชน ได้รับฟังในโอกาสต่าง ๆ กล่าวคือ การเทศน์มหาชาติแบบสามัญจะ เรียกว่า การตั้งธรรมหลวงและแบบเฉพาะกิจ คือ เทศน์ในงานศพ งานขึ้นบ้านใหม่ งานฉลองวิหาร เป็นต้น ส่วนประชาชนนั้นก็นิยมฟังเทศน์มหาชาติกันอย่างต่อเนื่องทั้งนี้ก็เพราะ การเทศน์มหาชาตินั้นเน้นทั้งพิธีกรรม การเตรียมสถานที่และที่เป็นเสน่ห์หรือจุดเด่นการเทศน์มหาชาติ ก็คือ ทำนองเทศน์หรือระบำเทศน์

ระบำเทศน์ในล้านนา มีหลายทำนองและมีทำนองประจำเมืองด้วย เช่น จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูนมีระบำน้ำตกตาด จังหวัดแพร่มีระบำนกเขาเหิน จังหวัดน่านมีระบำช้างข้ามทุ่ง และจังหวัดลำปางมีระบำพุ่มดวง ซึ่งแต่ละระบำมีความไพเราะไม่แพ้กันเลย แต่การจะถ่ายทอดระบำเทศน์ออกมาได้ไพเราะหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับความชำนาญของผู้เทศน์เป็นหลัก หากผู้เทศน์เสียงดี ทำนองไพเราะ ว่าอักขระพยัญชนะได้ถูกต้องการเทศน์ก็ไพเราะทำให้ฟังได้ไม่เบื่อ แต่การจะเทศน์ให้ชำนาญนั้น ผู้เทศน์ต้องฝึกฝนอย่างหนักจึงจะสามารถกำหนดระบำตามที่ครู อาจารย์ผู้สอนได้ถ่ายทอดมาให้

ในอดีตนั้นผู้ต้องการเรียนเทศน์มหาชาติต้องเข้าไปเรียนกับครู อาจารย์ หรือผู้ที่ชำนาญการเทศน์เป็นการเฉพาะ เป็นการเรียนแบบไม่เป็นทางการ ผู้เรียนต้องฝึกอย่างเอาใจจริงเอาใจจึงสามารถเทศน์ได้ดี ไพเราะน่าฟัง แต่เนื่องจากปัจจุบันมีพระนักเทศน์มหาชาติน้อยมาก ประกอบกับไม่มีการจัดการเรียนการสอนการเทศน์อย่างจริงจัง ทั้งที่กล่าวได้ว่าพระองค์เทศน์คือหัวใจหลักของการเทศน์มหาชาติก็ว่าได้ หากว่าไม่ทำการศึกษาและวิจัยเพื่ออนุรักษ์ สืบทอดแล้ว

ต่อไปในอนาคตนั้นประเพณีการเทศน์มหาชาติในจังหวัดเชียงใหม่ก็คงสูญหายไปพร้อมกับกาลเวลา

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิจัย รูปแบบ เนื้อหาและวิธีการเทศน์มหาชาติในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบทอดประเพณีการเทศน์มหาชาติสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษารูปแบบ เนื้อหาองค์ความรู้การเทศน์มหาชาติในจังหวัดเชียงใหม่ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน
๒. เพื่อศึกษาวิธีการเทศน์มหาชาติในจังหวัดเชียงใหม่

คำถามหลักในการวิจัย

๑. รูปแบบ เนื้อหา การเทศน์มหาชาติในจังหวัดเชียงใหม่ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันเป็นอย่างไร ?
๒. วิธีการเทศน์มหาชาติในจังหวัดเชียงใหม่เป็นอย่างไร ?

ประโยชน์จากผลการดำเนินการวิจัย

๑. ได้รู้รูปแบบ และเนื้อหาการเทศน์มหาชาติทั้ง ๑๓ กัณฑ์ที่มีความเหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบัน
๒. ได้ผลิตพระนักเทศน์มหาชาติในจังหวัดเชียงใหม่ให้มีความรู้และการเทศน์ที่ถูกต้อง

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. นำรูปแบบและเนื้อหาการเทศน์มหาชาติจากการวิจัย จัดทำเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนท้องถิ่นได้
๒. นำรูปแบบและเนื้อหาที่ได้จากการวิจัย มาทำการอบรมเชิงปฏิบัติการแก่พระภิกษุสามเณรผู้สนใจในการเทศน์มหาชาติ จำนวน ๑๐๐ รูป

บทที่ ๒

ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ความหมายมหาชาติเวสสันดรชาดก

บรรดาชาดกในพระพุทธศาสนานั้นมหาชาติเวสสันดรชาดกเป็นชาดกที่มีคนรู้จักมากที่สุด เพราะฉะนั้นจึงมีผู้สนใจศึกษาจำนวนมากตามความสนใจ เรื่องแรกสุดที่ผู้รู้มักให้ความสำคัญคือ ความหมายของมหาชาติเวสสันดรชาดกซึ่งมีผู้รู้ได้ให้ความหมายแตกต่างกันดังนี้

มหาชาติ หมายถึงการเกิดครั้งใหญ่ หรือครั้งสำคัญที่สุดของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ เมื่อชาติที่พระองค์มีพระกำเนิดเป็นพระเวสสันดรที่ว่าสำคัญเพราะเป็นชาติสุดท้ายก่อนจะได้เป็นพระพุทธเจ้าประการหนึ่ง เป็นชาติที่ทรงบำเพ็ญบารมีมากมายสูงสุดยิ่งกว่าเมื่อทรงมีพระกำเนิดในชาติต่าง ๆ อีกประการหนึ่งกล่าวได้ว่าในชาติอื่น ๆ ทรงสร้างบารมีไม่ครบ ๑๐ ประการ แต่ในชาติพระเวสสันดรทรงบำเพ็ญบารมีครบทั้ง ๑๐ ประการ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา ความสำคัญของการเกิดเป็นพระเวสสันดรมีอยู่ดังกล่าวนี้น ท่านจึงถือกันว่าเป็นมหาชาติ (เจือ สตะเวทิน, ๒๕๐๖ : ๒)

มหาชาติ แปลตามตัวว่า ชาติใหญ่ ชาติสำคัญ หมายถึง เรื่องมหาเวสสันดรชาดก อันเป็นบุรพประวัติของพระพุทธเจ้าเมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร โอรสพระเจ้ากรุงสทศชัย ได้ทรงบำเพ็ญ ปรมาตบารมีเป็นที่สุด เมื่อสิ้นพระชนม์จึงกลับพระชาติมาเกิดเป็นพระพุทธองค์ ได้ตรัสรู้พระธรรมวิเศษ และบรรลุพระปริณิพพาน ฉะนั้นพระเวสสันดรจึงเป็นพระชาติสำคัญยิ่งของพระพุทธองค์ (เปลื้อง ณ นคร, ๒๕๑๕ : ๔๘)

ชาดกเรื่องนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระชาติที่สำคัญที่สุดของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์และเป็นมนุษย์ในพระชาติสุดท้าย ก่อนที่จะได้เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระชาติที่ทรงบำเพ็ญบารมีมากมายสูงสุดยิ่งกว่าในพระชาติก่อน ๆ กล่าวคือ ทรงบำเพ็ญบารมีครบทั้ง ๑๐ ประการ พระชาติที่เป็นพระเวสสันดรนี้จึงเป็นพระชาติที่ยิ่งใหญ่ที่เรียกว่า มหาชาติ (ประคอง นิมมานเหมินทร์, ๒๕๒๖ : ๑)

เหตุที่เรียกว่า มหาชาติ เพราะเป็นการประชุมลงแห่งบารมีครั้งยิ่งใหญ่ คำว่า บารมี หมายถึง การบำเพ็ญคุณธรรมที่จะนำไปสู่ผลสำเร็จ คือพระโพธิญาณ บารมีของพระโพธิสัตว์ มีถึง ๓๐ เรียกว่า บารมี ๓๐ ทศ ท่านแบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ บารมีธรรมดา เป็นบารมีขั้นต้น ชั้นเริ่มปฏิบัติ มีผิดบ้าง ถูกบ้าง บกพร่องบ้าง มี ๑๐ ประการ อุปบารมี เป็นบารมีระดับกลาง คือชั้นแก้ไข จนการ

ปฏิบัตินั้นถูกต้องมากขึ้น ใกล้ทางสำเร็จมากขึ้นมี ๑๐ ประการ ปรมัตถบารมี เป็นบารมีขั้นสูงสุด คือ ขั้นบรรลुผลสมบุรณ์ คือเต็มที่สุดเปี่ยมที่สุด มี ๑๐ ประการเช่นกัน

ในทศชาติหรือที่เรียกว่าพระเจ้าสิบชาติ ก่อนที่พระองค์จะอุบัติมาเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในจำนวนเก้าชาติ นับแต่พระเทมียันจนถึงวิสุทธิกษัตริย์บำเพ็ญบารมีเฉพาะข้อใดข้อหนึ่ง ดังนี้

๑. พระเทมียโป้ ทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี คือการถือบวช

๒. พระมหาชนก ทรงบำเพ็ญวิริยบารมี คือ ความเพียร

๓. พระสุวรรณสาม ทรงบำเพ็ญเมตตาบารมี คือ ความรักความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข

๔. พระเนมิราช ทรงบำเพ็ญปัญญาบารมี คือ ความรอบรู้

๕. พระมหาสถ ทรงบำเพ็ญปัญญาบารมี คือ ความตั้งใจอันแน่วแน่

๖. พระภูริทัต ทรงบำเพ็ญศีลบารมี คือ ความสำรวมกาย วาจา ใจ

๗. พระจันทกุมาร ทรงบำเพ็ญขันติบารมี คือ ความอดทน

๘. พระนารทะ ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี คือ การวางใจเป็นกลาง

๙. พระวิสุทธิกษัตริย์ ทรงบำเพ็ญสัจจบารมี คือการรักษาความสัตย์ และความซื่อตรง

ในจำนวนเก้าชาติ ดังกล่าวมา หาได้บำเพ็ญทุกบารมีไม่ เพราะเหตุนี้ในจำนวนเก้าชาติ ท่านจึงมีเรียกว่า มหาชาติ แต่ในชาติสุดท้ายที่เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร ทรงบำเพ็ญทานบารมีเป็นยอดนักเสียสละของโลกนี้ บารมีทั้งหมดสิบประการ มาประชุมสมบูรณ์ในชาตินี้ ท่านจึงเรียกเวสสันดรตอนนี้ว่า มหาชาติ (พระครูวิวัชรธรรมโกศล, ๒๕๓๖ : ๗-๘)

กล่าวว่า การที่เรียกเรื่องเวสสันดรชาดกว่ามหาชาตินั้น เพราะเป็นชาติซึ่งแสดงบารมีของพระโพธิสัตว์ครบบริบูรณ์ เป็นแบบอย่างของมนุษย์ผู้ก้าวถึงขั้นสูงสุดแห่งการดำเนินชีวิตในทางของวิวัฒนาการ อันนำไปสู่ความเต็มเปี่ยมทางจริยธรรม ความรู้และการข้ามพ้นวิภวสงสาร ซึ่งเป็นห่วงสุดท้ายอันจะแยกออกเสียจากการเกิดเป็นเทวดา การเรียกเรื่องนี้ว่า มหาชาตินั้น ได้เรียกกันมาแต่สมัยสุโขทัย และประเพณีนิยมมีเทศน์เรื่องเวสสันดรชาดกก็อาจเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เพราะมีหนังสือภาษามครเรื่องชื่อว่า “เวสสันดรทีปนี” เป็นหนังสือขึ้นฎีกาแต่งอธิบายความในอรรถกถาหาเวสสันดรชาดก ซึ่งพระสิริมังคลาจารย์แต่งที่จังหวัดเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๐ แสดงว่า ชาวภาคเหนือนิยมเรื่องเวสสันดรชาดกมาก่อน ถือว่าเวสสันดรชาดก เป็นเรื่องราวการบำเพ็ญทานบารมีอันยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์อันเป็นพระชาติสุดท้าย ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า ทั้งเนื้อเรื่องก็มีอรรถรสไพเราะ มีคติสอนใจเป็นอย่างดี ชาวพุทธจึงนิยมฟังเทศน์มหาชาติเป็นประจำ ถึงกล่าวกันว่าตราบนานแสนนานที่ยังฟังเทศน์มหาชาติอยู่แล้ว พระพุทธศาสนาจะ

มันคงยืนยาวอยู่ตราบนั้น เพราะคติเรื่องสอนใจที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดกนั้น สอนเกี่ยวกับการให้ทาน ความสามัคคี การสงเคราะห์ผู้อื่น และการกระทำตนให้เป็นประโยชน์ ถ้าหากทุกคนฟังเทศน์มหาชาติแล้ว ปฏิบัติตามปฏิปทาของพระเวสสันดร บ้านเมืองจะร่มเย็นและพุทธศาสนาที่รุ่งเรืองยืนยาวต่อไป ความเชื่ออีกประการหนึ่งกล่าวกันว่า หากใครได้ฟังเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์แล้ว ซึ่งมีพระคาถาเป็นภาษาบาลีรวมพันคาถาจะมีอานิสงส์มาก (มณี พะยอมยงค์, ๒๕๑๗ : ๒๗-๒๘)

มหาชาติ หรือ เวสสันดรชาดกถือเป็นชาดกที่ศรัทธาสาธุชนชาวล้านนานิยมฟังกันอย่างแพร่หลาย ทั้งนี้ก็เพราะเป็นเรื่องในชุดทศชาติชาดก ซึ่งถือกันว่าเป็นพระชาติสุดท้าย ก่อนที่พระโพธิสัตว์จะได้มาตรัสเป็นพระพุทธเจ้า เป็นชาติที่ทรงบำเพ็ญบารมีมากกว่าในชาติอื่น ๆ และเป็นชาดกที่มีบันทึกไว้ใน มาลัยยเหตุตเถรวาทว่า พระอริยมะตโดยโพธิสัตว์บอกกับพระมหาเถรเทพมัลลว่า ผู้ที่ประสงค์จะพบพระพุทธอริยมะตโดยเจ้านั้นจะต้องฟังเวสสันดรชาดกให้จบภายในหนึ่งวันกับหนึ่งคืน (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๕ : ๑)

จากความหมายดังกล่าว พอสรุปได้ว่า มหาชาติเวสสันดรชาดก หมายถึง เรื่องราวการบำเพ็ญเพียรของพระโพธิสัตว์ที่ยิ่งใหญ่ ตอนเกิดเป็นพระเวสสันดรที่ทรงบำเพ็ญปรมัตถบารมีอย่างยิ่งยวดโดยเฉพาะทานปรมัตถบารมี และเป็นพระชาติสุดท้าย ก่อนจะมาเป็นพระพุทธเจ้าในปัจจุบัน

ประวัติการเทศน์มหาชาติ

การเทศน์มหาชาติ หรือ การฟังเทศน์มหาเวสสันดรชาดก คือ การฟังเทศน์เรื่องราวของพระพุทธเจ้า ตอนที่เกิดเป็นพระเวสสันดรซึ่งเป็นพระชาติ สุดท้ายในทศชาติ ก่อนที่จะเกิดมาเป็นพระพุทธเจ้าในปัจจุบัน

เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนในเรื่องมหาชาติ ขอนำเสนอความเป็นมาของชาดกก่อน เพื่อให้ได้ทราบถึงชาติสุดท้ายก่อนที่จะสำเร็จเป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

หลังจากองค์สมเด็จพระสัมพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว พระอรหันต์ผู้ทำสังคายนาพระไตรปิฎกได้แบ่งชาดกไว้เป็นหมวดหมู่ ตั้งแต่ สังคายนาน้อยไปหามาก เช่น ที่มีคาถาเดียวเรียกว่า เอกนิบาตชาดก สองคาถา เรียกว่า ทูกนิบาต จนถึงเรื่องที่เกิด ๘๐ คาถา เรียกว่า มหานิบาตชาดก มีอยู่ ๑๐ เรื่องที่เรียกว่า ทศชาติชาดก แต่นุคคลทั่วไป เรียกว่า พระเจ้า ๑๐ ชาติ ซึ่งชาวพุทธส่วนมากเชื่อกันว่าใน ๑๐ ชาติสุดท้ายนี้ พระพุทธเจ้าได้บำเพ็ญบารมี ๓๐ ทศกัณฐบารมี คำว่า บารมี หมายถึง การบำเพ็ญคุณธรรมที่จะนำไปสู่ผลสำเร็จคือ พระโพธิญาณ บารมี ๓๐ ทศแยกเป็นระดับต่ำได้แก่ บารมี ๑๐ ระดับกลาง ได้แก่อุปบารมี ๑๐ ระดับสูงได้แก่ปรมัตถบารมี ๑๐

รวมเป็น ๓๐ ทศ ในชาติ สุดท้ายทั้ง ๑๐ ชาติ พระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมีครบตามลำดับดังนี้

๑. พระเทมิย์ไ้ ทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี คือการถือบวช
๒. พระมหาชนก ทรงบำเพ็ญวิริยบารมี คือ ความเพียร
๓. พระสุวรรณสาม ทรงบำเพ็ญเมตตาบารมี คือ ความเมตตา
๔. พระเนมิราช ทรงบำเพ็ญอธิษฐานบารมี คือ ความตั้งใจอันแน่วแน่
๕. พระมโหสถ ทรงบำเพ็ญปัญญาบารมี คือ ความรู้
๖. พระภริทัต ทรงบำเพ็ญศีลบารมี คือการสำรวมกาย วาจา ใจ
๗. พระจันทกุมาร ทรงบำเพ็ญขันติบารมี คือ ความอดทน
๘. พระนารทะ ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี คือการวางใจเป็นกลาง
๙. พระวิฑูรบัณฑิต ทรงบำเพ็ญสัจจบารมี คือการรักษาความสัตย์และความซื่อตรง
๑๐. พระเวสสันดร ทรงบำเพ็ญทานบารมี คือการบริจาคทานเสียสละประโยชน์

ส่วนตัว

ในชาติสุดท้ายทั้ง ๑๐ ชาติ นี้ พระพุทธเจ้าจะทรงบำเพ็ญบารมีเพียงข้อใดข้อหนึ่งก็หาไม่ หากแต่พระองค์จะทรงบำเพ็ญบารมีครบทั้ง ๓๐ ทศทุกชาติ แต่ก็กล่าวว่าพระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีในแต่ละชาติ เพราะหมายเอาความเด่นของบารมีที่เยี่ยมเป็นหนึ่งกว่าอีก ๙ บารมีอื่น ๆ เช่น ในชาติสุดท้าย คือ พระเวสสันดรพระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีครบทั้ง ๓๐ ทศ แต่พระองค์มุ่งบริจาคทานจนทานบารมีเป็นจุดเด่น เราจึงกล่าวว่าพระองค์บำเพ็ญทานบารมี ที่จริงแล้วพระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีอื่น ๆ ดังเช่น ทรงออกบวชเป็นดาบส บำเพ็ญพรตเป็นเนกขัมมบารมี และศีลบารมี ทรงระงับความโกรธด้วยขันติบารมีเมื่อชุกเขี่ยนกันหาชาติต่อหน้าของพระองค์ ทรงใช้ปัญญาบารมีระงับความโสโครกเศร้าของพระนางมัทรี เป็นต้น เมื่อได้ทราบว่ามีทั้ง ๑๐ ทศหรือ พระเจ้า ๑๐ ชาติเป็นมาอย่างไรแล้ว ต่อไปจะได้กล่าวความเป็นมาเฉพาะพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ คือ พระเวสสันดร ซึ่งนิยมนิเทศน์จนกลายเป็นประเพณีการเทศน์มหาชาติ

ที่เรียกว่า มหาชาตินั้น จะเรียกเฉพาะในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทยเท่านั้น เพราะชาดกทั้งหมดซึ่งมีอยู่ ๕๕๐ เรื่อง ไม่ปรากฏว่าเรื่องใดเลยที่อยู่ในคัมภีร์ชาดกที่เรียกว่า มหาชาติชาดก เรื่องยาวมีอยู่ทั้งหมด ๑๐ เรื่อง รวมทั้งเรื่องเวสสันดรชาดกด้วยนั้น จัดอยู่ในคัมภีร์ ชื่อ มหานิบาต ซึ่งเราเรียกกันว่า ทศชาติ แต่ไม่เรียกอีก ๕ เรื่องว่า มหาชาติ

การที่เรียกเรื่องเวสสันดรชาดกว่ามหาชาตินั้น เพราะเป็นชาติซึ่งแสดงบารมีของพระโพธิสัตว์ครบบริบูรณ์ เป็นแบบอย่างของมนุษย์ผู้ก้าวถึงขั้นสูงสุดแห่งการดำเนินชีวิตในทางของ

วิวัฒนาการ อันนำไปสู่ความเต็มเปี่ยมทางจริยธรรม ความรู้และการข้ามพ้นวิญญูสงสาร ซึ่งเป็นหวังสุดท้ายอันจะแยกออกเสียจากการเกิดเป็นเวทนา

ปฐมเหตุของมหาชาติเวสสันดรชาดก

มหาเวสสันดรชาดกเป็นชาดกที่มาในพระไตรปิฎกเฉพาะฉบับภาษาไทยที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดพิมพ์นั้น อยู่ในพระสุตตันตปิฎกเล่มที่ ๓๘ ขุททกนิกายชาดกภาค ๒ มหานิบาตชาดก หน้าที่ ๔๔๗ อันเป็นชาดกที่ ๑๐ คือ เวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นมูลเหตุของมหาชาติเวสสันดรชาดก ฉะนั้นเมื่อนักปราชญ์จะนำมหาเวสสันดรชาดกมาแต่งก็ได้อาศัยเค้าโครงเรื่องในส่วนของการาจากพระไตรปิฎกเป็นโครงเรื่องแล้วแปลเป็นภาษาท้องถิ่นของตนเอง

จากการศึกษาของ เกษม บุญศรี ได้กล่าวถึงมูลเหตุการเกิดของมหาชาติเวสสันดรชาดกไว้ตรงกันว่า ต้นเหตุที่จะรู้เรื่องมหาชาตินั้น เกิดขึ้นแต่ครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ พระองค์ทรงเล่าเรื่องไว้ดังนี้ ว่าหลังจากได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ทรงแสดงธรรมสั่งสอนประชาชนในบ้านน้อยเมืองใหญ่ มีคนยอมรับนับถือหลักธรรมที่ทรงสอนยอมรับเอาหลักธรรมของพระพุทธเจ้าไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันของตน ๆ ข่าวนี้อันกระจายไปทั่วทิศานุทิศ พระเจ้าสุทโธทนะพระพุทธบิดาได้ทรงสดับข่าวอยู่ตลอดเวลา ทั้งปรารถนาจะได้ทอดพระเนตรพระโอรส ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้า จึงได้จัดส่งอำมาตย์ผู้ใหญ่ไปเชิญเสด็จถึง ๑๐ ครั้ง กาลล่วงมาได้ ๗ ปี นับแต่ปีเสด็จออกผนวชส่งไป ๕ ครั้งก็หายเงียบ ครั้งที่ ๑๐ จึงเลือกอำมาตย์ผู้ใหญ่ที่ฉลาดในการเพ็ดทูลและคุ้นเคยกับพระพุทธเจ้าแต่ยังทรงพระเยาว์เมื่อครั้งยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ

ในครั้งนี้พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาเห็นควรแก่กาลแล้ว จึงเสด็จพระพุทธดำเนนพร้อมด้วยภิกษุพุทธสาวกประมาณสองหมื่น ถึงกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ประทับอยู่ ณ วัดนิโครธาราม ซึ่งพระประยูรญาติจัดถวายเป็นสังฆาราม หม่อมพระญาติทรงแสดงอาการกระด้างกระเดื่องต่อพระองค์ ด้วยทรงเข้าพระทัยว่า พระองค์เป็นชั้นลูกหลาน พระพุทธเจ้าจึงทรงทรมานด้วยอุบายวิธีจนหม่อมพระญาติสิ้นพยศแล้ว ฝนโบกขรพรรษตกลงมา ฝนนี้มีหลายลักษณะประหลาดคือ เหมือนฝนที่ตกลงบนใบบัว ใครต้องการให้เปียกก็เปียก ใครไม่ต้องการให้เปียกก็ไม่เปียก เมื่อพระประยูรญาติเสด็จกลับหมดแล้ว พระสาวกจึงทูลถามว่า ฝนเช่นนี้เคยตกมาบ้างแล้วหรือไม่ พระพุทธเจ้าจึงทรงเล่าให้พระสาวกฟัง เรื่องพระเวสสันดรว่าเคยมีฝนโบกขรพรรษตกอย่างนี้มาก่อนแล้ว (เกษม บุญศรี, ๒๕๓๘ : ๔)

สรุปได้ว่า มูลเหตุของการขึ้นเวสสันดรชาดก เพราะพระพุทธเจ้าตรัสไขปัญหาความสงสัยแก่พระภิกษุที่ทูลถามถึงฝนโบกขรพรรษซึ่งเคยมีมาแล้วในพระชาติที่เกิดเป็นพระเวสสันดร

มหาวาเสสันดรชาดกในประเทศไทย

มหาวาเสสันดรในประเทศไทย มีความเจริญรุ่งเรืองเริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ จากหลักฐานที่ปรากฏในศิลาจารึก นครชุม ที่แสดงให้เห็นว่า มหาวาเสสันดรชาดกมีความเจริญรุ่งเรือง เป็นที่นิยมฟังกันในสมัยกรุงสุโขทัยนั้น มีข้อความดังนี้

“อันหนึ่งโสดนับแต่ปีสถาปนาพระมหาธาตุนี้ไปเมื่อน้ำได้ก้าสิบเก้าปี เถึงในปีขุนอันว่าพระปิฎกไตรนี้จักหายและหาคนรู้จักแท้แลมิได้เลย ยังมีคนรู้กันละเล็กละน้อยไชร์ ธรรมเนียมอันเป็นต้นว่า พระมหาชาติ หาคนสวดแลมิได้เลย ธรรมเนียมอันอื่นไชร์มีต้นหาปลายมิได้ มีปลายหาต้นมิได้เลย จำพวกพระอภิธรรมไชร์ พระปัญญาและพระยมกจักหายเมื่อนั้นแล” (ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ . จารึกสุโขทัย หน้า ๔๕)

และจากจารึกสุโขทัยภาคที่ ๑ หลักที่ ๑๔ จารึกวัดเขมา พ.ศ. ๒๐๙๕ ซึ่งสมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงกล่าวไว้ว่า ประเพณีการฟังมหาชาติมีมาแล้วแต่สมัยสุโขทัย ซึ่งเนื้อความในจารึก ความว่า“ลายปักผืนหนึ่ง คำคำลึงหนึ่ง อำแดงหอมชื่อไวรอมมหาเวสสันดร อำแดงเสนบุษามหาเวสสันดร สำหรับหนึ่ง หนึ่งบาท” (พินทร น้อยพุทธา, ๒๕๓๕ : ๑๑๑)

หลังจากสิ้นสมัยสุโขทัยแล้วไม่ปรากฏว่าไม่มีการแต่งมหาชาติเพิ่มเติมเลย ต่อมาในสมัยอยุธยาเริ่มมีมหาชาติคำหลวงเกิดขึ้น ซึ่งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โปรดให้แต่งขึ้น ๒ เรื่อง คือ มหาชาติคำหลวง กับ ลิลิตยวนพ่าย ทั้งสองเรื่องนี้เป็นวรรณคดีชั้นเก่าที่มีความสำคัญไม่น้อย มหาชาติคำหลวงเป็นหนังสือทางศาสนา ส่วนหนังสือลิลิตยวนพ่ายเป็นหนังสือกวีนิพนธ์ทางประวัติศาสตร์สดุดีวีรกรรมของพระมหากษัตริย์ทั้งสองเรื่องนี้เป็นหนังสืออ่านเข้าใจยาก เพราะมีศัพท์โบราณอยู่มาก

หนังสือคำหลวงในวรรณคดีมีหนังสือ คำหลวงอยู่เพียงสี่เรื่อง คือ มหาชาติคำหลวง นันทโศกนันทสูตรคำหลวง พระบาลีคำหลวง และพระนลคำหลวง นับว่าเป็นประเภทหนังสือมีไม่มาก พิจารณาตามหนังสือทั้งสี่เรื่องที่กล่าวมาแล้ว พอจะอนุมานได้ว่าหนังสือคำหลวงนั้นมีลักษณะดังนี้ คือ ๑) เป็นหนังสือที่พระมหากษัตริย์ หรือ เชื้อพระวงศ์ผู้ใหญ่จัดให้มีขึ้น จะโดยทรงนิพนธ์เอง หรือทรงเป็นพระธุระให้ผู้อื่นนิพนธ์ขึ้นก็ได้ ๒) เนื้อเรื่องต้องเป็นเรื่องที่ศักดิ์สิทธิ์หรือ

เป็นเรื่องสำคัญทางศาสนา หรือตำนาน ๓) แบบคำประพันธ์หนังสือคำหลวงมีทั้ง โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน

คำหลวงอาจหมายถึง เป็นฉบับที่ถูกต้อง ควรยึดถือเป็นแบบฉบับก็ได้ หนังสือคำหลวงเล่มแรก คือ มหาชาติคำหลวง ซึ่งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่งขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๕” (เปลื้อง ณ นคร, ๘๒)

คำว่า มหาชาติ แปลว่า ชาติใหญ่ ชาติสำคัญ หมายถึง เรื่องมหาเวสสันดรชาดกอันเป็นบุรพประวัติของพระพุทธองค์เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร โอรสพระเจ้าสุทนต์ ได้ทรงบำเพ็ญปรมาถบารมีเป็นที่สุด เมื่อสิ้นพระชนม์ จึงกลับพระชาติมาเป็นพระพุทธองค์ ได้ตรัสรู้พระธรรมวิเศษ และบรรลุปรินิพพาน ฉะนั้น มหาเวสสันดรจึงเป็นพระชาติอันสำคัญยิ่งของพระพุทธองค์ และกาลก่อนนั้นพระพุทธองค์ได้เสวยพระชาติมาแล้วหลายพระชาติ ได้ทรงบำเพ็ญบารมีมามาก แต่ยังไม่ถึงปรมาถบารมี (มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๑๓๐-๑๓๒)

ส่วนตำนานหนังสือมหาชาติของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ในหนังสือ มหาชาติคำหลวง ฉบับหอพระสมุดพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๐ ว่าเรื่องมหาชาตินี้ น่าจะได้แปลเป็นภาษาไทยตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยแล้ว แต่หากต้นฉบับสูญหายไป หนังสือมหาชาติแปลเป็นภาษาไทยเก่าแก่ที่สุดที่มีอยู่เวลานี้ คือ มหาชาติคำหลวง แต่จากหลักฐานในประชุมจารึกสุโขทัย ภาคที่ ๑ หลักที่ ๑๔ ความว่า “มหาเวสสันดร อ้าแดงเสนบูชามหาเวสสันดร สำหรับหนึ่ง หนึ่งบาท” ข้อความที่ว่านี้แสดงให้เห็นว่าประเพณีการฟังมหาชาติมีมาแล้วแต่สมัยกรุงสุโขทัยแล้ว

มหาชาติคำหลวงคำหลวงนี้ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โปรดให้ประชุมราชบัณฑิตแปลและแต่งเป็นสำนวนไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๕ การแปลนั้นพยายามให้ความใกล้เคียงกับต้นฉบับเดิมไม่ได้ขยายตกแต่งเนื้อความให้พิสดารมากนัก ส่วนมากจะเขียนเป็นร้อยยาว แต่ตอนใดต้องการให้ไพเราะก็แต่งเป็นกาพย์บ้าง โคลงบ้าง ฉันท์บ้าง (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, หน้าคำนำ) ใช้สำหรับนำมาสวดให้อุบาสกอุบาสิกา ฟังเวลาที่ไปบำเพ็ญกุศลที่วัด มีการสวดเป็นทำนองต่าง ๆ โอดครวญแซมซ้ำ สมัยกรุงศรีอยุธยาสวดที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์สวดที่วิหารวัดพระศรีรัตนศาสดารามจึงเรียกว่า สวดไอ้เอื้อวิหารราย ผู้สวดจะเป็นฆราวาส (พินทร น้อยพุทธา, หน้า ๑๑๓)

ต่อมาราว พ.ศ. ๒๑๖๓-๒๑๗๑ พระเจ้าทรงธรรม ได้ทรงนิพนธ์มหาชาติสำนวนไทยอีกฉบับหนึ่งเรียกว่า กาพย์มหาชาติ ทรงนิพนธ์เป็นร้อยยาวตลอดทั้ง ๑๓ กัณฑ์ (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, หน้าคำนำ)

พอถึงสมัยอยุธยาตอนปลายหลังจากพระเจ้าทรงธรรมแล้ว วรรณกรรมเกี่ยวกับมหาชาตินั้นไม่มีเลย หรือจะมีฉบับราษฎรแต่งขึ้นสำหรับใช้เทศน์ตามวัดวาอารามต่าง ๆ ก็เป็นไปได้

ต่อเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า เอกสารคำราชของไทยเราถูกพม่าเผาเสียหายหมด กรุงก็แตก แม้แต่พระสงฆ์องค์เจ้าตลอดจนประชาชนก็พลัดพรากจากการถูกกวาดต้อนเป็นเชลยบ้าง หลบหนีไปอยู่ตามเขาบ้าง เมื่อกลับมาหลังจากเหตุการณ์สงบก็ถูกเผาไปบ้าง ถูกขโมยหรือกระจุยกระจายบ้าง มหาชาติคงจะเหลือจากกรุงแตกไม่สมบูรณ์

จวบจนรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงกอบกู้เอกราชจากพม่า กวีคู่พระบารมีของพระองค์ ได้แก่ หลวงสรวิชาติ (หน) ได้แต่งมหาชาติกัณฑ์มัทรี กุมารขึ้นซ่อมของเก่า และฟังกันต่อมาหมดสมัยกรุงธนบุรี

ต่อมาอีกต่าง ๆ ได้ช่วยกันแต่งเพิ่มเติมจนครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ โดยเฉพาะกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงนิพนธ์ไว้ถึง ๑๑ กัณฑ์ เว้นกัณฑ์มัทรีและมหาพนเท่านั้น และมหาเวสสันดรชาดกร่ายยาว (ฉบับที่ใช้อยู่ปัจจุบัน) เป็นฉบับคัดเลือกคือเลือกเฟ้นสำนวนร่ายยาวที่ดีที่สุดของกวีต่าง ๆ ปรากฏตามสารบัญว่า ที่มีสำนวนของกรมพระปรมานุชิตฯ ๕ กัณฑ์ คือ กัณฑ์ทศพร กัณฑ์หิมพานต์ กัณฑ์มหาราช กัณฑ์ฉกษัตริย์ และนครกัณฑ์ พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ๓ กัณฑ์ คือ กัณฑ์วนปเวสน์ กัณฑ์จุลพน กัณฑ์สักกบรรพ สำนวนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) คือ กัณฑ์กุมาร และกัณฑ์มัทรี ของพระเทพโมลี (กลั่น) ๑ กัณฑ์ คือ กัณฑ์มหาพน สำนักวัดถนน (ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง) หนึ่งกัณฑ์ คือ กัณฑ์ทานกัณฑ์ วัดสังขาย (ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง) หนึ่ง กัณฑ์ คือ กัณฑ์ชูชก นับได้ว่ามหาเวสสันดรชาดกฉบับนี้ เป็นแบบอย่างชั้นเอกของสำนวนร่ายยาว(มณี พะยอมยงค์, ๒๕๑๕:) รวมทั้งหมดเรียกกันว่า มหาชาติกลอนเทศน์ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการก็ได้ใช้เป็นแบบเรียนเนื่องด้วยวรรณคดีอยู่บัดนี้ และได้แก้ไขปรับปรุงกันมาจนถึงรัชกาลที่ ๔ และมีสำนวนร้อยแก้วของเก่าอยู่ในฉบับทศชาติและสำนวนของราชบัณฑิตยสถานบ้างของสมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงชินวราธิบดีวิวัฒน์ ฉบับหลังสุดเห็นจะเป็นสำนวนของสำนักอบรมครูวัดสามพระยากรุงเทพฯ

โดยที่เรื่องมหาชาติเป็นเรื่องสำคัญและพุทธศาสนิกชนนิยมกันว่าเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์ จึงมีผู้คิดเขียนเรื่องนี้เป็นกลอนบ้าง ร่ายยาวบ้าง อีกหลายสำนวน กระจายไปตามภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย เช่นทางภาคพายัพก็มีสำนวนหนึ่ง ทางตะวันออกเฉียงเหนือก็มีสำนวนหนึ่งต่างหาก และในภาคนี้มีหลายสำนวน เช่นสำนวนทางร้อยเอ็ดและสำนวนทางขอนแก่นเป็นต้น และยังมีนักปราชญ์ได้แต่งเป็นคำฉันท์ไว้อีก หนังสือมหาชาติในภาษาไทยทุกสำนวน ล้วนเป็นวรรณกรรมชั้นเยี่ยมของไทยเรา เป็นมรดกอันล้ำค่าในจำนวนมรดกทั้งหลายที่ไทยได้รับมาถ้าจะว่าถึงเนื้อความก็มีความเต็มบริบูรณ์ เป็นคดีน่าอ่าน ได้ทั้งคติสอนใจและความบันเทิงไปในตัว ถ้าจะว่าถึงสำนวนโวหารก็เป็นสำนวนที่ไพเราะจับใจ ถ้าจะว่าถึงภาษาที่เป็นภาษาบริสุทธิ์ มีตั้งแต่เก่าจนถึงใหม่ และเป็นการบังเอิญที่น่าอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่งคือคาถาบาลีเดิมเรื่องเวสสันดรนั้นทั้ง

๑๓ กัณฑ์ ทำนองสรภัญญะไม่ซ้ำกันเลย แม้ลักษณะนั้นที่จะชื่อเดียวกัน แต่ทำนองก็ยกคำ ครุ ฤ หุ ที่ไม่ต้องเป็นไปตามบังคับตายตัวให้ต่างกันได้ทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ทำนองก็ไม่ซ้ำกันอีก และที่เป็นพิเศษนั้นมีทำนองรับทำนองส่งทุกกัณฑ์เช่นแหล่งท้ายของหิมพานต์สำนวนจะต้องเยื้องไปหาทานกัณฑ์ แหล่งต้นของทานกัณฑ์สำนวนจะต้องเอื้อมมารับหิมพานต์ มีทำนองรับและส่งอย่างนี้ทุกกัณฑ์จัดว่าเป็นพิเศษอยู่ (เกษม บุญศรี, ๒๕๓๘ : ๑๒)

สรุปได้ว่า มหาชาติเวสสันดรชาดกในประเทศไทย ปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นเบื้องต้น และมีพัฒนาการเรื่อยมาจนถึงสมัยอยุธยา ธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์จวบจนปัจจุบัน โดยผู้แต่งนั้นมีทั้งพระมหากษัตริย์ เจ้าขุนมูลนาย พระสงฆ์องค์เจ้า และราษฎรทั่วไป และมีสำนวนที่หลากหลายตั้งแต่ฉบับคาถาพัน แต่งเป็นร้อยบ้าง ฉันทบ้าง โคลงบ้าง ตามสำนวนของท้องถิ่นของภาคนั้น ๆ

ประเพณีการเทศน์มหาชาติในล้านนาไทย

ประเพณีการเทศน์มหาชาติ แต่เดิมมาไม่ปรากฏว่ามีการกำหนดในเดือนอะไรแน่ แต่เท่าที่ปรากฏตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ เป็นต้นมา การเทศน์มหาชาติ มักนิยมเมื่อเทศกาลออกพรรษาแล้ว ในเดือน ๑๑ ได้ หรือเดือนเก็ยเหนือข้างแรมหรือข้างขึ้นเดือน ๑๒ ได้ หรือเดือนยี่เหนือ แต่มารัชกาลที่ ๕ ทรงถือการเทศน์มหาชาติเป็นประเพณีสำหรับบ้านเมือง สำหรับวันจัตถันนั้นก็กำหนดใกล้เคียงกันตามความเหมาะสมในแต่ละภาค สำหรับการเทศน์มหาชาติทางล้านนาไทยนิยมการจัดการเทศน์ในเดือนยี่เหนือเพ็ญตรงกับเดือน ๑๒ ได้เพ็ญ ทางสุริยคติเป็นเดือนพฤศจิกายนและเดือน ๔ ๕ ๖ เหนือตรงกับเดือน ๒ ๓ ๔ ของภาคกลาง แต่นิยมที่สุดก็คือ เดือนยี่เพ็ญ ในการจัดให้มีการเทศน์มหาชาตินั้น ส่วนมากก็จะพิมพ์ฎีกาแจกหาผู้เป็นเจ้าของกัณฑ์ในแต่ละกัณฑ์ให้ได้ทั้ง ๑๓ กัณฑ์ เจ้าของกัณฑ์เทศน์จะต้องจัดหาเครื่องกัณฑ์มา โดยมากจะเป็นดอกไม้ธูปเทียนและเงิน ทั้งนี้จะต้องจัดให้เข้ากับกัณฑ์เทศน์ด้วย เช่น กัณฑ์กุมาร หรือมัทรี ส่วนเครื่องกัณฑ์มักจะมิมะพร้าวอ่อน กล้วย อ้อย เพราะเนื้อเรื่องในกัณฑ์เทศน์เกี่ยวกับพระนางมัทรีเสด็จเข้าป่าเพื่อหาผลไม้ นอกจากนี้ยังมีธูปเทียน ตามจำนวนคาถา เช่น กัณฑ์ชูชกมีคาถาอยู่ ๗๕ คาถา ต้องถวายธูปเทียนตามจำนวนนั้น และในเวลาเทศน์จะต้องมีพิณพาทย์บรรเลงเพลง และเพลงนั้นก็กำหนดต่าง ๆ กันออกไป เช่น กัณฑ์ทศพร ให้ใช้เพลงสาธุการ ทานกัณฑ์ใช้เพลงพญาโศก เป็นต้น

สำหรับในล้านนาไทย เรียกประเพณีการเทศน์มหาชาติว่าประเพณี “การตั้งธรรมหลวง” ประเพณีการตั้งธรรมหลวงนั้น เป็นงานสำคัญยิ่งงานหนึ่งในสังคมชาวล้านนาไทย นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๕ ย้อนหลังไปมีความนิยมกันมาก วัดต่าง ๆ จะมีประเพณี ๒ อย่างสลับกันคือ ประเพณี

การตั้งธรรมหลวง และประเพณีทานข้าวสลากภัตต์ ปีใดตั้งธรรมจะไม่ทำบุญทานข้าวสลากภัตต์ และหากปีใดทำบุญทานข้าวสลาก ก็จะไม่ตั้งธรรมจนเป็นประเพณีนิยมปฏิบัติกันมา

เหตุที่นิยมตั้งธรรมหลวง หรือประเพณีฟังเทศน์มหาชาติ มาแต่โบราณ นับแต่อาณาจักรไทยโยนกเชียงแสน ล้านนาไทยจนถึงปัจจุบันนี้ ก็เพราะความเชื่อจากคัมภีร์เตภูมิกถา มาลัยสูตร และชินกาลบาลีปกรณ์ เล่าว่า พระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ ตรัสแก่พระมาลัยเถระ และเทพยดาที่ได้พบกับท่านว่า หากต้องการจะเกิดร่วมกับศาสนาของพระองค์ ให้ฟังธรรมมหาชาติ เวสสันดรชาดกตั้งแต่ต้นจนจบ ในวันหนึ่งคืนหนึ่ง ปฏิบัติสวดบำเพ็ญธรรมอย่างมั่นคง ก็จะได้ไปเกิดร่วมกับพระองค์ในอนาคตกาลโพ้น ในพระมาลัยสูตร ได้กล่าวถึงภาคสวรรค์ไว้ว่า พระมาลัยเถระเจ้า มีความประสงค์จะไปยังสวรรค์ เพื่อบูชาพระเกษแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ดั้นเข้ามาได้รับการถวายดอกบัวแปดกำมือจากชายคนหนึ่ง ได้รับแล้วก็เสด็จไปไหว้พระเกษแก้ว ในขณะที่นั้นก็ได้พบเทพบุตรเทพธิดาทั้งหลายที่มาประชุมพร้อมกันไหว้พระเกษแก้วด้วย และได้พบกับพระศรีอริยเมตไตรย เทพบุตรผู้จะจุติมาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตด้วย จึงถามเทพบุตรนั้นว่า จะทำอย่างไรคนทั้งหลายจึงจะได้เกิดร่วมกับศาสนาพระศรีอริยเมตไตรย

เทพบุตรกล่าวตอบว่า ในสมัยของพระศรีอริยเมตไตรยนั้นประชาชนไม่ต้องทำอะไรใด ๆ ไม่ต้องค้าขายจะมีความเป็นอยู่เสมอกัน ดันกลัปพฤกษเอนกประสงค์เกิดขึ้นกลางเมือง ผู้ใดต้องการสิ่งใดก็สอยเอาได้ตลอดเวลา และผู้จะมาเกิดร่วมศาสนาพระศรีอริยเมตไตรยได้นั้น จะต้องมิบุญได้ให้ทานและฟังธรรมมหาชาติเวสสันดรชาดกครบ ๑๓ กัณฑ์ ภายในวันหนึ่งคืนหนึ่งด้วยสัจจะ เคารพอย่างสูง บูชาด้วยรูปเทียน ประทีป โคมไฟตามกำลังศรัทธาในกัณฑ์นั้น ๆ ก็จะได้ไปเกิดในสมัยพระศรีอริยเมตไตรย ตามคัมภีร์ได้กล่าวถึงพระมาลัยนั่งอยู่เหนือแท่นหินกัมพลศิลาอาสน์อันเป็นทิพย์อาสน์แห่งพระอินทร์ใต้ต้นปาริฉัตร คือ ไม้ทองหลวงทิพย์ หรือ ภาษาเมืองเหนือ เรียกว่า “ดอกกาสะลอง” มีสีขาวกลิ่นหอมซึ่งเบ่งบานเต็มต้นบูชาพระมาลัย ฉะนั้นเวลามีเทศน์มหาชาติเรา จึงนิยม นำดอกบัวและดอกกาสะลอง ปักไว้รอบธรรมาสน์ ดอกกาสะลองบางที่ก็ตากแห้งนำมาใส่หีบ คือ ไม้ไผ่สานขัดตะเป็นรูปสี่เหลี่ยมกว้างประมาณ ๒๐ เซนติเมตร ๒ แผ่นประกบกัน แขนงอยู่รอบธรรมาสน์ด้วย เมื่อพระมาลัยกลับจากสวรรค์ได้นำเรื่องราวเหล่านั้นมาเล่าให้คนทั้งหลายฟัง ทุกคนอยากร่วมศาสนาพระศรีอริยเมตไตรย ด้วยความปรารถนานั้นจึงทำให้เกิดความนิยมฟังเทศน์มหาชาติ หรือตั้งธรรมหลวงสืบต่อกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ประชาชนชาวไทยทุกภาค นิยมฟังธรรมมหาชาติเวสสันดรชาดก ตามลัทธิความเชื่อถือในท้องถิ่นของตนมาช้านาน สำหรับชาวล้านนาไทยมีศรัทธาในการตั้งธรรมหลวงมาก นักปราชญ์ได้แต่งคัมภีร์มหาชาติสำนวนต่าง ๆ ตั้ง ๑๕๐ สำนวน เป็นเรื่องที่น่าฟังที่สุด เพราะมีชื่อ

ต่างกัน เช่น ฉบับเต่าลืมหลับ ฉบับทำเป็นริมคง ฉบับไผ่แจ้เรียวแดง เป็นต้น ท่านที่สนใจสามารถค้นคว้าหาอ่านได้ตามหอธรรม (หอพระไตรปิฎก) ของวัดต่าง ๆ ทั่วไปในล้านนาไทย

เนื่องจากมีคณินิยมฟังเทศน์มหาชาติเวสสันดรมานั่นเอง จึงได้มีกวีหลายคนแต่งการเทศน์ทำนองมหาชาติได้ไว้หลายสำนวนเฉพาะภาคเหนือนี้เท่าที่ค้นพบประมาณ ๑๕๐ สำนวน เช่น วิวอนน้อย วิวอนหลวง พระสิงห์ ไค้มคำ น้ำคั้นท้อ พุกาม พระงาม แม่กู เมืองหาง ไผ่แจ้เรียวแดง พรวัวหนุ่ม ชะลาเหลา ฟ้าม่วน ทำเป็นริมคง วิวอน ดอนกลาง ป่าซางเหลา เฒ่านั่งรุ่ง แม่อกของปลี หิงแก้ว มโนวน ลำเกาน้อย ไชยยา ไชเหล้ม หอฟู มหาปา เจ้าหลายหิน ล้านช้างเวียงจันทร์ สร้อยสังกร มุกมุ่นทรายคำ ฯลฯ

สำหรับนามปากกาของผู้แต่งนั้น ส่วนมากมักจะเอาชื่อวัด ชื่อบ้านมาเป็นนามปากกาหรือไม่เช่นนั้นมักจะเอาความไพเราะของการแต่งเป็นนามปากกาก็มีบ้าง แต่ละสำนวนโวหารไพเราะแตกต่างกันไป ตามแต่กวีจะพรรณนา สำหรับเนื้อเรื่องนั้นเหมือนกัน และเรียกสำนวนว่า “ฉบับ” เช่น มัทรีฉบับพระยาพื้นเหลา หรือ นครฉบับเจ้าสุริยะ มหาราชฉบับอินทร์ลงเหลา เป็นต้น ส่วนฉบับที่มาจากพระไตรปิฎกเป็นภาษาบาลีล้วนเรียก “คาถาพัน” และที่ยกศัพท์แปลคาถาพันเรียก “ฉบับจริยา”

นอกจากการแต่งเวสสันดรตามแบบฉบับต่าง ๆ แล้ว เวลาเทศน์มหาชาติจะไม่เทศน์ตามแบบปกติทั่วไป ซึ่งถ้าเทศน์ตามแบบปกติเรียกว่า ธรรมวัตร

คำว่าธรรมวัตร ก็คือ พระคัมภีร์ที่พระสงฆ์ใช้เทศน์เป็นคำสอนต่าง ๆ สำหรับสอนประชาชน โดยมากจะเป็นพระธรรมคัมภีร์ที่นักปราชญ์ทางศาสนาแต่งขึ้น อธิบายหัวข้อพระธรรมทั้งหลาย มีคัมภีร์เกี่ยวกับความสวัสดิมงคล คำสอนและคัมภีร์สำหรับอุทิศบุญกุศลไปหาผู้ตายด้วย เมื่อมีการตั้งธรรมหลวง นิยมเทศน์ก่อนวันหรือสองวัน แล้วแต่จำนวนคัมภีร์จะมากน้อย หากม่น้อยก็จะเทศน์วันเดียว หากมีมากจะต้องเทศน์สองวัน

สำหรับการเทศน์มหาชาติ จะมีเทศน์อีกทำนองหนึ่งต่างหาก แต่ไม่เรียกว่าทำนอง เรียกว่า “ระบำ” ระบำนี้มักจะเป็นระบำประจำเมืองเลยทีเดียว เพราะแต่ละท้องถื่นนั้นนิยมระบำไม่เหมือนกัน

ระบำประจำเมืองเชียงแสน-เชียงราย นิยมระบำมะนาวलोंของ คือ มีลีลาคล้ายกับลูกมะนาวที่ไหลเอื่อยไปตามลำน้ำของ (แม่น้ำโขง) คือจังหวะช้า เสียงทุ้มต่ำ ๆ สูง ๆ เหมือนมะนาวที่ลอยน้ำ บางทีโดนคลื่นผลักดันสูงหรือบางทีจมลงไปได้น้ำ

ระบำประจำเมืองเชียงใหม่ – ลำพูน ระบำน้ำตกคาค และระบำพรวัวไกวใบ ระบำน้ำตกคาค ซึ่งมีลักษณะเหมือนน้ำฝนตกจากชายคา คือหยดลงมาเป็นระยะ ถี่ห่างเสมอกันหรือเทียบกับการเคาะไม้เป็นจังหวะก็ได้ ส่วนระบำพรวัวไกวใบนั้น มีลักษณะอาการเหมือนใบมะพรวัวเวลา

ต้องลมแกว่งเอนไปเอนมาซ้ำๆ ฉะนั้นนักเทศน์นิยมเทศน์บรรยายความ และยังเทศน์ตอนโสก สลด รำพัน แต่ถ้าตอนที่ตื่นเต้นเร้าใจผู้เทศน์จะเทศน์ด้วยระบำน้ำตกตาด

ระบำประจำเมืองลำปาง นั้นคือระบำแมงกู่ชมดวง มีลีลาราวกับแมลงกู่ชมเกสร ดอกไม้ คือเทศน์มุ่งตรงไปท้ออักษรตัวต่อไป เป็นจังหวะเหมือนแมลงกู่ที่ดูดน้ำหวานจากดอกไม้ ดอกนั้นไปดอกนั้น เรื่อยๆ ไปพร้อมกับมีการเล่นลิ้นอย่างน่าฟังมาก

ระบำประจำเมืองแพร่ คือ ระบำนกเขาเหิน มีลีลาคล้ายนกเขาที่บินไปซ้ำๆ แล้วเหินตัวขึ้นบนอากาศเวลาเทศน์ไปซ้ำๆ แล้วพุ่งเสียงขึ้นสูงเหมือนนกเขาเหินไม่มีผิด

ระบำประจำเมืองน่าน คือ ระบำช้างข้ามทุ่ง ลีลาการเทศน์ช้าเนิบนาบ ชัดถ้อยชัดคำ เหมือนจังหวะการเดินทางของช้าง คือช้าอย่างสม่ำเสมอ ลีลาเหล่านี้เป็นลีลาประจำเมือง แต่ปัจจุบันนี้ ดูเหมือนจะผสมกลมกลืนกันระหว่างระบำต่างๆ ที่ไพเราะ เช่น เทศน์ระบำมะนาวलोंของ อาจจะ มีระบำพร้าวไควใบ น้ำตกตาด หรือนกเขาเหินแทรกเป็นบางตอน นอกจากผู้รู้จัดเจนเท่านั้น จึงจะ ฟังออกว่าลีลาการเทศน์นี้เป็นระบำอะไร

การจัดการเทศน์มหาชาติล้านนาไทย แบ่งเสียงระดับการเทศน์ของพระนักเทศน์ เป็นระดับเสียง 3 ระดับ คือ เสียงเล็ก เสียงกลาง เสียงใหญ่

ระดับเสียงเล็ก สำหรับนักเทศน์กัณฑ์ ทศพร कुमार มัทรี และฉกษัตริย์

ระดับเสียงกลาง สำหรับนักเทศน์กัณฑ์ ทานกัณฑ์ วนปเวศน์ จุลพน มหาพน และ สักบรรพ

ระดับเสียงใหญ่ สำหรับนักเทศน์กัณฑ์ ชูชก มหาราช และนครกัณฑ์

กัณฑ์ที่ ๑ ทศพร (๑๕ พระคาถา) กัณฑ์นี้ เทศน์แบบธรรมดา ไม่ได้เทศน์ทำนอง ระบำ กัณฑ์นี้พรรณนาถึงการที่พระนางสุสดีทรงขอพรจากพระอินทร์ 10 ประการก่อนที่จะจุติใน มนุษย์โลกเป็นพระมารดาของพระเวสสันดร

กัณฑ์ที่ ๒ หิมพานต์ (๑๓๔ พระคาถา) กัณฑ์นี้เทศน์แบบธรรมดา ไม่ได้เทศน์ ทำนองระบำ กัณฑ์นี้พรรณนาถึงจุติปฏิสนธิของพระนางสุสดีและพระเวสสันดร ตลอดถึงทรง อภิเษกสมรสกับพระนางมัทรี พระธิดาแห่งกษัตริย์แคว้นมัทราชจนกระทั่งถึงถูกเนรเทศออกจาก เมืองเข้าสู่ป่า พรรณนาถึงป่าหิมพานต์ด้วย

กัณฑ์ที่ ๓ ทานกัณฑ์ (๒๐๕ พระคาถา) กัณฑ์นี้เทศน์แบบธรรมดา ไม่ได้เทศน์ ทำนองระบำ พรรณนาถึงพระนางสุสดีไปทูลขอโทษ ไม่ทรงโปรด ตลอดถึงการพรรณาสัตตสด กมหาทาน จนถึงพระเวสสันดรสั่งเมืองและการให้ทานรถเทียมม้ากับผู้ที่มาทูลขอ

กัณฑ์ที่ ๔ วนปเวศน์ (๕๗ พระคาถา) กัณฑ์นี้เทศน์แบบธรรมดา พรรณนาถึงสังกัษตรีย์เสด็จจากกรุงเชตุครถึงนครมาตุลราช พระยาเจตราฐเจ้าเมือง ทูลขอให้ครองสมบัติ พระเวสสันดรไม่ทรงรับ พระยาเจตราจึงพรรณานทางไปเขาวงกต และป่าหิมพานต์

กัณฑ์ที่ ๕ ชุชก (๗๕ พระคาถา) เทศน์แบบลีลาเสียงที่ดีทำนองระบำติดคลกนิก ๆ ตามเนื้อเรื่องพรรณนาถึงพราหมณ์ชูชก ขอทานจนได้นางอมิตตดาลูกสาวเพื่อนเป็นเมีย เมียต้องการคนใช้ให้พราหมณ์ชูชกไปขอกัณฑ์หาชาลีมาเป็นคนใช้ พราหมณ์ก็ออกเดินทางไปสู่เขาวงกต เจอพรหมเจตบุตรผู้รักษาป่าไม้

กัณฑ์ที่ ๖ จุลพน (๑๕ พระคาถา) กัณฑ์นี้เทศน์แบบธรรมดา ไม่ได้เทศน์ทำนองแบบระบำพรรณนาถึงพราหมณ์ชูชก จะมาพราหมณ์ชูชก หลอกพราหมณ์เจตบุตร ๆ จึงบอกหนทางไปสู่เขาวงกต ว่าเป็นป่าไม้ขุนเขาลำเนาไพร

กัณฑ์ที่ ๗ มหาพน (๘๐ พระคาถา) กัณฑ์นี้เทศน์แบบธรรมดา ไม่ได้เทศน์ทำนองระบำพรรณนาถึงพราหมณ์ชูชก พบอจุตฤณี ๆ ก็ชี้ทางไปสู่เขาวงกต และพรรณานป่าเขาลำเนาไพรตลอดรุกขชาติป่าไม้น้อยใหญ่ในบริเวณสระมุจลินท์ ชุชกก็เดินทางต่อไป

กัณฑ์ที่ ๘ กุมาร หรือกุมารบรรพ์ (101 พระคาถา) กัณฑ์นี้นิยมเทศน์เสียงดี ลีลาทำนองไพเราะใช้เสียงพอดิ มีแหล่กาพย์ เป็นกัณฑ์ที่มีลีลาเศร้าโศก พรรณนาถึงการที่พราหมณ์ชูชกไปถึงเขาวงกตขอกัณฑ์หาชาลีสองกุมาร หลบลงไปใ้ในสระน้ำ จนพระเวสสันดรทรงเรียกขึ้นมามอบให้กับพราหมณ์ชูชก ๆ ก็ทูลติจูดกระษากลากลับไปต่อหน้า

กัณฑ์ที่ ๙ มัทรี (๕๐ พระคาถา) กัณฑ์นี้นิยมเทศน์เสียงดี เล็กแหลม ทำนองระบำ จังหวะลีลาเศร้าโศกเทศน์ยาวนอนพอสมควร พรรณนาถึงพระนางมัทรี เดินกลับจากหาผลไม้ในป่า พบสัตว์สามตัวนอนขวางทาง พอมาถึงไม่พบลูกทั้ง 2 พอทราบความจริงก็เป็นลมล้มสลบ

กัณฑ์ที่ ๑๐ สักกบรรพ์ (๔๓ พระคาถา) กัณฑ์นี้นิยมเทศน์แบบธรรมดา ไม่ได้เทศน์ทำนองแบบระบำแต่โบราณก็เทศน์เล่นเสียงดีเหมือนกัน พรรณนาถึงพระอินทร์แปลงกายมาทูลขอพระนางทัทรียาจากพระเวสสันดรแล้วก็คืนให้พระเวสสันดร ๆ ก็ทูลขอพร 8 ประการจากพระอินทร์

กัณฑ์ที่ ๑๑ มหาราช (๖๕ พระคาถา) กัณฑ์นี้นิยมเทศน์เสียงดี เสียงใหญ่ จังหวะลีลา โลดโผนแกมตลก มีกาพย์กลอนด้วย พรรณนาถึงพราหมณ์ชูชกได้พา ๒ กุมารหลงทางเข้าสู่เมืองสีพี พระเจ้าสัตยชัยทรงไถ่เอา ๒ กุมาร คืน ด้วยสิ่งของอย่างละ 100 พราหมณ์ชูชกรับประทานอาหารจนตาย พระเจ้าสัตยชัยเตรียมไปรับพระเวสสันดร และพระนางมัทรี

กัณฑ์ที่ ๑๒ ญกัษตรีย์ หรือสักติ (๓๖ พระคาถา) กัณฑ์นี้มักนิยมเทศน์แบบเสียงดี เสียงเล็กแหลมนิยมให้สามเณรองค์น้อย ๆ เทศน์กาพย์-กลอน กัณฑ์นี้พรรณนาถึงหากษัตริย์พบกัน

เกิดความยินดีจนเส้าโศกจนสลบลง ร้อนถึงพระอินทร์ต้องคลบบรรดาฝนโบกขรพรรษ ตกลงมา ประพรมจนพื้นดินสดชื่นทั้งหมด

กัณฑ์ที่ ๑๓ นครกัณฑ์ (๔๘ พระคาถา) กัณฑ์นี้กัณฑ์สุดท้าย ถือเป็นกัณฑ์ชัยมงคล นิยมแบบเสียงดีเสียงใหญ่ มีกาพย์กลอน เทศน์แบบเรียบง่าย พรรณนาถึงพระเวสสันดร พระนางมัทรี ลาจากเทศน์พรตถาณีนีวัตินสู่พระนครครอบครองบ้านเมืองสี่ปี ห่าฝนสัตว์ตณธรรมา โปรดประชา ชีทำบุญทำทานจนสิ้นพระชนม์

บางวัดนิยมเทศน์อาณิสต์พระเวสสันดรต่อ ๑ ผูก เสร็จแล้วอาจารย์โอกาสเวหนาทาน ก่อนที่จะมีการเทศน์นั้น ล้านนาไทยยังนิยมนำคำอาราธนาเทศน์มหาชาติทุกกัณฑ์ โดยแต่งเป็นคำร่าย แบบสรุปเรื่องแต่ละกัณฑ์แล้วเชื่อมอาราธนาไว้ตรงปลาย ดังตัวอย่างกัณฑ์ทศพร ว่า

“ทศพรกัณฑ์เกล้า ปางเมื่อนอหน้าผู้สดินาง รับเอาพรสิบประการ จากอินทาทิราช เจ้า เสด็จใต้เต้าลงมาเกิดเมืองคน ขอลูกศิกข์พระทศพลผ่านแล้ว ขึ้นนั่งธรรมาสันแก้วแล้วเทศนา ธรรม ระบายใดมีขอหื้อใส่ หื้อผู้ช้าน้อยใหญ่ได้แห่งยงูพึง สาธุ อนุกัมปิมัง ปะชัง อาราธณัง กะโรมะ”

คำอาราธนาเทศน์ กวีทางล้านนาไทยได้แต่งไว้ทุกกัณฑ์สำหรับปู่อาจารย์ เพื่อใช้ อาราธนาเทศน์มหาชาติตามกัณฑ์ที่เทศน์นอกเหนือจากคำอาราธนาเทศน์แบบธรรมวัตรทั่วไป เช่น คำอาราธนาธรรมแบบทั่วไป คือ “นรารินทรทอง ธรรมโคตรัสตรอง หากเป็นคลองแห่ง นักปราชญ์ ผู้ช้าน้อยนาถขออาราธนาพึง สาธุ อนุกัมปิมัง ปะชัง อาราธณัง กะโรมะ”

ก่อนที่พระนักเทศน์จะเทศน์ในแต่ละกัณฑ์นั้นจะต้องใส่กาพย์ การใส่กาพย์มีสาม ตอนคือ กาพย์เกล้า กาพย์กลาง กาพย์ปลาย และเมื่อเทศน์นครกัณฑ์จบแล้ว จะมีกาพย์ลำดับกัณฑ์

กาพย์เกล้า (กาพย์เกล้า) ซึ่งตรงกับคำว่า “แหล่งต้น” ของภาคกลาง กาพย์เกล้าเป็นคำกาพย์ ที่กวีได้แต่งขึ้น โดยมากเป็นคำสอนประเภทง่าย ๆ สอนชาวบ้านให้ประพฤติปฏิบัติใน ชีวิตประจำวัน เช่น กาพย์ศีลห้า กาพย์สังสาร คือ การพูดถึงการเกิดมาในวัฏสงสารนี้มีความทุกข์ กาพย์พระสิริธาตุออกบวช คือ เรื่องราวของพระพุทธเจ้าตั้งแต่ประสูติถึงตรัสรู้ เป็นต้น การใส่กาพย์ นี้พระเทศน์เสียงดี จะต้องใส่กาพย์ทุกครั้ง เพื่อปลุกศรัทธาของผู้ฟัง บรรเทาเหตุเจ้าภาพว่าที่ได้ทำ อย่างนี้เพราะอะไร เป็นการยกย่องสรรเสริญเจ้าของกัณฑ์ให้มีความรื่นเริงเบิกบานด้วยปลาทะ สำหรับการสร้างคุณความดี

กาพย์กลาง การใส่กาพย์กลาง นิยมทำในจังหวัดแพร่ น่าน ลำปาง ทั้งนี้เพราะพระผู้ เทศน์ต้องการจะเพิ่มข้อความในกัณฑ์เทศน์มหาชาติบางกัณฑ์ เช่น การเรียกขวัญนางมัทรี ของพระ

เวสสันดรในกัณฑ์มัทรี เรียกขวัญพระชาติ กัณฑ์หา ในกัณฑ์มหาราชเป็นต้น ส่วนในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน พะเยา เชียงราย ไม่นิยมใส่กาพย์กลาง

กาพย์ปลาย การใส่กาพย์ปลายนี้ เวลาพระเทศน์เนื้อความกัณฑ์ใดกัณฑ์หนึ่งใน มหาชาติแล้ว จะต้องเอาเรื่องราวในกัณฑ์นั้น ๆ มาสรุปย่อความ ว่าเป็นทำนองกาพย์ให้คนฟังอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งทำให้คนฟังได้ความรู้ยิ่งขึ้น เรื่องราวที่ทำขึ้นนี้ พวกกวีจะแต่งไว้เป็นกัณฑ์ไป คล้ายคำ อารธนา แต่ยาวกว่าเพราะสรุปในเรื่องทั้งหมด

กาพย์ลำดับกัณฑ์ คือ การสรุปย่อเรื่องมหาเวสสันดรทั้งหมด นำมาใส่กาพย์ให้ ประชาชนได้ฟัง เป็นการช่วยให้เกิดความเข้าใจ และจดจำไว้อีกครั้งหนึ่งโดยลำดับดังนี้

๑. ลำดับดาวฤกษ์ ๒๗ กลุ่ม มีดาวอัศวิน คือ ดาวม้า เป็นต้น เป็นการสอนให้พระ และผู้ฟังได้จดจำไว้เพราะเป็นคำกลอนย่อมท่องจำง่ายกว่าถ้อยคำเรียงธรรมดา

๒. พรรณนาเหตุการณ์ตอนตระเตรียมงานตั้งธรรมหลวงว่าเป็นมาอย่างไร

๓. เริ่มต้นกัณฑ์ทศพรถึงนครกัณฑ์สุดท้ายทั้ง ๑๓ กัณฑ์

๔. อวยพรแก่พุทธบริษัทที่มาฟัง

๕. คำนิยมลงท้ายเทศน์นครกัณฑ์ว่า “นครกัณฑ์ทั้ง นิภูติตั้ง กริยาสังวรธรรมา นคร กัณฑ์อันประประคัประดับประดาด้วยพระคาถา ๔๕ คาถา ก็บังคมสมเสร็จเสด็จ

บทที่ ๓

การดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการศึกษารูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกใน
จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ คณะวิจัย ได้อาศัยเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ผู้มี
ประสบการณ์การเทศน์มหาชาติโดยตรงเป็นหลักในการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูล
วิธีดำเนินการวิจัยที่ผ่านมา มีหัวข้อสำคัญดังนี้

ระเบียบวิธีวิจัย

แบบแผนการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยให้การ
สัมภาษณ์เป็นหลัก (Interview) โดยผู้วิจัยและคณะวิจัยทำงานร่วมกันทุกขั้นตอน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ พระนักเทศน์มหาชาติและผู้รู้เกี่ยวกับการ
เทศน์มหาชาติที่มีประสบการณ์ตรง จำนวนพระสงฆ์ทั้งหมด ๑๒ รูป และฆราวาส ๑ คน

สถานที่ดำเนินการวิจัย

๑. วัดสันกำแพง ๑. วัดสันกำแพง บ้านทรายมูล บ้านร้อง บ้านหัวทุ่ง อำเภอสันกำแพง
จังหวัดเชียงใหม่ เป็นสถานที่ทำการวิจัย

๒. แหล่งที่อยู่อาศัยของผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ วัดที่พระภิกษุและสามเณรอาศัยอยู่และ
บ้านของผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ด้านการเทศน์มหาชาติ

ระยะเวลาดำเนินการวิจัย ๑ ปี

ตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๕๐ ถึง เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๑

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เป็นหลัก ในการดำเนินการวิจัย จึงเป็นการร่วมมือกันทำงานระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งแบ่งการดำเนินงานดังนี้

๑. **ขั้นวางแผนงาน** ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยและทีมวิจัยได้เตรียมการทั้งส่วนของการประสานกลุ่มตัวอย่างเพื่ออธิบายให้เข้าใจในโครงการและการพัฒนาโครงการ พัฒนาศักยภาพของทีมวิจัยไปพร้อมกันในเวลาใกล้เคียงกัน ผลการประสานงานครั้งนี้กลุ่มตัวอย่างให้ความสนใจให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีเกี่ยวกับการเทศน์มหาชาติในปัจจุบันและการนำเสนอในแง่ความเหมาะสมในยุคปัจจุบันด้วย

๒. **ขั้นศึกษาเอกสาร** เพื่อให้ได้โครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ผู้วิจัยและทีมวิจัยได้ศึกษาเอกสารเพิ่มเติม เพื่อให้เข้าใจภาพรวมทั้งหมดของการเทศน์มหาชาติที่ผู้รู้ได้ศึกษาไว้ เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการศึกษาต่อไป

๓. **ขั้นดำเนินการวิจัย** สำหรับขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญของงานวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องชัดเจน ผู้วิจัยและคณะวิจัยต้องทำการวิจัยร่วมกับกลุ่มตัวอย่างในขณะที่ออกปฏิบัติงานจริง กล่าวคือ เมื่อมีการเทศน์มหาชาติ เพื่อให้ข้อมูลสอดคล้องกับความเป็นจริงมากที่สุด เพราะฉะนั้นคณะวิจัยจึงต้องใช้วิธีสังเกตแบบมีส่วนร่วมร่วมกับกลุ่มตัวอย่างพร้อมกันนั้น ต้องสัมภาษณ์และการบันทึกข้อมูลไปด้วย ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลแยกตามกัณฑ์ของมหาชาติดังนี้

- กัณฑ์ทศพร สัมภาษณ์ พระประสิทธิ์ รตนเมธี ในงานเทศน์มหาชาติของวัดชมพู ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๐ ท่านได้รับนิมนต์เทศน์ในกัณฑ์ทศพร

- กัณฑ์หิมพานต์ สัมภาษณ์ สามเณรไกรสร วรา ในงานตั้งธรรมหลวงของวัดหัวฝาย อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๑ ท่านได้รับนิมนต์เทศน์ในกัณฑ์หิมพานต์

- กัณฑ์ ทานกัณฑ์ สัมภาษณ์ สามเณรจิรพงษ์ ศิริวงศ์ ในงานตั้งธรรมหลวงของวัดเชียงมั่น ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ ท่านได้รับนิมนต์เทศน์ในกัณฑ์หิมพานต์

- กัณฑ์วันปเวศน์ สัมภาษณ์ พระณรงค์ฤทธิ์ ขตุติโย ในงานตั้งธรรมหลวงของวัดหัวฝาย อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๑ ท่านได้รับนิมนต์เทศน์ในกัณฑ์วันปเวศน์

- กัณฑ์ชูชก สำหรับกัณฑ์นี้พระผู้ซื้อเสียงในการเทศน์คือ พระครูโสภณบุญญากรณ์ อดีตเจ้าอาวาสวัดโสภณาราม อดีตเจ้าคณะอำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ เดิมทีทีมผู้วิจัยวางแผนให้ท่านเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในกัณฑ์นี้ แต่เนื่องจากว่าท่านได้มรภาพลงเสียก่อนเมื่อเดือนวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๐ ทีมผู้วิจัยจึงได้เปลี่ยนมาสัมภาษณ์พระคำมูล วรธมฺโม ซึ่งเป็นศิษย์แทน แต่ท่านก็แนะนำให้ใช้แผ่นซีดี ของพระครูโสภณบุญญากรณ์ที่ได้บันทึกไว้ดีแล้วเป็นตัวอย่างแทน เพราะฉะนั้นกัณฑ์นี้ ทีมผู้วิจัยจึงได้ใช้แผ่นซีดีเป็นหลัก โดยใช้เทศน์มหาชาติประยุกต์ กัณฑ์ชูชก(ตุ๊ก) และเทศน์ประยุกต์แบบเมืองเหนือ ฉบับสมบูรณ์ เทศน์มหาชาติ ๑๓ กัณฑ์ ซึ่งบันทึกและจัดทำโดย ห้างหุ้นส่วนจำกัดทิพย์เนตรเอนเตอร์ไพรส์
- กัณฑ์จุลพน สัมภาษณ์ พระประจวบ จิรวฑฺฒโน ในงานเทศน์มหาชาติของวัดชมพู ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๐ ท่านได้รับนิมนต์เทศน์ในกัณฑ์จุลพน ซึ่งเป็นกัณฑ์ที่หก
- กัณฑ์มหาพน สัมภาษณ์พระปิยะพันธ์ สุนทรปญฺโญ ในงานตั้งธรรมหลวงของวัดเชียงมั่น ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ ท่านได้รับนิมนต์เทศน์ในกัณฑ์มหาพน
- กัณฑ์กุมารบรรพ์ สัมภาษณ์พระมหาสกุล มหาวีโร ในงานตั้งธรรมหลวงของวัดเชียงมั่น ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ ท่านได้รับนิมนต์เทศน์ในกัณฑ์กุมารบรรพ์
- กัณฑ์มัทรี สัมภาษณ์พระอธิการชาญณรงค์ จันทโร ในงานตั้งธรรมหลวงของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ในวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ เนื่องในงานเฉลิมฉลองในวาระโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระชนมายุครบ ๘๐ พรรษา ท่านได้รับนิมนต์เทศน์ในกัณฑ์มัทรี
- กัณฑ์สักกบรรพ์ สัมภาษณ์พระครูวิบูลย์กิตติรักษ์ ในงานตั้งธรรมหลวงวัดป่าเสร์้าหลวง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๐ ท่านได้รับนิมนต์ในกัณฑ์สักกบรรพ์
- กัณฑ์มหาธาต สัมภาษณ์ พระครูอดุลสีกิตติ์ ในงานตั้งธรรมหลวงวัดชมพู ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๐ ท่านได้รับนิมนต์ในกัณฑ์มหาธาต
- กัณฑ์สักกตติ (ฉกษัตริย์) สัมภาษณ์สามเณรไกรสร วรา ในงานตั้งธรรมหลวงวัดป่าเสร์้าหลวง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๐ ท่านได้รับนิมนต์ในกัณฑ์สักกตติ

- นครกัณฑ์ สัมภาษณ์พระครูสุนทรเจติยารักษ์ ในงานตั้งธรรมหลวงของวัดชมพู ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ท่านได้รับนิมนต์เทศน์ ในนครกัณฑ์ ซึ่งเป็นกัณฑ์สุดท้าย

สำหรับรูปแบบการเทศน์ที่เหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบัน ได้สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์เกียรติคุณผศ. พยอมยงค์ เป็นหลัก และได้อาศัยแนวทางการเทศน์ประยุกต์ของพระครู โสภณบุญญาภรณ์ ที่ได้บันทึกลงแผ่นซีดีไว้ประกอบด้วย

๔. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจำเป็นต้องวิเคราะห์ข้อมูลไป พร้อมกับการเก็บข้อมูลในภาคสนาม ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับผู้ให้ข้อมูล ในขณะที่เก็บ รวบรวมข้อมูล มีการบันทึกเสียงเก็บไว้เพื่อเป็นต้นฉบับในการถอดเทป เพื่อให้เนื้อหาสมบูรณ์ที่สุด เมื่อได้ข้อมูลทั้งหมดแล้วจึงนำมาวิเคราะห์เพื่อเรียบเรียง เป็นรายงานวิจัยต่อไป

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบ เนื้อหาองค์ความรู้การเทศน์มหาชาติในจังหวัดเชียงใหม่ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันและเพื่อศึกษาวิธีการเทศน์มหาชาติในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยแบ่งออกเป็นดังนี้

ตอนที่ ๑ รูปแบบ เนื้อหาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดเชียงใหม่ในสถานการณ์ปัจจุบัน

ตอนที่ ๒ ผลการวิจัยรูปแบบ เนื้อหาการเทศน์มหาชาติที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

ตอนที่ ๑ รูปแบบ เนื้อหาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดเชียงใหม่ในสถานการณ์ปัจจุบัน

การศึกษารูปแบบเนื้อหาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดเชียงใหม่ในสถานการณ์ปัจจุบันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องชัดเจน คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ ผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์เทศน์มหาชาติแบบล้านนา โดยเริ่มต้นตั้งแต่กัณฑ์ทศพรถึงนรกกัณฑ์ดังนี้

๑. กัณฑ์ทศพร

กัณฑ์แรกนี้โดยมากในล้านนานิยมให้สามเณรผู้มีเสียงเล็กแหลมเป็นผู้เทศน์ แต่เนื่องจากว่าปัจจุบันสามเณรผู้มีความชำนาญในการเทศน์หายากมาก บางงานจึงต้องนิมนต์พระภิกษุผู้มีเสียงไพเราะเป็นผู้เทศน์แทน งานวิจัยนี้คณะผู้วิจัยจึงคัดเลือกพระภิกษุเป็นตัวอย่างในการวิจัย คือ พระประสิทธิ์ รตนเมธี

ผลการสัมภาษณ์พบว่า พระประสิทธิ์ รตนเมธี อายุ ๓๑ ปี วัดศรีปิงเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีประสบการณ์การเทศน์มหาชาติ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นต้นมา มีความถนัดในกัณฑ์มัทรีและกุมารบรรพธ์และกัณฑ์อื่น ๆ ด้วย เช่น กัณฑ์ทศพร เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ในงานเทศน์มหาชาติครั้งล่าสุด วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๐ ณ วัดชมพู ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ท่านได้รับนิมนต์เทศน์ในกัณฑ์ทศพร ซึ่งเป็นกัณฑ์แรก

รูปแบบและเนื้อหาที่ท่านใช้อยู่ คือ ท่านได้ใช้กาพย์ไหว้พระและเนื้อธรรมทศพรฉบับวิงวอนหลวงในการเทศน์ ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้ (พระประสิทธิ์ รตนเมธี, สัมภาษณ์, ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๐)

กาพย์ไหว้พระ

โย โทสัง อะหัง วันทามิ ผู้ข้า ก็มานบน้อมไหว้ ยังพระแก้วแก่นไต้ยอดเนยญาณ ผู้ข้าขอสืบนิวากรบสาสนา ต่างดอกดวงบานบิไขผู้ข้ามน้อย มาแต่งสร้อยอาวนาน หากเป็นแต่พ่อออกอาจารย์ เท่ามาอาวนานเราอ้ออ้อย ก็เท่ามาของผู้ข้ามน้อย ใส่ระบำธรรม เราก็กลัวเป็นวัจกรรม มโนกรรมมาทันถูกต้อง กลัวมาหวั่นจ้องกองหนองปันทา หลอนปลุกที่ชีวหา นะมาไขทวาราคิดแผกเส้น เท่ามาผวนแผกวัน บิไขบาทคำเดียว อักขระพยัญชนะสามตัวเหลียวห้าตัวเดียวบาทหลังบาทหน้า เราก็กลัวกายเกิดจ้ำจุรบาทบาตี เราก็กลัวเป็นลหุกวบถัมก็ ผิดวาทีที่พระบอกไว้ ผู้ข้ามน้อมไต้ ก็ขอลดโทษภัยมวลฯ

กัณฑ์ทศพรฉบับวิงวอน

นะโม ตสฺสตุ ๑ สุตสตี วรณณาเกติ อิํ กปิลวตฺตุ อุปนิสฺสาย นิสรธารามะ วิหรนฺโต ปุทฺทวสุตํ อารพฺภ กเถสิ สุตถาวาโห นายโก ๑ ภควา อันว่าพระพุทธเจ้าแห่งเรา ต้นเป็นนายนาหมู้นำสัตว์เข้าสู่เมตมหานะรพาน เมื่อพระยังสถิตสำราญ อาศัยยังเมืองกปิลวัตรฐาธานี เป็นที่โคจรคามจรจะเดินปณิชาตบารยังอิริยาบถทั้งสี่หื้อไปเป็น ในนิโครธารามแล้ว ก็ปรากฏเชิงกริยาอันตกลงมา แห่งท่าฝนโบกขรวัสส์หื้อเป็นเหตุแก่ยามผา แล้วจึงประวัติเทศนามหาเวสสันดรชาดกอันนี้ว่า อันมีคาถาบทต้นว่า สุตสตี วรณณาเก อุปตฺตินิทาน เหตุว่าการอันพระพุทธเจ้าจักได้เทศนาผู้มีผยาพึงรู้คั้งนี้เทอะ พระพุทธเจ้าแห่งเรา กันว่าดำรงศรัทธาสาธัพพัญญุเป็นครูแก่โลกแล้ว พระผ่านแผ้วก็ไปเทศนา ยังธรรมจกกับปวัตินสูตร ในป่าอิสิปตนมฤคทายวัน อันมีในเมืองพาราณสี ออกวัสสาแล้วก็เข้าไปสู่เมืองราชคชนคร ยังอยู่เสียดูหนาว เจ้ากำพุทไธยก็ขออาราธนา พระสุตถามัหมุจีณาสวชาติ อรหันดาธิบดีมื่อนต้น แวนล้อมเป็นบริวาร พระก็เข้าไปสู่เมืองปิละวัตร เพื่อสงสังกะยาตีพี่น้อง ด้วยเจ้ากำพุทไธยเถร วันนั้นแล

ในกาลนั้น ท้าวพระยาชาวสากยราช ก็พากันลีลาชุ่มนุมนัน ว่าเราจักได้หันเจ้าสิทธิศาสตร์ อันเป็นลูกหลานญาติอันประเสริฐแห่งเรา แล้วเขาก็พิจารณาที่อยู่ อันควรรู้ที่สำราญแห่งพระพุทธเจ้า ก็เขาคดหมายว่าสวนอุทยานแห่งพระยาต้นพ่อ อันชื่อว่านิโครธลักกา ควรถูกเนื้อพึงใจว่า อันแล้ว ก็กวาดแผ้วประดับประดา มีมือถัดคันธมาลาดอกไม้ จักไปต้อนรับพระพุทธเจ้า จึงใช้เด็กน้อยจาเมือง ประดับประดาด้วยเครื่องทั้งมวลหื้อไปก่อนแล้ว ก็ใช้กุมาระกุมาริหนุ่มน้อย

ประดับประดาขึ้นช้อยดั่งงามหื้อไปต้อนรับไปรับพระพุทธเจ้า ถัดเด็กน้อยลูกชาวเมือง ส่วนตัวท้าวพระยาทั้งหลาย ไปเมื่อพายุลุน ปูชาด้วยคันธมาลาดอกไม้ม้วนแล้วนำพระพุทธเจ้า เข้าสู่นิโครธาราม วันนั้นแล พระพุทธเจ้ามีหม้อหั้นดาแควดล้อมเป็นบริวารกั้นนั่งเหนืออาสนา อันท้าวพระยาหากปูไว้ในนิโครธารามที่นั้นแล ท้าวพระยาสากยะราช มีมานะกระด้างแข็งด้วยเชื้อชาติ มหาสมันตราขลง มา จากนั้นว่า เจ้าสิทธิศาสตร์นี้ยังหนุ่มน้อย ถ้านเป็นหลานน้อยแห่งเรา จึงจากับบุตรินุบุตรินุตาลูกเจ้า ว่าสู่เจ้าจงไหว้พระพุทธเจ้าเทอะนา ส่วนตัวข้าจักนั่งอยู่พายหลัง ว่าอันแล้ว เขาก็บไหว้พระพุทธเจ้า นั่งอยู่วันนั้นแล พระพุทธเจ้าเข้าก็เล็งดูอัครราช สยใจแห่งท้าวพระยาทั้งหลาย จึงรำพึงในใจว่าญาติพี่น้องบไหว้กู ควรตักคตหื้อญาติทั้งหลายไหว้ควรชะแล ว่าอันแล้ว ตนแกวก็เข้า จตุตถฆาน อันเป็นเหตุแห่งอภิญาแล้ว ก็ออกจากฆานสยของขึ้นสู่พื้นประตูอากาศ เรียรายผายลง ยังผงอันติดแปดพระบาททั้งคู่ ตกลงสู่หัวท้าวพระยาทั้งหลาย แล้วก็ผายสำแดงอัครราช อันเป็นลำน้ำลำไฟ เป็นคู่กันไปเหมือนปางเมื่อพระกะทำในเมืองสาวัดดี ที่ใกล้ต้นไม้ม่วงชื่อว่าคณทามะ รุกะ วันนั้นแล

ในกาลนั้น พระยาศรีสุทโธทนะตนพ่อเลงผ่อ หันอัครราชอันนั้น จึงกล่าวว่า ข้าแห่งเจ้ากู ในเมื่อแม่นมอุ้มเจ้ากูไป พ่อจักหื้อไหว้ปาทะเจ้าฤาษี ตนชื่อว่ากปิละในวันเจ้ากูเกิด พ่อหันพระบาททั้งคู่กลับขึ้นจ้อยเหนือหัวเจ้าฤาษี พ่อก็ไหว้พระบาทเจ้ากูทีหนึ่งแล้วกริยาอันพ่อไหว้เจ้าแกวเป็นปฐมวันทา ในวันปลูกข้าว พ่อก็เอาเจ้าไปนอนอยู่เหนืออาสนา อันมีศรีสวัสดิ์ได้ร่มไม้ร่มพุดเลียงวันคำ ร่มไม้นั้นก็บัดผ่นหนีไป พ่อหันอัครราชใจเหลือขนาด พ่อจึงไหว้พระบาทเจ้ากูเป็นตติยวันทาด่วนสาม เมื่อพระมาศรีสุทโธทนะไหว้ปาทะแห่งพระพุทธเจ้าตนวิลาส ท้าวพระยาสากยะราชทั้งหลายก็บสมัดถาอยู่ได้ จึงไหว้พระพุทธเจ้าเสี้ยงชุดน พระทศพลยังญาติพี่น้อง ถ้องแถวเลือดอันเดียว มาชุมนุมกันในนิโครธารามบ้น้อย เป็นยอดสุดจอมช้อยญาติทั้งหลาย ส่วนว่าบริษัทมวลหมู่ อันมาอยู่ที่นี่ ก็ตั้งอยู่ในอารมณ์อันเดียวกัน เพื่อจักฟังธรรม วันนั้นแล

ในกาลนั้น ท่าฝนชลเมฆธรา ไหลหลั่งถึงตกลงมาชะชู เป็นฝนโบกขรพัสสอยู่บนอัครราช น้ำฝนนั้นมีวิณะอันแดงเหมือนน้ำครั่ง มีเสียงอันร้องก้งก้ง แล้วก็ไหลหลั่งลงภายใต้แผ่นดิน คนต้งหลายฝูงโคบมีใจใคร่ชุ่มใคร่รำดั่งอัน มาตราว่าต่อมน้ำนี้ก็บตั้งอยู่ในตน เหมือนดังต่อมน้ำบตั้งอยู่เหนือโนบวันนั้นแล เหตุดั่งอัน ฝนอันนั้นชื่อว่าโบกขรพัส บริษัททั้งหลายหันอัครราชนั้นเกิด เป็นอันจิดมากนักหนา ภิกขุทั้งหลายก็บังเกิดยังคำจา ในธรรมสภาจะศาว่าสันนี้คฺราอาวุโส ท่าฝนโบกขรพัสตกลงมาในที่ชุมนุมญาติกาแห่งพระพุทธเจ้า ก็ด้วยอาณุภาวะบุญแห่งพระพุทธเจ้านั้นแล ควรจิดอัครราชใจนักแล ท้นนั้นพระพุทธเจ้า ได้ยินคำจาเจ้าภิกขุทั้งหลาย ด้วยทิพพโสตวิญญาณแห่งตน มักปลงลงยังท่าฝนแกวคือธรรมเทศนาพระจึงลีลาคลาออกจาก พระคันธกุฎีพรากลงมา ด้วยพุทธลีลาองอาจ เหมือนไกรสรราชออกจากคูลา นั่งเหนืออาสนางาม

องอาจ แล้วจึงประกาศตามภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายมาประชุมชุมนุมกัน ด้วย
 คาถาอันใดไปทันแล้วบรมวล พระตถาคตมาจวน ท่านทั้งหลายนั้นชา

เมื่อนั้น เจ้าภิกษุทั้งหลายจึงขานว่า ข้าแต่พระพุทธเจ้า ผู้เข้าทั้งหลายมาชุมนุมกัน
 ด้วยคำจำเรื่องนี้แล้ว พระตถาคตแล้วสัพพัญญูกล่าวว่าดูราภิกษุทั้งหลาย ห่าฝนโบกขรพัสตกลงมา ใน
 ที่ชุมนุมญาติกำพระตถาคต ในชาติเดิยนี้บมีเลย แม้ในชาติก่อนห่าฝนโบกขรพัสก็ตกลงในที่
 ชุมชนญาติพี่น้องพระตถาคต ปางเมื่อเป็นพระยาเวสสันดรวันนั้นแล พระพุทธเจ้ากล่าวท่านนั้น
 แล ตนแก้วก็หื้อโอกาสอาราธนาขอ ภิกษุทั้งหลายจึงขอยอัญชลีไหวว่า ภนฺเต ข้าแต่พระพุทธเจ้า
 ห่าฝนโบกขรพัสตกลงมา ในที่ชุมนุมญาติแห่งเจ้ากู บ่ห่อนปรากฏแก่ผู้เข้าทั้งหลาย ขอเจ้ากูจูงผาย
 ไปรด เทสนาหื้อแจ้งแก่โสดผู้เข้าทั้งหลายแต่ละ

ที่นั้น พระพุทธเจ้าจึงนำเอามา ยังมหาเวสสันดรชาดกธรรมเทศนาว่า อติเต ภิกษเว
 สิริวิภูเร เขตตตรนกร สิวิมหาราชา นาม รมเมน รชฺช กาลสิ ดังนี้เป็นต้นว่า ภิกษเว ดูราภิกษุ
 ทั้งหลาย ในอดีตกาลล่วงเข้ามาเสี่ยงแล้วจิริกาล มีพระยาตนหนึ่งชื่อว่า สิวิมหาราชา เสวยราชการ
 บ้านเมืองโดยชอบด้วยราชธรรมสืบประการ ในเมืองเขตตตรนกร อันมีในโขงเขตเมืองสิริราช พระ
 ยาตนนั้นหากได้ลูกชายคนนั้นว่า สญชัยราชกุมาร เมื่อถึงกาลควรราชาภิเษก ทำวบรมเอกปิตา ก็
 นำเอมายังราชธิดา ลูกสาวพระยามัทธราฐ ต้นว่ามุสสดี แล้วก็เวนเคนหื้อราชสมบัติทั้งมวล
 แก่สญชัยกุมาร ตั้งยังมุสสดีหื้อเป็นอัครมเหสี แห่งสญชัยราชวันนั้นแล

ที่นี้จักจำยังบุญสมภาร แห่งนางราชมุสสดี ผู้มีผยาเพ็ญรู้สันทิเทอะ ในเมื่อ
 พระพุทธเจ้าตนชื่อว่าวิปัสสิ เกิดมาสั่งสอนสัตว์ในโลกได้ ๕๑ กัป นับแต่ภักทกัปอันนี้คืบเมื่อหลัง
 ยังมีพระยาตนหนึ่งชื่อว่าพันธุมิตราช อันเป็นปิตาธิราชแห่งพระเจ้าวิปัสสิ เสวยราชการบ้านเมือง
 ชื่อพันธุมิตร ในเมื่อพระเจ้าวิปัสสิ อาศัยพันธุมิตร เป็นที่โคจรคามสำคัญด้วยอิริยาบถทั้งสี่
 ในที่ป่าชื่อมิกทายวันอันเป็นที่หื้ออภัยแก่เนื้อทั้งหลายดังอัน ยามนั้นมีพระยาตนหนึ่ง ก็ใช้มายัง
 ดอกไม้ ควรค่าได้แสนค่า กับแก่นจันทน์แดงแก่ลูกสาวพระยาพันธุมิตรผู้พี่และหื้อดอกไม้อัน
 ผู้น้อง สองพี่น้องจึงจกกันว่าสันนี้ เราทั้งสองบ่ควรบริโภคบรรณาการอันนี้นา ควรเอาไปบูชา
 พระพุทธเจ้า ก็บอกแก่พระยาตนพ่อ พระยาเจ้าก็ว่าดีดีราชธิดาตนพี่ก็บดแก่นจันทน์แดงหื้ออ่อน
 สุขุมล แล้วเจือจานด้วยสุคันธโรทกะแก้ว ส่วนราชธิดาผู้น้องหน้า ก็หื้อช่างคำผู้ฉลาด แต่งแปลง
 เป็นดอกไม้คำ แล้วนางทั้งสองก็ไปถวายพระพุทธเจ้า นางผู้พี่ก็บูชาพระพุทธเจ้าด้วยคันธะจวน
 จันทน์ เหลือแก่นนั้นก็ไล่ลาพาคันธกุฎรอดชุกกล้า แล้วจึงตั้งคำปรารธนาว่า ด้วยเดชบุญอันผู้เข้าได้
 หื้อคันธะจวนจันทน์เป็นทาน ขอหื้อได้เป็นแม่พระเจ้าในอนาคตจะกล่าวพยานี้เทอะ ส่วนราช
 ธิดาผู้น้องบูชาพระเจ้าด้วยดอกไม้คำอันเป็นเครื่องประดับอก แล้วก็ยกคำปณิธานปรารธนาว่า ด้วย
 เชษฐุศลอันผู้เข้าได้หื้อดอกไม้คำนี้เป็นทาน ข้าเกิดมาในภวชาติกำเนิดอันใด トラบเท่าเท่าถึง

อร์หันดำ เกิดมาเป็นคน ขอเครื่องประดับอันเป็นลายลักษณ์จกงามอันนี้ อย่าได้พลัดพรากจากตัว
 ข้า สักชาติจูงมือเทอะ ที่นั่นพระวิปัสสีเจ้าจึงอนุโมทนาว่ามโณปนิธานปรารถนามักในใจมีด้วย
 ประการสันโด ก็ขอให้สมฤทธิเทอะ ว่าอันวันนั้นแล นางทั้งสองได้กระทำบุญหื้อทานบ่ได้ขาด
 กันจุกคัลลาลาด ก็ได้ไปเกิดในปราสาทวิมานคำ อันมีในสวรรค์เทวโลก นางผู้พี่ได้ทวนเที่ยวไปมา
 ในวิภูฏสงสารหลายก่าเนติ แล้วก็ไปบังเกิดเป็นนางศรีมหามายา แม่แห่งพระคคาคะในกาลบัดนี้
 แล พ้นนางราชธิดาผู้น้อง ได้ทวนเที่ยวไปมาในวิภูฏสงสารหลายก่าเนติ เมื่อพระพุทธเจ้ากัสะปะ
 เกิดมา ก็ได้้นำเอากำเนิดเป็นราชธิดาแห่งพระยา กิงกิสราษ มืองกะงามวิลาส ประกอบด้วยลาย
 ลักษณ์จกอันงาม เหมือนประดับด้วยคำ เหตุคังอัน ญาติพี่น้องจึงเบิกบายร่ายศรีใส่ชื่อว่า นาง
 อรรถทการาษกุมาร เมื่อนางขึ้นใหญ่ได้ ๑๖ ขวบเข้าวัสสา ได้ฟังกัตตานุโมทนา เจริญธรรมเสนาปติ
 แห่งพระเจ้ากัสะปะ ก็ได้ตั้งอยู่ในโศดาปัตติผล ส่วนพ่อพระยาก็ได้ถึงโศดาปัตติผล ในเมื่อนาง
 ราชธิดาได้ถึงอรหันตาแล้ว นางแก้วก็ออกบาชลวณิพพานไป วันนั้นแล พระยา กิงกิสราษก็ได้ลูก
 สาวเจ็ดคนฝูงอื่น ผู้หนึ่งชื่อว่านางสมมติ ผู้หนึ่งชื่อว่านางสมณโคตรดา ผู้หนึ่งชื่อนางภิกขุณี ผู้
 หนึ่งชื่อนางภิกขุณีทาสอกา ผู้หนึ่งชื่อนางธรรมมา ผู้หนึ่งชื่อนางสุธรรมมา ผู้หนึ่งชื่อสังฆทาสี
 นางทั้งหลายฝูงนั้นมา เมื่อเกิดพบศาสนาพระพุทธเจ้าเรานี้ ก็มีชื่อดังนี้ นางสมมติมาเป็นนางเขมา
 นางโสมณโคตรดามาเป็นนางอุปลวรรณา นางภิกขุณีมาเป็นนางปฎาจารา นางภิกขุณีทาสิกาเป็น
 นางประชาปติโคตรมี นางธรรมมาเป็นนางธรรมทินนา นางสุธรรมมาเป็นนางศรีมหามายา นาง
 สังฆทาสีมาเป็นนางวิสาขา ถ้วนแล่นางทั้งหลายฝูงนั้น นางมุสสดีคือนางสุธรรมมา ได้กระทำบุญ
 ทั้งหลายหมามีต้นว่าหื้อทานรักษาศีล เมื่อลูกเกิดมามีรูปโฉมอันงาม มีต้นเหมือนดังไต้ทาลาจ้วน
 จันทน์ดอกไม้ ด้วยอานิสงส์อันนางได้หื้อคันธะจ้วนจันทน์บูชา พระวิปัสสีพุทธเจ้าวันนั้นแล จึง
 ได้ชื่อว่ามุสสดี นางทวนเที่ยวไปมาในวิภูฏสงสารใจๆ ก็ได้ไปเกิดในสวรรค์เทวโลก เป็นอัคร
 มเหสีแห่งพระยาอินทเจ้าฟ้าก็มีแล ในเมื่อบุพพนิมิตห้ำประการ มีประธานผ้าเสื้อหม่นหมองเกิดมา
 ก่อนเหตุอันจักผ่องเสียวอายุแห่งนาง เมื่อนั้นพระยาอินทต้นมีอำนาจ รู้แจ้งเหตุราชเทวี จึงเอานาง
 มุสสดีไปสู่สวนอุทยาน กับด้วยบริวารอันมาก ยังนางแก้วราชมุสสดี หื้อนอนเหนือที่อันมีศรี
 สวัสดิบไว้ ต้นอินทที่นั้งอยู่ใกล้แห่งนาง นางจึงกล่าวว่าดูรามุสสดี พี่จักหื้อพรดีสิบประการ จูงเอา
 พรฝูงนั้นจากสำนักกูพี่เถอะ ว่าอันแล้วต้นแก้วก็หื้อพรสิบประการ จึงกล่าวเป็นคาถา อันมีมาใน
 มหาเวสสันดรชาดกะ มีต้นว่า มุสสดี วรรณภา วรรณสุ ทาธา วเร ปฐพยา จารุพพุพวงคิง คุยห้
 มนโส ปิยี้ ดังนั้น ดูรามุสสดี ผู้มีเนื้อคนอันประเสริฐ ประกอบด้วยองค์เลศเปิงใจนึ่งหล้า
 ได้ลุ่มฟ้าเหนือหน้าแผ่นดิน เจ้าจูงหื้อพรสิบประการนี้เทอะ คาถาอันนี้ พระยาอินทจักกับด้วยนาง
 ราชมุสสดีในเมืองฟ้า เหตุคังอัน มหาเวสสันดรธรรมเทศนาอันนี้ ชื่อว่าตั้งอยู่ในเทวโลก
 นางมุสสดีรู้สภาวะอันต้นจักตาย จึงกล่าวคาถาที่สองว่า เทวราชนโม คุยตุล ก็ ปาปะปกตัมยา

ดั่งเป็นต้น ว่าข้าแค้นหาราชเจ้า กรียาอันไหว้แห่งข้า จูงมีแค้นหาราชเทอะ บาปกรรมใด อันข้าได้
 กระทำไป บ่ชอบหทัยแห่งเจ้า จึงกำจัดหื้อข้าเจียรจากพรากเทวโลก เหมือนดังลม อันเพิกพัด
 ต้นไม้ อันได้เกิดเหนือหน้าพสุธา หื้อท่าวไปนั้นชา พระยาอินทารู้สภาวะอันนางบ่ประมาณ บ่รู้
 คลาคลาดจากเมืองสวรรค์ จักเตือนสตินางดังอัน ก็กล่าวคาถา ๒ อันว่า น เจว เต กตฺ ปาปะ
 น เม ตวมสิ อปฺปิยา ดังนี้เป็นเค้า ภทฺเท ตูราราชมุสสดี กรรมอันใดบ่ชอบหทัยกูที่ ก็บ่มีสักอัน
 กรียาอันรำจักได้พลัดพรากจากกันนี้ ก็จักมีแท้เลนางจูงเอาพรบวรสิบประการแต่สำนักแห่งกูที่
 อันบอกแจ้งถึงแก่เจ้าชุนนี้เทอะ นางราชมุสสดี ได้ยินคำอินทาทิราช ก็รู้ภาวะวอนตนจักตายเที่ยง
 แท้บสงสัย นางก็เล็งแลไปเหนือหน้า ได้ลุ่มฟ้าชมพูทิบเมืองคน ก็หันเวไชยนต์ประสาท มนเทียร
 พระยาสีวิวิราช คูองอาจควรแก่ตน จักปรารภนาเป็นอัครมเหสีแห่งพระยาสีวิวิราช จึงอนุวาทคาถา
 ว่า วรณฺเจ เม อโท สกฺก สพิพฺพุตตานมิสฺสร ดังนี้เป็นต้น ข้าแต่พระมหาราชเจ้า ผู้เป็นใหญ่แก่
 เทวดาสองสวรรค์ พระราชเจ้าหื้อพรแก่ข้าดังอัน ศรีสวัสดิ์จูงมีแก่พระราชเจ้าเทอะ คั้นข้าตายจาก
 พรากพระเจ้าไปแล้ว หนึ่งขอหื้อข้าได้ไปเกิดในตระกูลอันล้ำเลิศ คือตระกูลพระยามัทธราช สองมี
 รูปโฉมมองอาจสิบหกขวบเข้าวัสสาขอหื้อได้มาเกิด เป็นอัครมเหสีล้ำเลิศแห่งพระยาสีวิวิราช ใน
 ปราสาทราชมนเทียร สาม เกิดมาเป็นคนขอหื้อมีตำแหน่งอันเจียวก่องงาม จุจดังคำลูกเนื้อ สี่
 และขอหื้อข้ามีชื่อว่ามุสสดี ห้าอันหนึ่งขอหื้อมีลูกชายต้นประเสริฐ อันควรเลิศในทางทาน เป็นที่
 เข้าไปสู่หาแห่งยาจกวันฉิพคนขอ เป็นที่ข่มขู่ประชา ท้าวพระยาและลือชาปรากฏทรงยศมากนักร
 นั่งเหนือหน้าแผ่นดิน หกประการนี้ เมื่อข้าทรงคัพพะลูกคำ ทามกลางท้องแห่งข้า อย่าหื้อสวด
 พันประมาณ เหมือนดังขารณู อันช่างผู้ฉลาดหากเหล่าหื้อกลมเกลี้ยงงาม เจ็ด อันหนึ่งถานานมแห่ง
 ข้า อย่าหื้อยานลงพื้นแพ่ง แปร อันหนึ่งขอหื้อผมแห่งข้าดำบริสุทธ์เป็นมันงาม จุจดังสีแมลงปีก
 ทับคำ อันนี้ เก้าขอหื้อข้ามีเนื้อเกลี้ยงอ่อนสุขุมล เป็นจุจดังสีคางมมพ่องหมอง สิบบอันหนึ่ง
 คนมิโทษทุจริตกรรมราชทัณฑ์เช่นข้า ขอหื้อเขาได้ปล่อยหื้อพ้นจากอันตราย อันพรบวรทั้งหลาย
 สิบบประการฝูงนี้ จูงมีข้าแต่เทอะพระยาอินท์เจ้าฟ้า จึงกล่าวว่า เย เต ทส วรา ทินนา มยา
 สพุพฺพก โสภณฯ ดังนี้เป็นต้น ว่าดูราราชมุสสดี ต้นทรงลักษณะงามล้วน งามถูกถ้วนชูประการ
 พรบวรสิบประการฝูงนั้น อันนางปรารภนาเอาจังอัน กูที่จักหื้อพรฝูงนั้นแก่มีนาง นางจักได้พร
 สิบบประการในมนุสสโลกเมืองคนชะแล ว่าอันวันนั้นแล ตมตุถํ ปกัสนฺ โตะ สตุถา อิทํ วตุวาน
 มฆวา เทวราชาสุขุมปติ มุสสดียา วรํ ทตุวา อนุโมทิตฺต วาสโวติ ดังนี้ ภิกฺขเว ดูราราชทั้งหลาย
 อันว่าพระยาอินท์สุรินทะเจ้าฟ้า ได้ชื่อว่ามฆवादด้วยบุพพโฆหาร ต้นเป็นพัวนางสุชาดางามสะอาด
 ได้หื้ออาวาสเป็นทาน คั้นว่าหื้อพรสิบประการ แก่นางมุสสดีเลิศแล้ว ต้นแก้วก็ชื่อชมยินดีก็อยู่
 ในเวไชยนต์ปราสาท อันงามวิลาสแห่งตน ก็มีวันนั้นแล ทสวรกาถา นิญฺฐิตา กรียาอันกล่าวในทส
 พร อันประดับด้วยคาถาว่าได้ ๑๕ คาถา ก็สำเร็จเสร็จบรมวล กาลควรนั้น เหนือก่อนแล ฯ

๒. กัณฑ์หิมพานต์

กัณฑ์นี้มีเนื้อหายาวมาก การเทศน์ไม่เน้นเรื่องเสียงมากเท่าไร บางครั้งไม่ต้องใช้พระผู้มีเสียงดีก็ได้ แต่ขึ้นอยู่กับงานที่เจ้าภาพผู้จัดงานว่าต้องการเป็นแบบไหน ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นสามเณรที่ได้รับนิมนต์เทศน์ในกัณฑ์นี้ คือ สามเณรไกรสร วรา

ผลการสัมภาษณ์พบว่า สามเณรไกรสร วรา อายุ ๑๕ ปี วัดท่าไคร้ ตำบลแม่สา อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ มีประสบการณ์การเทศน์มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยเริ่มเรียนการเทศน์มหาชาติกับอาจารย์ประพัฒน์ ชัยชนะ ที่อำเภอหางดง ต่อมาได้เรียนกับพระอธิการณัฐศักดิ์ วิสุทธาราโร เจ้าอาวาสวัดถ้ำกฐิน อำเภอมะริม พระชาณุณรงค์ จันทสิโร วัดทุ่งหมื่นน้อย อำเภอสันทราย พระครูอมรรตธรรมประยุติ เจ้าอาวาสวัดแม่ริม อำเภอมะริม และศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. มณี พะยอมยงค์

สามเณรเริ่มเรียนการเทศน์ด้วยกัณฑ์มัทรีเพราะมีเสียงแหลมเล็กและ कुमारบรรพ์ ส่วนกัณฑ์อื่นๆ ก็เทศน์ได้ถ้าหากใช้เสียงธรรมชาติที่เป็นอยู่ จากการสัมภาษณ์พบว่า สามเณรได้รับนิมนต์ให้เทศน์กัณฑ์หิมพานต์ ในงานตั้งธรรมหลวงของวัดหัวฝาย อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๑

รูปแบบและเนื้อหาที่ท่านใช้อยู่ คือ ท่านได้ใช้กาพย์สังขารธรรมและเนื้อธรรมมหาชาติหิมพานต์ฉบับสร้อยน้อยเถาสอนหลาน และกาพย์ลาเทศน์ตอนปลายอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้ (สามเณรไกรสร วรา, สัมภาษณ์, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑)

กาพย์สังขารธรรม

สุนันดู โภณโด้ ฟังราจุงฟังรา มูลศรัทธาตงหลาย ดังเด็กหญิงงายใหญ่หน้อยอัน
เอากันมานั่งตีเรียบร้อย เป็นถ้อยอยู่ฟังธรรม อาตมาม่อนน้อย จักกล่าวถ้อยคาถาเป็นวงจะนั่งกำสอน
พุทธเจ้า เป็นปัจฉิโมวาทเก้าแห่งแก้วดวงธรรม หื้อศรัทธาป็น้องไฟ้องจดจำ เอาเป็นเครื่องนำ
ปฏิบัติปายหน้า หื้อป็นจากตางชั่วช้า ปายหน้าสู่ตางดี สมเด็จพระมุนิโฆวจิจะอุปแก้ว เป็นธรรม
อันเลิศแล้วว่า วรธัมมาสังขารตงหลาย บ่มีจำหมายเตียงมันมีสูงมีต่ำมีดำมีขาวนั้น ขาวแล้วก็สั้น
มันแล้วก็กลอน มันก็ป็นปัญหาดีพุทธากล่าวไว้ ป็นอนิจจังแต่ไชรี้ แต่เริ่มและเดิมที สูงและต่ำ
นั้นท่านกล่าหื้อป็นสักขี คือถ้อยอินทรีย์เมื่อหนุ่มก้ำก็ใหญ่ขึ้น กั้นเฒ่าแก่มาก็ต่ำลงสู่ป็น เเดน
ห่อม้งำซาไป คำแล้วก็ขาวก็คือเกสาดำใส ไผคนใดผ่อหันก่อใครได้ กั้นแก่เฒ่าดำก็สั้นก็ฟางไป
เขียวพินดีเคยมันคงนั้น เกี้ยวอันใดก็ได้เหมือนใจของแข็งอันใดก็ขบเหลือกได้ กั้นว่าเขียวกลอน
แล้วไชรี้ ก็เจ็บปวดใหม่น้ำดำหวนดบังลง ความดำยามาถึงแล้วร่างกายก็ปลดปลั่ง กั้นว่านอนลงก็
ขึ้นมาบ่อได้ ป็นชาคสพทังไว้ เน่าล่อนผุพังไป ท่านพระภูวณัทรทงกล่าวไว้ หื้อตั้งสติความบ่

ประมาทใส่ไว้ในใจ เวิร์กอันใดหือละเว้นฟักได้ หมั่นสร้างสมความดีนั้นไว้เป็นปาไถยเข้าห่อ
เมื่อเดินทาง จักข้ามแห่งทุกข์คือวัฏสงสาร ได้มรรคญาณอันทรงแก่กล้า ละจากเมืองคน ชันฟ้า จัก
เข้าสู่นิพพานา วันนั้นแลนา...

กัณฑ์หิมพานต์ ฉบับสร้อยน้อยเถาสอนหลาน

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

อิติ สา ะเร ตะเหตว่า ตะโด้ จุฑา มัททะรัญโญ อักกะมะเหลียว กุจิมหิ
นิพัตติล้าดับกรรมเตสนามารอด ส่วนนางแก้วยอดมุสสะดี กันรับปอนดีเมี้ยนแล้ว จากตัวตัน
แก้วอินดา ก็ไกลกลาปจ้ำ จูติจากฟ้าเมืองคน เอาปฏิสนธิ์กำเนิด ในต๋องนางผู้ผาเสริฐเทวี แห่งตัว
วปริมัททะราช ถ้วนทะสะมาสลิบเดือน นางบุญเรือนยอดสร้อย ก็ผาสุตลูกน้อยบุตร มีรูปงามดี
หลายหลาก มีกลิ่นต้นหอมมากเหลือหลาย เป็นดั่งผะผายลูปได้ อบตาใส่จวนจันทน์ กลิ่น
หอมหวานจันทน์จ้อย ตัวยอดสร้อยปีตา ดังมารดาแม่เจ้า จึงใส่จื่อหน่อหน้าบุตร ว่ามุสสะดีแว่นฟ้า
บ่เนิ่นจ้ำเหินนาน วัยยะกำลังขึ้นใหญ่ อายุไคว่ ๑๖ ปี ได้เป็นเตวีร่วมข้าง แห่งพระเจ้า้างจื่อสัตย์จัย
ตัวมีใจจ้องห้อย รักนางอ่อนน้อยบุญผาย ก็น้ากัญญาหลายมวลมมาก หมั้นหกปันนางเป็นหาก
ปริวาร หื้อนางนงคราญนาฏไ้ เป็นใหญ่กว่านางดังหลาย ก็มีหั้นแลนา ฯ

อะละ สักโก ในกำละยามนั้นแล้ว พระอินดาเจ้าขุนสวรรค์ รำเปิงผับแล้ว ว่านาง
แว่นแก้วมุสสะดี รับปอนศรีผาเสริฐ สิบประการเลิศนั้นแล้ว ย่อมเป็นแก่เจ้ากัญญา ส่วนปอนอันขอ
บุตรตัวลูกแก้ว ก็ยังไปแล้วสันใจ กันตัวคณิงใจดังนั้นแล้ว ก็กลาดเกล็ดไปสู ในต๋องอยู่ตุลิดา แล้ว
ไขจากล่าวถ้อย ซึ่งเจ้ายอดสร้อยหน่อโพธิญาณ ว่า โภมะริสะ ดังนี้เป็นเก้า ว่าข้าแต่เจ้าผู้หาทุกข์
บ่ได้บัดนี้โลกได้จุมปู มีนางบุญจุน้อยนาฏ เทวีตัวราชสัตย์จัย ก็มีใจไคร่ได้ ซึ่งลูกไ้แตนมือง
ได้รู้เรื่องสืบท่อ กวเร้าน้อยหน่อสโยชน ลงไปโปรดสัตว์ต้า ได้ตรัสผญาเร็วปัน กันขุนสวรรค์
กล่าวแล้ว ก็กลาดเกล็ดขึ้นสู่ ในต๋องอยู่เวจยันต์ผาสาท อันเป็นดีปอาสน์แห่งต้น ก็มีหั้นแลนา ฯ

เมื่อนั้น มหาสัตว์เจ้าต้นองอาจ กันรับกำราชนา แห่งต้นอินดาเมี้ยนแล้ว ก็กลาด
เกล็ดผายผัน จากสวรรค์เตสต้อง ลงสู่ห้องเมืองคน เอาปฏิสนธิ์กำเนิด ในต๋องนางผาเสริฐมุสสะดี
ฯ ส่วนเดวบุตรมีหลายหลาก หกหมื่นต้นหากจอมกั้น ก็ผายผันกล้อยกลาด จากผาสาทเวจยันต์
ลงสู่เมืองคนโลกได้ พร้อมหน้าไคว่กันมา เอากำเนิดในต๋องภริยาอามาตย์ บ่เว้นขาดหกหมื่นต้น
จะแลฯ ในเมื่อมหาสัตว์เจ้าลงมาเกิด ในต๋องนางผู้ผาเสริฐมุสสะดี อันความผาณามีไผ่อ้าง อัน
นางมีใจสร้างอวยทาน นางมีใจบานบ่แล้ว ใครสร้างศาลาแก้วเป็นตานหกหลัง ก็ดีแต่บ่ประตุ
วังดังสี่ ก็มีและฯ เมื่อนั้น ตัวสัตย์จัยต้นองอาจ ก็หื้อพราหมณะจ้ำดหมอถวาย มาดำนวายบอก
เหตุ จี้แจ้งเจตน์ไขการ พราหมณาจารย์ผู้เฒ่าก็ก้มเกล้าวันตา ว่าข้าแต่มหาราชเจ้า อันว่านางหน่อ

หน้ามุสสดี ทะรงคัพพะมีตองใหญ่ รอยมีสัตว์ตัวหนึ่งวิเศษ บ่ใจสัตว์พะเป็ศสามาลย์ นางจึงใคร่
 หื้อตานจะใจ ต้นตัวให้สัตญัย ได้ยินพราหมณ์มาไขบอกกล่าว ก็มีใจจั้นยาวเจยบาน จึงมีราชโอง
 กำณโศคเกล้า สร้างศาลาเรียงราย ด้วยปิยายคั่งกล่าวแล้ว นั้นแลฯ ส่วนอันว่า นางมุ
 สสดี คัพพะมีตองใหญ่ ถ้วนสิบเดือนใคร่บวระมวลแล้ว ก็มีใจไขแ้วเวียงแก้วบุรี จึงไขว้ตบอ
 กล่าว ซึ่งต่านตัวผัวขวัญฯ ตัวหอมจันทรต้นองอาจ ก็หื้ออามาศย์ต่างตำ พะดับพะดาเวียงแก้ว
 หื้องามเลิศแล้วดั่งจันฟ้า แล้วนางหน่อหล้ามุสสดี ก็ทะรงรฤไสศรีผาเสริฐ มีโยธาเลิศแวดล้อม
 แห่แห่นอ้อมเป็นปรีวาร ไปด้วยราชยานวิเศษ เพื่อดูเหตุเวียงจัย เมื่อนางไปสู่รุดตางสีเส้นจอด
 ลุ่มกัน อันเป็นตางผืนพอก้า ลมกัมมะชวาคกล้าอันแรง ก็มาแผ่งนางนาฏ ต้นตัวราชสัตญัย ก็จำ
 ไขบอกเล่า หื้ออามาศย์เก้าและเสนา แป้งเกหาหลังผาเสริฐ อันหื้อนางเกิดมาหาสัตว์เจ้า นั้นแลฯ

เมื่อนั้นนางมุสสดี ผู้มีศรีบ่เส้า ก็ผาสุติเจ้าบุตตำ บ่มีดุขอาอันใดเล็ดคยงโคลบ่ออก
 ปกั้วตองปอกในต้น ยามเมื่อหน่อพะสะพลต้นผ่านแล้ว ออกจากตองแม่เตวี ก็มีต้นบริสุทธีตวิเศษ
 เจ้าก็ไขพระเนตรมีนตำ แล้วเหยียดมือขวาไปหน้า ปากก็ว่า “อัมมะ” ข้าแต่แม่เจ้า ข้าลูกเต้าใคร่
 ตาน ด้วยใจบานแต่ดีหลี อันว่าเข้าของแม่ยังป้อมีสะหน้อยจะรือจา เมื่อนั้นนางมุสสดี ได้ยินวาตี
 ลูกเต้า มาถามเล่าปุจฉา นางก็จำตอบถ้อย ซึ่งเจ้าสร้อยบุญญาณว่าลูกจูงหื้อตานบ่ขาด แล้วนาง
 น้อยนาฏมุสสดีก็เออเองคำมีคำใหญ่ วางไว้ใต้ไถล้นตุตำ แล้วนางก็จำแถมเล่า ว่าอันสมบัติเรานั้น
 เล้ามีมาก ลูกจูงปรีจากเตตาน สร้างสมปานแผ้วร้างแต่เตื่อะ ถัดแต่นั้นไปบ่จำ ต้นเจ้าฟ้าปีตำ ดัง
 มารดาหน่อหน้าพี่น้องเผ่าวงศ์ย ตางพร้อมใจมารสู่ ในคืออยู่โรงกัน เพื่อกจกใส่จื่อปั้นหน่อพะเจ้า
 ก็เอานิมีตเก้าเป็นเหตุ อันเจ้าเกิดที่เขตมคคา อันคนไปมาเตียวไต่ จึงใส่จื่อไว้ว่า “เวสสันดร”
 ว่าอัน หั้นและฯ ในวันหน่อโพธิญาณมาเกิด ก็มีแม่จ้างตัวผาเสริฐสีขาว มาแต่กลางหาวอากาศ
 นำลูกจ้างตัวงามดีผ่องแผ้ว ก็ลวดกลาดเกล้าหายไ้ เสนาในอามาศย์ จึงใส่จื่อจ้างตัวอาจขาวใส
 ว่าจ้างปัจจันนาเคนทร์ ว่าอันก็มีวันนั้นแลฯ

อันว่าต้นตัวพระยาสัตญัย หากรักลูกสายใจยอดสร้อย ก็หาแม่นบ่้อยหกลีบสีกน
 มาจำเริญหน่อพะสะปนลูกเต้า อันว่าหน่อพะเจ้าดีไหว่ จำเริญใหญ่เจยบาน ด้วยปรีวารหกหมื่น
 คน แวดล้อมต้นไปมา หน่อพุทธานุญใหญ่ กันอายุไคว่สี่ขวบเข้า ก็มีใจบ่เส้าใคร่เตตาน ยังเครื่อง
 อาลังการนุ่งห้อย เจ้าก็ปลดไปล่อออกจากห้องตัวต้น ยกยอตานหื้อนมนจุนๆบ่ขาด ตันนั้นเขาก็
 บอกตัวราชสัตญัย ตัวก็ไขกล่าวถ้อย ว่ากันยอดสร้อยเตตาน สู้จูงมีใจบานผ่องแผ้ว รับเอาของ
 ตานลูกแก้วตามใจ เมื่อเขาจับตานไปเลี้ยงไคว่ ปายลูกก็ถวายเป็นใหม่หื้อหน่อพะเจ้า คินหื้อเป็นดั่ง
 เก้าเดิมออน พระเวสสันดรก็บ่รับเอาและนา ฯ เมื่อมหาสัตว์เจ้าดีไหว่ อายุได้แปดปี ยังนอนดีใน
 ผาสาท เจ้าก็คิดคณิงขวาดในใจ ว่าของในปายนอก ลูกจักออกตานไป ยังแต่ของปายในนั้นใส่
 ยิงบ่ห่อนได้เตตาน แม่นคนใดมาขานขอแล้ว จักมีใจผ่องแผ้วยินดี จักหื้อตานมีจุลิ่ง บ่ขอนจิงอัน

ใด สุดแต่หัวใจเลื้อยไล่ บ่เว้นไว้สักอัน ข้าพฝันเถื่อแตก เอาจันแยกเตตาน แถมประการหนึ่งเล่า สองตำราเราตำมอยู่ จักขวกสู้ตานไป แม่นมีผู้ใดใครได้ เอาเป็นข้าใจหาสิ จักยินดีบ่เจ้า จักจอมกว่าตวยไป และนา ฯ ในเมื่อมหาสัตว์เจ้าบุญเรียง ก็คร่ำเปิงนั้นได้ อันจักใคร่ตานไวนานา แผ่นดินหนานักโสด ถ้านสองแสนสี่หมื่นโยชน์คณณา ก็บังเกิดมาไหวหวั่น ฟาร้องลั่นน้นเนื่อง สายฟ้าแมบเรืองบ่ขาด ฝนตกหยาดเหลือหลาย น้ำสมุทรกายขว้าเชือก ข้ายะเยือกดีฟอง ไหลหลั่งนองเต็มฝั่ง ไหลละหลั่งไปมา พระยาอินตาเจ้าฟ้า จมจันหน้าสาธุการ เกิดบันดาลคะคั่น ตั้งแต่ป็นถึงพรหม ก็มีวันนั้นและนา ฯ

ด้วยประการดังได้หันมา จึงกล่าวคาถาว่า อิม กุมาร ปัสสันโต มัญญเกะ ดังนี้เป็นต้น ว่าข้าแด่มหาราจะเจ้า ข้าน้องหน้ามัททิ จักปาสองศรีลูกไว้ เดียวเข้าป่าไม้ตวยไป อยู่ดงไพรจอมพระบาท ในอาวาสหิมวัน ตัวจักหันลูกน้อย จักกล่าวถ้อยคำเสียงใส ปากันไปสอดล่า เก็บดอกไม้ป่าตัดพระรง ตัวจักหันสององค์ฟ้อนเหล่น วิดว้างไกลศาลา ตัวได้หันบุตรตำหนอหน้า เตียงหายโศกเศร้าหมองใจ อยู่ดงไพรป่ากว้าง จักได้หันข้างเผือกแก้ว ล่าสอดแอ่วดงรี สิบหกปี ขวบเข้า จึงแก่เจ้าโรยรา เดียวไปมาในป่า ร้องเล่นไล่สะเคียน ดั่งนกเขียนรำร้อง สนนแก้วดวงคอน จักหันกั้นรินรอนมवलหมู่ ล่าเหล่นอยู่ดำน้า อันมีชื่อพราว่า “ปัญจมาลี” จักได้หันนะดีหลายแม่ไหลมาแต่จอมคอย ไกลจอยวอยกิดไก่อ่ ไปตามโหล่งดงหนา จักหันสกุณาร้องก้องนกเขา ถ้องแหลวหลา นกปะดาถ้องไก่อ่ป่า เสือโคร่งล่าดงรี ราชะสีห์เป็นหมู่ กระดิงอยู่ตามดง นกราคะหงส์แอ่นพ้อน อยู่ตามบ่อนดงคั่น พระองค์จักหันต้นไม้ มีบ่ไร่ตุกขอก พ่องออกดอกเป็นจี มีหลายสีพราพร้อม ดั่งจักย้อมเป้งเอา ความเลาเลศแล้ว ดอกบัวแก้วบานเมิน ดอกต่ายเหินสะพู่ ตั้งต้นอยู่หิมพานต์ ดอกดงดานหลายแหล่ มีฝับแผ่ดงต้น จำตั้งวันบ่ไคว่ ต้นตัวไว้ให้เื่องเจ้า เตียงหายโศกเศร้าลิมเมือง ลืมสองบุญเรืองพ่อแม่ อันอยู่แก่เวียงชัย สุขบานใจคำเจ้าดั่งข้ามัททิเล่าไขมา และนา ฯ

กาพย์ลาเทศน์

โขนโต คุราศรัทธาทั้งหลาย ดังเด็กหญิงจายหนุ่มเฒ่า ตีได้ปากันมานั่งฟังธรรมนี้ เล้าเปื่อจักได้กุศลเล่าตางบุญ อานิสงส์ธรรมดวงนี้ จักได้ก้ำจูดหนุน เงินคำมั่งมูลก้ำอุปายหน้าหื้อ ป้อลุงศรัทธาป้าน้ำ จุงได้อู่สบายดี การเทศนาธรรมดวงนี้ก่อขอจบอวสาน ขอลาวงควานศรัทธาผู้ และท่านผู้รู้ขออย่าได้ติฉินนินทา หากผิดพลาดพลั้งนอกศาสนา ขอได้สุ่มาดั่งศรัทธาใหญ่หน้อย ดังป้ออาจารย์ป้อหนานป้อน้อย โปรดยกโด้ดหื้ออากัย แม้นชุ่มน้นซ้ำบ่อเอาไหน ฯ นับนั่งฟังไปเหมือนเสียงไอคนเฒ่า เถึงเวลาแล้วเล่าจักขออำลา ขอหื้อศรัทธามีอายุนันได้ ๑๒๐ ขวบเข้าแลเดา..

หิมพานะสูตรตั้ง นิภูติตั้ง จิยา สังวรณนาวิเศษ จำห้องเหตุหิมพานต์ อันประดับ
ประดาไปด้วยคาถาว่าได้ ๑๓๔ คาถา ก็บังคมสมเสร็จ เสด็จ ฯ

๓. ทานกัณฑ์

สำหรับกัณฑ์นี้ยังถือว่าเป็นธรรมดาของการเทศน์มหาชาติแบบล้านนาที่ยังไม่เน้น
เรื่องการใช้เสียงเท่าไร แต่สำหรับบางงานนั้นถ้าหากนิมนต์พระเสียงดีเทศน์ ท่านก็จะใช้ระดับ
เสียงของท่านเทศน์ อาจใช้เสียงเล็ก เสียงกลางหรือเสียงใหญ่ก็ได้

ผลการสัมภาษณ์ สามเณรจิรพงษ์ คีรีวงศ์ อายุ ๑๕ ปี วัดเมืองกืด ตำบลกืดช้าง
อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ สามเณรมีประสบการณ์การเทศน์มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๖ โดยการ
เริ่มเรียนครั้งแรกกับ พระมหาสกุล มหาวิโร วัดชัยศรีภูมิ เรียนกัณฑ์ कुमारบรรพ์ และกัณฑ์มัทรี
แต่สามเณรก็มีความสามารถเทศน์ได้หลายกัณฑ์

จากการสัมภาษณ์ในงานตั้งธรรมหลวงของวัดเชิงม้น ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ พบว่า สามเณรใช้รูปแบบและเนื้อหา คือ กาพย์
ไหว้พระและสำนวนการเทศน์ฉบับสร้อยสังกร ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้ (สามเณรจิรพงษ์ คีรีวงศ์,
สัมภาษณ์, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๐)

กาพย์ไหว้พระ

นะมามิ สิริสา อะหังวันตาข้าไหว้ นบพระบาทให้ มุนีองค์ไหว้พระธรรมเลิศแล้ว
กับดั่งพระสงฆ์ สามไตรรงค์พระแก้วเจ้า เป็นแก้วงามเลิศเล่า ในมนุษย์โลกเมืองคน เอาคุณพระ
เลิศล้ำเป็นบุญกุศล หือมาบันดลเป็นพรแก่กล้า มากำจัดสิ่งชั่วช้าหมู่มัถมาร ออกจากศรัทธาใหญ่่น้อย
ทั่วห้องสถานฐาน ผูกหมู่มัถมารอย่ามาเกิดใกล้ ขอหือท่านหายหอดไร่ อยู่ด้วยสวัสดิ์ อาตมาม่อน
น้อย จักกล่าวถ้อยเปล่งจะจี เทศนาธรรมดวงดีทานกัณฑ์ใหญ่กว้าง หือท่านศรัทธาดังหลาย
ได้สะสมเสพสร้าง กุศลเนื่องนั้น นานบุญ จุตนๆ จุคนๆ แลเด.ฯ

กัณฑ์ทานกัณฑ์ฉบับสร้อยสังกร

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

มุสสุติ ปี ไช เทวี “ปุคฺคตสสเม กุกฺกศาสนา อาคตฺ, กิณฺุโข กโรติ, อหํ คนฺุควา
ขานิสฺสามิติ ปฏิจฺจยนโยเคน คนฺุควา สิริสยนคฺพทฺวารเ ชิตา เคสํ สลฺลาปํ สุตฺวา กลฺุณํ ปริเทวํ
ปริเทวิติ.

ลำดับธรรมเนียมมา ในเมื่อภรรยาสองพี่น้อง ยังอยู่ในห้องจากันดั่งอัน เบื้องบน นางราชพฤกษสดีเทวี จึงมีราชราพิงว่า ขาวสารอันแสนเนื้อร้อนใจ ได้มารอดถึงเตียงลูกกุดนี้ จักเป็นเหตุสันใด ควรจะไปก็หากจากรู้ ชะแล ว่าอันแล้ว นางแก้วก็ไปด้วยยวณคำ อันกึ่งทางดีแท้ได้ ไปยืนอยู่ใกล้ประตูห้องที่นอน อันบรรศรีสวัสดิ์ขึ้นช้อย ได้ยินยังถ้อยเจียรจา แห่งอัครบุตรดาจะให้นางก็ร้องไห้มากนักหนา ควรกระสครรณามากนัก วันนั้นแลฯ คันทนพระยาร้องไห้ดังนี้แล้ว ก็เล่าโลมลูกแก้วสายใจ แล้วเข้าไปสู่ท้าวบรมสมุชขันตนเป็นผิวแล้ว นางแก้วก็ร้องไห้กล่าวคาถาว่า มธุเนว ปลิดานิ อมพาว ปลิดา จม เอว เสดสดี เสดฐา บัพพาเพชสิ อทุสกํ ดังนี้ว่า ข้าแต่ มหาราชเจ้า รวงผึ้งอันตัวแม่มีแหลมอันแก่เฒ่า แหนบได้คนเข้าใกล้เอาकिनง่าย สันใด อันนี้ ไม้ม่วงต้นใดเป็นลูก หากนรักษาบได้ เทียรยอมเป็นสาธารณแก่คน สันใด บ้านเมืองแห่งมหาราชเจ้า จักเป็นสาธารณแก่ท้าวพระยาทั้งหลายต่างประเทศ เหตุมหาราชเจ้า จับลูกเดินตนหนี คันทน มหาราชเจ้าเถาแก่ถอยริพล หากลูกตนจักครอบครองบได้ ก็จักชบเซาเหงาไหม้ในองค์ เป็นคังราช หงส์มีปีกหักทั้งคู่ ชบเซาอยู่เหนือเปือกตม นั้นแล มหาราชเจ้า จับลูกเต้าผู้หาโทษบได้หนี เหตุฟัง คำชาวสีพีมาสนส่อ ท้าวตนพอบ่ทันต่อคิดพิจารณา ขอพระราชเป็นเจ้า อย่าได้จับลูกเต้าเราหนี แต่เทอะ

พระยาศรีสมุชชัย ได้ยินคังอัน จึงกล่าวว่า ดูกรราชพฤกษสดี ท้าวพระยาตนใด ปฏิบัติ บ่ชอบใจ ชาวเมืองจับหนีไปตามจาริต เราก็บริดโบราณ จักอนุจับตามชาวเมืองมากล่าว จักจับ ลูกเต้าเราไป บ่ใช่เกิดแต่ใจคุณพ่อ ลูกรักหน่อสายใจ ลูกรักเพียงหอระทัยคเค้อย ลูกน้อยหน้อย หากของเรา แลนา นางราชพฤกษสดีได้ยินคำอันนั้น ยินกระสใจอยู่บได้ ก็ร้องไห้รำไรไปมาว่า ยสุส ปุพเพชชุกานิ กณการาว ปุปพิดา ยานนตมณฺยยนฺติ สุวาเชโกว คมิสสดี ดังนี้เป็นเค้า อันว่าหมूंช่อน้อยและทงชัย หยาดยายไปก่อนหน้า หมूंมายย้องอานคำ รุ่งเรืองงามเหมือนคัง ดอกกณณิกา มาวังเวดล้อม ย้อมยสเจ้าลูกกุดไป บัดนี้ ลูกกุดจักได้ละหมूंช่อน้อยและทงชัยไว้ เข้าป่า ไม้ตนนิ่งตนเดียว ดังถ้านั้นชา โยธาหาญอันมาก มีสากโถมโนมพรรณอันงาม เข้าเครื่องแรอัน เหลืองปานดั่งปีกแมงค่อมคำ โยธาหาญบางพ่องเข้าแรแดง เหมือนคังรตมีพระอาทิตย์ ออกมาเป็น บริวารเวดล้อม ไปก่อนหน้าและตามหลัง วันนี้ลูกกุดผู้หนึ่งผู้เดียว จักเข้าสู่ดงเขียวป่าไม้ คังถาจักได้ นั้นชา ลูกกุดเคยไปด้วยยวณสิวิกายคำบ่พราก เคยมีม้าลากชอนไป บัดนี้ ลูกกุดจักได้เที่ยวต่อแผ่น เล่นเหนือดิน ดังถาได้ นั้นชา

พันคันทนนางมัทริสะไฟราช เคยอยู่ห้องปราสาทอันมีศรี เคยนุ่งผ้าโกสิยอุทุมพรแพง คำ บัดนี้ นางจักไปอยู่ป่าทุ่งผ้าเปลือกไม้ครองคา ดังถานางพระยจักออกได้ อินดูลูกสะไฟสายใจ นางเคยไปด้วยยวณช้างม้าสิวิกาย บัดนี้ นางจักไปด้วยตีนเปล่า นางเท่ามิพื้นดินอ่อนสุขุมาล นางไปที่ใดย่อมสุขเกษและคว้านคำ บัดนี้ นางดั่งถาจักเที่ยวได้ กลางป่าไม้หนามหนา อันนี้นาง

พระยาไปในที่ใด ย่อมมีนางนาฏสนมไปตามบ่ขาด บัดนี้เป็นทุกข์อนาถ จักเข้าไปไม่คงเขียว สะไฟแม่ผู้เดียวตั้งอาจะไปได้ นั้นหา

ที่นั่นนางนาฏสนมชาวแม่ นางเจ้าแก่เรือนหลวงทั้งหลาย ได้ยินเสียงให้แห่งนาง ราชพฤกษคีตยินดกใจจะพา ก็พากันมาประสมชุมนุมกันมากนักแล คนทั้งหลายอันอยู่ในราชตระกูล ทั้งสอง บ่อาจดำรงตนอยู่ได้ ก็ร้องไห้แล้วท้าวไป เป็นดังไม้รังอันลมมีกำลังมาเพิกพัด ก็ร้องไห้หนักหนา ฉะนั้นแล

อด มหาสตุโต เมื่อนั้นพระมหาสัตว์เจ้า ตกวันลุนรุ่งเช้ากินกาย เจ้าก็ชวนขวยอาบ องค์สรงเกสเกล้า เข้าเครื่องท้าวพระยา เสวยข้าวน้ำโภชนะอาหาร อันมีรสหลายประการต่าง ๆ มี หมู่คนอันมากหากแวดล้อมเป็นบริวาร ก็ไปสู่กว้านทานเมื่อยามเช้า เพื่อจักหื้อข้าของเป็นทาน จึง ปลงอาชญาอาณัติอามาตย์ จึงโอกาสคาถาว่า วุตถานิ วุตถกามานิ โสณทานิ เทถ วารุณิ โภชนิ โภชนตุณิ สมาทเว ปเวจฺจถ ดังนี้เป็นเค้า ดูกรอามาตย์ทั้งหลาย คนึงใดมีใจใฝ่ มักใคร่ได้เสื่อผ้า และชิ้นปลาอาหาร ท่านจงดาทานอย่าหือขาด อย่าได้ตีและด่าจากทั้งหลาย จงหื้ออ้อมด้วยข้าว น้ำโภชนะอาหาร แล้วไปตามจเขาเทอะ เตสุ มคฺคา กิลฺนฺตาว ยาจาทั้งหลายอดบ่ได้ ก็ร้องไห้กลิ้ง กลิ้งไปมาว่า ในเมื่อมหาราชเจ้าตนบุญแผ่ หื้อจำริญแก่ชาวสิฬิ จักหนีเจียรจากไปบ่อยู่ ผู้ข้าทั้งหลายหาที่พึ่งบ่ได้ เป็นดังต้นไม้อันมีร่มกว้าง อันท่านหากตัดเลี่ยนนั้นแล โภณฺโต ดูราชาวเราทั้งหลาย ไม้ต้นมีลูกล้วนดอกบานงาม มีร่มกว้างฉายา เกิดมาในที่ไกลหนทาง เป็นที่อาศัยแห่งคนทั้งหลาย ผู้ใดผู้หนึ่ง ตัดต้นไม้ต้นเสีย มีสันใด ชาวเมืองสิฬิมิโกระอันมาก ขับเจ้าพระยาเวสสันดร ราช หื้อพลัดพรากจากเมืองไป ก็อุปไมยดังอันแล

เย วุฑฺฒา คนทั้งหลายแก่เฒ่า ทั้งหนุ่มหน้าและปานกลาง ทั้งพ่อหมอขับผีและ คหบดีพ่อค้า ถ้วนหน้าสมณพราหมณ์ ก็พากันร้องรำทำทิดา ว่าดูราชาวเราทั้งหลายมวลงมาก กริยา อันขับเจ้าพระยาเวสสันดร หื้อพลัดพรากจากพารา ด้วยคำชาวเมืองมาสนส่อ แก่ท้าวตนพ่อลวด ขับหนี เป็นอันบ่ดิบชอบบ่ประกอบด้วยธรรม ท่านหือทานข้าม้าและรถ ปรากฏได้และสิ่งและเจ็ด ร้อยตัว จักหือทานยังเจ็ดร้อยนาง และแมงวันมเจ็ดร้อยตัวเป็นขนาด ทั้งข้าทาสยิงชายทั้งหลายและ สิ่งและเจ็ดร้อย สัตตคมหาทานอันนี้ ผิดและมีเมื่อใดดังอัน ในกาลเมื่อนั้นอัศจรรย์เกิดก่อ เป็นต้น ว่าแผ่นดินร้องและคอยคาง เป็นดังจักฟังไป ควรพิสเพิงกลัวหน้ห้วพองก็เกิดมี ด้วยเดชะฤทธิ์ แห่งบริจาเจตนา แห่งพระมหาสัตว์เจ้า นั้นแล ตสุมิ ทานํ ทพฺมานเ ในเมื่อมหาสัตว์เจ้าหือทาน ดังอัน ชาวเมืองทั้งหลายก็กล่าวว่า ข้าแต่เจ้ากู ชาวเมืองทั้งหลายขับเจ้าหนี เหตุอันเจ้ากูหือทาน ดังถาเจ้ามาหือทานยิ่งกว่าเก่าเล่านั้นหา คนทั้งหลายผู้รับเอาทานแล้ว จึงจากันว่า พระยาเวสสันดร เจ้าแห่งเรา กระทำหือเราหาที่พึ่งบ่ได้ จักเข้าไปสู่ป่าไม้คงไพร เราจักเข้าไปใกล้เชิงบุคลละผู้ใด นั้นหา ว่าอันแล้วเขาก็ร้องไห้กลิ้งกลิ้งไปมา เป็นดังคนอันท่านตัดองคะเลี่ยนนั้นแล ในกาล

นั้น เทวดาทั้งหลาย ก็ไปบอกกล่าวแก่ท้าวพระยาทั้งหลายในสกลชมพูทวีปว่า พระยาเวสสันดร เจ้าคนเป็นใหญ่ จักปลดไปหื้อเป็นทานแล้ว ท้าวตนแก้วก็จักไปสู่ป่าไม้หิมพานต์ ว่าอันเหตุนี้ ท้าวพระยาทั้งหลายมวลงมาก ก็มารับเอาทานจากเจ้าเวสสันดรบุญเรือง แล้วก็กลับไปสู่บ้านเมือง แห่งตน ด้วยเหตุเทวดาบรรดล นั้นแล พระมหาสัตว์เจ้าหื้อทานวันนั้น ก็เป็นกาลอันค่า ดาวน ตกต่ำล้นคอบไป เจ้าก็ไปสู่ปราสาทราชมนเทียรแห่งตนแล ตนแก้วจึงรำพึงว่า จักไปไหว้สา ตั้ง อลายังพ่อแม่เป็นเจ้า ด้วยราชรถอันประดับดี ส่วนนางราชมัททิกก็คั่นใจว่า จักไปตามพระยาเวส สัตดรราช จักขออนุญาตโกกาสไปดี นางเทวีก็ไปกับด้วยพระมหาสัตว์เจ้า นั้นแล ส่วนพระมหา สัตว์เจ้า ก็เข้าไปไหว้ยังพระราชบิดา บอกกริยาอันจักไปวันนั้นแล

ตามคฤ ปกาเสนฺธุโต สตฺถา อาห อามนฺตยิตฺถ ราชานํ สญฺชยํ ฌมฺมิกํ วรํ อวรุทฺหสิ มํ เทว วรํ กํ คจฺฉามิ ปพฺพตํ ดังนี้เป็นคำ พระเจ้าว่า ภิกขเว ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระยาเวสสันดร ราช ก็เข้าไปสู่ปราสาทพระราชบิดา ไหว้ว่า ข้าแต่พระบิดาธิราช ข้าได้ประสาทหื้อเป็นทาน ยัง ช้างสารแห่งข้า มหาราชเจ้าก็ว่า ข้านี้ร้ายบัดนี้ข้าก็จักบอญ์ จักไปสู่ป่าหิมพานต์ ข้าแต่พระโองการ เป็นเจ้า อันว่าท้าวพระยาตนใด บ่อนในกามคุณ ๕ ดังอื่น ท้าวพระยาทั้งหลายฝูงนั้นย่อมเข้าอำนาจ แห่งมัจจุราชธรรมด้วยอันหลงนักแล มีสันใด มหาราชเจ้าก็จักเป็นดังอื่นชะแล ข้าผู้ลูกหากสุขยินดี ด้วยศรีสมบัติแห่งตน หื้อทานช้างมงคลตัวประเสริฐ อันเกิดมาแต่บุญสมภารแห่งข้า พระเจ้าฟ้าฟัง คำชาวเมืองมาสนส่อ ว่าข้าจักหล่มล่อเมืองเสีย จับข้าหนี ข้าจักไปพำเพิงบุญรวายสี คือเมตดา บารมีในป่าไม้ จึ่งไ้มหาราชเจ้าใจอยู่ในเปือกตม คือกามคุณทั้ง ๕ วันนั้นชะแล คันมหาราชเจ้า กล่าวคำอาลาพระบิดาธิราชแห่งตนแล้ว ตนแก้วก็ไปสู่สำนักพระราชมารดา ให้นางพระยาตนแม่ ขออนุญาตแต่นางมุสสดี ว่าข้าแต่แม่เทวีเจ้าฟ้า ขออนุญาตหื้อข้าบวชเป็นชี กริยาอันบวชเป็นรสีอยู่ ป่า เป็นที่พึงใจข้าพ้นประมาณ ข้าได้หื้อทานช้างข้า พ่อว่าข้านี้ร้ายบัดนี้ เหตุชาวพิธีมาสนส่อ ว่าข้า จักหล่มล่อเมืองเสีย จึ่งจับข้าหนีออกจาก หื้อพลัดพรากเมืองไป ข้าจักไปพรุกเข้า ข้าจักเข้าไปเสพ ทุกข์ในป่ากว้าง เป็นที่อยู่แห่งแรดช้างและเสือหมี บวชเป็นรสีในป่าไม้ จักได้กระทำบุญใช้ ๆ ทุกวันวันชะแล

ที่นั้นราชมุสสดี ได้ยินคำท้าวตนลูกจึ่งด้านถ้อยถูกกล่าว ว่า อนุชา นามิ ตํ ปุพฺพชฺชา เต สมิขฺมตฺต ดังนี้เป็นต้น ดูกรเจ้าลูกรักแม่ แม่ก็อนุญาตแก่บุตรดา ไปจำศีลภาวนาในป่าข้าง เพื่อเสพสร้างเสวยบุญ อันจักเป็นคุณแก่เจ้า ครอบค่อเพี้ยาวะชีวัง ด้วยมีแท่นนางมัททิกามบ่เส้า จึ่งหื้ออยู่กับด้วยลูกเต้าทั้งสอง นางจักปองกระทำดังฤาได้ ในป่าไม้หิมพานต์ เมื่อนั้น พระยา เวสสันดรตระตนบุญกว้าง จึ่งกล่าวอ้ำกับพระราชมารดา ว่าข้าแต่แม่พระยาเป็นเจ้า ข้าบ่มักเพื่อ ชวนผู้อื่นผู้ใดไป แม่นข้ายังชายช่วยให้ ข้าก็จักบได้เอาไป ผิดว่านางมัททิกามีใจมักใคร่ ติดตามได้ข้อ ไป ก็จึ่งตามใจนางเป็นใหญ่ ผิดว่ามักใคร่ไปทวย ก็จึ่งอยู่กับด้วยแม่พระยาเจ้า ข้าบ่มักเพื่อชวนอื่น

ผู้ใดไป แม่น้ำยังชายช่วยไซ้ ข้าก็จับได้เอาไป ผิวฉานงมัททิมิใจมกัใคร่ ติดตามได้เข้าไป ก็จูงตามใจนางเป็นใหญ่ ผิวฉานมกัใคร่ไปทวย ก็จูงอยู่กับด้วยแม่พระยาเจ้า และลูกเต้าทั้งสอง แต่เทอะตโต ราชานั่นท้าวสฤษดิ์คนปู่ จักขอหื้อสะใภ้อยู่กับด้วยหลาน จึงกล่าวคำหวานอ่อนอ้อย จาถึถ้อยคำนาม ว่าดูรามัททิมิศรีสะใภ้ นางเคยไล่ลาทาด้วยจันทน์มันทุกคำเช้า บัดนี้เจ้าบ่าวจักได้ทรงเหงื่อไคลไหลลงชะยว้าง อันหนึ่งนางเคยนุ่งผ้าสีแพงค่า บัดนี้เจ้าจักเข้าสู่ป่า นุ่งผ้าเปลือกไม้และกรองคา ดังถานางจักออดได้ ทุกข์ในป่าไม้เที่ยงจักมิ เชิญมัททิมิเจ้าจูงอยู่ค่อยเลี้ยงปู่ในเมืองนี้เทอะทีนั้น นางมัททิมิจึงไหว้ พระบาทไท้บิดา ว่าข้าแต่พระมหาราชเจ้า คั้นว่าข้าได้พลัดพราก จากลูกเจ้าตนชื่อว่าเวสสันดรราช แม่น้ำได้อยู่ปราสาทอันแล้วด้วยคำ มีนางนาฏสนมแวดล้อม แหนแห่อ้อมเป็นบริวาร ข้าก็หาความสำราญได้ ข้าจักไปสู่ป่าไม้ เป็นเพื่อนพระเหง้าให้ราชสามี ชะแล

ภิกษเว ดูราภิกษุทั้งหลาย ส่วนนางมัททิมิ ตนเป็นลูกสาวศรีพระยามัททราชู มียศอาจุษา งามโสภณแลบล้วน เนื้ออ่อนอ้วนสุพุมล คั้นว่าไหว้พ่อผัวและแม่ผัวแล้ว ก็เอาลูกแก้วทั้งสองคน ไปขึ้นจีวรารชถถ้ามหาสัตว์ตนเป็นผัวนั้นแล ส่วนพระยาเวสสันดรผู้ทรงยศ ก็เสด็จขึ้นจี่รดคาไป และที่ใดคนทั้งหลายมีแควนมาก เจ้าก็หื้อสัญญาธไปขอสั่งอำลา ว่าดูราเถ่าแก่ พ่อแม่ญาติทั้งหลาย ดูทั้งหลายพ่อแม่ลูก จักเอากันเข้าไปอยู่ป่าหิมพานต์ ท่านทั้งหลายจูงเอากันอยู่หาพยาธิได้สวัสดิ์ จูงอย่ามีความประมาท อย่าได้ขาดการกระทำบุญ มันจักเป็นคุณเมื่อหน้า ในฟากฟ้าเมืองสวรรค์ ว่าอันแล้วก็ออกจากเมืองไปแลเบื้องนั้น ราชสุสดีตนแม่ ก็หื้อคนทั้งหลายพำเพ็ญเกียนหื้อเต็มไปด้วยแก้ว ๕ สิ่ง ประดับยิ่งเต็มเกียน ก็ใช้ไปสองตาบข้าง หื้อลูกดูทางตามใจเทอะ พระมหาสัตว์เจ้าก็ลาดด ปลดเครื่องประดับทั้งหลาย หื้อทานไป ๑๘ คาบ แล้วก็ออกจากเวียงไป มีใจมกัใคร่เหลียวดูปราสาทราชมนเทียร ยามนั้นแผ่นดินหนา หาเจตนาบได้ เหมือนดั่งมีจิตใจกระหวัคคิน หื้อรดเหลียวต่ออวายน้าส่อเวียงชัย เลงแลไปยังปราสาท อันเป็นราชมนเทียร พ่อแม่แห่งตน ยามนั้นอัศจรรย์เกิดก้อง เป็นต้นว่าแผ่นดินร้องคอยครางก็เกิดมี ด้วยกรุณาอันดูท้าวพระยาจักพราก หนีออกจากกันไป วันนั้นแล

ภิกษเว ดูราภิกษุทั้งหลาย ๔ คนไปทันแล้ว ก็ขอเอาม้าแก้วทั้ง ๔ ตัว พระยาเวสสันดรราช ก็ปราสาทหื้อเป็นทานแล ในกาลเมื่อมหาสัตว์เจ้าหื้อทานแล้ว หั้วราชรถแก้วก็บ่ตกดิน ยังตั้งอยู่ในอากาศสิ่งเดียว เมื่อนั้น เทวบุตร ๔ คนก็เณรมิตเพศเหมือนดั่งละมั่ง ๔ ตัว เอาหัวมาชนเอกแล้วพารไป พระบัวไขกาบอ้า จึงจก้ากับเจ้าหล้าราชมัททิมิว่า ดูราเทวีน้องพี่ เจ้าจูงเลงดูถึยังละมั่ง ๔ ตัว อันมีรูปอันงามเหมือนดั่งรูปคำ ก็นำเอาราชรถเราไป เหมือนดั่งม้าอาชาไนยขนลาก ในกาลเมื่อเทวบุตร ๔ คนนำเอาหัวราชรถไป คั่งอัน ยามนั้นพราหมณ์ผู้หนึ่งก็มาตามหลังแล่นมาทันมหาสัตว์เจ้า แล้วก็ขอยังราชรถ เจ้าก็ยังลูกเต้าและเมียตน หื้อลงจากราชรถแล้วก็ปลดไปให้เป็นทาน แก่พราหมณ์ไปวันนั้น เบื้องบนเทวบุตร ๔ คน ก็กลับอันตราหายไ้วัน นั้นแล ตโต

เวสสุตโร เมื่อนั้นท้าวเวสัณตระหื้อทานราชรถแล้ว ก็หื้อนางแก้วราชมัทที กับทั้งสองศรีลูกรัก
 ราช ก็หื้อค้อยคาลลงดิน ท้าวพระยาทั้งหลายพ่อแม่ลูก ก็เอากันได้ทางไป พระมหาสัตว์เจ้า จึงจา
 กับด้วยเจ้าราชกัญญา ว่าเจ้าจูงเอากันหาผู้น้อง ยังปองว่ายังแควนเบา ส่วนตัวเราจึงเอาชาลิคนพี
 อันยังแควนหนัก พระมหากษัตริย์ทั้งสองจากกันสนี่แล้ว ก็พากันอุ้มเอาลูกแก้วทั้งสองไปวันนั้นแล
 ตมคุด ปกาเสนโศ สดุดา อาห ราชา กุมาริ อาทาย ราชปุตติ จ ทาริกั สมุโหมทมานา ปกุกามุ □
 อญญมญญู ปียวทุ □ ภิกขเว คูราภิกขุทั้งหลาย ปางเมื่อพระตถาคต เป็นพระยาเวสสันดรราช ได้
 ค้อยจากไฟรฟ้า ก็อุ้มเอาลูกแก้วกำพร้าชื่อชาลิ ราชมัทที ก็อุ้มเอานางกันหาเจียรจาถ้อยคำชมชื่น
 ยินดีใจ ๆ ก็เข้าสู่ป่าไม้หิมพานต์ ด้วยประการดังกล่าวมานี้ ก็มีวันนั้นแล ทานกณฺฐ □ นิญฐิต์
 สังวรณนยังทานกัณท์ ปริเทพนันประคับด้วยกาลาว่าได้ ๒๐๘ กาลา นิญฐิตา ก็แล้วเท่านั้นก่อนแล
 ๗

๔. กัณฑ์วนปเวศน์

กัณฑ์นี้ยังถือว่าเป็นกัณฑ์ธรรมดาของการเทศน์มหาชาติแบบล้านนาที่ยังไม่เน้นเรื่อง
 การใช้เสียงเท่าไร แต่สำหรับบางงานนั้นถ้าหากนิมนต์พระเสียงดีเทศน์ ท่านก็จะใช้ระดับเสียง
 ของท่านเทศน์ อาจใช้เสียงเล็ก เสียงกลางหรือเสียงใหญ่ก็ได้

ผลการสัมภาษณ์ พบว่าพระณรงค์ฤทธิ์ ขตุติโย อายุ ๓๖ ปี วัดศรีสุพรรณ ตำบล
 หายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประสบการณ์การเทศน์มหาชาติ เริ่มเรียนกับอาจารย์ประพัฒน์
 ชัยชนะ โดยเริ่มการเรียนจากกัณฑ์กุมารบรรพ ต่อมากัณฑ์มัทรี และกัณฑ์อื่น ๆ งานล่าสุดการ
 เทศน์มหาชาติ ที่วัดหัวฝาย ตำบลเมืองเส้น อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์
 พ.ศ. ๒๕๕๑

จากการสัมภาษณ์พบว่า ท่านใช้รูปแบบและเนื้อหา คือ กาย्यानีสงส่วนปเวศน์และ
 ส่วนวนการเทศน์ฉบับสร้อยสังกร และต่อกด้วยกัณฑ์ปลาย ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้

กัณฑ์อนีสงส่วนปเวศน์

สุนันตุ โภณโต เตเวสังขาโย ฟังรา ฟังรา เตวดาเหย มวลหมู๋ อันมาตั้งหน้า อยู่กู่
 วิมานบน อักขายังจันฟ้า แห่งห้องไพรสนต์ อักขายังเมืองคน มนุษย์แห่งห้อง อักขายัง. เตสด้อง
 และอักขายังวัดแห่งห้องนอราม ขอจงมาฮ่อมฮื้อหุ้มติดตาม กุศลบุญดีมีหามูละศรัทธาได้สร้าง
 ตานธรรมเวสสันดรเจ้าจ้ามหาชาติ หนอดานนาปากันมาหลายล้า ฉิ่งฉายหนานา มานั่งยอมมีอตา
 ฟังธรรมพระเจ้า ฮ่อมสืบชะตานั้นเล่า ต้มปีเกิดเนอนาย ยิ่งธรรมวนประเวศกันนี้มี ๕๑ พระกาถา
 ผู้ที่เกิดปีเหม้าฮันนา เป็งกระต่ายใหญ่หน้อย เปียโรโรคาใหญ่หน้อยจักกลิ้งตกจากไบบัวหนอไบบอน

คนเฒ่าคนแก่ ฟังแล้วจักได้นำไปสอน ยังถูกเฒ่าหลานเหลนว่าอัน อานิสค์ธรรมกัณฑ์นั้นบ่ไ้
มัวเมา ผู้ใดได้ฟังแล้วบ่ต้องได้กลัว บ่ต้องหม่อมมัวจักหนุ่มมาแถมบ่หน่อย จักเหมือนบ่าวจีสาว
หน่อย อาศัยยิ่งร้อยตีมา กุศลบุญตานี้จักมาปกปักรักษา และหน่อรักษา ยังมุละศรัทธาญิงยายใหญ่ห
น้อย บ่ได้กลากลาคกล้อย จักใจไปห้องกุ่มกุ่มๆ เพราะว่าการตานธรรมมหาจาตินี้จักเป็นกุศล
มาบันคลศรัทธาผู้หื้อได้ออยู่เงินเจยบาน

กัณฑ์วนปเวศน์ ฉบับสร้อยสักร

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

เต ปะฏิปะเถ อาภักขันเต มะนุสเส ทิสฺวา กหิง วังกะฎะปะปปะโต ปุณฺณตติฯ ถ้า
ดับธรรมเทศนามา ส่วนมหาษัตริยา ๔ ตน ก็เอากันออกจากเมืองไป หันคนตั้งหลายปายหน้า เจ้า
จึงถามว่าครุฑาเปื้อนดังหลาย เขาวงกฎบ่ป๊ะตาก็มีดีใจจา มนุสสาคนตั้งหลายว่าแต่เวียงเจตตระ
นครไป มีแม่น้ำจื่อว่าโก้นติมารา มีปายหน้าได้ ๕ โยจนะคณนา ยังมีบ้านพราหมณ์อันหนึ่งจื่อว่า
มารัญจะกิริ โกล่ก็ได้ ๔ โยจนะคณนา ยังมีบ้านพราหมณ์อันหนึ่งจื่อว่านาริกัณฑกาม เป็นสนามดียัง
ใจ ก็มีโกล่ได้ ๕ โยจนา เวียงมาตุตระนครมีโกล่บ้านพราหมณ์คาดเต็มไปด้วยบ้าน น้อยใหญ่ เหลือ
พะมาน บั้วรวลด้วยเงินปล้ำอาหารเข้าเหล่า สัมหาษัตริย์เจ้าบ่เข้าเวียงใจย ก็ยังอยู่ศาลาโกล่
ประตู่เวียง เมื่อนั้นราชะมัททิ ก็บ่ได้ฝูงงูพิษอันคิดป่าดางคู้ แห่งพระอยู่เหนือหัว จึงคินใจว่าจัก
หื้อ คนตั้งหลายรู้เหตุ อันพระยาเวสสันดรมาเตอะ ว่าอัน นางก็ไปยืนโกล่ประตู่ศาลา เปื่อ
สัญญาหื้อจาวเจตราช รู้ว่า อันต้นกาถาคจากเมืองมา จาวเมืองเจตราชหันนางนาฏให้มัททิ ผู้มี
ลักษณะงามดีจู่แก่ เขาก็มาอ้อมแห่เป็นปรีวาร ก็กล่าวโวหารถ้อยข่าว ว่าครุฑแม่เจ้าเทวี เจ้าเคยอยู่ดี
สุขมาก บ่ทุกข์ยากอันใด เกยไปไหนด้วยขัวยานบ่พราถ สิวักายคำหากนำไปบัดนี้เจ้าเดียวตางโกล่
ด้วยดินเป่า บ่เอาเกิบรองไป เดียวตางโกล่ในป่า เจ้ามาตีนี้ด้วยเหตุอันใดจา

คนตั้งหลายมวลงมาก กันตัวสัตว์ต้นพราถเมืองมา หาปรีวารบ่ได้ หายานจ้างยานมาจื่อ
บ่มี เขาก็ลืลาไปสู่ยังที่อยู่ตัวพระยาเจตราชรัฐฐา บอกจियाอันมาแห่งพระยาเสสันดรเจ้าฯ ยาม
นั้นตัวพระยาหกหมื่นต้น ได้ยินคนมาบอกกล่าว ได้รู้ข่าวอันมา แห่งพระยาเวสสันดรแก่นให้
เขาก็ร้องไห้รำไรไปมาก็มา สู่ศาลาด่านตัว ร้องไห้กล่าวผาสรย ว่าข้าแต่พระเจ้าให้เดชะราช
สภาวะอันหาพยาธิบ่ได้ บ่มีโสภโหม้เคื่องจิ ก็ยังมีแก่เจ้าอันจารือฯ พระกัณเฑาะว์จาวลีปีโนนอก
ดั่งข้างขอกสีมา ดั่งประจันระราชภูร์บ่มีพยาธิโรกา บ่มีโสภโหม้เคื่องจิ บ่ทุกข์ข่อนใจอันจารือฯ
พระกัณเฑาะว์ หนุมรดปนมวลงมาก จ้างม้ารถลากมีหลาย ไปที่ไหนบ่เดียมเจ้าราช รือเจ้ากาถาคเมือง
เพราะข้าเล็กหนาเหลือเหล่า มาผาบแป้แก่เจ้าราชจาจับเจ้าโกลาออกจาก หื้อบ่ได้พราถเมืองสุขมาก
บ่ทุกข์ยากอันใด บ่มีภัยอาพาธา บ่มีพยาธิกัณเฑาะว์ กับดั่งปีดาต้นธราช งประจันระราชภูร์ลีปี ด้วย

มีแต่เราหื้อจ้างมงคลตัวพะเสริฐ ตัวล้าเลิสงางอนดานจ๊อบไปแก้พราหมณ์กลิงกราช จาวเมืองเจ้า
อำนาจโกธา จิงขับหื้อเราไถกออกจาม หื้อบั้งพรากเมืองมา เราจักปากันไปอยู่เขาวงกฏปุ่นแลฯ

เมื่อนั้น ตัวพระยาเจตราชดังหลาย จิงโอกาสทำงานว่าข้าแด่มหาราจะเจ้า บัดนี้เจ้า
มาแล้วด้วยดี บิมีอันมารอันร้าย ขอเจ้าอย่าค่ายหนีไกล จูงอยู่ในเมืองเจตราช เสวยอำนาจเมืองมูล
เป็นข้าขุนต้นใหญ่ แก่หมู่ไพร่จาวเรา เจ้าจักบันเตาทุกขร้อน บ่โศกข้อนโศกา จินปล้ำอาหาร
และเข้าสาลิมิมาก น้ำผึ้งมันหากเหลือหลาย เจริญค่านอยู่สบายเตอะเจ้า พระมหาสัตว์เจ้า จิงกล่าว
เป็นกาถาว่า นะ เม สันโน มะติ อตติ ราชัสสะ ดังนี้เป็นเค้า ว่าดูราจาวเราดังหลาย เรบ่ขงขวย
เป็นใหญ่เป็นเจ้าแก่ไพร่ประจา เป็นตัวพระยาสอนจาวราชบุรุษ จาวสี่ปีขับเราพรากเมืองมา ผิวเรา
ราอยู่เสวยราช จาวสี่ปีตั้งเสนาอามาตรบุโรหิต ก็จักได้ผิดเถียงกัน กำเคื่อนนั้นจักมีมาก กำอันนั้น
หากบ่เบิงใจเรา เราจักเอากันไปสู่ ยังที่อยู่ดอยวังกฏปุ่นและฯ คั้นนั้นพระยาเจตราช ได้ยินโอกาสกำ
จำ แห่งพระยาเวสสันดรระจา เขาก็กระดำกำระปุจา ษะดับพะดาติสะดังแปด วงแวงด้วยผ้ากั้ง
และปุ้อาสนาแก่มหาสัตว์เจ้า ก็ตกแต่งเฝ้าอยู่เป็นปรีวาร เสี่ยงจिरกำลกินนิ่งแล้ว ต้นแก้วก็ออกจาก
ศาลา ยามนั้นตัวพระยาหากหมื่นต้น ก็ไปส่งหน่อดสะปนแก่นไให้ เสี่ยงหนตางได้ลียบโยจนะคณนา
ก็อยู่ในป่าหิมพานต์ที่นั้นจิงกล่าวว่า ข้าแด่มหาราจะเจ้า คนดังหลายฝูงฉลาด หากหื้อโอวาทว่าไว้
ด้วยพะการันใด ผู้ข้าดังหลายก็จักบอก ตัวพระยาต้นใดออกไปบวชเป็นระสี มีใจดีหมั่นเตียง
บ่ข้อนเหียงในกัมมัญฐาน ย่อมจำเริญณานทุกคำเจ้า ตัวจูงเอาลูกเต้าและเตวี ไปอยู่วังกฏกิริ
มีคอยอันนี้จื่อว่ามาคณะ ก็มีแลฯ

ตั้ง เจ้าตา อะนุสะยิงสุ ตัวพระยาเจตราช ได้โอกาสบอกเขตคณนา ว่าข้าแด่พระรา
จาหน่อหล้า เจ้าจูงสะพะพาน้ำสู่หนเหนือแล้ว ต้นแก้วจูงย่างย้ายไปด้วยดินคอยอันชื่อ ก็จักหัน
คอยอันจื่อว่าวิปูลละ อันอาเกียนเต็มไปด้วยไม้ดังหลาย อันยังยายเย็นควรละเมาเอาใจ แล้วจักได้
หันแม่น้ำเกตุวดี อันไหลมาดีแต่ต้องคอยเล็กมาก คาคาคเต็มไปด้วยปู้ปล้ำและเต่าน้ำ ทุกกำราบเปย
งงาม มีน้ำอันเย็นใสชะราบ พระราจะเจ้าอาบและดูคณิน ก็จักมีความยินดีจิ้นจ้อย กับด้วยลูกน้อย
และปียจาชา เรียงนั้นนายยังโยชน์ จักได้หันไม้โคธคณินใหญ่ มีกิ่งก้านไขว่สาขา มีลูกหนา
ชะชว้าง มีร่มกว้างเย็นดี ยังมีคอยลูกนี้จื่อว่านาลิก้า มีสกุณาหลายต่างๆ สีคำด่างขาวแดง เขียว
ขาวแซงหลายดอก บินไล่หลอกจิงกัน มีหลายพันธุ์หลายหลาก ก็นะรินารอนหากวังเดิน ขับ
ฟ้อนเหล่านควรละเมา ยังมีสระอันงามเลาจื่อว่ามุจลินท์ มีตีสะหนเหนือจิววันออก มีดอกบัว
ดอกป้านและจั้งก่อน สีเขียวขาวอ่อนแดงด่าง มีสีต่างๆนานา ยามนั้นพระราชาข้ามป็นคอยอันเป็น
ขุนแม่น้ำ ก็จักได้ข้ามยากแต่ดีหลี จักได้หันสระโบกขรณี มีจัตุรัสสะแบ่งเสมอกัน มีหลายอัน
หลายหลาก เต่าน้ำมากและปู้ปล้ำ หว้ายไปมาพะพาบ มีตำราบเปยงงาม มีน้ำบริสุทธิ์เย็นชะราบ
ปุ่นดีใครอาบและกิน จ๊ะแลฯ ปันณะศาลาแห่งมหาราจะเจ้าดังหมู่ หื้อตั้งอยู่หนอิสาน แห่งสระ

โบกขรณี แล้วจูงวิถีเลี้ยงชีวิตเจ้า กับตั้งลูกเต้าและอักษกจาชา ด้วยอันแสวงหาห้วงมันและลูกไม้
เจ้าอย่าได้พะมาทใจไ้ไ้ไ้ จูงผารบเปียรไปใจๆ เพื่อหื้อเข้าไ้ไ้เมืองฟ้าและเนรปานแต่เตื่อะๆ

เอวัง วุตเต ต้าวพระยาเจ้ตราช กันโอกาสกล่าวหนตางไ้ไ้ไ้ มาตธราว่าไ้ไ้สิบห้ำ
โยชน์แก่มหาสัตว์เจ้า เขาก็ร่ำเปิงในใจว่า ข้าเล็กย่ำไ้ไ้โอกาส มากระดำร้ายแก่เจ้าราชสี้ต้น หื้อเป็น
อนนทะรายต่ายกว่า เขาก็ตั้งพรานป่าจื่อว่าเจ้ตบุตร อันไ้ไ้สั่งสอนคิดตั้งไว้ หื้อรักษาประตู่ป่าไม้
หิมปานต์ ว่าต่านจูงปีจาร์ณาการในนอก ยังคนเข้าออกไปมา ต่านจูงรักษาอยู่เฝ้า อย่าหื้อเป็นทุกซ์
แก่เจ้าเวสสันดรแต่เตื่อะๆ ตัสมีง จะเน ยามนั้น วิสุกั่มเตวบุตรใจกว้าง ก็รับเอากำอ้างแห่งอินตา
ก็ลงมาเนรมิตศาลาตั้งกู หื้อเป็นที่อยู่เมื่อวันและเมื่อคืน เนรมิตจิงกั่มสองหลัง แล้วก็ล้ำแดงก่อ
ดอกไม้ อันเป็นใบดอกบานงาม กับดงรามปากกล้วย ในที่สุดห้วยจิงกั่ม แล้วก็แต่งปรีชาธรรม
นักบวช ลวดหื้อครบแล้วจุพะการ เขียนหนังสือสารไว้ว่า ผู้ใดใครบวช ทะรงผนวชเป็นระสี
จูงรับปรีชาผุ่นี้แล้วบวช สร้างผนวชแสงบุญเตื่อะๆ วิสุกั่มเตวบุตรต่นองอาจ ก็ขับผีปศาจผุ่ร้าย
หื้อหลิกค้ายหนีไ้ไ้ไ้ เนื้อและนกดังหลายสังสลิศ อันมีเสียงพีสะเปิงกลั้ว ก็หื้อเอาตัวหนีหลิก
จูงหื้อฟีกหนีไ้ไ้ไ้ แล้วก็กลับคืนไปสู่อังที่อยู่แห่งต่นวันนั้นแลฯ มหาสัตว์ได้ พระมหาสัตว์เจ้า
ก็ต้องเต้าต่านตางเตียว พอผู้เตียวเตียวไ้ไ้ไ้ไ้ ก็ไ้ไ้ไ้ไ้ไ้และราจะปุดคำ เข้าไปสู่อังศาลา
แล้ว ต่นแก้วร่ำเปิงใจ ว่าที่นี้ป็นตื่ออารัยแห่งนักบวช มาสร้างผนวชภาวนา เขาก็ไปประตู่
บรรณศาลาเจ้าสู่อัง ในแก้วกู่ปาย ก็เล็งหันลายสืออันวิสุกั่มเขียนไว้เต้าไ้ให้ลวดยินดี ว่ากูนี้มาอยู่ป่า
อินตาเจ้าฟ้าหากรู้ต่น ต้าวจักหันกูจักทุกขยาก ลำบากตางภาวนา จิงหื้ออุสุกั่มมาเปิงแต่ง ยังห้อง
แห่งปณณศาลา เปิงมีจะแล ว่าอันแล้ว เขาก็วางสระรัญจยและธนูแก้วแลเวก็แก้ผ้าขาวไว้ นุ่งผ้า
เปลือกไม้ปาดหนึ่งสือ ขอดจะภาไ้ไ้ไ้เนื้อเกศเกล้า นุ่งเป็ดเป็นเจ้าต่าปะสาระสี มีมือถือไม้เต้า
เจ้าก็ออกมาจากศาลา เตียวไปมาในจิงกั่มแล้ว ก็ออกมาสู่ลูกแก้วและราจะมัทที่ร่ำบอินทรีย์
บ่เศร้า ป็นดั่งพระปัจเจกพุทธเจ้าต่นบุญ นั้นแลฯ มัทที่ปีโซ ส่วนว่าราจะมัทที่ ทะรงต่นดี
สุภาพ ก็กั่มขาบเต็บต่น แห่งพระภูมิมินทร์เป็นเจ้า แล้วก็เข้าสู่ปณณศาลา เอาเป็ดเป็นต่าปะสา
ลินจันจ้อยแล้วก็หื้อกุมารน้อยดั่งสององค์ ทะรงต่นเป็นนักบวช สร้างผนวชเป็นจิ ขัตติยระสีพ่อ
แม่ลูกเต้า ปากันอยู่ในห้องเขาวงกตกิกิ ก็วันนั้นแลฯ จัตตาริ ขัตติยา กษัตริราเจ้าตั่งสี ปากันอยู่
ในห้องที่เขาวงกตกิกิ มีน่านพะม่านว่าได้เดือนนึ่ง ก็มีด้วยพะการดั่งกล่าวมานี้แลฯ
วนปเวสนกัณฑ์ นิญฐิตัง ขิยาอันสังวรณนาห้องเหตุ วันนะปเวสน์กัณฑ์ อันพะดับพะคาด้วย
กาถาว่าไ้ ๕๗ กาถา ก็บังคมสมเรจ เตด็จฯ

กาพย์ปลาย

พุทโธ เมนาโถ ขอเอาพระพุทโธเป็นคัมภีร์ กับตั้งพระธรรมพระสังฆะเจ้านั้นเป็น
สรณะก่อนสิ่งนาๆ อันจักหื้อแล้วสมปรารถนา แห่งมุละศรัทธาญิงจายใหญ่หน่อย บัดนี้การเทศนา
ธรรมก็เสร็จเรียบร้อย อาตมาม่อนน้อยจักปั้นโจกจ๋างม ตั้งโจกลาภนั้นหื้อหลังไหลหลาม โจกปี
เดือนวันยาม หื้อไหลหลังเข้า มั่งมูลคุ่นเต้าเหมือนกันกู๊คนๆ อานิสงนี้จ่งเป็นพะลากุศล จ่งมา
บันดลศรัทธาหนุ่มเต้า หื้อกู๊คนๆนั้นเล่า อยู่จันตีมา อานิสงธรรมนี้จ่งจ่วยฮักยา ศรัทธากู๊วยยาหื้อ
เจริญดีบ่หน่อย อย่าได้กลากลาดกล้อยจันเจบยานวันนั้นแลนาฯ

๕. ชูชก

บรรดาการเทศน์มหาชาติทั้ง ๑๓ กัณฑ์ กัณฑ์นี้นับว่าพิเศษมากกว่าปกติ เพราะเป็น
กัณฑ์ที่ให้อารมณ์ตลก ขบขัน คนล้าंनाชอบฟังมาก เพราะฉะนั้นพระผู้เทศน์จึงต้องเก่งและมีไหว
พริบปฏิภาณไวมากจึงจะสามารถทำให้คนฟังติดอกติดใจได้

การเทศน์กัณฑ์นี้ในล้านน่านับว่า พระครูโสภณบุญญากรณ์ อดีตเจ้าอาวาส
วัดโสภณาราม เจ้าคณะอำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ อายุ ๘๑ ปี เป็นผู้มีชื่อเสียงมากในการเทศน์
กัณฑ์นี้ เพราะจากประสบการณ์การเทศน์ของท่านนั้นนับว่า ครบเครื่องเรื่องการเทศน์ เพราะใช้
รูปแบบการเทศน์แบบเก่าผสมผสานรูปแบบใหม่ได้ดี

เพราะฉะนั้นในกัณฑ์นี้ คณะผู้วิจัยจึงได้อาศัยผลงานการแสดงธรรมกัณฑ์ชูชกของ
พระครูโสภณบุญญากรณ์ ที่ได้บันทึกเป็นแผ่นซีดีไว้ นำมาเป็นผลการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า ท่านใช้รูปแบบผสมเนื้อหาเดิมกับการบรรยายร่วมสมัย ซึ่งมี
เนื้อหาดังนี้

กัณฑ์ชูชก

นะโม ศัสสะ ณะกะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทฺธัสสะฯ ตทา กลิงกรัฎฐ
ทุนนวิภูฐพราหมณคามวาสี ชูชโก นาม พราหมโณ ภิกขาจริยาย กหาปณสตัง ลภิตวา เอกัสมิ
พราหมณกุลเ รุเปตวา ปน ธนัง ปรีเยสนัตถาย คโตติฯ

ลำดับธรรมเทศนา มาถึงชูชกกัณฑ์ถ้วนห้า ส่วนว่ามหากษัตรา ดังสี่พระองค์พ่อแม่
ลูก ออกไปปลูกสร้างเป็นรสี อยู่ในวังกตลิริป่าไม้ ในกาลเมื่อใด ตทาในกาลนั้น ยังมีพราหมณ์ผู้
หนึ่งชื่อว่าชูชกะ อยู่ในสาวัดถิ่นกระเมืองใหญ่ไฟวู้ใหม่เลหา เสียโยคาเครื่องบริโภค เป็นทุกข์เศร้า
โศกเดินมา ถึงรัฐฐาเมืองกลิงคราฐ ก็มาสร้างฆราวาสในบ้านนั้นชื่อว่า ทุนนวิภูฐคาม อิติ วุคตปปะ
กาเรนะ ก็มีด้วยประการดังกล่าวมานี้แลฯ

ฟัรระฟัรรา ฟังแต่ ๆ นา ป้อออกเม่ออกศรืธาตังหลาย ลำคัับธรรมเทศนาถึงฝูง ถ้วนห้า ลำคัับมาถึงพราหมณ์เฒ่า อันว่าพราหมณ์นี้เฒ่ามันเป็นคนลอดมอก สูงก้อได้ห้าศอก แปดคัับ ปลายสามวา เฒ่านี้มานานมาตังหม้อนรก ผดหม้อเอเวจิ มันหนีมาจากที่ป่าเฮ่ว เดียวมาตังเมืองครุท เมืองนาค เกิดกับไฟในเมืองคนกัับได้ ไปหาลุงอ้าย ลุงอ้ายกัับเอา ไปหาลุงเฒ่า ลุงเฒ่ากัับหื้อ ไปหา อัยยี้ ๆ กัับป็นไปหาอัยยัจันทร อัยยัจันทรก็กลัว ไปหาอัยยับัว กัับได้ ไฟบ่หื้อมันเกิดเพราะมันมีปัญห

คนมีปัญหอยู่ทีไหนกัับได้ ไม่กััดเอาไว้แบ่งขอ เหล็กงอเอาไว้แบ่งเกี้ยว คนกััดอย่าง เดียวแบ่งหยังกัับได้ คนบ่ดีสังเอดง่าย ๆ มันไปหันหยังดีทีไหน เปิงอกเปิงใจ มันกะว่านี่คือ ศิลปะ น้อ เป็นเอกลักษณ์ของไฟของมัน มันตังเล่าเป็นทุกอย่าง อยู่ทีไหนกัับม่วน อยู่ได้ถุ่นจ่ม จันอยู่ ไม่ได้สกปรก จันอยู่บ่ได้ จันอับหมด ปาไปบนบ้านกั็จ่มคัน เอาเข้าไปดินอนหม่มผ้าหื้อเปิดพัดลม กางมุ้งหื้อกั็จ่มกันอยู่ คนอื่นนอนเป็นบ่คัน ตัวเป็นเสี้ยนอู่มันคัน

ปู่พราหมณ์มันเป็นอย่างนี้ เขาตังบ่หื้อมันเกิด เอาไปเอามาไปขอเกิดกับแม่มัน แม่ มันนี้เป็นคนทุกข์คนยาก ลำบากลำบาก ปู่พราหมณ์เฒ่าไปเกิดเป๊าะขึ้นแหม ตักยากลำบากเป็นจาติ ลำบากลำบากยังขึ้นไปแหม เป็นน้ำเป็นไฟขึ้นแหม เป็นอย่างอีล้าเหลือ ขำตังบ่เลี้ยง ถ้าสูบเลี้ยงเอา ไปหื้อตักสูงปุ่น ตักเจ้าเต็กเอามันแต่ ๆ เนื่อ ไอ้นี้มันค่านว่าบ่มันหนา พ้อมันไปเอาแต่ ๆ เนื่อ ไอ้นี้มัน สวกก้า แม่มันหนา เจื่อไฟบ่สูอันนี้กำปากของคนมันสอนลูก

บ่าเดี๋ยวนี้อะอ่อนบ่ฮ้องบ่ฮ้องแม่แล้ว เดี๋ยวนี้อ้องบ่ฮ้องว่าเสื่อเฒ่า ฮ้องตักเจ้าเป็นเสื่อ เหลือง ตักเจ้านี้มันจะอาถรรพ์ยังบ่ฮ้องได้ อะอ่อนดักกับเป็นบ่ได้สั๊กเตื่อ คนใดไอคิวสูงเอาไว้จั่งส่งไป เสียน ขนาดเสียวถ่วงหน้ามันก็เสียว อันใดบ่ดีอยู่ ไปวัดปุ่น ฟังมันคำลูกคร้านปาล้าปาลือ ไปอยู่ วัดเหี้ยบ้ำ อย่างตักเจ้าเป็นหัวหน้าคนจู้คร้านนี้ ใจอ่อนจะเอาหมาไปปล่อยวัดก็หมาแม่หมด หมาปู่ บ่เอาไป หมาวัดเกิด ลักเอาตัวปู่ไปแหม ถ้าหมาเขาเกิดเอาหมาแม่มาปล่อยวัด

ปู่พราหมณ์ เอาฟ้าเป็นมุ้งเอาขุ่นเป็นเพื่อน นี่ กินกัับต้องซื้อแล้ว ขอของเป็นมาถิ่น ฟ่านุงฟ้าใบ กัับต้องซื้อแล้วฟ้าเก่าฟ้าเกือมันก็จู้ได้ เอาไปเอามาเป็นว่า ฟ้าจู้รื้อห่อทอง คือ แต่งตัวบ่า จุคบ่าจาดอะหยัง แต่ว่ามีเงินมีค่าเก็บไว้เตื่อน้อย ๆ สามารถรวบรวมได้คำหนึ่งร้อยกหาปณะ อยู่ใน เมืองสาวตักบ่ได้ เพราะว่ากลัวเขามาเบียดเบียน เขาฮู้ว่ามันมีคำหนึ่งร้อยกหาปณะ ก็ย้ายไปอยู่เมืองก ลิงคะราช เมืองแห่งแล้งปุ่น ไม่กะบ่าหมี อะหยังกะบ่าหมี ขนาดเอาจี้จ้วจี้ควายมาแบ่งหลัว มันก็ไป แบ่งเสี้ยนเหี้ย สี่เสา ย่องแย่ง ย่องแย่ง หมาจิ้นแก่งหางกั๊ไหว แมวจิ้นไอก็เจ็ง

ทองคำร้อยกหาปณะบ่หมีดีซ่อน ตีไว้เลยเอาไปฝากไว้กับป้อแม่นางอมิตดาหนีออก บ้านไปหลายปีหลายเดือน เขาคิดว่ापู่พราหมณ์ถ้าจะไปตายเหี้ยละก่า ก็เลยใจงเป็นทองคำทั้งนั้น รัมโม สังโฆ ทอง ๆ ใจดีขึ้นมาก่า ขายก่าขาย จ่ายขายจ่ายตัก ๆ ป้อบ่าเยี่ยะการอะหยังแล้ว เอาคำ ปู่พราหมณ์มาขายจ่ายขายจ่ายจนปอหมด เหมือนผีซ่าน้ำเลาะ เมื่อคำบ่หมดกั๊บหมีอะหยัง คำหมดมา

ปู่พราหมณ์ปึกมาแล้ว เนี่ยอย่าไปประมาท จะไปอุ่นใจกินน้ำห้วยหน้า ปึกมาบ่าหมีอะหยังใจนี้แล้ว มีสมบัติขึ้นเดียว ขึ้นสุดท้ายคือ ลูกสาว จื่อว่านางอมิตตา เอี้ยะจะได บ่หมีหยังหื้อจะฟ่องจะร้อง เขา กลัวเป็นร้อง กลัวเสียหน้าเสียตาก็เลยมอบนางอมิตตาเป็นกำหนัดคำปู่พราหมณ์

ปิดโธ่ มันอู้มันจ่านะ ปากมันอย่างนี้เลย ไปอยู่ด้วยอีลูงน้อ อีนายไปอยู่ด้วยอีลูงเตอะ อีนายจะกินหยัง จะเอาอะหยัง เอี้ยะ นี่ มันอู้จะอันล่อ ไผกะไคร่ได้กำ อะหยังกะมีปะเลอะปะเตอะ แล เขาก็อัน ก็หามือจันวันดีหื้อมัดตีนมัดมือ แล้วเขาก็มัดตีนมัดมือปู่พราหมณ์หื้อ หามือจันวันดี

หมูปี่หมูน้องมาหมด คนก็หากันมา ตึงคนจี้คากจี้ก้อ ตึงคนหมอกคนแพทย ฟ่อง กะผอมหยังแฮด ฟ่องกะสูงหยังหมาสะเปาเน่ ตึงขากันแข่งกัก จีรเดียวฟ่องมาคนเดียวด้วยหมู ก้อ ก่อมันเดียวมาคนเดียวมันบ่าได้อู้มมาอะ---หยังเอามาเนี้ยกำ เอามาคนเดียวอะ แล้วกะด้วยหมูมาอะ เอาคร้วมาตำมาตุ้ ฟ่องเอาอู้มมาเป็นของขวัญ ส่งมาล่องหน้าละล่อ เพลนั้นนะ ฟ่องเอาปลาจ่อม ฟ่อง กะเอาน้ำปู ของดี ๆ ทั้งนั้น ฟ่องบ่าตันเอี้ยะหยัง เอาตุง ๓ หางมาหอม ตุง ๓ หางนั้นมันของตาย เป็น แต่งงานเอาตุง ๓ หางมาหอม กลัวเลียงปะล้าเหลือ กลัวเกลือบ่าอู้มอะน้อ คนแปดสิบป้าย ชื้อจันไว้ ๓ บาท

บ่าเดี๋ยวนีเขาฮ้องขวัญป้อกับแม่ปู่พราหมณ์อยู่กับกันปู่พราหมณ์กับนางอมิตตาแต่งงาน กันอยู่บ้านนี้กว่าจะมีเงินมีคำ มีเฮือน ๔ เฮา เฮียเต้ หย่องแย่ง หย่องแย่ง หมาขึ้นแกว่งหางกะไหว เข้าไปตางในไปหันใส่หมอนมีกำจี้ใครเป็นหมู สบู่ให้หาตึงวันตึงวัน บ่าเดี๋ยวนีเขาฮ้องหมอนติดแอร์ บ่มีชักอย่าง นางอมิตตาให้ลูกเดี๋ยวนั้นหนะ ปู่พราหมณ์ก็ปลอบเอาใจ ให้เอี้ยะหยังมันจะไปมี ความหมายอะหยัง น้ำตาหรือจะแก้ปัญหาคใจ ? เสียใจนี้เสียใจอะหยังบอกมาลู่ ที่แรกนี่ยังว่า จะกินอะหยัง จะเอาอะหยัง ก่อตึงบอกหื้อแล้ว ว่าจะกินอะหยัง มันบ่หมีหยังกิน จะเอาอะหยัง มัน บ่าหมีหยังเอี้ยะ จะเอี้ยะจะไคมันก้อล้ากั้นไปละลู่ ก็เลยหยาบกับปู่พราหมณ์อะ

พราหมณ์หนุ่มดังหลายเข้ามาเมาเมียมันนี่ มันปฏิบัติอย่างดีลู่ เขาหมูนั่นกะบ่าดี ไปด่า เมียตัวเก่า เนี่ยเป็นว่า “กำจี้ดีเหลือกำตืด” ไปหันเมียเป็นแล้วไปเมาเมียเป็น อวดเมียเฮาเนี้ยกำ ไป อวดเมียเป็นนยะหยัง ไปอวดเมียเป็น ด่าเมียตัวเก่า ไผฟ่องจะบ่ซ้ออกซ้าใจ เนี่ยหื้อจำไว้ถ้าเฮาจะ สอนคนนะ เฮาบ่าดีไปยกเอาบ้านนั้นบ่านี่ อ้างเขาดึงจังกั้นแล้ว เนี่ย คนนั้นกะบ่าฮู้เรื่องฮู้ราว ก็เลย เป็นปมค้อยไปเหี้ย นี่เป็นหยังอีล่อ

เขาค่าเมียเขา ยกนางอมิตตา เอาเข้าเอาเข้าไผกะยกนางอมิตตา เขากะจังก่า ปะดีไหน ค่าดีหัน ไล่ดีหัน ปรุชานกลุ่มแม่บ้านฮ้องมาประชุมล่อ ประชุมสมาชิก เป็นอย่างดินะ ไล่นางอมิต ตาหนี ปะดีไหนเขากะไล่ดีหัน จนนางอมิตตาเอี้ยะจะได ไปตักน้ำก็ตักบ่ได้ บ่ได้น้ำบ่ได้ด่า อะหยัง ชักอย่าง ให้ไปหาปู่พราหมณ์ จะไปอยู่กับป้อกับแม่ ปู่พราหมณ์ตึงบ่หื้อมันไป จะอาสาตึงไฟนี้ข้าง

ตักน้ำ โป๊ะหลัว ผัวจะทำ นางอมิตดาบ่เอา ผัวเมียอยู่ด้วยกันต้องหาช่วยกัน จะไปวางท่าวางทาง ละหื้อผัวหาคนเดียว ฮีหาคนเดียว ไปตันกินจะใด

มือนี้มันเกิดมาดี ๒ เบื้อง ต้องช่วยกันถ้าช่วยกันเกี่ยวช่วยกันทำงานถ้า ไปทำงาน เบื้องเดียว เบื้องใดเบื้องหนึ่งบ่ทำกับด้ายถ้า ช่วยกันผัวจะได้เมียกะได้ ๒ ได้ละ เยียะจะใดปุ่น ไป เซาะหาละอ่อนมาเป็นจีข้า พญาเวสสันดรเบือนไปบวชเป็นฤาษี ไปขอลูกเป็นเต๊อะ เปื่อนตึงหื้อ กัน ไปจะอยู่กันบ่ไปกูจะบ่อยู่

พราหมณ์กลัวเมียมันหนี บอกหื้อเมีย เกียมข้าวข้าวเกียมครว ฮักสถานवलสงวนตัวเนื้อ บ่ต้องออกบ้านออกจงไปไหนเนื้อ ไข่ไข่ไข่เยี่ยวเหล้นตำบนหัวเฮาเนี้ย สอนบ่ดีไปบ่ดีง่าว มันก็ เยียะจะใด ลาเมียมันออกบ้านไป

ให้ก่อให้เข้าไปสู่ป่าไม้ไพรสน หลงหนตางเข้าไปสู่เมื่อแขก ไปถามแขก “อาเฮียมา หยั่งนี้” ฮ้องแขกเป็นอาเฮีย อีนี่ใช้ไม่ได้ ไม่ได้ชิงชิง ซ้อมมีไม่เรียก ใช้ไม่ได้ จื่อว่าจะใดหล่อ อีนี่ชื่อ พ่อหนานมูล แขกจื่อหนานมูล กันว่ามันลูกจากเมืองแขกหลงหนตางเข้าไปสู่เมืองญี่ปุ่น ญี่ปุ่นถาม ว่า อริงาโตะ อนาตะ กันว่ามันลูกจากเมืองญี่ปุ่นไปตางเวียคนาม ซ้าหลงหนตางเข้าไปสู่เมืองสิวิ ราช เมืองที่พระเวสสันดรไปพักตีหัวที่นั่น ตี้จะแบ่งเมืองหื้อครึ่งเนี้ย ไปให้หาพระเวสสันดร เขา ก้อถามว่าลุงลูกตีไหนมาจะไปตีไหน ปู่พราหมณ์บอกหื้อหมดคนะ ลูกเมืองกลิงคราขมา ไปหาพระ เวสสันดร จะไปเยี่ยมไปใจ เขามาปรึกษาหารือกันว่าปู่พราหมณ์ คนนี้ อยู่เมืองกลิงคราข จาวเมือง กลิงคราขไปขอจ้างเฟือกพระเวสสันดร หันว่าเป็นใจม่อใจง่ายก็ไปขอเป็น ปู่พราหมณ์คนนี้นั้นมี เจตนาบ่ดี จึงปากันไล่ฆ่า ธรรมผูกถ้วนห้าก็จบลงต่อไปจึงเป็นกัณฑ์ที่หกต่อไป

ชูชกบัพพัง นิภูฐิตัง กล่าวสังวรณายังชูชก ประดับไปด้วยคาถา ได้ ๑๕ คาถา นิภูฐิตัง ก็บังคมสมเริง สระเด็จ ฯ

๖. กัณฑ์จุลพน

กัณฑ์นี้ยังถือว่าเป็นกัณฑ์ธรรมดาของการเทศน์มหาชาติแบบล้านนาที่ยังไม่เน้นเรื่อง การใช้เสียงเท่าไร แต่สำหรับบางงานนั้นถ้าหากนิมนต์พระเสียงดีเทศน์ ท่านก็จะใช้ระดับเสียง ของท่านเทศน์ อาจใช้เสียงเล็ก เสียงกลางหรือเสียงใหญ่ก็ได้

งานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ พระประจวบ จิรวาทโน อายุ ๓๖ ปี วัดธาตุคำ ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประสพการณ์การเทศน์มหาชาติ เริ่มเรียนกับอาจารย์ ประพัฒน์ ชัยชนะ โดยเริ่มการเรียนจากกัณฑ์กุมารบรรพ ต่อมากัณฑ์มัทรี และกัณฑ์อื่น ๆ

จากการสัมภาษณ์ในงานเทศน์มหาชาติครั้งล่าสุด วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๐ ณ วัดชมพู ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ท่านได้รับนิมนต์เทศน์ในกัณฑ์ จุลพน ซึ่งเป็นกัณฑ์ที่หก

จากการสัมภาษณ์พบว่า ท่านใช้รูปแบบและเนื้อหา คือ กาพย์ไหว้พระและสำนวน การเทศน์ฉบับสร้อยสังกร ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้ (พระประจบ จิรวุฒโน, สัมภาษณ์, ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๐)

กาพย์ไหว้พระ

นะมามิ สิระสา อะหังวันตาข้าไหว้ นบพระบาทให้ มุณีองค์ ไหว้พระธรรมเลิศแล้ว กับดั่งพระสงฆ์ สามไตรรงค์พระแก้วเจ้า เป็นแก้วงามเลิศแล้ว ในมนุษย์โลกเมืองคน เอาคุณพระ เลิศล้ำเป็นบุญกุศล หือมาบันคลเป็นพรแก่กล้า มากำจัดสิ่งชั่วช้าหมู่มัถฆมาร ออกจากศรัทธาใหญ่่น้อย ทัวห้องสถาน ฝูงหมู่มัถฆมารอย่ามาเกิดใกล้ ขอหือท่านหายหอดไร่ อยู่ด้วยสวัสดิ์ อาตมาม่อน น้อย จักกล่าวถ้อยเปล่งจะจิ เทศนาธรรมดวงดีจุลพนกัณฑ์ใหญ่กว้าง หือท่านศรัทธาดังหลาย ได้ สะสมเสพสร้าง กุศลเนื่องนั้น นานบุญ จุนๆ จุนๆ แลเด.ฯ

กัณฑ์จุลพน ฉบับสร้อยสังกร

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

เอว เจตปุตโต พรหมณฺ โภเชตฺวา ปาเลยฺสตุถาย ตสฺสุม ฐโน คุมฺพญฺเจว ปกุก มิคสตฺถิยฺจ ทฺตฺวา มคฺเค ฐเปตฺวา ทกฺขินฺหตฺถิ อุกกขิปตฺวา มหาสตตฺตสฺส วสฺโนกาสิ อากฺขินฺโธ อาห ฯ ลำดับธรรมเทศนามา ส่วนว่าพรานเจตบุตรผู้ใจงาม ยังชุกพรหมณฺผู้เฒ่าหืออ้อมด้วยเข้าน้ำ โภชนะอาหาร แล้วก็หือคุมพะอันใหญ่ อันเต็มด้วยน้ำเผิงขาทราย เนื้อสุกแห้งใส่บ่เส้า เพื่อจักเป็น เข้าไต้เข้าง พรานเนื้อผู้ใจกว้าง จักบอกที่อยู่พระเจ้าช้างกระษัตรา ก็ยกขอแขนขวาไกวกวาด ชีว ะวาดแก่ชินณพรหมณฺ จักบอกยังสาละงามก่อกว้าง แห้งพระเจ้าช้างเวสสันดร ก็กล่าวยังอิภรณ์ ด้านต่อ อวายน้าล่อราชมคฺคา ก็กล่าวคาถาว่า เอส เสโล มหาพฺราหฺเม ปพฺพโต คนฺธมาทโน ยตฺถ เวสฺสณฺโตโร ราชา สห ปุตฺเตหิ สมฺมตฺติ คฺรามหาพรหมณฺ ผู้เป็นคนใช้บ่กลัวขาม ท่าน พรหมณฺจึงมาพื้ญจักบอกชีหือรู้ที่อาสรม เจานันกลมงามเลิศแล้ว เทียรยอมไปด้วยหมู่แก้วและหิน ผาชีอวเขา คันธมาทนะ พระยาเวสสันดรเจ้าช้าง อยู่เสพสร้างกระทำผลด้วยเมียดนเลิศแล้ว กับ ทั้งสองลูกแก้วอุดม ในอาสรมบพทใด ท่านพรหมณฺไปแล้วก็หากจักหันบ่หย่า ท่านจึงค่อยเข้ากว่า ตามทางนี้เทอะฯ

เอเต ทฺมา อันว่าไม้ทั้งหลายงามไข้ช้า ลำใหญ่หม้าหันมา ทรงผลหลายหลาก ถ้วน ทุกพรากนানা อุคฺคตา มีลำสูงใสสะอาด เป็นดั่งอากาศและกลางหาว อันเต็มไปด้วยหมู่ดาวทั้ง

หลายนั้นแล ชวสุตสุกฤษณา คือไม้ตระกูลแก้วใบบาง ไม้หูกวางตั้งพุ่ม ไม้สะเคียนหนุ่มกลาง
 เกียง ไม้รังเรียงดอกช่อ ไม้สะคร้อเปลือกบาง ไม้ยมยางสูงพันเพื่อน เป็นที่นกแอ่นเล่นเลื่อนไปมา
 อันว่าสาขาและใบไม้ ในที่ใกล้กวัดไกว ลมพัดใสออกเอือก อ่อนนุ่มเนื้อไผ่ไปมา เป็นดังมานะผู้ยัง
 บ่าว กินเหล้ากล่ำเสียงใส นั้นแลพราหมณ์เฮย เอเต สกฤษณา อันว่านกทั้งหลายงามเรียงเสียงก้อง
 คือโพนโดกร้องเสียงเบา นกตระหวาร้องเสียงสว่าง นกร่างร้องเสียงใส บินไปใกล้จิมใกล้
 เหนือหมู่ไม้นานา คั่นถึงยามมาสว่าร้อง เสียงมีก้องมัวเมา เขามีหัวใจชมชื่น นกกว่าหมื่นหลาย
 แสน มาทุกแดนทุกด้าว จับปลายพริ้วและปลายตาล มีเสียงหวานใช้ซ้ำ เหมือนดังเสียงจับทิพย์
 แห่งนางฟ้า อันอยู่ในแหล่งหล้าชื่อนั้นทวนุชยาน นั้นแล พุราหุเม คูราทำนพราหมณ์ ตัวนี้ อัน
 ว่าป่าที่นั่น คูงามใสผายผ่อง เต็มไปด้วยดอกไม้น้อยเรียงราย แม้นคนทั้งหลายฝูงใดไปรอดเห็น ใน
 ป่าที่นั่นก็หือยินดี เป็นที่สนุกมีแสนเท่า แม้นคนอยู่เกาก็หือยินดี อสุสมิ อันว่าอาศรมบทท่านให้
 อันอินทธาราชแต่งไว้คูงาม บ่กลัวขามเข้าสู่เหมือนที่อยู่แห่งเทวดาทั้งหลาย นั้นแล พราหมณ์เอย
 ขตุ เวสุสนุโร ราชาส่วนเจ้าพระยาเวสสันดรแก่นให้ อยู่ป่าไม้วงกฎ มีใจอดกระทำเพียรทุกคำ
 เข้าเนื้อบ่เสร้างสองใจงาม ท่านพราหมณ์ไปรอดเห็น ในที่นั่นก็หากจักหัน ท่านทรงธรรม์คนสัก
 สวาด อันอยู่กับด้วยน้องนางราชเทวี กับทั้งเจ้าชาลีและกัณหาลูกท้าว กลางดำนด้าวคงรี พระฤๅ
 ดนบุญกว้างสลับม้างอยู่ภาวนา ธารนุโต ท่านก็ทรงพรรณวิเสศ เอาเพศเป็นฤๅ ถือขอริยารยีน
 หมวกเกล้าขึ้นเป็นขลุ จมูมวาลี ท่านนุ่งหนังเสือลายชะยุ่น นอนเหนือฝุนดินคาย ขอมือถวายชุม
 จอบ ไหว้บนบอบกองไฟ เปลียวใสแสงบ่เสร้าง ทุกคำเข้าเป็นวัตรแห่งเจ้าฤๅนั้นแล พราหมณ์เฮย
 ตโต ในกาลนั้น พรานเจตบุตรผู้ใจงาม จักบอกที่สำราญแห่งเจ้า ท้าวตนเหง้าเวสัสตร ก็กล่าว
 อธิกรณยิ่งกว่าเก่า ขกขอเล่าวันฉนา เป็นคาถาดังนี้ว่า อมพา กปิฏฐา ปนสา สาลา ชมพู วิภทกา
 ดังนี้ เป็นต้น มหาพุราหุเม คูราทำนมหาพราหมณ์ผู้หัวหงอก กูจักบอกด้วยดี หมากมั่งมีหลายหมู่
 ตั้งต้นอยู่หิมพานต์ในสถานบ่ล่งล้ำ สุกดิบพริ้วดูประจิด ไม้หมากกวัดต้นสูงใบน้อย ขนุนสุกย่อยคำ
 หนามหนา ไม้สะบามีคำอ้วน ชมพูล้วนลูกสุกแขวน หมากแหนสุกสะอาด ไม้หมากหาดสุกใสงาม
 ไม้รังรามลูกน้อย หวานชิดช้อยมีพรรณ ไม้หมากกระทันสุกคำค้อม ไม้ขามป้อมลูกแฉวนกลม
 หมากขมสุกครคาย ส้มและฝาดปุ่นขอ หมากสมอลูกบ่เสร้าง ลูกแต่เกล้าถึงปลาย คนไปกลายเอากินก็
 ง่าย พอดังจักรู้ม่ายมีมา ที่นั่นนาคงใหญ่ มีทั้งไม้อิงไก่อตั้งต้นอยู่ยากัน ทั้งลายวันฉนผายผอก ก็จึง
 เป็นดอกดวงเผย กิ่งแกมเฟยชุกล้ามีทั้งไม้กุ่มน้ำเป็นดอกดวงพวง ไม้มูกหลวงดอกถี่ถ้อย ไม้มูก
 น้อยดอกแกมใบ ไม้หมากขวางหวานชื่นช้อย ลูกใหญ่น้อยขอดี ไม้โนโครมมีหลายลำ สุกแก่พริ้วคว
 กิน หล่นตกดินเรื่องเรือไม้หมากเคื่อเหลือหลาย ลูกมันขายแต่เกล้า トラบต่อเท่าถึงปลาย มีหลาย
 ประการใช้น้อยเป็นดังคนผู้ช่างร้ายหากตริตรองไว้ นั้นแลนา

มหาพราหมณ์เมื่อดูราท่านมหาพราหมณ์ โอโธ ประการ ๑ ตัวนี้ อันว่าป่าที่นั่นมีหลายหลาก ภูผาได้หันมาคือว่า ในป่าที่นั่นมีทั้งไม้เพื่อเงยงาม ลมแล้งซามลูกย้อย กายานน้อยหอมเผ็ด เกสนาหอมอ่อน หอมชะซ่อนเพิงใจ ไม้ทั้งหลายผ่องนั้นล้ำเลิศ เป็นต้นเกิดแกมจวงมีทั้งไม้ลำโรงและไม้ตระแบก อ้อยช้างแจกใบบาง ก็มีช้างหนทางที่นั่น ท่านพราหมณ์โปรดเห็น ก็หากจักหันดอกขาวอันเรื่องทั่ว คือไม้หมากงั่วหนามยาว ไม้หมากนาวหนามหน้อยไม้พอสร้อยผิวแดง เครือกวาแฝงดอกถั่วย้อย ไม้มูกน้อยดอกแกมใบ โกฐธูปไสแกมกลีบ ตักคันริบบานงาม แคล้อยหลามใบถี่ ก็มีที่ใกล้อาศรมและพราหมณ์เอย โรงไฟงามไสสะอาด เป็นดั่งอากาศกลางหาวัน อันเต็มไปด้วยหมู่ดาวทั้งหลาย นั้นแล ดูราท่านผู้เฒ่าท่านจูงเข้าใจพัน โบกขรณีนอันประเสริฐ ดอกบัวเกิดแกมอุบล จังคอนสนกิบก้าน ทั้งดอกพ้านและบัวเครือ หล่นตกเหนือแกมผักบุ้ง รสหวานพุ่มแกมใบคลอตกไปหลายซ้าเกิดเป็นน้ำหอมหวาน ดูเชียงครานใช้ซ้า เหมือนโปกขรณีนฟากฟ้าอันอยู่ในแหล่งหล้าแดนสวรรค์ นั้นแล พราหมณ์เอย พราหมณ์เมื่อดูราท่านพราหมณ์ผู้เฒ่า ภูจิกกล่าวที่อยู่เจ้าอุดม คืออาศรมบทเจ้าช้าง อันอยู่ในป่ากว้างพนมไพร เรี่ยรายไปทุกสรวก แดนด้าวขอกหิมวลมชวยไปชอยมาบ่ไว้ พัดแต่ภายใต้ทักษิณา แล้วพัดไปหนปัจฉิมมาไสส่อง พัดเข้าปล่องตามทางแลพราหมณ์เอย

เจตปุตโต อันว่านายพราณเจตบุตรผู้ฉลาด อันทั่วเจตราชูเมืองขวาง หากประดิษฐานตั้งไว้ ให้รักษาประดู่ป่าไม้หิมวา ก็กล่าวเป็นคาถาว่าดังนี้ พราหมณ์เมื่อดูราท่านพราหมณ์ยดอ เวสุสฺสฺสโร ราชา อันว่าพระยาเวสสันดรแก่นไ้ อยู่ป่าไม้แดนใด ท่านพราหมณ์ไปก็หากจักหันบ่อย่า ท่านจูงเข้าป่าดงดาล ท่านก็ทรงพรรณ วิเสส ผูกเกล้าเกสเป็นระสี ถือขอรี้เกี่ยวได้ ยังลูกไม้เป็นเครื่องบูชา จมูมวาสีท่านก็มุ่งหนังสือลายสนธิ์ นอนเหนือที่ธรณี ท่านก็ขอยัญชลินมัสการ ตามโบราณบ่เศร้าทุกคำเข้าหากเป็นวัดแห่งเจ้าระสีทั้งหลาย นั้นแลพราหมณ์เอย อันว่าที่อยู่แห่งพระยาเวสสันดรตนนั้นไ้ อันพราณเจตบุตรบอกไ้ดูงาม ส่วนชุกพราหมณ์ผู้บ่งามนั้นไ้ มั่นไ้ไ้ยินคำแห่งพราณเจตบุตรนำออก กล่าวถ้อยบอกทางไป มั่นไ้มีหัวใจอันชราพราหมณ์ไ้บาปจักปราศรัย ยังคำอันเพิงใจไ้ๆ จึงกล่าวไ้เป็นไ้เป็นคาถาว่า ภิกขุ เม สตฺตฤคฺคํ มธฺนา ปฐิสฺสํ มธฺปินฺชิกา สุกตาโย สตฺตฤคฺคํ ททา มิ ดังนี้ ดูราเจ้านายพราณใจต่อเจ้าใจม่อ หลานกุส่วนว่าเข้าสตูหลายดวงใหญ่ น้ำผึ้งไ้ชอุ้น อันนางใจหวานถ้วนถึ แปลงหื้อพืพามา มีทั้งเข้าหนมแดกงาและเข้าก้อน น้ำอ้อย หวานซิดช้อยเชียงชิน เป็นของกินแห่งคนเฒ่า ปู่ก็จักไ้แก่เจ้าผู้ใจกว้างขวาง บอกหนทางแก่ปู่ผู้เฒ่า ปู่ก็รู้คุณแห่งเจ้าเหนือหัวแล หลานเอย

คำ สุตฺวา เจตปุตโต พราณเจตบุตรไ้ยินคำพราหมณ์กล่าวไ้ จะไ้จ้ข่าวถามหาหมันก็มีคาถาสนองตอบ กล่าวหื้อชอบคำพราหมณ์ว่า ดูเมหว สมฺพล โหตุ นาหิ อิจฺฉามิ สมฺพล ดังนี้ พราหมณ์เมื่อดูราท่านพราหมณ์ ผู้บ่งามมีแปดแห่ง เฒ่าพันแพ่งเหลือคน เดินไพรสณฑ์ป่าไม้ ภูก็หากบอกไ้ทุก

อัน ท่านจูงรีบเร็วพลันเชื่อว่า เคนไพร่ล่าดงไกล ส่วนของกินอันพึงใจพอแบ่งไว้ หื้อแก่ตนกู ก็เข้าสู่ตูก่อนสตวย่อย กินได้ค่อยแรงมา มีทั้งเข้านมแดงงาและเข้าก่อนน้ำอ้อย หวาน ชิดช้อยถนัดใจ กูก็บ่เอาในถงท่านได้ จักไว้แก่ท่านผู้เดียว อันจักเที่ยวไปภายหน้า เข้าสู่ป่าไม้ ทางไกล แล

พราหมณ์ ครุฑาท่านพราหมณ์ อโธ ประการหนึ่ง ๑ มีเจ้าฤๅษีตน หนึ่งอยู่เสพสร้าง กลางป่ากว้างดงรี ชื่อว่าอจุตฤๅษีตนสักสวาด เทียรย่อมกินลูกไม้หาคหัวมัน เป็นของฉันท์ทุกค่าเข้า บ่โสภะสร้าหิงสา กระทำเมตตาทาณาทุกเมื่อ ใส่ใจเชื่ออินดี บวชเป็นชีเสพสร้างแฝงไฟข้างทาง เทียว ผมบ่เที่ยวสักเส้น บ่ตื่นตื่นโมหามีทันตาพราพร้อม เขี้ยวบ่ยอมส่งขางาม มีหัวติดตามไป ด้วยฝุ่น บ่ส้ามขุนการโค ธรงศีลไสสาโรจน์ ท่านเข้าบวชก็สกล ท่านใส่ใจเป็นพระคณองอาจ หมวดเกล้าवादเป็นชะฎา จมูมวาลี นุ่งหนังเลื้อยถึถ้วน ยาวยิ่งล้วนพอวา สมาสติ นอนเหนือดิน หนาบ่มีสาด ใบไม้ลัดปูเหนือดินสัทธาอินชมชอบ ไหว่นบนอบเหนือกองไฟ มีเปลวไฟเหลือง หลาก อันนี้ก็หากเป็นวัดแห่งเจ้าฤๅษีทั้งหลาย แลพราหมณ์เฮย ท่านพราหมณ์จูงค่อยเข้าไปคดคด คดคด คานเค็ดขดเข้าสู่ที่อยู่ท้าวองค์าม แล้วจูงถามทุกสรอก แคนด้าวขอกมคคา ส่วนว่าเจ้าระสี ตนนั้นใส่ จักบอกเล่าไว้แก่ท่านพราหมณ์ บ่อยาชะแล อิทั วตุวา พราหมณ์พนธ์ เจต กตุวา ปทกขิณ กิฏขเว ครุฑาภิกขุสังฆะทั้งหลายมวลหมู่ ถ้วนสะพ้ออรหันตา พราหมณ์ ส่วนชุก พราหมณ์ผู้เฒ่าแก่ ชาติเชื้อแต่พงศ์พราหมณ์ ได้ยินคำไสงามอันนายพราหมณ์บอกกล่าว ที่อยู่ท้าวสัตรา กตุวา มันก็กระทำเวดวัดประทักษิณ ใจยินดีชมชื่น นบน์อมยีนอัญชลี เจ้าอจุตฤๅษีตนบุญกว้าง อยู่ เสพสร้างแคนโค มันก็เข้าไปในฐานะที่นั่น ก็มีวันนั้นแลเด

จุลวันวณณา นิภูริฐา กรียาอันกล่าวห้องจุลพน อันประดับประดาด้วยคาถาได้ ๑๕ ก็บังคมสมเสร็จสระเจ็ฯ

๗. กัณฑ์ มหาพน

กัณฑ์นี้ถือว่าเป็นกัณฑ์ธรรมดาของการเทศน์มหาชาติแบบล้านนาที่ยังไม่เน้นเรื่อง การใช้เสียงเท่าไร เนื้อหาของกัณฑ์พรรณนาเกี่ยวกับป่าเขา ลำเนาไพร สัตว์ จึงถูกเรียกว่ามหาพน แปลว่า ป่าใหญ่ สำหรับบางงานนั้นถ้าหากนิมนต์พระเสียงดีเทศน์ ท่านก็จะใช้ระดับเสียงของท่าน เทศน์ อาจใช้เสียงเล็ก เสียงกลางหรือเสียงใหญ่ก็ได้ตามความถนัด

ผลการสัมภาษณ์ พบว่าพระปิยะพันธ์ สุนทรปญโญ อายุ ๒๗ ปี วัดเมืองกีด ตำบลกีดช้าง อำเภอมะแมง จังหวัดเชียงใหม่ มีประสบการณ์การเทศน์มหาชาติทั้งทำนองของ จังหวัดลำปางและทำนองในจังหวัดเชียงใหม่ สำหรับทำนองในเชียงใหม่เริ่มเรียนกับอาจารย์ ประพัฒน์ ชัยชนะ จากสำนักวัดลอยเคราะห์ ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ท่านมี

ความถนัดในการเทศน์กัณฑ์กุमारบรรพ และกัณฑ์มัทรี และกัณฑ์อื่น ๆ ที่มีระดับเสียงเล็กและกลาง งานล่าสุดการเทศน์มหาชาติ ที่วัดเชียงมั่น ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๐

จากการสัมภาษณ์พบว่า ท่านใช้รูปแบบและเนื้อหา คือ ภาพพระลัทธิชวาออกบวช ของอาจารย์ประพัฒน์ ชัยชนะและตำนานการเทศน์ฉบับสร้อยสังกร ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้ (พระปิยะพันธ์ สุนทรปญฺโญ, สัมภาษณ์, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๐)

ภาพพระลัทธิชวาออกบวช

สุณันตุ โภณโต ฟังระฟังรา ศรีทธาตังหลายตังเด็กญิงจายหลวงหลายใหญ่ หน้อยหื้อเป่งใจหนีมเรียบร้อยแล้วก่อนึงดาฟัง ป้างเมื่อพระลัทธิชวาได้นิราศจากวังหลัง ก็บ่อมีใจ หวนไฟเอื้อ กับดั่งปิมปาหน่อเนื้อบุตรลูกเต้าราชเดียมองค์ เต้ามาลาละไว้ ตังฝูงนางใจและนาฏสนม กรมมะวังในหกหมื่นห้อง ตังมะโหริรมณ์ปาดก้องก้องเครื่องดนตรี มุ่งพระทัยใคร่ปิ่นเสียดจากโลกโลกีย์ก็เสด็จถึงอโนมาณี พระก็มาตัดมวยลิเกศเกล้า ดวงพระทัยใสบ่อเศร้า มุ่งสู่ตางดี ป้างเป็งตุ๊กกรกิริยาได้เล็งหกปี จึงได้ตรัสเป็นพระมุณีโลกไหว แล้วพระเหง้าไท้ ก็เสด็จเที่ยวโปรดฝูงชน มาสงสารปิมปานาฏนึ่ง ดูกข์โสภต้องใจตน ก็บ่อมีความผารมในพระลัทธิชวาเจ้า ลูกมาเมื่อเจ้าบ่หันพระหน่อราชา ว่าโอยหนอพระปี้ไท้ มาละนึ่งไวบ่อได้เหลียวจำ นางก็โรทมานาร้องรำให้ อุ่มหอบเอาราหุลราชไท้ แล้วร่ำวอนคราง ว่าราหุลลูกน้อยเจ้าขออนุญาตขาง พระก็มาละวางเสียดป้างเปล่าจ้อย บ่อหันแต่แม่ก็หลังหันแต่ลูกน้อยลูกน้อย อันบ่อรู้ถ้อยเรื่องกำคน ราหุลลูกน้อยเกิดมาบ่อได้หันหน้าพ่อของตน จักไปเรียกร้องเอาคนดีไหนดได้เดและมาเหมือนพ่อเจ้า พระพ่อนี้ ละไปแต่เข้ายามซ้อนรุ่งราตรี มาแสนด่าก็อวยความผิดหน้อยหนึ่งแม่ก็บ่อหื้อโสภี โทษแม่เท่าผางธุลี แม่ก็บ่อหื้อได้เป็นราศีแปดบ่อ บ่อเคยว่าจำกระแทกแตกดื้อ ปาดหย้อต้องค์ธรรม ได้มาอยู่ปราสาทร่วมซ้อน ร่วมห้องรักกันเป่งกัน การเปือหมางจงจ้ง ก็บ่อเคยได้ผันเกี้ยวข้อง ป้อยว่ามาละปิมปาข้าเจ้านาฏนึ่ง ตีรักแม่นี้หน่อนางเดียว หัวอกแม่นี้เหมือนไฟแสนเปลี่ยว โคมเฉลียวหยพระม่อนข้าจักผ่อไฟไหนคนในต้างพระเจ้าฟ้ายามเมื่อคณิงเดิง ก้างป่าไม้ดงไพรเขาเงิน พระทะรงเมืองก็จักได้ทุกข์ยากอยากกัน จักมีไฟไหนมาอุปปฏิฐากพระเจืองจัน เหมือนดั่งน้องนาฏ ปิมปา ยามเมื่อพยาธิร้ายเกิดในออตตา จักมีไผมาเยาและรักษาอยู่ใกล้ มีแต่ดงป่าไม้จักได้เป็นเปื่อนภูธร ผุงสัตว์สิ่งร้ายในไพรสิงห์ซอน จักมาวิงวอนร้องลั่นสนั่นก้อง จักมีไฟไหนไปเป็นเปื่อนป้อม กลางแห่งห้องอรัญญา ปิมปานาฏนึ่งพิลาปให้วอนหา ปูนเวทนาปิมปาบ่อใจหน้อย อุ่มหอบเอาราหุลลูกน้อยแล้วก่อนบรเทา กบิลพัสดุ์ที่หันก็บ่อโสภมองเหงา พระศรีปิมเปาหนีเสียดจากห้อง ไปผนวชน้อม

ตั้งแม่น้าอินมา กันได้เป็นพระแล้วถึงอรหันตา ขอโปรดเอาประกาศตาดโลกหล้า ขอปีกมาเอาราคูลกัฬาร้า ปิมปาน้องนี้บวชปางลุน วันนั้นแลณาฯ

กัณท์มหาพน ฉบับสร้อยสังกร

นะโม ศัสสะ ณะกะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะฯ

กัจฉันโต ภาร ทวาโซ โส อัทธัสส อัจจุตัง อีสิง ทิสวาน ตัง ภารทวาโซ สัมโมติ อีสินา สหาคิฯ ลำดับธรรมเทศนามา ถึงมหาพนกัณท์ถ้วนเจ็ดปริเฉท อันพระพุทเจ้าหากเทศนามา ส่วนพราหมณ์ผู้หาพยาบได้ กันว่าอว้ยหน้าเข้าใกล้ผู้คงขวาง ด้วยหนทางอันพราวนเจตบุตรหากบอก มันก็เที่ยงชอกป่าหิมวันต์ ก็หันอาศรมบทอันเจ้าอุตุระสีหากอยู่ในแก้วกู่ตนเดียว กันมันเที่ยวไปรอด ก็หันเจ้าระสีตนอยู่สร้างปารมี มันยินดีจะไ้จ้กักราบไหว้ปาทา กล่าวเป็นคาถาว่า กัจจิ นุ โภโต กุสลัง กัจจิ โภโต อนามยัง ดังนี้เป็นต้น ข้าขอขมมือกราบไหว้ พระบาทไ้ระสี ความสวัสดิยังค้อยได้ บ่อห่อนไ้ใช้เป็นใด ท่านเลี้ยงตนในป่า ลูกไม้กว่าแสวง เอาห้วมันแดงขาวเป็นเท่า ขุดเค้าออกบ้นกินหวาน ประการหนึ่ง เหลือกและยงบ่อมาบิณชว่น รื่นร่ายร่นเหลือกคอง ฐบ่อลงมาสอด แสงดอดดอมกาย เนื่อตังหลายบ่อล่า ผกคั่นคว่ายยังมี แลเรือ เจ้าตาปสระสี จึงกล่าวหื้อพราหมณ์รู้ข่าวการดีว่า กุสลัญเจว โน พราหเม อนามยัง ดังนี้เป็นต้น ดูราท่านพราหมณ์ เรามีความสุขเหลือแหล่ อยู่ด้าวแต่กลางดง ตนเราบ่อทรงพยาชิ ยาทิพอาจดับกังวน เราเลี้ยงตนในเถื่อน ลูกไม้เพื่อนห้วมัน กินทุกวันบ่พราก ชีวิตหากเป็นไป โอโธทั้งสา ยุงคงริชบปวค รื่นร่ายลวดเหลือกคอง ฐบ่อลงแสงสอด บ่อต้อตอดตนเรา วเน ในดงเขาปากกว้าง มีแรดช้างเลือสิงห์ บ่อมาหิงสาจะทำโทษเมตดาแล้วลวดหนีไปแลพราหมณ์เฮย

พหุณี วัสสปุคานิ ดูราพราหมณ์ นับดูปีเดือนเมืนนานมาก เรามาอยู่ป่าไม้หากภาวนา อาพาธพยาชิ ก็บ่อมาพาดต้อตนเรา ท่านพราหมณ์มาโดยชอบ เรารักชอบใจพราหมณ์ ท่านเที่ยวทางไกลเป็นดั่งไกล่ เป็นดั่งไ้เที่ยวเริง ท่านเพิงไ้ต่งน้นไป สองสามบาทย่าง น้าอ่างไ้ใช้สางมล้างดินพราหมณ์ทังคู้ แล้วเยยะเข้ามาสู่โรงเราจากันเตอะ ดูราพราหมณ์ อันนี้หมากคับทองกิน ผาด หมากหาดส้มกินนาน หมากชางหวานปานใจไ้ไฟ แดงน้อยใหญ่กินล้า เรานำมาทุกสิ่ง หวานยิ่งอ้อยเมือคน ท่านเที่ยวหนเดินเตส กินหื้อหายเหตุพักใจมา อิทัมปี ปานยัง สีตัง ดูราพราหมณ์ น้าอันนี้ไ้สเย็นก็เย็นขึ้นช้อย ไ้แหลแต่ท้องน้อยคอยเขียว เราเดินเที่ยวไปอาบ ตักแล้วหาบน้ำมา น้ากินรากล้าเข้า เชิญท่านพราหมณ์เ้าดูคกิน พลันด้วยแต่อันกินลูกไม้ กินอิมไ้ไ้แรงมา แลพราหมณ์เฮย .เมื่อนั้นพราหมณ์ยินดีชมชื่นขอมือยื่นไ้หวัระสีว่า ปุณฺณคหิตัง ยัง ทินนัง ข้าแต่เจ้ากู ท่านแต่งบุชาแขกแก้ว ข้าก็รับเอาแล้วจำเริญใจ อาหารใดหลายหลาก หวานแท้มากเพิงใจ เทว่าด้วยมีแท้ผู้ข้า เพื่อไ้คร้หันหน้าหน่อท้าว ตนปราบด้าวเมืองไท ลูกพระยาสมุชชยะคร้าว เป็นหน่อท้าวบุญ

เรื่องชาวเมืองขับหนีจาก ขับท้าวพรากเมืองมา พระราชาขึ้นช้อย ชำน้อยไฟห่มหัน ท่านยังรู้ทางอันใดบอกเล่าว่า ท้าวจกไปพรองเทอะ เจ้าดาบสระสีจกกล่าว ท้าวจกคำจาว่า น ภวัง เติบุญญ์ดั่ง สิริราชัสสะ ทัสสนัง ดังนี้เป็นต้น

ดูราพราหมณ์ ท่านมานี้ดูบ่อชอบ บ่ประกอบด้วยการบุญ หวังหันขุนหน่อให้ หวังใครได้สิ่งอันใด เรามารำเปิงในใจให้รอด ท่านรอยว่าใครได้นางยอดแก้วมเหสี ผู้กระทำวัตรดีผ่านแล้ว แก่หน่อแก้วเวสสันดร อันหนึ่งท่านจกไปอนขอคะค้อย ลูกน้อยท่านหญิงชาย ชื่อชาลีสายใจ ธิราชนางแก้วอาจัณหา ท่านจกขงขวยหาเอาเมื่อไว้เป็นข้า ใช้ต่อหน้าดินมือ บ่ออันท่านจกขอตามศรีงามลือชาดีเชื้อ ลูกอ่อนเนื้อเป็นเมียตน ท่านอยู่ในไพรสณฑ์ป่าไม้ ทุกข์ยากไร้บ่อมีตั้งชื่อว่าเงินคำทั้งช้างม้า ผูกหมู่น้ำหญิงชาย พระบุญผายป็นเจ้า ท่านบ่อมีเข้าสักเขียท่านเท่ามีเมียกับลูกท้าว อยู่ด่านด้าวเขาค่า ฟั่นแล ชูชกพราหมณ์ผู้เฒ่า จักถ่ายเจ้าระสีเป็นคำคิวิเสส บ่หื้อท่านได้เลิงเคียด โกธว่า อุกุทรรูปหัง โภโต นาหัง ยาจิคุมาคโต สาหุ ทัสสนมรียานัง สันนิวาโส สทาสุโข ข้าแต่เจ้าระสีตนวิเสส ท่านอย่าได้เคียดผิดใจ ข้าเดินไพรทุกเมื่อบ่เท่าเพื่อจกขอ ข้านี้คิดพอใจคะค้อย ใครหันหน้าพระยอดสร้อยราชา จิยาอันได้อยู่เป็นเพื่อน ในเดือนถ้อยเป็นชี ความสุขมีแควนมาก ชำน้อยหากห่มหัน ท่านทรงธรรมงามชะซอน ข้าบ่อห่อนเคยหัน ไพร่ธรรมจ่าจาก ขับท้าวพรากเสียเมือง ผิดท่านรู้ที่อยู่พระบุญเรื่องเจ้าฟ้า ค่อยบอกคำจกไปแต่เทอะ

โต ตัสสะ ว่าจะนัง สุตวา เจ้าอุตะระสี ได้ยินคำดีพราหมณ์กล่าวแก่ ท่านก็ใส่ใจว่า คำอันนั้นมีเที่ยงแท้ดีหลี พระระสีเชื่อคำล่ายปู่เฒ่า จึงกล่าวว่า ดูราพราหมณ์ ท่านจูงยังเขา กับด้วยเรตินี้ก่อน จูจักผ่อนสำแดงทาง เข้าคางขวางป่าไม้ ไปหาพระหน่อให้ระสี ยังผลามีเหลือแหล่ หื้อพราหมณ์เฒ่าแก่คาเกิน เจ้าระสีตนทรงศีลบ่อเส้า หื้อพราหมณ์เถื่อนอนคิน เมื่อวันลุนรุ่งเช้า ดาววันส่องเข้าเขาค่า จึงนำพราหมณ์ไปตั้งอยู่ ที่ข้างคู่มักคายมือขวาสุดสอก อันจกบอกทางเที่ยวในเขา เขียวแก้วกู่ ปีนอยู่แล้วจาพราหมณ์ว่า เอส เสโล มหาพราหเม ดูราพราหมณ์ คอยอันนั้นสูงเพียงจอมหมอก ถัดข้างชอกคงหนา ชื่อคันธมาทนะปุนผ่อ หินผาก่อกองกัน พระจอมขวัญเมืองมิ่ง อยู่สร้างสิ่งบารมี กับสองศรีเลิศแล้ว และนางหน่อแก้วระสีนี้ ท่านทรงศีลคิวิเสส อยู่สร้างเพศเป็นชี ถือขอรืเกี่ยวลูกไม้ หมวดเกล้าไว้เป็นขญา หนังสือลายมาห่มห้อย ลายพริกพร้อยวาดเทียมตน ท่านกะท่าผละจะไ้ คะค้อยไหว้เปลียวไฟ

เอเต นิลา ปทิสสนติ ดูราพราหมณ์ ไม่ทั้งหลายเหลือแหล่ มีด้าวแต่กลางดง ทรงรูปงามชะซอน พร่องก็ผั่งสุกอ่อนปุนกิน เป็นแต่ดินสะอาด เพียงอากาศสูงเรียวยาวเขาเขียวงามผ่านแล้ว เขียวดั่งแก้วเองชัน ไม้สะเคียนอันบ่อแผก ไม้ตระแบกหูกวาง ไม้ยางเขียวเป็นช่อ ไม้ชะครือเปลือกบาง ไม้รังมีกลางป่าปุนดีล้ำดินดง ลมจอยลงกิ่งค้อม อ้วนอ่อนน้อมหันงาม ดั่งชายรามกินเหล้า นั่งล้อมเฝ้ากันที่หนึ่งทีเดียว นั้นแล

อุปัทมปริยาเยสุ ดุราพราหมณ์ นกทั้งหลายมีมาก ช้าวช้าวหากเหลือใจ บินไปมา เสรีวสอดบนยอดไม้สูงเร็ว ร้องเชียวๆทุกแห่ง เป็นดั่งเสียงขับพิภย์แต่งปุนฟัง นกโพรนโคกร้องเสียงขึ้น ตระหวาดันตามกลาง บินขึ้นขวางป่าไม้แดนแต่ใกล้อาราม ท่านนั้นแล

ดอกอุบลมี ๓ สิ่ง เกิดพร้อมยิ่งคู่ดี ในสระโปกขณิทุกขอก ผ้งเป็นดอกบานงาม ประจิดงามแถมด้วยหว่าง มีวันฉะต่างหลายพรรณ ลางอันขาวผายผ่อง ลางอันส่องผิวแดง ดั่งเลือดแดงกันอยู่ ตั้งเป็นคู่ชายกอ แลพราหมณ์เฮย เอวัง โปกขณิวันฉัตวา เจ้าระสีหน่อแก้ว กล่าวยั้งแล้วคงดียังโปกขณิเป็นเค้า หื้อพราหมณ์เฒ่าแต่งห่มหั้นที่นี้จักพรรณนามุจลินทรอันยัง เจ้าจึงกล่าวว่า พราหม ดุราพราหมณ์ ดอกบัวขาวทั้งห้า ขาวดั่งผ้าโขมา หันเหลือตาแต่ก้าน ดอกพ้านเพื่อนจังกอน ผักตบจอนทั้งผักคราก หันมีมากเหลือตา ในดงหนาซุกกล้า ข้างแม่น้ำมุจลินทร กุมภีรา จ จะเข้และปลาข่า มังกรล่าไปมา ปลาคุกกทั้งเต่าน้ำ คล้าคล้า แล่นตามกันแล ดุราพราหมณ์ ดอกบัวขาวงามมีมาก เกสรหากเหลือใจ หาที่สุดบ่อได้ซ้ำ ทัวฝั่งน้ำทุกพาย ในยามหนาวและยามร้อน บานแจ้วพร้อมเพียงกัน ในน้ำวังเพียงหัวเข่า มีหลายเผ่าปุนดู ดอกสารภีแย้มยอด ลมพัดลอคราวไพร งามพอใจทุกสิ่ง ประจิดยิ่งพอดตา แม่เผิงบินมาทุกสรอก ตอมดอกไม้เหนือดง เต็มทุกพงป่ากว้าง แดนแต่ข้างอาราม ฯ อเถตล สีหา พัคฆมา จ ราชสีห์และเสือโคร่ง เสือเหลือง โกง่หลังนอน มีทั้งฟังพอนและยักขิณีเป็นหมู่ แม่ช้างคู่ตัวพาย ทรายเอนเห็นมุดหางมากเห็นอัน หากห่มเร็ว ละมั่งงามเที่ยวของอาจ ฟานเหลืองหยาดกันเที่ยว มากนักแล โกฎฐสุณา สุโณปิจ หมาดำเกมหมาด่าง ลางตัวกานตัวขาว จ่อนหางยาวหยอกกันย่าง มีทั้งบ่างและนางนิ ค่างจุกกันหนี ยักย่น ลิงจ่อนจุ่นปาวเพื่อย กวางเขางะเป็นคำ ละมั่งกว่าชมกัน หมีหัวดำหางสั้น จั้วเถื่อนดั้นกลง ฟังพอนพงแรดร้าย แมวเถื่อนผ้ายเป็นชุม อันซางห่มกับอันแดงใหญ่ แควงควงไล่จับกัน กลางดง รานมีควายเถื่อนจึงจอกเพื่อนหมาใน ปอมข้างไปในป่า บินล่าเล่นหากัน มีทั้งเลนคำตัวฟู แล่นสอด้วตัวเมีย จักก่าเรียงหัวนอนกองกันอยู่ ทรายคู่ผิวเมีย กระด่ายเชยไปเป็นคู่ ผุ่งแรงจับอยู่สาขา ราชสีห์ตัวเหี้ย เสือเผั่วไล่เสือปลา นกยุงนั้นนามีหลายเถื่อนถ้อง สีทูดร้องปุนกลัว ตัวสีขาว หม่นมุดนกก้นปูดผิวแดง มีทั้งนกเงือกนกเขาใหม่ เอี้ยงคิไล่จับกัน ร้องกลางวันยามเที่ยง เสียงหวีดเหวี่ยงปุนฟัง นกยางเพื่อนและนกยางขอก โพรนคอกออกหาปลา นกขวกและนกขุ้ม แต่แหวดกุ่มกัน ไป แผลวหลวงกับแผลวคอด บินสอเคลี้ยวจับคอน นกค้อนหอยลอยเลียบฝั่งนกอั้งและนกประหีบ พากันรีบลงมานกปะทาไปเป็นหมู่ คับแคอยู่เป็นสายๆ ไก่เถื่อนหลายมีมาก นกขวากร้องเสียงจาน นกกีแวนวางเป็นคู่กันกวักอยู่ในลอม นกกาเกษอบเป็นหมู่ นกตู้ถุ่นกดาว นกยางขาวมิใช่ซ้ำ นกจอกฟ้าเป็นซึม นกกาขะนหุมช่วงฟ้อน นกออกร้องคอๆ มีทั้งนกตระไหนและการวิก ร้องหวีดๆ เสียงดี มีทั้งนกจูชุยปากเส้า นกเค้าตุ้มตาหลวง นกพันพวงมีมากช้าวๆ หากเหลือตา ร้องบินมาหลายหมู่ จับไม้อยู่ส่วๆ นกสาริกาอยู่ร้อง เต็มเถื่อนถ้องดงดานแล ฯ

อเถตถ สามา พหากา พราหเม คูราพราหณั เข้านกมีเหลือแหล่ เข้าเคื้อยแพร่ เป็นกอเข้าสาตินั้นนอขวามาก บ่อดำก็หากเป็นสาร อ้อยกินหวานบ่อน้อย ยิ่งกว่าอ้อยเมืองคน แลพราหณัเฮย อัยง เอกปทีเอติ อุชง กัจจติ อัสสะมัง คูราพราหณั หนทางอันนี้พอผู้เดียว เทียวไต่ได้ แม่นจักไต่ไปสู่อาศรม แห่งท้าวบรมเวสสันดรราช แม้จักคลาคลาดเทียวมา เป็นอันชื่อนักหนาบ่คดคอด คนใดไปรอดคู่แก้วกู่ ก็บ่อมีความอยาก เขาอ้อมปากต่อเท่าที่หมา อาหารนานาบ่อ กั้นบ่ออยาก บ่อลำบากในใจ เจ้าคนใดหน่อท้าว อยู่ด่านด้าวคงรี กับเทวีและลูกน้อย อยู่แดนจ้อย คอยคำท่านทรงศีลธรรมวิเสส อยู่สร้างเพศเป็นชี ขอกันรีแต่งไว้ เทียวลูกไม้เข้ามา นุ่งหนังเสือ หนาใหญ่ นอนร่มไม้เหนือดินยินใจดีทุกเมื่อ ใจเจ้าเชื่อนิพพาน และพราหณัเฮย ตมัตถถึง ปกาเสนโต สัตถา อาห อิทัง สุตวา พราหณณพันฐง อีสิง ภัตวา ปัททชินัง อุทกคจิตโต ปักกามี ยัตถเวสสันตโร อุหุ ภิกขเว คูราภิกขุทั้งหลาย คนทรงศีลไสยาโรจน์ ส่วนว่าภารทวาชโคตร ชุชกพราหณั ได้ยินคำงามอันเจ้าระสีกล่าว ได้รู้ข่าวทางไป มั่นใจบ่น้อย กับด้วยพระยอดสร้อยระสี พราหณัมิใจหุมกว่า เดินด้าวป่าดงดำ มั่นกะทำปัททชินเวียนนอบ ถ้วนสามรอบตามปเวณิ ขออัญชลีกราบไหว้ จะใจกล้าวสาธุการ มีใจบานชื่นช้อย อำลาพระยอดสร้อยระสี พระยาเวสสันดรบวชชีเสพสร้าง ที่ทำทางแดนใด มั่นก็เทียวไปจะใจ สู้ที่พระเหง้าให้กะทำกรรม ก็มีวันนั้นแล เด ฯ

มหาวนัณณนา นิภูจिता สัจจวรรณากล่าวห้องมหาพน อันประดับด้วยคาถา ๘๐ คาถา ก็บังคมสมเด็จสระเด็จฯ

๘. กัณฑ์กุมารบรรพ

มหาชาติกัณฑ์นี้เป็นกัณฑ์ยอดนิมของผูฟังอีกกัณฑ์หนึ่ง ผูฟังส่วนมากก็ต้องการฟัง กัณฑ์นี้และต่อด้วยกัณฑ์มัทรี เพราะเป็นกัณฑ์ที่พระผู้เทศน์ต้องมีเสียงที่เล็กหรือระดับกลาง ๆ ที่ไพเราะเพื่อให้เหมาะสมกับบุคลิกภาพของพระชาติและกัณฑ์ซึ่งเป็นตัวแสดงเอกในกัณฑ์นี้

ฉะนั้นในงานวิจัยนี้จึงได้คัดเลือกพระนักเทศน์กัณฑ์กุมารบรรพ คือ พระมหาสกุลมหาวิโร วัดชัยศรีภูมิ ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ผลการสัมภาษณ์ พระมหาสกุลมหาวิโร อายุพรรษา ๓๗ ปี รองเจ้าอาวาสวัดชัยศรีภูมิ ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีประสบการณ์เริ่มเรียนการเทศน์มหาชาติเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๕ เริ่มเรียนกับอาจารย์ประพัฒน์ ชัยชนะ ณ วัดลอยเคราะห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ระดับเสียงของท่านเป็นเสียงกลาง จึงเหมาะที่จะเทศน์กัณฑ์กุมารมาก จึงถือว่าท่านเป็นพระนักเทศน์มหาชาติรุ่นปัจจุบันที่มีชื่อเสียงและได้รับนิมนต์บ่อย ๆ ทั้งการตั้งธรรมหลวงและ

เทศน์ในงานศพ นอกจากกัณฑ์กุมารบรรพแล้วท่านยังเทศน์กัณฑ์อื่นได้อีก เช่นกัณฑ์จุลพน กัณฑ์กัณฑ์มัทรี เป็นต้นงานล่าสุดการเทศน์มหาชาติ ที่วัดเชียงมั่น ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๐

รูปแบบที่ท่านใช้อยู่ ก็คือ การใช้กาพย์เห่และเนื้อหาธรรมมหาชาติฉบับสร้อยสังกร ซึ่งรวบรวมเรียบเรียงโดยพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ฟู อุตตลิโว)

กาพย์เห่ที่ท่านใช้มีหลายสำนวนด้วย บางกาพย์มีเนื้อหายาวมาก บางกาพย์มีเนื้อหาพอสมควร ฉะนั้นท่านจึงเลือกเอาเฉพาะที่เหมาะสมในงาน หากเป็นงานตั้งธรรมหลวงเทศน์มหาชาติ ก็จะใช้กาพย์กุมารบรรพขึ้นต้นไปเลย และตามด้วยเนื้อธรรมดังนี้ (พระมหาสกุณ มหาวิโร, สัมภาษณ์, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๐)

กาพย์กุมารบรรพ

กุมารบรรพกัณฑ์ใหญ่กว้าง ป้างเมื่อพระเจ้าจางก็มายกขึ้นยอดาน แผ่นดินดานอันหนาก็ออไหวหวั่นก้อง ฟ้าก็มาร่วงร้องสนั่นเนืองนัน เวสสันดรदान์ดาวก็มาต้อด พระเนตรเลงหัน สัปปัญญัตถุญาณอันเลิศแล้ว ก็มากำแขนสองลูกแก้ว หยาดน้ำแล้วถวาย ต้อดเตตาน ส่วนว่าสองกุมารนอ ก็มาสะอืดอืดอันให้ กิดเดิงหาแม่ออกไท่ อันไปป่าบ่อตันมา เมื่อแม่จกไปป่าไม้ แม่ก็ยังได้ส่งพ่อไว้ ว่าอย่าได้ลาสา อย่าหื้อลูกไกลกลาหนีไกลตาจากห้อง หื้อสองเจ้าพระพี่น้อง จูงอยู่กับพ่อพระยาเนอ พ่อก็มารับเอากำจ้ำ กับแม่มัทรีรา ว่าเออ ๆ ดังอื่ บัดเดียวเดี๋ยวนี จะไควว่าหื้อลูกรักแก่พราหมณ์จา ส่วนว่า พระปีตาผ่านแล้ว บ่อรักสองราตักหน้อย ก็หาล้างว่ากิดเดิงแม่มัทรี ยอดสร้อย อันไปป่าบ่อตันมา ว่าโอยหนอ แม่พระยาเป็นเจ้า จักได้มาโสภเสร้าแลเด หน่อโสภามาอัททะวะราร้าให้ ว่ากิดเดิงสองลูกแก้ว บ่อมีในศาลา ยามนั้นนพราหมณ์ปาลาบาปไ้ มั่นก็ผูกเอาแขนสองแก้วไท่ แล้วลากตีไป กัณหานงวัยแม่ก็มาอ้อนให้ ว่าสังพ่อพระยาเวย วังวนจา ว่าถ้าแม่พระยามาแล้ว ขอพ่อผ่านแล้ว จูงก้อยบอกตามกำมี อย่าหื้อแม่มัทรีมีความโสภเสร้าขอ พ่อแม่เป็นเจ้าจูงก้อยอยู่ ตีฆาก้อยอยู่ก่อนเตอะเนอ ป่าไม้ด่านคงหนา อันยายหยาดถ้อย มีตั้งดวงปุปผาใหญ่หน้อย และหมู่มาลัย สลิดสแลงอุณออนหอมไกล สุรพิไชยไขกวี่อ้า ตั้งดอกด้ายเหินห่านฟ้า และดอกขะยอมบาน ดอกเปาดอกแงะ เกล็ดเกล้านัณฐาน ดอกราคิบานแบ่งสร้อย จำปีจำปากาบย้อย ก็มาหอมทั่วในคง มีตั้งเอื้องจางนิ้วและเอื้องคำกาหลง ตั้งสามปอยคงและสามปอยบ้าน ตั้งเอื้องหางก้างฟ้าม่าน เอื้องต้นเต่าและเต่าควาย มีตั้งเอื้องตักโตลายฟ้า มุ่ยหลวงและมุ่ย หน้อย มากปวงหลวงหลาย ตีเป็นดอกยังยายหย่อนหน้อย มีสีแแดงงามใหญ่หน้อยยามฝนตกโปงใบยาว มีตั้งเอื้องมอนไขพร้อม จ้างคำจ้างแแดงและจ้างขาว อันมีกาบชว้างใบยาว ตั้งเอื้องแะและเอื้องเผิงอันติดกิ่งลำไม้เน็ง ห้อยย้อยหย่อนลงมา ว่าก้อยอยู่ก่อนเตอะเนอ หมู่ปักษีปักษยา ปักจิติจาใหญ่หน้อย อัน

เกยมาวิดวังห้อยปาวเปิบช้อยวังขอยเฟย มีดงนกเก้าแยกแขกเต้าและเก้าเหมย มีดงนกป้อเฮย ตะเหว่าจู้ตัน อันเกยมาแก้งร้องซ้ำชั้น เมื่อโบไม้ม่หล่นลมจอย ฮ้องขวัญหมู่ต้นไม้ ยามเมื่อหล่นใบ สอย ๆ จุกจะลุดคอยช้องขอยคอดช้อง อดเคิดร่ำร้องแจ้งขอยล่อยยังไพร จี้จ้อร่ำร้องปุ่นดีโศกต้อง หมองใจ เหลียวผ่อตางใด ก็หันแต่เหมยหมอกกุ่ม ผ่อไปหาตางพระราชวังช่วงกุ่ม พระบรรณศาลา คำก็คำมาแล้ว อาวาสแก้วแม่ก็อยู่ไกลตา จักเยยะสันใดจา ว่าพระพี่ให้ ว่าจักเยยะ จะใดเล่าให้ พรหมณ์ก็มาลากติไป สุริยะแก้วก็ลงไปแล้ว อาวาสแก้วแม่ก็อยู่ไกลตา กัณหาเหย กัณหาเมาเวยเวย มาลาละป้ออยู่เพ้อเจ้า คำก็คำมานี้แล้วแล้ว กวนจะดีจับและเด หน่อ หลับนอน ฝูง หมู่ลั่นก็บินมาต่อม ฝูงหมู่เหลือบยงยอมก็บินล่าเข้ามาใกล้ สุดแต่เหมยค้างอยู่โบไม้ม่ ก็ป้อปัว หวะหะหวาดลงฮัม มาเป็นตุกขังกับพรหมณ์ธรรมบ่อใจเหนื่อย เหตุได้พลัดพราจาก พระยอด สร้อยแม่มัทรีรา ราสองพระปิ่น้อง ก็มานตรนองน้ำตา ก้อย่างไกลกลา ติดตามพรหมณ์ปู้เต่า เอ็นสั่งแล้วแล้ว ติดตามปู้พรหมณ์ไป วันนั้น แลนา..เอ ฯ

กัณฑ์ कुमारบรรพฉบับสร้อยสังกร

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะฯ จโกปี อะจุตตาป เสนะ กถิตมกเณนะ กันตวา ยาว จตุรัสสะ โบกขรณิ ตีรัง ปิตวา จินเตสิ ฯ สาธโว พังรา โสตุจะ นะ สัปปริสตะดังหลาย อัสสะโมอันว่าอาศรมบท แห่งพระยาเวสสันตะระ อันไกลมาตราแต่ใด จูจะกะพรหมณ์มันก็เดียวไป ด้วยหนตางอันไกลอันเจ้าอะจุตะรสีโส หากบอกเสียงตุ๊กกอกเจียง หนตาง เต่านั้นแล้ว มันก็ไปถึงฝั่งแก้วโบกขรณิ อันมีสี่แจ่งจตุรัสเสมอกัน มันก็ร่ำเปิงในใจว่า อัจจะในวันนี้ ก็หากเป็นกาละวันอันค่า ตัววันตกต่ำล้นคอยไปแล้ว อันว่านางแก้วราจีมะมัทรี อัน เป็นแม่สองศรีปิ่น้อง จักมาสู่ห้องศาลาจีละแล มาตุคาม นามะ จื่ออันว่า มาตุคามผู้ยิ่งใหญ่ดังหลายนี้ ย่อมมีกำตระหนี่บ่รู้ดีสละดาน ย่อมบันดาลหือหายจากลาภ แห่งยาจกวัณณิพดดังหลาย ค่ายเสว ในวันพุกเจ้า นางหนุ่มหน้าราจีมะมัทรี อันเป็นแม่สองศรีเข้ากว่าในด้าวป่าดงไพร กูเยยะไปเข้าสู่ที่ อยู่ด้าวเวสสันดร จักวิงวอนขอเอาลูกแก้วกันได้แล้วก็จักรีบดาหนี แต่อันนาง มัทรีบ่มารอด จักนำเจ้ายอดหนีป็น จะแล ฯ

อถัสสาวิฑูโรโต เมื่อนั้นพรหมณ์จึงขึ้นสู่เจือมคอย กอยอยู่พรหมณ์เต่าปู้ดานอน หินผาปอนมะมุ่น เป็นที่สนุกอุ้นกางคิ่นแลนา ฯ ดัง ปน รัตติง ในก้างคิ่นนั้นมารอด นางแก้วยอด กัญญา นอนในศาลางันลูกน้อย เมื่อยามเด็กจะค้อยก้างคิ่น นางมัทรีฝึกฝนหลาก นิमितหากปู้ นกลั่ว เอโก ปุริโส นางฝันว่า ยังมีจายผู้หนึ่งคำคำ เนื่อนันท่าเหมือนหมี เข้ามาสู่ กุฎีกะก้าด นุ่ง ผ้าข้อมผาดสองผืน ผืนหนึ่งนุ่งปายใน ผืนหนึ่งสะไบปายนอก ทัดดอกไม้ม่แดงสองหู ผ่อเล็งดูยะ หยาบ มือถือดาบเหลื่อมแกนดา เข้ามาสู่ศาลานางแล้ว ก็มาคำรามนางแก้วมัทรี ยับเอาเกสีหฆวด

เกล้า จักเอาเจ้าตัวนอนหงาย ขวักเอาตาแม่มางตั้งคู่แล้ว ตัดเอาสองแขนนางแก้ว หนีกว่ายกขวานผ่า หัวอกมันป้องกันเอาหัวใจนางประเสริฐ นางร้องไห้เกิดตั้งตาย กันมันถือเอาวัตถุทั้งหลายได้แล้ว ยามเมื่อเลือนางแก้วพังไหลดก มันก็ยกเอาแขนนางงามตัวกว่าเข้าป่าไม้ไปบันได

สา ปุพฺพชิตวา นางมัทรียังหลับบ่ตื่นขึ้น นางแก้วตื่นกระຈังฝืน นางบ่อเกยฝืนหัน หลาก นางตกใจมากนักหนา นางพระยาจะนิงใจว่า โอหนอ กำฝืนอันนี้เป็นอันหายเป็นบาป ร้ายนักหนา นางพระยาจะนิงใจรู้รอด ถึงตัวรอดไปหาว่า กำฝืนอันนั้นไฟป้อยจักแก่ หือรู้ดีแต่ แก่กูนาง นี่จาป้นตั้งกูจักรู้รอดไฟบ่อรู้เต้าตัวรอดเวสสันดร นางจึงลุกจากตื่นนอนตื่นมาแล้ว ห่มผ้า หือลูกแก้วบัวออน จึงไปสู่พระเวสสันดรเวียง ยามสงัดเตียงกำคั้น นางก็ไปยืนตีต๋อย ก๋อยตี เป็นประตุศาลา เปื่อสัญญาหือตัวตื่น เปื่อใครสู้แจ้งจันกำคั้น นั้นแล ฯ มหาสัดได้ อันว่า พระมหาสัดเจ้า อันยังอยู่เฝ้าภาวนา ได้ยินเสียงประตุศาลา ดังกะกกะกะก ยินเสียงหลากหลายแต่นักหนา พระมหาสัดตรัสตนยอขี้ง ตัวจึงพิจารณาควาเฝ้ามาต๋อยประตุศานี้จา ผิดว่าฝีกี่หลังต๋อยปายบน กันว่า คนก็หลังต๋อยตามกำง จักว่าสัดตัวะริงานก็หลังต๋อยปายต่ำ เจ้าก็พร้าสู้ว่าเสียงคน หน่อพระตะสะปน จึงถามว่าเฝ้ามาต๋อยประตุ กูตัวผิดเมื่อเข้าค่าน เมื่อนั้นนางมัทรีขานตอบว่า ข้ามัทรีมาแลพระ เหนือหัวเศย เมื่อนั้นพระจอมแห่งจิงเจียรจำ จิมเจ้าเตวีว่า ภัทเต้ ดูรานางมัทรีแต่วันหัวที่ตีเรามา บวชสร้างผนวชภาวนา กุยังหือกำคิก้า ตักสิ่งหือนางน้อมมิงจำเอา บัดนี้นางนงเลา ป้อยมาสู่ต๋อย หือกุศาลา มิกว่านางม้าง กำคิก้าเสียแล้ว นางแก้วจึงมาแลนาฯ นางมัทรีจึงไหว้พระบาทให้ ผัวต้นว่า ข้าแต่หน่อพระตะสะปนเป็นเจ้า ข้าหน้อยเข้าสู่ศาลา บ่อใจว่าจักมาเผ่งต้นเอื่อมข้างกับ พระเจ้าจางเผือกตัวงาม ด้วยกิเลสกำงจ้องจัก แต่ข้าฝืนร้ายนักแก แต่ดีหลี ข้ามัทรีมาผิดเมื่อ เปื่อ ว่าข้าฝืนร้ายเมื่อกำคั้นนี้แลนา ฯ เต้นะหิ เมื่อนั้นพระมหาสัดเจ้าจึงถามว่านางหน่อหน้าฝืนจันใด จุงแก่ไขแต่ปายนอก ที่ข้างขอกศาลาปุ่นเตื่อ ฯ นางมัทรีจึงเล่านิมิตเก่าอันต้นฝืน แก่พระนังธรรม นังเกล้า หือพระบาทเจ้าฟังดูนั้นแล ฯ เมื่อนั้นพระมหาสัดเจ้าจึงถือเอานิมิตกำคั้น เจ้าก็หากไปต้นรู้รอด ด้วยผย่ายอดเมธิ อันว่าตานะป้าระมิ จักบวระมวลแก่กูตัว ในด้านตัวหิมพานนี้แล ฯ วันพุกเจ้า รอยว่ายจากจักเข้ามาสู่ขอเอาลูกแก้วคู่ตั้งสองเปิงมีจะแล กันตัวแหวดกฎหมายสู้แล้ว ต้นแก้วจึงค นิงควา กูจักโลมเล่ายังนางหนุ่มหน้าราจะมัทรีหือคินดีเมื่อก่อนแล้ว สู้ลูกแก้วคู่ตั้งสองแห่งนาง เตื่อ ฯ พระมหาสัดเจ้า ราเปิงคังนี้แล้ว ต้นแก้วจึงเล่าโลมนางว่า ดูรานางเมื่อก่อน นางเกยนอน บนตื่นนอนอันสะอาดคูสิวิลาสเรื่องไร เจื่อไปด้วยสาดอ่อน กับตั้งผ้าผ่อนโก้เจ้า ศรีนงเลานาญนึ่ง ทะรงเครื่องห้อยย้อมเจียงคาน เกยกินอาหารหลายหลาก จินป่ลามากนำมา ใส่ภาชนะคำแดง แปะกำ บัดนี้นางมาอยู่ในป่าดง แม็กมาทะรงหนังเสื่อลายสนถึ นอนเหนือดินคาย บ่อมีสาด ตักซ์ เหลือหลายเค็ดใหม่ ก็นลูกไม้ใส่เหนือต๋อง นอนเหนือดินคายบ่อมีสาด ไปไม้ลาวครองนอน มือ

ต่างหมอนสอดเกล้าเป็นตุ๊กขี้มเจ้าจอมผาง รองว่าธาดานางข้าเชือก อารมณ์เชือกปุ่นกลัว แม่อย่ามัว โศกเศร้า จูงไปนอนกับลูกเต้าสองราตรีอะ ๑

พระมหาสัตว์เจ้า เล้าโถมนางดังนี้แล้ว ก็ส่งหื้อนางแก้กับสู่ศาลาดั่งเก่าเห็นแลฯ สภา วิภาดา ในเมื่อถ่วงกินนั้นแลรุ่งสายฟ้าปุ่งขึ้นมา นางพระยาภิรมย์มากระด้างตร ปฏิบัติกวาดเสียว อาศรมศาลาแล้ว ก็แต่งคายังน้ำกินน้ำใช้ ดังไม้สีฟันและน้ำช่วยหน้า หื้อพระมหาสัตว์เจ้าแล้ว ก็อุ้มเอาลูกแก้ว รักแล้วดั่งดวงดาจึงเจียรจากับลูกเต้า กระหม่อมเจ้าแม่ดั่งสองเจ้าอย่าใจไกล ลูกสายใจ อย่าได้ประมาท จูงเล่นอยู่ใกล้พระบาทให้รู้ดีเฒ่า ๑ ว่าอันแล้วก็อุ้มเอาลูกแก้วแห่งตน ไปฝากพระ ทศพลเจื่องเจ้า อันนั่งอยู่เฝ้าภาวนา นางจึงเจียรจาซึ่งพระบาท ว่าเจ้าอย่าได้ประมาท ในลูกแห่งสอง รา กันนางพระยาสั่งแล้ว นางแก้ก็ถือเอาขี้มเกลียวกันเลาบ้องจอด กระเช้าสอดด้วยคันรี แล้วก็หนี ไปหาลูกไม้ เยียะร้องไห้ก็เยียะหนีไป น้ำตาไหลจากเบ้า ให้เข้าป่าดงไพร วันนั้นแลฯ

ตทา จูโก ในกาลนั้นจูงกะพรหมณ์ปู่เฒ่า ตันลูกขึ้นเจ้ากินาย มันก็สะพายธงข่มเต้า พรหมณ์เฒ่าก้อยลงมา หนีจากผาปากถ้ำ กินน้ำอิมเปียงใจ มันก็คินใจในใจรู้รอดว่านางตัวยอดเทวี จักหนีไปสู่ป่าแล้ว ละลูกแก้วอยู่ศาลา มันก็เตียวไปด้วยมกคาอันใหญ่พรหมณ์เฒ่าก้อยไต่ไปตาม เข้าสู่อารามป่าไม้ ดีพระเหง้าให้อยู่กระดำธรรม วันนั้นแลฯ ดัง สุตวา มหาสัตว์โต เมื่อนั้นพระ มหาสัตว์เจ้า ได้ยินพรหมณ์เฒ่ากล่าวขอทาน มีใจบานจมนใจต้องตื่นด้วยยินดี เหมือนดั่งท่าน เศรษฐีผู้มีใจศรัทธาใจ ๑ ประดิษฐานตั้งไว้ยังค้ำป็น ในมือคนอันตุ๊กไว้ กันมันได้ลวดยินดี ยัง วงกตบัพพตสิริป่าไม้ เจ้าจักหื้อไหวหวันสนั่นก้องไปมา ภิกขเว ดูราภิกขุทั้งหลาย ในเมื่อพระยา เวสสันดรราช เป็นเจ้าจาติราชา มีศรัทธาเลศแล้ว จึงได้หื้อลูกแก้วเป็นทาน พระภูบาลโสภณศรี ร้องไห้เข้าสู่ศาลา ควรกระสลดกรณามากนัก พระมหาสัตว์เจ้า ร้องรำให้เรไรว่า โอโยหนอ อินฺดูสอง กุมารเข้าป้อ ภูหื้อแล้วก่อปารมิธรรม บัดนี้พรหมณ์ใจดำ มากำจัดต่อหน้า เป็นดั่งข้าเก่าใช้เกิดก้าง เสือนมัน บัดนี้ตัววันลงล่ำห้อย กาก้าดก้อยลงแลง สองเปิงแบ่งอยากเข้า ไฟป้อยจักมาปั่นข้าวหื้อ ลูกเต้าอุกินนี้จา โอโยหนอ กาละปางนี้จา ก็เป็นกาละวันอันค้ำ ตัววันตกค้ำค้ำล็บดอยไปแล้วสอง ลูกแก้วดั่งกู่ จักร้องไห้เข้าสู่คนใด ว่าป้อแม่จอมใจออกเจ้า เพื่อข้าอยากข้าวนักแแต่ดีหลี วันนั้น ปุคละคนใดจักมีใจไฟอินฺดูลูกเต้า จักมีไฟเล้ามาปั่นข้าวใส่มือขวา จักมีไฟหนากมาบิดปลาใส่มือ ซ้าย จักเรียกลูกเอี้ยอายป้อว่ามาฯ ว่าอันจาหนอ ดูราปี้จาปี้อาย วันนีเเคราะห์ร้ายก็มาถูกต้องตน รา พระมารดาภิรมย์มาค้ำ เกี้ยวค้ำป็นเวลา แม่รอยโขงขวยหาได้ ยังลูกไม้มากหลายพา บ่อรู้ว่า พรหมณ์บาปหนาปู่เฒ่า นำลูกเต้าแม่หนีไกล แลนา โอโยหนอ อินฺดูแม่มีทรีเป็นเจ้า ผู้ผูกเกล้าไว้ เป็นขญา แม่เท่ามัวมหาลูกไม้ หวังจักได้ดั่งขวัน แม่จักเอาหัวมันมาเสียบเล่า ละลูกไม้ไว้เฝ้าไฟ ป้อยจักมากิน นั้นจา แม่มีทรีศรีออกเจ้า เลี้ยงลูกเต้ายากเสียดาย วันนีลวงเวลาอันค้ำ ตัววันตกค้ำ แล้วก็ยังบ่อมา รอยว่าแม่พระยาหาได้ ยังลูกไม้หากลิ้มมา พรหมณ์ปลาภิรมย์ป้ออยู่ใ้ๆ เข้าป่าไม้

ดงหนา แม่พระยาบ่อสู้ได้ เต่าโขงขวยหาลูกไม้ดั่งจวน ๆ ขอหื้อแม่มาด้นยามค่ำ เกี้ยวคำด้วยเวลานี้เตอะ ของอันใดอันแม่ได้ ก็ลูกไม้และห้วมัน มาเป็นพราหมณ์ปู่เฒ่า อันอยากข้าวเถ้าโลมใจมันกันมันได้กินอ้อมแล้ว บ่อหลังจักบุบตีลูกแก้ว แม่ไปพลันจะแลฯ

สุณา จะ ะตะ โน ปาทา บัดนี้ ตื่นเพื่อปองตัวกู๋ เจ็บเลือดอยู่ปายใน พราหมณ์จั่งไรจุงกว่า เข้าป่าไม้ไปปันจะแล สุณา จะ ะตะ โน ปาทา พาพหัง ตะระติ พราหมโณ อิติ ตถา วิลปิงสุ กุมารา มาตูกิทธิโน ภิกขเว คูราภิกขุตั้งหลาย นิยายอันนี้จักกล่าวถึงสองกุมารเจ้า อันพราหมณ์เฒ่าผูกพาไป ตีหลังใสจังก่า ตีต่อหน้าป่อราชา ปูนกรณาใจ หน้อย สองจิ้นจ้อยกระสาดินฟ้าบดมะเมก บ่อรู้ก็ร้อยเอนกอัศจรรย์ กับด้วยสองจอมขวัญปี่น้อง อันพราหมณ์ ผูกด้วยบ่วงก้อง เร็วรัดเครือเขามัดสองศอกเฒ่าหัวหงอกนำไป ยับมือไล่หลังเล่น สองเจ้าบ่อแคว้นตางเดียว สองศรีเหลียวหลังก็เยยะร้องไห้ เยียว่าแม่ออกให้ต้นมา กัณหาให้อะแอ ให้รักแม่หมองถึงเต็มว่าคินึงเดิงหากแล้ว มือแก้วลูบน้ำตาดีเหยียบราดั่งสอง ตีสุกก็สุกเป็นหนอง ตีปองก็ปองเป็นน้ำ ตีจ้ำก็จ้ำเป็นเลือด บ่อรู้แห่งเหือดสักยาม พราหมณ์ก็เร่งตีไปไ้ ๆ เต็มว่าราร้องไห้มันก็บ่อวาง เต็มว่าราครางมันก็บ่อหย่าเครือเขาผ้าตีไป เยียะพรากไกลออกเจ้า แม่เราจักมาโสทศร่าโสกา หน้าตาหมองเหลืองหลากเพราะว่า ราปี่น้องได้พลัดพรากไกลตา แม่เราจักมาหันศาลาอันเปล่า แม่เราจักมาเลงแล้วเล่าหนอเลงคาย แม่จักมาฟายน้ำตาเลียบอขาด เพราะว่าบ่อได้หันหน้านางน้องนาฏกัณหาวันนี้ราหนีไกลตาบ่อตันสั่ง บัดนี้แม่ออกเจ้านั่งรื้อว่ายังนอน สองภุธรให้อ้อนอะแอ ให้รักแม่ไปมาร่ำไห้หาจะไ้ แก่ป่าไม้หิมพานต์ อิติ วุฒตปภาเรนนะ ด้วยประการดังกล่าวมานี้แล ฯลฯ

กุมารปัพพัง นิภูฐิตัง จิยาสังวัณณา จาห้องเหตุยังกุมารบรรพ์ อันประดับประดาไปด้วยคาถาว่าไ้ ๑๐๑ คาถานิภูฐิตา ก็บังคมสมเสร็จสระเด็จ ฯลฯ

๕. กัณฑ์มัทรี

มหาชาคัณฑ์นี้นับว่าเป็นกัณฑ์ยอดเยี่ยมของผู้ฟังและผู้เทศน์เป็นอย่างมาก การฟังเทศน์มหาชาติคนส่วนมากก็ต้องการฟังกัณฑ์นี้เพราะผู้เทศน์กัณฑ์นี้โดยมากเสียงแหลมเล็กเพื่อให้เหมาะสมกับบุคลิกภาพของพระนางมัทรีซึ่งเป็นตัวแสดงเอกในกัณฑ์นี้ แม้แต่การเริ่มหัดเทศน์ของพระนักเทศน์ก็เช่นกัน ครูบาอาจารย์ก็นิยมให้เริ่มเทศน์จากกัณฑ์นี้ เพราะเนื้อหาที่เอื้ออำนวยในการเทศน์ใช้เสียงที่แสดงให้ศร่าโสกได้ เพราะฉะนั้นในบรรดานักเทศน์มหาชาติในล้านนาจึงมีนักเทศน์กัณฑ์มัทรีมากที่สุด เพราะถ้าหากว่าเทศน์กัณฑ์นี้ได้แล้ว ก็สามารถที่จะเทศน์กัณฑ์อื่นที่ใช้ระดับเสียงกลางและเสียงเล็กได้อีก

ฉะนั้นในงานวิจัยนี้จึงได้คัดเลือกพระนักเทศน์กัณฑ์มัทรี คือ พระอธิการชาญณรงค์ จันทสโร เจ้าอาวาสวัดทุ่งหมื่นน้อย ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

ผลการสัมภาษณ์ พระอริการชาณรงค์ จันทสโร อายุพรรษา ๒๗ ปี เจ้าอาวาสวัดทุ่งหมื่นน้อย ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ มีประสบการณ์เริ่มเรียนการเทศน์มหาชาติเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๐ กับพระอริการประชา รตนวณฺโณ และอาจารย์ประพัฒน์ ชัยชนะ

ระดับเสียงของท่านเป็นเสียงเล็ก จึงเหมาะที่จะเทศน์กัณฑ์มัทรีและกัณฑ์กุมาร จึงถือว่าท่านเป็นพระนักเทศน์มหาชาติรุ่นปัจจุบันที่มีชื่อเสียงและได้รับนิมนต์บ่อย ๆ ทั้งการตั้งธรรมหลวงและเทศน์ในงานศพ นอกจากกัณฑ์มัทรีและกุมารบรรพ์แล้ว ยังเทศน์กัณฑ์อื่นได้อีกที่ใช้เฉพาะเสียงเล็กเท่านั้น เช่น ฉกษัตริย์ เป็นต้น

รูปแบบที่ท่านใช้อยู่ ก็คือ การใช้กาพย์เห่และเนื้อหาธรรมที่ได้เรียนมาจากอาจารย์ประพัฒน์ ชัยชนะ โดยเป็นธรรมฉบับสร้อยสังกร ซึ่งรวบรวมเรียบเรียงโดยพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ฟู อุตตลิโว)

กาพย์เห่ที่ท่านใช้มีหลายสำนวนด้วย บางกาพย์มีเนื้อหายาวมาก บางกาพย์มีเนื้อหาพอสมควร ฉะนั้นท่านจึงเลือกเอาเฉพาะที่เหมาะสมเพื่อให้อยู่ในเวลาที่เจ้าภาพกำหนด เช่น งานตั้งธรรมหลวงของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ในวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ เนื่องในงานเฉลิมฉลองในวาระโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระชนมายุครบ ๘๐ พรรษา ท่านก็ได้แต่งกาพย์ขึ้นใช้โดยเฉพาะ ฉะนั้นกาพย์เห่และเนื้อหาธรรมที่ท่านใช้อยู่มีดังนี้ (พระอริการชาณรงค์ จันทสโร, สัมภาษณ์, ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐)

กาพย์เห่

สุณันตุ โภณโต เทวสังฆาโย พังรา เทวดาทั้งหลาย อันมายังยาย อยู่เฝ้ารักษามณฑลพิธีนี้เล่า กุ่องค์ๆ รักษาชั้นฟ้าแห่งห้อง ไพรสน รักษาเมืองบนสวรรค์ แห่งห้อง รักษา..... เทศท้องและทั่วแห่งห้อง กุ่อาณา ขอจูงมาร่วมรู้ และหน่อรักษา งานตั้งธรรมหลวงนี้หนา พังธรรมมหาชาติแก้ว เวสสันดร นั้นแล้ว รักษาปาเวณี เพื่อเฉลิมฉลองในหลวงเฮานั้น วันปอดีหลีวโรกาสอันดีเฉลิมพระเกียรติ ว่าอัน ที่พระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้น พระชนพรรษาได้ ๘๐ นอนายทางคณาจารย์ นักศึกษาม แม่โจ้ นั้นและศรัทธาทั้งหลาย ได้จัดตั้งเรียงรายฟังมาแต่ต้น ถวายเป็นพระราชกุศล ถ้ำล้าน ยิ่งใหญ่ไพบลูย์รักษาประเพณี ไว้ บ่หือได้หายสูญ ก่อสร้าง กองบุญกุศลแผ่กว้าง มหาชาติ พระเวสสันดรเจ้าอ้างอานิสงค์มากมวมลมิ ผู้ใดฟังแล้ว จักมีความสุขี หน้าที่กิจการงานดี สมคำไฝอ้าง บ่มีก้าดว้าง กุ่หน่อคนๆ ผู้ใดฟังแล้วจักเกิด ผละผล บารมีบันดลเหมือนกันจู้ผู้ อานิสงค์ธรรมสงฆ์หือได้ออยู่เจริญดี วันนั้นแลนา ฯ

กัณฑ์มัทรีฉบับสร้อยสังกร

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะฯ

ยัม ปณฺ คํ รณฺญา มหาลปฺวิ อนุนาเตควา พุราหุมนสุส ปิยบุตเตสฺ ทินฺเนสฺ ยาว พุ
รหุมโลกา เอกโกลาหลํ ชาตํ อโหสิ ฯ

ลำดับธรรมเทศนา มาถึงมัทริกัณฑ์ถ้วนแก้ว อันพระพุทธรเจ้า หากเทศนามาส่วนว่าผ
ยาสัพพัญญัตถุญญานอันประเสริฐ อันพระโพธิสัตว์เจ้าตนล้ำเลิศ หากปรารภนาเอาปิยบุตเตสฺ ใน
เมื่อพระยาสันตะระตนผ่านแล้ว อันประสาทหื้อลูกแก้วเป็นทาน แผ่นดินดาลอันหนา สังขยาได้สอง
แสนสี่หมื่นโยชนะคณนา อนุนาเตควา ก็ร้องก้องหวั่นไปมา โกลาหลเป็นอันหนึ่งอันเดียว ตราบต่อ
เท่าถึงพรหมโลก อโหสิ ก็เกิดมี ปฐวิไหวะवाद ด้วยอันหื้อลูกกรักราชเป็นทาน แก่พราหมณาจารย์
ผู้เฒ่า อันข่มเท่าเข้ามาขอ นั้นแล

เทวดาททั้งหลายมวลงหมุ่ ถ้วนหน้าอยู่หิมพานต์ ได้ยินเสียงสารแหบให้ แห้งแก้ว
แก่นไต้สองศรี อันพราหมณ์บุบตีจก่า พราหมณ์เฒ่าดำจำไป เทวดามีหัวใจปานดังจกแตก ร้อน
ร้ายแรกกังวล เป็นโกลาหลมีมาก จึงออกปากเจียรจา ผิว่านางมัทรีหนุ่มหน้า เข้าสู่ศาลาเมื่อยามวัน
หลอนบ่หันสองโศกณพื่อน้อง ในแห่งห้องศาลา นางพระยาก็จกให้ถามหาเล่า ครั้นนางรู้ข่าวว่าพระ
ยเจ้าหื้อลูกเฒ่าเป็นทาน ก็จกเล่นไปตามรอยดินอันใหญ่ค่อย คะค้อยเล่นไปหา นางพระยาก็จก
ลำบากเสวยทุกข์ยากเหลือใจ เทวดาจากันสนั่นแล้ว จึงบังคับหื้อเทวบุตรสามตนวิเสส ว่าสุเจ้าจง
ไปเนรมิตเทศ เป็นเนื้อเนตรสามตัว มีรูปเพิงอันปูกแล้วคิงคาบ เยียะเป็นดังจกเข้ามาคั้นคาบแท้
ดีหลี ตนหนึ่งเป็นดังราชสีห์มีอำนาจ ตนหนึ่งเป็นดังเสือโคร่งอาจเอาคน และตนหนึ่งเป็นดังเสือ
เหลืองโยนปาวปราบ ตัวกล้าหาญลือเรื่อง ไปนอนเนื่องไขว่ขว้าง ทัดที่หลังนางราชมัทรี จักคั้น
ศิริเที่ยวท่อง อย่าหื้อนางท้าวหย่องเที่ยวมา แต่ทะเลาะฯ อถ เต ตโย เทวบุตตา เทวบุตรสามตนลัก
สวาด ก็รับเอาโอวาทปริยาย แห่งเทวดาททั้งหลายมวลงหมุ่ อันถ้วนหน้าอยู่หิมพานต์ ได้ยินเสียง
สารพลาปะสะอันอาบน้ำตา ควกรูณาบ่อไซ่น้อย แห่งยอดสร้อยสองศรี คือชาลิ่งามเลิศแล้ว กับทั้ง
นางหน่อแก้วกัณหา เทวดามีหัวใจชมชื่น เทวบุตรสามตนคั้นชมบาน ก็มาเนรมิตเป็นเนื้อเชียงคาน
สามสิ่ง ใหญ่ลื้อยิ่งเพิงกลัว หนึ่งหัวปองคิงคาบ เป็นดังจกคั้งคาบแท้ดีหลี

มฤติปี โข ส่วนนางมัทรีเยาวะยอด นางคณิงรอดคำฝืน ปุนอัครจรรยเป็นโทษ ผัน
ร้ายโศกแท้ดีหลี ควกรูราชมัทรีหาหื้อได้ ยังลูกไม่รีบเร็วพลัน ยามดาววันบ่อดกดำ ลงสู่คำลับดา
กุจกแสวงหาหื้อได้ ยังลูกไม้และหวัมน กุจกพลันเมื่อสู่ ในแก้วคู่ศาลาเรียบทะเล นางมัทรีมีคณอัน
สิ้น ร้อนร้ายปั่นไปมา เช็ดน้ำตาอยู่ไฉ่ๆ นางก็ร้องให้ไปมาเข้าสู่ศาลาขยี้ นางจึงปึงถลงกระเช้า
อันใส่ลูกไม้ห้อยบ่าไว้เพื่อจักฉัน นางก็เล็งหันพระนักรรรม์ตนพอ บ่อว่ายหน้าต่อเจียรจา บ่อหัน
สองบุตตาลูกแก้ว นางมัทรีผ่านแล้ว ก็ซ้ำร้องไห้ถนัดใจ น้ำตาไหลอาบหน้า พระโศกาเหยเจ้าฟ้า

ผีทันทบ่อปากจิมเข้าแต่เมื่อยามวัน กันปอรวายถีนี่แล้งสายฟ้าฟุ้งเรืองราย ข้าแต่ยงจกตายมรณาด
ใจข้าขาดเป็นผี ยามปอดิพุกเจ้าตำพระราชเจ้าก็หากจกหัน ปออย่าจะแล

อุดมहाสตุโต เมื่อนั้นพระมหาสัตว์เจ้า ก็คณิงใจว่า นางมัทรีศรีหน่อหน้า รักลูกเต้า
เหลือขนาด จักตัดขาดโศกาอันหยาบ จักกำราบนางพระยา หื้อหายสินหาอันใหญ่ ก็ด้านถ้อยใส่
หลายคำว่า นนุ มทุทิ วราโรหา ราชปุตติ ยสสุสินี ดังนี้ว่า ดูราชราชมัทรี ทรงโฉมดีสักสวาด
เป็นลูกท้าวราชลือชา นางหนีไปป่าแต่เช้า เทียวไต่เต้าลำคนเดียว มึงจึงเกี่ยวมาคำ ดาวันตกคำพัน
เวลา ดังที่จักพิจารณาคุณนี้โสด จักเป็นโทษแก่กู ฤว่าจักได้แก่มีนนาง อันจะเดินกลางป่าไม้
ทุกแหล่งไร่ดงดาน หิมพานต์ดงล่า คอยพรานป่ากินรอน มีทั้งทิพยาธรและเวนจรเหลือแหล่
ไปแอ่วเล่นแก่ถุญี หลอนนางมีใจบ่ตั้ง ได้สลับผิดผวน กระทำการบ่ควรผิดแผก ใจฟุ้งแตกเสีย
สติ บัดนี้ตริวาอนมาให้ เด็กะไคสัฎฐีพิจักดานอน นีชา

ดูราชราชมัทรี ทรงโฉมดีแลบล้วน ลักษณะถูกถ้วนพอดา นางไปหาห้วมันลูกไม้ ทุก
แหล่งไหล่ดงไพร บ่มีคนใดจักไปรู้ แม้นนางไปเล่นซู้ไฟจกหัน ในหิมวันต์ปากกว้าง กลาง
ประเทศทางดงดอน มีทั้งทิพยาธรและถุญีจพรานป่า รอยนางไปเล่นซู้ลำมายา รอยนางบ่แหง
หนาคีครอด จงใจจอดอันใด ลูกสายใจลวดลิมคิดรู้ มัวไปเล่นซู้ลวดลิมผัว สนุกสมหนววนว้าง
คำแล้วจึงดามา ผู้ใดนากจกหันมีนนางแม่ ลับลิ้แก่ดงหนา ดูราชราชมัทรี มีนนางจูงมาหนี กูจักบอกชี้
หื้อมีนฟัง คำพายหลังอันคนเล่าไว้ กูจักเล่าให้มีนฟัง ช้างพังจกหนีเสียเถื่อน เพราะว่าช้างผู้เพื่อนบ่
มีหลาย แก้วคนชายร่วมรู้ เมียเล่นซู้ก็เพราะว่าผัวใจดี ราชสีห์จกหนีเสียคอย ก็เพราะว่าคอยอันนั้น
บ่มีรูเปลี่ยปากถ้ำ ปลาจกหนีเสียน้ำ ก็เพราะน้ำอันนั้นบ่มีเปอะตม สรมณ์จกหนีเสียครู ก็เพราะ
ครูนั้นไป นกจกหนีเสียคันไม้ ก็เพราะคันไม้บ่มีลูกหลวงหลาย กวางทรายจกหนีเสียเหล่า
ก็เพราะเสือโคร่งเฒ่าไต่เทียวจง ราชหงส์จกหนีเสียสระ ก็เพราะสระอันนั้นบ่มีดอกบัว แม่ญิงจก
หนีเสียผัว ก็เพราะว่าผัวจี้ไรหาข้าวของบ่ได้ ยิ่งร้ายหากดูแคลน เมียค้ายแคนแห่งหน้าย
ก็เพราะว่าผัวบ่ช่างเบี่ยงบ้ายขงขวย คำโบราณคนทั้งหลายกล่าวไว้ ก็มาได้แก่ตนกู นีแลนา
นางเฮย

ภิกขเว ดูรากิขุทั้งหลาย จูงจักฟังนิยายอันเก่า จักเล่าหื้อนางมัทรีแก่นไ้ร้อ่งรำไห้
ผ่อเล็งหา ก็บ่หันสองบุตรดาพี่น้องในแห่งหื้อองอาศรม นางยอมมือประนมพระบาทมรณาดตั้งตาย
ดินสะสายยะยัน ดากุ่มปั้นเป็นผี ยามนั้นพระถุญีสายสั้น ใจเจ้าปั่นไปมา นางน้องแก้วตัวมรณา
ชลนตรน้ำตาตกชะชู ส่วนพระเวสสันดรท่านเจ้าก็รับผุดลุกไปยอห้วนางพะยาขึ้นพาดไว้เหนือตัก
ไ้หื้อรักเมียมึง ก็ดั่งถุญีถนอมใจว่า โอโยหนอ มัทรีกูนี้ตายเสียแท้แลหนอ ว่าอันแล้ว เจ้าก็คณิงใจ
ว่า มัทรีเฮยเจ้าพี่ ทัดที่นี้ บ่อใช่เป็นควรนางมาตาย เท่าสองราดาแก่นไ้ ดังถามาละพีไ้้วยตายไป
นีชา

พระจอมใจแก่นไ้ก็เอามือนางวางไว้เหนืออกมือนางพระยา ก็ยังดูอ่อนมะม่นต้องมือ
คน ส่วนพระทศพลท่านท้าว ก็ถือเอาน้ำต้นคันทิมาผสมยาชุบน้ำ เมื่อกำพ้ามึงชยา พระราชา
แก่นไ้ ว่าโอยหนอมาตายละพี่ไ้นี้จ

กัณนางเมื่อตายในนครหลวงใหญ่ก็หื้อสร้างวิมานปราสาท งามวิลาสบรร แต่
แม่เรือนนอนเหนือแผ่น แทบท้องแทนปฐวิ ปล่องรูจิสลอด ใต้ตงสอดขัดขวาง เจือเป็นนางลาวาด
เลื่อน บ่อหื้อขดคล้ายเคลื่อนไปมา อันว่าช่างไม้หากกฤษณาตกแต่ง ทุกที่แห่งท่ากลาง ดินเจือเป็น
วางตั้งหิดงามประณีตสุพรรณ ชะบานใบชันแนวฉนิ จักหื้อช่างจิตลายลง ลายดอกดวงเกี่ยวทอด
บีบือสอดบินตอม เสาขอมยันอันประดับด้วยแก้ว เรืองรามแล้วด้วยคำแดง พองพรายแสงด้วย
โกฏฐิ งามสราโรจน์รังสี ประดับมณิดั้งแต่ง ทั้งสี่แจ่งจตุรา รูปนางฟ้าหยาดกลางหาจ รูปนางสาว
ไ้สร์ร้อย ข่ายหิ้งห้อยประศุโขง ผ้าพับวงขยับย้อย แขนงข่ายสร้อยใบไร มีทั้งทงชัยและซ่อช้าง
ยายแหลบข้างฉัตรคำ ขาวเขียวคำแดงคำง หม่นเหลื่อมหย่ายายตาม ลีวสองงามยั่วยวาด รูปนาค
บัวงบาทเกี่ยวดินโรง เครือดอกเกี่ยวกาย สิ่งหม่อมม่ายหมาหมี ทั้งศิริและเถื่อนถ้ำ ครุฑนาคน้ำ
มังกร รูปม้าอัศรตัวองอาจ รูปช้างแก้วราชกฤษณ ขางงอนเจ้าเงื่อน ใหญ่น้อยเพื่อนพ้องพวย รูป
จ้าวควายและอุสุภราช รูปนกจากปากแลหงสา รูปมิกาเทียวดินข่าย รูปช้างน้ำกำยวงงา รูปพยัคฆา
ตัวองอาจ รูปเสือโคร่งหยาดยังยาย รูปตัวกายและกระแะแตกกระต่าย นักเขียนม่ายหัตถิลิศจ์ รูปไฟ
ยิงหลายสิ่งแต่งแล้วยังงามดี เป็นประมาณดังนี้แล้ว

ภูพิจักแต่งไฟม้าแก้วเล่นตามดิน พ้องพาบินเร็วแล่น บอกไฟข้างแล่นเสียงกราง
บอกไฟรูปม้ารูปกวางแล่นเป็นสาย บอกไฟรูปจ้าวผายเสียงส่ง บอกไฟรูปควายข่งจับบน บอกไฟรูป
แรดโยนปาวเปิบ แล่นพะเหิบตวยกัน แล่นปลอมควันหะหงาด เป็นดั่งสายฟ้าฟาดธรณี ผุ่นผงฐุติ
พอมิดกลุ้มพวยบน ภูพิจักแต่งไฟยนต์ หงส์ตัวมีปีกขึ้นฟ้อนพีกกันลงมาลือ ตัวโขงปราสาทแก้วเจาะ
แล้วแล่นลงมา ด้วยประการดังนี้แล้ว ไฟม้าแก้วแยกเป็นเปลิว ควันไฟเขียวติดชะชะวาด น้ำแค้น
หยาดกองหลัว ควันไฟมัวชะโชติ สะโลดขึ้นกลางหาจ ปานดั่งดาวอยู่ยังฟ้า ยามนั้นภูพิจักเหย
หงายเหยียงหน้าผ่อเลงดู ขึ้นพระพุทศพระพรั้ง เป็นคู่หลังไหลตาม เป็นไฟงามย้อมดอก ปานเข้า
ดอกเต็นพะผาย ไฟสงายดอกน้อย ขวิดดอกสร้อยแฉจน สะโปกถนล่วนแตก ไฟม้าแก้วแยกเป็น
เปลิว ควันไฟเขียวติดช่อฟ้า ปานดั่งกำ้าดั่งจักบินบน ลมกิดกั้วปั่นเกล้า ปานดั่งจักยกเอาหอ
ปราสาทเจ้าแม่เหาะเหินเมือบน กระทำการจันนี้แล้ว จึงจักเป็นโบราณอันส่งสัการนางพระยามา
แต่ก่อน แลนา

ภทเท จุรนางงสายใจพิเศ ภูพิจักเป็นผู้เป็นพัวกั้วกั้วหัวเรียกร้องว่า สามสิบสองขวัญมัทรี
นุชนาถน้องจุงเร็วมา ว่าลูกก็ลูกมาเตอะ ยอดลิเนหาเหยเตียมตัวเป็นคี่น้องขึ้นเขยบัน ลูกมาเตอะ
แม่ศรีนงคราญหนุ่มหน้าฐานะที่นี้บ่อใจเป็นที่เจ้าเมือมรณ ลูกมาเตอะแม่มัทรีผิออ่อนพิเศ แม่คอ

ตกปถิอง เต็มว่านางแม่บ่อหยั่งก็หากดูงาม ทัดที่นี้เป็นกลางดงรามป่าไม้ บ่อไซ้เป็นที่แก้วแก่นไ้
แม่ควรดีตาย มีแต่สองราดาอยู่กลางเถื่อน จักมีไผมาเป็นเพื่อนเปิงเปา จักมีไผมาช่วยกู้ที่เอนาง
อาบน้ำ ไผจักมาช่วยก้ำสระสรง ไผจักมาหวิผมแม่หมวดเป็นเกล้า ไผจักมาเป็นเพื่อเฝ้าแม่จอมศรี

ในกาละนั้นนางมัทรีจะเคื้อ เนื้อเกลี้ยงอ่อนโฉมฉาย นางสยบตายไปน้อยหนึ่งแล้ว
นางแก้วก็สติตื่นขึ้นมา นางพระยาก็กลัวเป็นบาป ด้วยบ่อสุภาพควรละอาย จึงจะมาถวายกราบไหว้
นบพระบาทให้ราชภูธร ว่าข้าแต่พระเวสสันดรเสยเจ้าซ้อย ข้ามน้อยขอจะมา เหตุว่าพระราชา
ได้มาถูกต้อง ข้าพญาน้องสีนิ ผิดครองดีแห่งพรหมจาริต ด้วยสุภาสิตครองธรรม พระมาหุยก่า
ตัวน้อง ด้วยชิงช้องสินหา กลัวมรณาตายจาก ข้อน้อยหากปุนกลัว พระอยู่เหนือห้วยผายโปรด
ของจูงอดโทษแก่ข้า เมียกำพร้าพ้องเดียว นีเฑาะ ข้าแต่พระอยู่เหนือห้วยเสยเจ้าซ้อย ลูกน้อยราไป
ทางใด เอาไปซ่อนไว้ไไหนบ่บอกแก่ข้า เอาไปลี้หน้าอยู่ทักที่ทางใด นั้นชา

อด มหา สตุดโต เมื่อนั้น พระมหาสัตว์เจ้าจึงกล่าว หื้อรู้ข่าวอันมีว่า ภัทเท ดูรา
ราชมัทรี อันว่าสองศรีหน่อหน้า พี่ก็ได้หื้อลูกเต้าเป็นทาน แก่พรหมณาจารย์เฒ่าแก่ อันลูกเจ้า
จากบ้านมนารอดสาสาพี่น้อง ขอเอาแก้วร่วมท้องแม่หนีไป ในวันวานนั้นแลนา พระมหาสัตว์
เจ้า ก็บอกแก่นางหน่อหน้าราชมัทรี ตามอันมีแต่เค้า ตามพระราชาเจ้าหากโอยทาน วันนั้นแล
อิติ วุตตปภาเรนะ ด้วยประการดังกล่าวมานี้ แล”

อิติ มัทรี แม่มัทรีรา นางท้าวแม่ก็มาทรงแสน โศกาเวทนาบ่อแล้วเหตุได้พัดสองหน่อ
แก้วลูกกรักราชดวงหทัย นางหน่อตัวต้องเต้าเดียวไกล จึงเข้าไปสู่พระจอมทัย สายใจผ่านแผ้วกัม
กราบแล้วอภิวาทวันทา ถามดำนตัวยังสองบุตรดาบกับพระราชาเวสสันดรเจ้าว่าสองหน่อหน้า
หายไไหนจา เวสสันดรตัวก็บ่อเจียรจา ตอบด้านเยยะหน้าเมื่อยค้ำนอยู่สันติ มัทรีหน่อตัวก็มา
แสนโศกี ขออัญจุลีใส่เกล้า ไห้วพระบาทเจ้าแล้ว ตัวสยบลง มานอนแนบเนื้อลิมถึงตายคนยอคนึง
คนซ้าบ่อหายใจออกเข้า มาเยยะหน้าเปิดเหลืองอยู่ยั่วยั่ว หายใจบ่อต้อคลงดั่ง เวสสันดรตัว
มาต้อคพระเนตรเล็งหัน ก็สำคัญรู้แล้วว่ามัทรีน้องแก้วมิ่งม้วยเมื่อมรณ พระเวสสันดรคอดอยู่บ่ได้
ลูกไปพร้านั้นอุ้มหอบเอานางมาปาดไว้ ใส่ตักนอนขวางร้องรำให้ว่าสร้อยดอกไม้ม่เมตรี นางมาละปี่
ไว้เมื่อมรณเป็นผี ในทางดงรีเถื่อนถ้อง บ่อหันหน้าปี่หน้าน้องเผ่าพงษ์พันธุ์ นางนาคตัวมาหลับแก้ม
ฝัน บ่อผู้ตื่นคืนได้เห็นอดักตัวให้พิราษภูบาล ตัวก็มาเฉลยสารนึ่งเรียกร้องเอาขวัญมัทรีนุจนาด
น้องเมียรักยิ่งจาชา ว่าลูกมาเดอะขวัญเกสา ดังขวัญมุขทวารากู่แก้มอันงามแลลัมจีนเจยจู มาดังขวัญ
หนูเอนา ขวัญข้างขวัญยกอย่างย้ายเดียวบาทกุญชร จูงมาดังขวัญนางน้อมนีน้อย แลอันงามสะ
หลอนอันกริมี่เลื่องงามไสสวางอันเกยได้ลูบสองข้างข้าง ลูกกรักราชดวงหทัย นางมาจากภูปี่ไว้ผู้เป็น
ผัว นางมาละหื้อหมองมัว บ่ออาลัยมีใจใฝ่ห้อย ใจภูปี่บ่อขาดก็ยังอยู่น้อยหนึ่งเต้าไยบัว ภูปี่ต้นเป็น

ผัวจกอยู่กับไผเนอได้ ก้นบ่อหันหน้านางน้องไฟจกอยู่จะใดดี ตัวก็เอนน้ำคันกันที่มาหดหล่อ เมียน้อยหน่อสายใจ น้ำก็มาเย็นใส ลูกหน้าเมียกำพรัาก็ได้สติตื่นจิ้นคินมา วันนั้นแลเด

มทุธิปพุพ นิฉฐิต์ จิยาอันกล่าวสังวรณนาจาห้องเหตุมัทรักกันที่ถ้วนเกล้า อันประดับไปด้วยคาถาว่าได้ ๕๐ คาถา ก็บังคมสมเสร็จเสด็จ ฯ

๑๐. สักกบรรพ

หลังจากกัณฑ์มัทรซึ่งนิยมนพระนักเทศน์เสียงเล็กและไพเราะแล้ว กัณฑ์สักกบรรพก็นิยมเช่นกัน เพราะกัณฑ์นี้มีท้าวสักกะเป็นตัวละครเอก เพราะฉะนั้นยังต้องใช้พระนักเทศน์ผู้มีเสียงเล็กหรือเสียงกลาง เพื่อให้เหมาะสมกับบุคลิกภาพของท้าวสักกะ งานวิจัยนี้คณะผู้วิจัยจึงคัดเลือกพระภิกษุเป็นตัวอย่างในการวิจัย คือ พระครูวิบูลกิตติวัตร

ผลการสัมภาษณ์พบว่า พระครูวิบูลกิตติวัตร อายุ ๕๗ ปี เจ้าอาวาสวัดช่างแต้ม ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีประสบการณ์การเทศน์มหาชาติ ตั้งแต่เป็นสามเณร เริ่มต้นปี พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นต้นมา トラาจนปัจจุบัน มีความถนัดในกัณฑ์มัทรและกุมารบรรพ ซึ่งใช้เสียงเล็กและปัจจุบันใช้เสียงกลางระดับกลาง คือ กัณฑ์สักกบรรพ งานที่ท่านได้รับนิมนต์ครั้งล่าสุด คือ งานตั้งธรรมหลวงวัดป่าเส้าหลวง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๐

รูปแบบและเนื้อหาที่ท่านใช้อยู่ คือ ท่านได้ใช้กาพย์เล่าซึ่งเป็นสำนวนของท่านเอง และเนื้อธรรมสักกบรรพฉบับสร้อยสังกรในการเทศน์และกาพย์ปลายซึ่งใช้ท่วงทำนองคำจ้อย ล้วนมาทำนองนี้ ความจริงเป็นของทางฆราวาสซึ่งคำจ้อยมากอยู่กับขอพื้นเมือง แต่ท่านซึ่งมีความชำนาญในการเทศน์และการขับแบบล้านนาด้วย จึงนำมาประยุกต์กับการเทศน์ ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้ (พระครูวิบูลกิตติวัตร, สัมภาษณ์, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๐)

กาพย์สักกบรรพ

อหังวันทามิ ขอนอบไหว้ปารมีธรรมยอดไ้ พุทธบาทเจ้าโคดม อดีตชาติที่ได้สร้าง สะสมบำเพ็ญอดทนมานานว่าอัน ป้างเมื่อเป็นเวสสันดรท่านนั้นยังได้สละลูกรักและเมียมิ่งแก้วเป็น ตานกำเอาเขมมูทริษฐนาถน้อง ยังบ่ตันได้สืบได้ถาม หยาดน้ำเตตานถวยแก่สักกพราหมณ์อินดา แผลงหล้า จากคำตึงสาจันฟ้ามาช่วยก่อสร้างแดนปารมีธรรม มาสงสารมัทริษฐนาถน้องแม่มักมา ออกคิมใจตัน ยังบ่ตันข้ามคืนข้ามวันตีกันหาจากลูกแม่ได้มาพลัดพรากหน้า ความโศกตักแม่มียิ่งฟ้า ปอสุขบต้าวอนคง มาบัดเดียวเดี๋ยวนี้พระผู้ทรงศีล องค์พระภูมินทร์จักมาหื้อแดนตัวข้า แล้วจะไผ ไหนมาอุปัฏฐากพระเจ้าฟ้าเหมือนดังข้าน้องนาถุมัทริวัตร ผุงสัตว์สิ่งร้ายในภัยสังขร จักมาวิงวอน

ร้องสนั่นก้อง จักมีไฟไหม้มาเป็นเพื่อนป้อนในกลางแห่งห้องอรุณยา ยามเมื่อพายุร้ายเกิดในอึดคำ
ไฟไหม้จะมาเยียวยาชักยาอยู่ใกล้ มีแต่คงป่าไม้จักได้เป็นเพื่อนภรรยา หนีจากเมืองมาอยู่คงป่าไม้ใน
ไพรเขาขร อุบัติจากพระภุชชกับกัณหาจาตีลูกหน้อย บ่เคยคิดหมองต่ำก็อย่ดักยาอยากกัน บ่ได้
เวทนา เปื่อเสริมปารมีพระพี่ให้จึงได้อาสา ดวยตามพระพี่มาอยู่ในกลาง พนาปากกว้าง บ่เคยสะทก
สะท้านต่อเหตุเภทภัยต่าง ๆ นา นา มัทริน้องนาฏเนตรนองน้ำตา แสนเวทนา มัทรีบใจน้อย
ก้มกราบเวสสันดรตัวไว้ แล้วอนุโมทนากุญ วันนั้นและเดะ

กัณฑ์สักกบรรพฉบับสร้อยสังกร

นะโม คัสสะ ณะกะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

เอวนเตสุ อญญมณญ์ สมุโหมทนีย กถิ กเถนเตสุ ฯ ลำดับธรรมเทศนามารอด
สักกบรรพกัณฑ์ถ้วนสิบ แวดคฤหมายแควนล้ำเลิศกัณฑ์ประเสริฐด้วยทานปารมี เตสุ มักว่า ทวีสุ ขุดติ
เยสุ ในเมื่อทำวักขัรณียทั้งสองพระองค์ ยังฝั่งเจียรจาสาธุการ ชมชื่นทานซึ่งกันไปมาดังอื่น ใน
กาลเมื่อนั้น พระยาอินทนต์วิเสส รู้แจ้งเจตหอรทัย ก็คั่นใจว่า ออ เวสสันดรโ รชา ในวันวานี้
โสด ท้าวผู้สร้างโพธิสมภาร คือพระยาภูบาลเวสสันดรนาถ หื้อสองลูกแก้วราชกุมาร แก่พราหมณา
จารย์ด้วยง่าย หื้อลูกแก้วจ่ายเป็นทาน แผ่นดินดาลไหวห้วน ร้องก้องสนั่นถึงพรหม อิทานิ ในกาล
บัดนี้ จักมีชายผู้ใดผู้หนึ่งมักเชื่อชาติอันถ้อยซ้ำ เข้าไปสู่สำนักพระยาเวสสันดรแล้ว ขอเอานางแก้ว
ราชมัทรี ผู้ประกอบด้วยอดีตลักษณะงามชูแ่ง มีวัตรปฏิบัติแก่ผัวตน จักละหน้อพระทศพลหื้ออยู่
ในกู่แก้วคงเขียว แต่คนหนึ่งคนเดียวไปไม้ คั่นได้นางนาฏไ้ราชมัทรี จักนำนางหนีไปจาก พระยา
เวสสันดรก็มีผู้อุปฐาก ด้วยลูกไม้บากห้วมัน คั่นกูอินทร์ลงลุ่มฟ้า กลายกลับเพศหน้าเป็นพราหมณ์
เข้าสู่อารามพระฤๅณิเลิศแล้ว ขอเอานางแก้วราชมัทรี ยังยอดทานปารมีอันท้าววันนั้นจะจึ่งเอาแล้ว กูก็บ่หื้อ
นางแก้วราชนงคราญ เป็นสาธารณแก่ชายผู้ใดผู้หนึ่งแล้ว จักคั่นนางแก้วราชมัทรี หื้อแก่พระฤๅณิ
เก่า เขียะคั่นเล่าเมืองสวรรค์ควรชะแผล พระยาอินทร์รำพึงดังนี้แล้ว จึ่งลงมาสู่แก้วคงรามที่
พระอาราม พระบาท ยามขึ้นมาวะวาดแห่งรัสมิ พระสุริยรังสีเรื่องรอดวงกฤษณอดเขาขุคันธร วันนั้น
แล

ตมตถิ ปกาเสนโต สตุถา อาห ตโต รตติยา วิวเสน สุริยคุคมน์ ปฏิสกุโก
พราหมณณณเนน ปาโต เนส อทิสุสส ภิกขเว ดูราภิกขุทั้งหลาย เมื่อเสี้ยงรายถิคั่นนั้นและรุ่ง
สายฟ้าฟุ้งขึ้นมา พระสุริยาผายผ่านขึ้น เรื่องเรือพื้นดินบน พระยาอินทร์นต์วิเสสกลายกลับเพศเป็น
พราหมณ์ เข้ามาสู่ศาลางามเจ้าหล้า อยู่ส่องหน้าปรากฏหัน แก่สองจอมธรรมแก่นไ้ เข้ามาใกล้
เมื่อปฐมยาม คั่นอินทร์สักกพราหมณ์ยืนอยู่แล้วส่องหน้าพระหน้อแก้ว ทั้งสอง จักปองขอเอานางงาม

เพื่อนพ้อง ก็เหมือนแห่งห้องซุกพรหมณ์ ท้าวก็เอาคำนมกล่าว ถามข่าวท้าวทรงธรรมว่า กุจิ นุ โภ โด บพิตรเสย ข้าไหวถามข่าวไหญ่ ความสวัสดิบมีขาด แก่พระบาทเจ้าฤณี ชญา ฯ สภาวะอันหา ทุกขเวทนาได้ ก็ยังมีแก่ท้าวไหญ่ อันชะธา เจ้ายังเลี้ยงชีวิตตัวตน ด้วยอันหาห้วงนและลูกไม้ ห้วงนและห้วงวากพอได้พอฉน เหลือบและยงอันบินยะไย ยังบ่พอได้ตอมคน งูสิงสสนในป่า ไหญ่ น้อยล่านเวียน ในป่าอาเกียรด้วยเนื้อ คนองในป่าแรดช้างล่าเสือหมี ทั้งราชสีห์และเสือโคร่งโหด ปะกะทำโทษแก่เจ้า อันอยู่เฝ้าภาวนา อันชะธาฯ

เอว วุฑูเต ในเมื่ออินทสักกพรหมณ์กล่าวดังอัน เบื้องบนพระมหาสัตว์เจ้าจักเจียรจา กับอินทสักกพรหมณ์ จึงกล่าวคาถาว่า กุสลณฺ เจว โน พุราหุเม อโถ พุราหุเม อนามยฺ อโถ อญฺเณ ยาเปมฺ อโถ มุลผลาพฺหุ ดังนี้ ว่า พุราหุเม คูราพรหมณ์เรามาอยู่ป่าอารามสุขยิ่ง บ่ช้อนจึง ด้วยโรคา เราค่อยหาเลี้ยงชีวิตในป่าด้วยอันล่าแสวงหา ยังมุลผลามีมาก ห้วงนห้วงวากก็ยังมีมากพอ ฉน สัตว์ตัวอันน้อยหน้อยคือเหลือบและยง จักจับแมงป่อง ก็ยังมี สะหน้อยเขาก็บ่ค่อยตอมคน งูสิงสสน ในป่าแรดช้างล่าดงรี ทั้งเสือหมีและแมวป่า เขาก็บ่มาล่าราวี ด้วยไมตรีเราก่อเกื้อ หมุ่นกเนื้อจึงบ่ เปียดเบียนเรา และพรหมณ์เสย พระมหาสัตว์เจ้าสำแดงกายิกทุกขบ่มีแล้วตนแก้วจักสำแดงเจตสิก ทุกขอันมีสะหน้อย จึงกล่าวถ้อยคาถาว่า สตุตฺ โน มาเส วสตุํ ดังนี้ เป็นต้น คูราท่านพรหมณ์ เรามา อยู่ป่าไหญ่ พร่าว่าได้เจ็ดเดือน หนีเสียเรือนมาอยู่ป่า ทุกขอันนี้ก็ร้ายกว่าทุกอัน วันวานี้เราได้เห็น พรหมณ์ผู้หนึ่งแล้ว บัดนี้เข้ามาเห็นแขกแก้วเรถ้วนสอง ไสระรองเพริดแพรว งามเงื่อนแก้วพิมพา หัตถา ถือไม้เท้างามใหม่ เหมือนเรดั่งกระดุมไขว่สุกเลื่อง หนึ่งเสื่อเหลื่องพริกพริ้ว ท่านเอาห่ม ห้อยดูงาม เช่นแล ฯ

ติณฺฑุกานิ ปิยาลานิ พระมหาสัตว์เจ้า ก็เอาลูกไม้ทั้งหลาย มายังขายส่งหน้า อินท เจ้าฟ้าสักกพรหมณ์ แล้วจาคำงามถ้อย จะจ้อยกล่าวเชิญกินว่าพุราหุเม คูราท่านพรหมณ์ ท่าน จูงกินตามเพิงใจอย่าเลือก กินทั้งเปลือกก็หากเป็นยา น้ำอันนี้ในสีกาไสเย็นก็เย็นจะจิว อันนางมัทรี ไปด้วแต่ท่านามาแลนา ฯ พระมหาสัตว์เจ้าจากกับสักกพรหมณ์เท่านั้นแล้ว ตนแก้วจึงถามเหตุแห่ง อันมาว่า คูราท่านพรหมณ์ ท่านอาศรัยแข่งคุณอันใดเป็นเหตุ แสงเดินเทศเที่ยวมาถึงศาลาเราอยู่ ท่านเข้ามาสู่ดงาม เราขอถามท่านจูงกล่าว หือรู้ข่าวอันมาแต่เดอะ อถ สกุโก เมื่อนั้นสักกพรหมณ์ จักบอกอาการอันตนมาสู่สำนัก แห่งมหาสัตว์เจ้า อันอยู่เฝ้าภาวนา จึงกล่าวคาถาว่า ยถาวาริวโห ปุโร สพุพกาลํ น ชียติ เวนฺหตุ คณฺฐิ ภริยํ เม เทหิ ยาจิโต ดังนี้ข้าแต่พระบาท ข้าน้อยนาจัก อุปมา เปรียบเทียบสายสัทธาแห่งมหาราชเจ้า อันลือทั่วฟ้าธรณี ยังมีแม่น้ำหลวงห้าแห่ง อัน อาจารย์เจ้าแต่งไว้สืบสายมา แม่นิ่งชื่อว่าคงคายาว่านกว้าง กว่าท่าทางทั้งหลาย มังกรหลายของ แอน ช้างน้ำเล่นชมฟอง ปลาเนืองนองเคล้าคลื่น กลิ้งเดินดินดีหาง แม่นิ่งชื่อว่ายมุนา วางสะสว่า ไหลลงท่าลงมา ผูกปลาเนืองแน่น จะเข้เล่นพระพรอย นาคน้ำลอยจางคิง ปลาฉาจึงปาวตาม แม

หนึ่งชื่อว่าจิวคิงามฟองผึ่ง ปลาข่าหลังไหลตาม ตัวโตงามอ้วนคุ่ม ตัวน้อยหนุ่มชมเชย ตัวใหญ่
 เลยแผ่ผึ่ง พวกกันหลังเต็มฟอง แม่หนึ่งชื่อว่าสรุณองนิรนาถ น้ำฟ้าหยาดเนืองน้น ปลาซ่อนหลัง
 คุ่มผึ่ง สระพร้อมพริ้งปลาคุปลาคลัง วายทวยกันเป็นเส้น ปลาเสด็จเดินไปมา ผูกปลาต่าง ๆ แดง
 คำแดงเหลืองพาย ขาวเขียวลายวิเศษ ปลาทุกเทศภาษา ผูกปลาหลายสิ่งแม่หนึ่งชื่อว่ามหิวันวิคัง ภู
 ผาพังกิ่งเกลื่อน ไม้ไผ่เลื่อนลงคอย ผูกปุยหอยกึ่งเนี้ยว ไหลหลังเกี่ยวลงพริ้งด้วยเทาโคล ผูกปลาไป
 ต่าง ๆ คำแดงเหลืองพราย ขาวเขียวลายวิเศษ ปลาทุกเทศมวลงมาก ในกาลบ่ขาด น้ำอันนั้นก็บ่บก
 เสียขาด ก็บ่แห้งขาดเงินทราย ก็บ่รู้แห้งหายขาดขึ้น แม่น้ำอันนั้นมีฉันใด อันว่าสายสัทธาท่าน
 ท้าว อันอยู่ด่านด้าวคงรี พระฤาษีตนองอาจ พระบาทเจ้าบุญหนา ก็อุปมาดั่งแม่น้ำอันนั้น บ่รู้ขาด
 ขึ้นสักยาม เทียรยอมฟ้าเพ็งงามเต็มทุกเมื่อ ข้ามาเพื่อจักขอเอานางราชมัทรี อันเป็นเมียดีแห่งเจ้า ข้าเป็น
 คนแก่ชราหาเข้าของบ่ได้ จึงเข้ามาสู่ป่าไม้ดงดาน ขอพระภูบาลเป็นเจ้า จูงอินคูล้ำเกล้า อันข่มเท่าเข้า
 มาขอ นี่แค่เทอะ ฯ

อด ในกาลนั้นพระมหาสัตว์เจ้า จึงเจียรจาเชิงเก้าสักกพราหมณ์ว่า ดูราท่านพราหมณ์ อัน
 ว่านางมัทรีเมียมิ่งเป็นที่รักยิ่งของเรา เท่าว่าผยาสัตัพัญญัตถุญาณ การอันเป็นพระเจ้าอันนำสัตว์เข้า
 สู่เนรพาน พ้นจากสงสารร้ายยิ่ง เรารักกว่าเมียมิ่งราชมัทรี กว่าร้อยทีแสนหมื่น เราย่อมหอมหั้น
 ด้วยทานมัย ทานอันนี้จึงเป็นปกตุนิสัยอันจักรอด ผยาแก้วยอดสัตัพัญญุตน์เป็นครูแก่โลกนี้ จูงมี
 เทอะพระมหาสัตว์เจ้ากล่าวเท่านี้แล้ว ก็หื้อทหานนางแก้วราชชายาแก่พระยาอินทาสักกพราหมณ์ วัน
 นั้นแล ฯ เมื่อนั้นพระภูบาลอิศเรศ ก็ทอดพระเนตรเล็งแล แปรผ่อดูยังหน้า แก้วยอดฟ้าราชมัทรี
 เพื่อหื้อรู้ใจจิตฤาโสกล้ำ แห่งเมียแก้วเทวี เมื่อนั้นนางราชมัทรี จึงกล่าวว่า เทวะข้าแต่พระผ่านฟ้า
 พ้อยเล็งดูหน้าข้าเหตุไฉนฯ นางจักกล่าวคำจาสิงหนาท งามอาบเกรงขาม อันจักไปตามพราหมณ์ท้าว
 เจ้าจึงกล่าวคาถาว่า โกมารี ยสุสาห์ ภริยา สามิโก มม อิศุโร บพิตราเฮย ข้าแต่พระราชาเจ้า ข้า
 กล่าวแก่เจ้าคนเป็นผัว ส่วนตัวข้ามัทรีนี้มา แต่เมื่อข้ายังน้อยน้อยเป็นสาว ยังโคมเพิงพาวใหม่
 หม้า ประเสริฐหน้าสออบ ข้าก็บ่ไปทันพอรู้รอด ที่แจ้งจอดการคน ไปรู้หนขบเพส ไปรู้เหตุการ
 สนิท ชื่อว่าอันผิดและอันชอบลับเลี้ยวลอบเชิงชาย จึงจักได้สืบปีปลายถึงถ้าว ชื่อว่าการบ่าวและ
 การสาว การเพิงพาวเชิงชู ก็ไปทันรู้สักอัน หลอนได้พบพระจอมขวัญเจ้าหล้า แต่เมื่ออายุข้าได้สืบ
 ปีปลายส่วนพระโคมฉายก็ยังเป็นบ่าวพอถึงถ้าวทรงดี เจ้าก็ได้เป็นสามีแห่งข้า เป็นเจ้าฟ้าเจื่องจอม
 จักร เป็นที่รักแห่งข้า บัดนี้เจ้าหล้าจักหื้อข้าแก่คนใด หรือจักขายก็ตามใจพระบาทน้องหน้านาฏ
 สงสาร จะไปตามพราหมณ์อันท้าวฝาก เพราะท้าวปราสาทให้เป็นทานเมียสงสารคะคั้น เลิศล้ำสิ่ง
 แสนทาน อย่าว่าประมาณเท่านั้นโสด แม้นประโยชน์ด้วยข้าวของ และจะปองขายข้า เอาข้าเพื่อ
 ประโยชน์ด้วยขึ้นและดับปอด เลือดไส้ยอดหูดตา หยาทุกสิ่ง ข้าน้อยมิ่งก็บ่กลัว พระเหนือหัวเฮย
 นั้งเกล้า พระเจ้าย่อมจอมใจแม่แลนา ฯ

อด สักโก ท้าวสักกรู้แล้วยังอัมมาลัยใจจิต อันประณิดคินัก แห่งขัตติยราชสอง
พระองค์ ท้าวทรงธรรมยินดีมาก สักเสนหากยอบุญ เมื่อนั้นแลนาฯ เอว์ สักโก พระยาอินทร์สุรินเจ้าฟ้า
ก็น้อมหน้าอนุโมทนาสาธุการ เชิงอุตมทานแห่งมหาสัตว์เจ้าแล้ว ขึ้นฟ้าแก่ดาวตึงสา จึงกล่าว
คาถาว่า ททามิ โภโต ภริยิ มทุที สพุพุกโคถนํ ข้าแต่พระราชเจ้า ข้าเด้าก็ขอคืนราชมัทที ตน
งามดีอะแล้ว องค์แก้วยังสัพพการ งามเชิงงคราญไปแก่ ผู้เป็นแม่กัณหาชาติ แก่พระฤาษีเป็นเจ้า
เป็นหน่อหน้าจำริญไป พระจอมใจงามแ่ง ก็หากควรเป็นผัวเจ้าแม่มัทรี นางเทวีตนองอาจ ก็ควร
เป็นอัครราชเมเหิ อันว่าพระบุญมีทั้งคู่ควรสองเจ้าอยู่ด้วยกัน คือคั่งหอยสังข์อันขาวผ่อง บ่งุ่นข้อง
หมอมัว น้านมัวขาวมากคือสองเจ้าหากพิมพ์เดียวแลฯ พระราชเจ้าทั้งสองพระองค์ อันชาวเมือง
จงใจว่าร้าย จึงขับไล่หื้อค่ายหนีมา สองพระราชาก็เกิดมาแต่ขัตติยราช เป็นเชื้อท้าวราชสืบสายมา
จูงเอากันกะทำบุญภาวนาไปไซ้ ๆ ด้วยอันตั้งสัจจะไว้แต่หนหลัง อย่าขาดเทอะฯ เอว์ วตฺวา ครั้น
พระยาอินทร์กล่าวเท่านั้นแล้ว ตนแก้วจกสำแดงสภาวะอันตนเป็นอินทกีนสองสวรรค์ฟากฟ้า จึงร้อ
หน้ากล่าวคาถาว่า สกโกหมสมิ เทวินโท อาคโตสมิ ตฺว สนฺติเก วรํ วรสุ สราชีสิเว อฏฺฐ ททามิ
เต ข้าแต่พระราชเจ้า ข้าเด้าไซคนโยธาสามานย์ คืออินทกีนสองสวรรค์ฟากฟ้า กลับเพศหน้าเป็น
พราหมณ์ เข้ามาสู่อารามท่านท้าว ลวดน้อมน้าวถวายพร บวร ๘ ประการแก่เจ้า จูงรับเอาพรแห่ง
ข้า ข้าอันลูกแต่ชั้นฟ้ามาถวายนี้แต่เทอะฯ กเถนุโตเยว อินทาเจ้าฟ้า อันผั่งร้อหน้าเจียรจา กับด้วย
พระมหาสัตว์เจ้า ท้าวก็สยงขึ้นสู่อากาศกลางหาว หันดูพราวงามแ่ง รัสมิแผ่ดูดี เป็นดังรัสมิ
พระอาทิตย์เมื่อยามเช้า งามบ่เศร้าศรีใส นั้นแลฯ

ข้าแต่พระยาอินทร์เป็นเจ้า ลือเท่าทำถึงอินท อันกีนสองสวรรค์ฟากฟ้า ผู้เข้าจกขอ
เพิงสมภาร ฝิว่าเจ้าป็นพรแก่ข้า ขอหื้อพระหน่อหน้าปิตา ระวังเสียงยังโกธามโนปโทษ แล้วก็
โปรดนำมา ยังมวลเสนามาตย์อาราธนาหื้อข้าเมื่อเสวยพาราดังเก่า นั่งแท่นแก้วเล่าสองที อันหนึ่ง
คันเข้าเมื่อสู่บุรีรอดแล้ว เมืองแก้วใหญ่สี่พิ อย่าหื้อข้ามีใจมักโคร้ข้า ถ้วนหน้าห่มญิงชาย ได้ผิดหลาย
แต่ท้าว พวกดาบนำวไปพัน ขอหื้อข้าทันได้โปรด ปล่อยหื้อพันโทษทางตาย อันหนึ่งฝูงคนชาย
หนุ่มหน้า ฝูงแถวเจ้าเค็งงาม หื้อมีความยินดีบ่หยาบช้า ได้เพิงบุญข้าเลี้ยงชีวิต ประการ ๑ อย่าหื้อ
ข้ามีใจง่าย เล่นซู้ลายเมียไฟ รักษาใจหื้อรอด อย่าได้จอดอดีตเหนดอินทริยอย่าขาด อย่าได้เข้าอำนาจ
มาตุคาม พรอันงามถ้วนถี่ ข้าขอไว้ที่เหนดใจ ชาติใดองอาจ อันข้าประสาทหื้อเป็นทาน แก่
พราหมณาจารย์ผู้เฒ่า ลูกเต้าอยู่ยินดี จูงหื้อมีวิริธิด์ ผจญแพ้แก่ฝูงคน ด้วยบุญตนหน่อท้าว ปราบ
ทั่วด้วยเหนือดิน ขอขุนอินทร์เจ้าฟ้า พรถ้วนห้าของดี ไว้ป็นชาติลูกพ่อ อันเป็นหน่อราชา แด่
เทอะฯ ในเมื่อข้าเมื่อรอดแล้ว นั่งแท่นแก้วบุรี ในรายถึจักใกล้รุ่ง คันข้าคืดขุ่นรำเพิงทาน ขออินท
บันดาลแผ่ผายแก้วฟ้า ขอหื้อท้าวช่วยข้าวางลง ตกเต็มโขงเมืองเทศ ของวิเสสนาถวาย ผายลงมา
แด่ฟ้า แถวถ้วนหน้าธรณี ประการ ๑ ข้าหื้อทานน้อยใหญ่ อย่าหื้อข้าฝักเหนดแ่ง แปลงทานไปไซ้

ๆอย่าหือได้บกกาง หือข้าได้เซ่งของทาน ปานใจพรเจ็ดสิ่งขอเจ้าฟ้าจิงปันทาน แต่เทอะๆ กันข้า
ตายจากชาติ กลาคลาดจากชาติเป็นคน จูงหือเอาตนเมื่อเกิด ในชั้นฟ้าประเสริฐชื่อดุสิตา กันตายกลา
คลาจากเมืองฟ้า หือได้อว้ยหน้าลงมา หือได้ตรัสพยาศัพท์พญญเลิศแล้ว นั่งแท่นแก้วเทศนาธรรม
พรคิงามถ้วนแปดข้าขอแวคสงสาร ก่อนแลนาๆ คมคุดั ปกาเสนโต สดุดา อาห อิทัวตวน
มฆวา เทวราชา ภิกขเว ดูราภิกขุทั้งหลาย อันว่าท้าวพระยาอินท์ลงมาสู่ ที่อยู่เจ้าเวสสันดร มางอน
ส่อนางหน่อเหน้า เพศพราหมณ์เจ้าแก่ชรา กันขอเอานางพระยาได้แล้ว ข้าคีนางแก้วแก่พระ
เวสสันดร ลวดถวายพรทั้งแปด ท้าวแวคหือเพียงใจ ตาวันไต้ส่องแล้ว ก็ขึ้นสู่ชั้นฟ้าแก้วเมืองบน
อันเป็นที่อยู่แห่งตน ก็มีวันนั้นแล เต่า

คำวจ้อยสักรบรพ์

มัทรีข้าน้อยขอกราบทูลสา
อยู่มาตึงวันหวังแต่หันหน้า
กันหาจาสิสองเจ้าลูกน้อย
มาบัดเดียนี่ข้าน้อยบ่เข้าใจ
แล้วจะเป้งไผในวันปายหน้า
เหมือนตกหาดเหวปุดอยหลังจิง
กลางดงป่าไม้ในนภาสี
กันหาจาสิสองเจ้าลูกน้อย
ในเช้าวันนี้ลูกพรากไกล่ตา
ฝูงหมุ่นกกาเหมือนกับมาแกล้ง
มัทรีเหยขุนนางน้อย
นางให้รำร้องว่ากรรมสังจา
ขออธิฐานบนบานไปหน้า
ด้วยบุญกุศลที่ข้าทำได้
ด้วยบุญญฤทธิ์ทวยเทพฤย
เวสสันดรจยดวงทัยแจ้งกล้า
จึงกำเอาแขนมัทรีเฟริดแพรว
สักกพราหมณ์น้อยรับแล้วกราบทูลสา
ก่อนและนายเฮย ๆ

ขอถวายอามาลเวสสันดรแห่งข้า
องค์พระภูบาลด่านไท้
ไฉยยกยอขึ้นदानไป
ว่าจอมองค์ให้จักหือदानตัวข้า
พระมาตุลदानดอดทึง
เหมือนจักขาดควาอินทริย
เถื่อนถ้ำศิริเจียบดักกว่าจ้อย
อันเกษวิดวิ่งเล่นไปมา
แสงสุริยาเรืองรองส่องแจ้ง
บ่หันบินเลยรำร้อง
หัวใจจักขาดเลียงชีวา
จึงได้ด้วยมาสนองตอบข้า
ต่อเทพดาท่านไท้
ขอกลับกลายหือเป็นดี
ขุนเขาศิริโมทนาทั่วหน้า
ด้วยปารมีชาติแล้ว
มอบถวายท่านเจ้าอินดา
จึงโมทนาถวายปอนงามแปดข้อ

สกุภพพุท นิภูฐิต์ กรียาอันกล่าวห้องสักกบรพ์อันประดับด้วยคาถา ๔๑ ก็บังคมสมเริง

เสด็จ ๆ

๑๑. กัณฑ์มหาราช

กัณฑ์มหาราชนิยมผู้มีเสียงใหญ่ เป็นการนำเอาบุคลิภาพของพระยาสุรชัยมาแสดงงานวิจัยนี้คณะผู้วิจัยจึงคัดเลือกพระภิกษุเป็นตัวอย่างในการวิจัย คือ พระครูอดุลสีกิตติ์

ผลการสัมภาษณ์พบว่า พระครูอดุลสีกิตติ์ อายุ ๕๗ ปี เจ้าอาวาสวัดธาตุคำและเจ้าคณะตำบลหอยยา ตำบลหอยยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีประสบการณ์การเทศน์มหาชาติ ตั้งแต่เป็นสามเณรอายุ ๑๓ ปี เริ่มต้นเรียนกับพ่อน้อยดวงจันทร์ บ้านแม่มาว ตำบลเวียง อำเภอฝาง ในปี พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๐๔ กัณฑ์ที่ใช้เรียนคือ สักกติและกุมารบรรพ์ ต่อมาได้มาเรียนเพิ่มเติมกับพระครูอมรธรรมประยุต ที่ปรึกษาเจ้าคณะอำเภอแมริม ตำบลแมริม อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

ต่อมาเมื่อเข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ ที่วัดหมื่นสาร ได้พัฒนาการเทศน์ขึ้นมา จากเสียงเล็กมาเป็นระดับเสียงใหญ่ โดยมีพระครูโสภาสคณาภิบาลเจ้าอาวาสวัดหมื่นสารเป็นผู้สอนและได้เรียนกับพระครูบาคำตัน วัดสันทรายหลวงซึ่งพระครูบาคำตันได้เป็นลูกศิษย์ของครูบาเจ้าฝัดวัดลำเถาที่เคยเทศน์หน้าพระที่นั่งพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งเสด็จประทับที่เชียงใหม่ งานที่ท่านได้รับนิมนต์ครั้งล่าสุด คือ งานตั้งธรรมหลวงวัดชมพู ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๐

รูปแบบและเนื้อหาที่ท่านใช้อยู่ คือ ท่านได้ใช้กาพย์เก้าซึ่งเป็นสำนวนของท่านเอง และบางครั้งใช้กาพย์สุมาและเนื้อธรรมมหาราชฉบับสร้อยสังกรในการเทศน์ เนื้อหาดังนี้

กาพย์สุมา

โย โทสัง อะหัง วันทามิ ผู้ข้า ก็มานบน้อมไหว้ ยังพระแก้วแก่นไทย์ยอดบุญญาณ ผู้ข้าขอสืบนี้กราบสาสนา ต่างดอกดวงบานบ่ไขผู้ข้ามน้อย มาแต่งสร้อยวอนขาน หากเป็นแต่พ่อออกอาจารย์ เท้ามาวอนวานเราอ้ออ้อย ก็เท้ามาขอผู้ข้ามน้อย ใสร่ำบรรณ เราก็ก้าวเป็นวชิกรรม มโนกรรมมาทันถูกต้อง กลัวมาหวันจ้องกองหนองปันทา หลอนบ่ถูกที่ชีวหา นะมาไขทวาราคิดแผกเส้น เท้ามาผวนแผกวัน บ่ไขบาทคำเดียว อักขระพยัญชนะสามตัวเหลียวห้าตัวเดียว บาทหลังบาทหน้า เราก็ก้าวกายเกิดจ้ำครุบาทบาลี เราก็ก้าวเป็นลหุกวบถัมก็ ผิดวาทีที่พระบอกไว้ ผู้ข้ามน้อยไทย์ ก็ขอลดโทษภัยมวล หลอนได้กล่าวถ้อยแผกผิดผวน บ่สมเปิงควร และเดนาอ้อเหล่นเท้ามาผวนแผกวัน บ่ไขบาทบาลี ที่พระบอกไว้ ก็ไปหนาหนา อันว่าธรรมก็ยังมิหนึ่งน้อย กลัวเป็นกลอนกาพย์สร้อย กลอนกาพย์ย้อยมาเต็มยาวไปเรามาไยแต่น้อย ก็ปุ่นเวทวอนใจ ผูกหมู่ศรัทธาในก็มีปิติน์ต้อง กันว่าได้ยินเสียงเราอ้อร้อง กับปุ่นเวทวิงวอน อันว่าหิ้งห้อยน้อยก็มาเล่าเดียวจัน ผูกหมูน้อย ก็มาบินจัน เราก็ขอประนมมือ ไต่เกล้า ไหว้พระบาทดิระตะนัง นัยหนึ่ง

หลอนเราได้กล่าวถ้อยบงกชเจตนาธรรมไปบ่ต้อง หลอนแสงไฟห้อยเต็มคามี เราก็ขอพระมุนี
ผายโศค ลาลดโทษภัยมวล แลเนาฯ

กัณฑ์มหाराชฉบับสร้อยสังกร

นโม ตสฺสสตฺถ ๑ โพธิสฺสโต จ ตมทุทิจ สมโมทมานา สกุกทตฺติเย อสฺสเม วสิสฺสุ
ชฺชโกปิ กุมารे คเหตุวา สกฺกฺโขชนมคฺคํ ปฏิปชฺชิ เทวตา กุมารานํ อารกฺขํ กริสุ ๑

ลำดับธรรมเทศนามา ส่วนว่าพระมหากษัตริระยี่และราชมัทรี ก็มีใจอริมย์ข่มขึ้น
ยินดีเชิงกันไปมาแล้ว ก็อยู่ในกู่แก้วศาลาอันอินทราชหากหื้อแต่งไว้ให้แก้ตน วันนั้นแล ชุชโกปิ
เบื่องบนชุกพราหมณ์ ก็เอาสองกุมารงามพี่น้อง เข้าสู่ห้องพนาลัย เสียงหนทางไกลลิวโลด ได้
หกลีบโยชน์คณนา เทวาก็ตามรักษาบ่ขาด ยังสองน้อยราชทั้งสอง เมื่อพระสุริยะพองลงต่ำ เข้าสู่
คำลับเลียมเขา พราหมณ์ก็เอาสองกุมารหน่อให้ทั้งสอง เมื่อพระสุริยะพองลงต่ำ เข้าสู่คำลับเลียม
เขา พราหมณ์ก็เอาสองกุมารหน่อให้ ผูกกับคุ่มไม้บนอนเหนือคินคาย พันตัวมันกลัวตายแต่เนื้อเบื้อ
มันบ่เอื้อสองลูกภูธร ก็ขึ้นนอนเหนือคำไม้ ที่มาไขว้สุมกัน วันนั้นแล ตสมิ ขณ ในขณะยามนั้น มี
เทวบุตรคนหนึ่งงามวิเสส เนรมิตรเพศเหมือนดี ดูดั่งพระรสีตนพ่อ ก็อวยหน้าล่อเข้ามา กับ
เทวธิดาคนหนึ่งวิเสส เนรมิตรเพศเหมือนนางมัทรี ก็เข้ามาแก้ปล่อยสองศรีพี่น้อง หื้อพ้นจากบ่วง
คล้องเครือเขา ก็เอากันนวดพื้น ยังหัดบทบาทที่เจ็บที่เมื่อย หื้อหายเหนื่อยที่พราหมณ์ตี สรงเกสี
หมวกเกล้า เข้าเครื่องทิพย์หลายประการ หื้อกินอาหารมีรสหลายหลาก แล้วหื้อนอนเหนืออาสนา
เป็นผาสุกล้ำยิ่ง บ่ซ่อนจึงสวสี ในรายตรีคีนนั้นรุ่ง สายฟ้าพุ่งขึ้นมา เทวาก็หื้อสองพี่น้องเข้าสู่
วงคล้องเครือเขา หื้อสองนางลานอนดั่งเก่า ดั่งพราหมณ์เฝ้าผูกไว้ เทพให้ก็อันตรายกลับหายไป
วันนั้นแลเนา อันว่าสองกุมาร อันเทวาคตามรักษาบ่ขาด บ่มีพยาธิอันใด ก็ไปตามพราหมณ์นั้นแล
ส่วนชุกพราหมณ์ อันเทวาคบันคลใจ ว่าจักไปเมืองกลิงคราฐ อันเป็นอาวาสแห่งตน ก็หลงหนเข้า
ไปสู่เมืองเชตุรนคร ด้วยอันนอนหนทางนานประมาณได้สิบห้าวัน ในคืนอันพราหมณ์จักไปรอด
ท้าวไทย์อดศุขชัย นอนสำราญในปราสาท ในเมืองแก้วราชบุรี ในรายตรีจักโกโลรุ่ง ท้าวก็มุ้งฝืน
หัน นิมิตฝันมีดังนี้ ว่าตนนั่งอยู่ที่โรงพิจารณาคำ หันชายผู้หนึ่งดำดำ นำเอาดอกบัวสองดอก มาทูล
ตั้งไว้ในพระหัตถ์ พระกษัตริย์ตนนั้นทอดทรงในหูทั้งสอง ฝันว่าละอองไกรสรพุ่งขึ้นเหนือออก
ตกลงมาเหนือตัก ก็มีแล

โส ปพฺพชฺชิตฺวา ท้าวสญชัยสะดุ้งตื่นทั้งฝัน กันรุ่งเช้าก็หื้อหาพราหมณ์ทั้งหลายอันรู้
ทำนวยวายนิมิตร มาสู่โรงที่พิจารณาคำ จึงถามคืองเหตุ เพื่อหื้อแจ้งเจตคำฝัน ผุ่งพราหมณ์อัน
เทพ จึงไหว้บอกเหตุถวายสารว่า เทวะ ข้าแต่พระภูบาลเป็นเจ้า ญาติเฝ้าพันธู์วงศา แห่งพระราชา
ตนบุญมาก อันพลัดพรากไปนาน บ่มีหลายก็ถูกเฝ้า จักไต่เต้ามาจนถึงวันนี้ บ่อย่าชะแลเนา ท้าวสญ

ชัยคนวิเศษ ก็ทรงเกล้าเกษเกษี ด้วยน้ำมูทชาติอาบแล้ว ทำตนแก้วก็เสวยอาหาร อันมีรสหลายประการต่าง ๆ แล้วก็ยกย่างสู่โรงพิจารณาคำ เทวดาก็นำเอาสองเจ้า กับพราหมณ์เจ้าแก่ชรา ไปปรากฏแก่ตาทำวให้ ในที่ใกล้ช่วงหลวง ทัดที่ดวงเนตรแห่งทำววิเศษสยชัย ทำวจักพรรณนาไปยังรูป จึงสร้างสรูปคาถาว่า กสฺเสตฺ มุขมาภาติ เหม์ เอว วุคฺคตฺตมกฺคินา ดังนี้เป็นต้น โภบุโต อมัจจาคุราเสนาและอามาตย์ อันมาเต็มห้องราชสิงสนาม อันว่ากระเบียดหน้ามรุ่งโรจน์ งามเท่าไสดไสงาม ดังต่อมค้างหลอมหล่อเบา เรื่องเรือเร้าด้วยฟองไฟ จักว่าเป็นหน้ากุมารน้อยหาน้อยชายใด นั้นชา หน้าอันรุ่งเรืองไรโสเหมือนหล่อ จักว่าเป็นสาวน้อยหน่ออิงไฉนนั้นชา กุมารทั้งสองประกอบด้วยของคปัญจะน้อยใหญ่เสมอกัน กุมารน้อยชายใดอันมาก่อนหน้าสั่งมาเหมือนหลานแก้วกำพร้าพ่อชาลีเช่นแลนา ลูกยิงใดมาตามหลังพี่ เล็งถี้แท้เหมือนนางแก้วกัฒหา หลานกุมาร เช่นแลนา กุมารทั้งสองมีรูปโฉมโนมพรรณทั้งคู่ เหมือนลูกราชสีห์อยู่เรียงกัน ในปากถ้ำคูหาคำเลิศแล้ว สั่งมาเหมือนหลานกุมาร เช่นแลนา

เอว ราชา พระยาสยชัยราชา กล่าวพรรณนายอสองกุมาร ด้วยคาถาสถมประการดังนี้แล้ว ตนแก้วจึงปลงอาชญา อาณัติอมาตย์ผู้แคว้นว่าท่านจูงลูกแล้วเล่นไปพลัน เกาะกุมพันเอาพราหมณ์เจ้า กับสองหน่อหน้ากุมาร มาสู่สถานโรงหลวง ริมทะเล ที่นั้นนายนักการอมาตย์ ลูกด้วยอาชญาพลัน ไปยับยั้งพราหมณ์เจ้า กับสองเจ้าหน่อกุมาร มาสู่สถานโรงราช ส่วนทำวบรมนาถสยชัย จักปราศรัยกับพราหมณ์ผู้เที่ยวเทศ ใครรู้เหตุอันได้สองกุมาร จึงมีสุภสารจงใจทไขพระโอบุญเจียรจาวา กุโธ นุ ตวั การทวาช อิม อานสิ ทารเก ดังนี้เป็นต้น ครูาท่านพราหมณ์ท่านได้สองกุมารพี่น้อง แต่แห่งห้องแดนใด เมืองเราไกลบ่ไขใกล้ พราหมณ์แขกได้มาถึง เทิงที่นี้แล้ว จักเอาหลานแก้วไปในที่ทางใด เล่านั้นชา ชูชกพราหมณ์ ได้ยินพระโองการทำวใหญ่ หน้าไข่ม้วนทูลสารว่า มยุหิ เต ทารกา เทว ทินนา จิตฺเตน สยชัย เทวะข้าแต่พระเทพินทรสยชัยนรินทรเจ้าเจื่อง แผ่นดินฟ้าเฟื่องเคารพ ข้อนอนบพระบาท อันว่าสองเจ้าราชกุมาร อันเป็นวงศ์วาร์พี่น้อง เกิดร่วมท้องแม่เดียวมา อันพระนราธิเบศร์ ทำวเวสสันดรราชสมบัติ ยังอยู่ศิริป่าไม้ได้หื้อลูกแก้วแก่นให้เปันทาน ด่วนใจบานชมชื่น หอมหื่นด้วยสัทธา สองกุมารนั้นน้ำเข้าได้จากป่าไม้เมื่อเดือนเพ็ญมา นับแต่นั้นนาก็ดูนานชะร่า สิบห้าค่ำเดือนดับ นี้แล พระยาศรีสยชัย จักไขสุกโอวาท เพื่อบให้พราหมณ์คลาดคำจาจึงกล่าวคาถาว่า เกน วาจาเยน เปยุเยน สมฺมา ญาณเณ สทฺทเห ครูาท่านพราหมณ์หินชาติ ดังกูราชพิจารณา รอยท่านมีคำจาเผาะผ้อย กล่าวคำเกลี้ยงระร่อยโลมเอา ยังสองนางเลาเดินเทศ เดินคั่นเขตเที่ยวหน บ่อ้นท่านมีมนต์คลอหนึ่งเป่าแท้ ไปเป่าแก้กุ่มหนี คำใดดีเชื่อแท้ เชิญท่านแกหื้อกูฟัง อันคนใดในโลก ยังหวังหวัยโถมสงสาร จักปันทานโดยง่าย หื้อลูกรักจ่ายเปันทานนั้นชา ชูชกพราหมณ์ ได้ยินคำพระภูบาลจงใจทย์ เขียวว่าเป็นโทษแก่ตัว จึงก้มหัวกราบ ไหว้พระบาทให้ภูธรว่า โย ยาจิตฺ ปติฏฐาติ ภูตานํ ธรณิรว ข้าแต่สมมติ

นรินทรเป็นเจ้า อันว่าแผ่นดินหลวงใหญ่กว้าง เป็นที่อ้างอาศัย แห่งสัตว์ทั้งหลายหลายโคก อันนั้น
 โสคมิฉันใด พระบัวไขนรนาถ ประกอบด้วยราชสัทธาเป็นทิเข้าไปหาแห่งหมู่ ยากวณิพกผู้
 เชิญใจก็มีอุปไมยดั่งอื่น ประการ ๑ คือคั่งน้ำมหาสมุทรสาครใหญ่กว้าง เป็นท่าทางที่ไหลไปแห่ง
 น้ำน้อยทั้งหลาย ดั่งอันมิฉันใด พระยาเวสสันดรณิไสใจกว้าง เป็นท่าทางที่ไหลไป แห่งคนทุกซ์
 ยากเชิญใจก็ดั่งอื่น พระระสีตน์ใจกว้าง มักใคร่สร้างโพธิญาณ จึงให้สองกุมารแก่ข้าเถ้า อันข่มเท่า
 เข้าไปขอ ท่านยกยอหือด้วยง่าย สละจ่ายด้วยสัทธา ดีหลินคมคำมีบ่คลาด ข้าพระบาทขอถวายขอ
 อัญชลีใส่เกล้า ไหว้พระบาทเจ้าสุภสาร ให้ปติญาณสุภวาท สุขย้อยราชสมภาร ขอพระภูบาลอย่ามี
 มโนปโทษแก่ข้า อันอว้ยหน้าเข้ามาหา นี้แต่เทอะ ฯ

คำ สุทฺวา อมจุจา ที่นั้นเสนาแลอมาคย์ กับทั้งฝูงราชมนตรี อันมาเฝ้าพระภูมินรนาถ
 ในห้องราชสนาม ได้ยินคำพราหมณ์กล่าวแก่ เขาคำอันนี้เที่ยงแท้ดีหลี จักดิเถียนพระรียท่าน
 ท้าว จึงได้กล่าวคาถาว่า ทุกุกฏ วัต โภ รณญา สทุเรน ฆร เมสินา ดังนี้เป็นต้น ดูราชวเราทั้ง
 หลายเสย กรรมอันบ่ดี พระยาเวสสันดรณิพ้อยกะท่าเล่าเราจับเจ้าออกจากบุรี ก็ปุนดีหล้าหลาย
 ใจเจ้านั้นหยาบในบุญ เราทั้งหลายมาชุมนุมในที่นี้ ทัดที่นี้มีเท่าใด จุงฟังข่าวไขอันนี้หือรู้ดีคำมี
 ท้าวอยู่ศิริปามยังหือถูกแก่นไ้เป็นทาน แก่พราหมณาจารย์จีนเทศ อันเดินเทศสันถิ ทาสารทาสี
 ช่วยใช้ เฟิงท้าวตนนั้นปลดไปไ้เป็นทาน ม้าเทียมอาน และรถกงแก้วเฟิงแดงแล้วไ้เป็นทาน
 ช้างพังพายสารตัวใหญ่ เฟิงท้าวตนนั้นยกไ้เป็นทาน ลูกกรักปานปั้นหล่อดั่งถาพ้าวตนพ้อหือทาน
 นั้นชา ชาลิกุมารโ ร เจ้าชาลิตนองอาจ ได้ยินคำอมาคย์และปุโรหิต อันดิเถียนบิตาธิราช เจ้าบ่อาจ
 จักอดยงคำบ่หมดนั้นได้ จักกั้คำนั้นไว้บ่หือคนจา เหมือนเทวดาตนสักสวาด กั้เงาสิเนรราชปัพ
 ตา เมื่อลมหลวงพัดมาบ่ผ่อน บ่หือคอยอ่อนไปมา เอาแขนขวางกั้นไว้ก่อน เพื่อหือลมอ่อนหายไป
 เจ้าจึงผายสีหนาท กล่าวคำองอาจกลางสนามว่า ยสุส นาสุส ฆร ทาโส อสุโส วาสุสตริโร
 ปิตามห ข้าแต่พระป้อพระยาเป็นเจ้า ข้าจักกล่าวถึงพระบิดา เมื่อชาวเมืองมาสนส่อ ขับพระพ้อไโส
 หนี ไปอยู่เป็นชีป่าไม้ ทุกซ์ยากไร้หลอตาย ชื่อว่าข้ายังชายช่วยใช้ ก็หาบ่ได้สักคน ม้ามงคลควรจี้
 ม้าตัวที่เทียมอาน ช้างพลายสารตัวโตด พ้อเผอหาไร้โหดทุกอัน เมื่อพราหมณ์ถูกไกลมาผ้นหยอง
 หนองเหนียวเข้าขอทาน จักไ้อันใดมาหือ ได้หันแต่หลานแก่นไ้ทั้งสอง ท้าวบ่ปองเอาไว้ จึงจก
 จ่ายไ้เป็นทาน บ่ใช้พ้อปรักหลานปู่พระยาเจ้า หากจนแท้ไ้สุดคณิง แลปู่พระยาเป็นเจ้าเฮย ฯ

เมื่อนั้นพระสญชัษนรินทร ได้ยินคำเจ้าชาลิกุมาร กราบทูลสารไขข่าวจึงได้กล่าว
 คาถาว่า ทานมสุส ปสัสสาม นาว นิบุทามม โปตก ถถ นุททย อาสิ ตูเมห ทตุวา วนิพุเพ ดูรา
 เจ้าชาลิกุมารหลานรักแก่ปู่เฮย คนทั้งหลายมวลงมาก ย่อมออกปากยกยอ สักเดินพ้อเชื้อเจ้า ไผบ่ได้
 เล่าดิเถียน พ้อเจ้าตนมีเพียรบุญมาก ปู่จักออกปากขอลามยามเมื่อพ้อหือทานเชื้อเจ้า ยังมีความ
 โสกเศร้าฉันใด เจ้าชาลิไขคำ พระอัยกาธิราช จึงสวาดเป็นคำถาว่า ทุกซ์สุส ททย อาสิ ข้าแต่ปู่

พระยาเป็นเจ้าพ่อพระยาเผือข้า เมื่อหื้อทานกำพร้าทั้งสอง มิโสภมองทุกซัรื้อนหายใจซ่อนไปมา พระชลเตรราท้าวทั้งคู่ พอแดงพุดังดวงไฟ น้ำตาไหลบ่ไฉ่น้อย ปางเมื่อหื้อข้าซ้อยพรากเป็นทาน เจ้าชาติแสดงอาการเป็นทุกข์แห่งพ่อ ที่นี้จักส่อคำมิ อันนางศรีน้องนางนางแก้วราชกัณหา ให้เอ็นจาสั่งพ่อไว้ ในป่าดงหนา แก่ปู่พระยาเป็นเจ้า จึงกล่าวเป็นคาถาว่า ยนต์ กณหาชินาโวจ อย์ ม้ คาค พุราหมโณ ข้าแต่พ่อพระยาเป็นเจ้า พราหมณ์เฝ้าผู้หยาบข้า ดีเพื่อข้าด้วยเงื่อนเชือกเครีอติ เครีเขาฝั่งมียางหยาด สังกหลังเผือข้าขาดเป็นลาย เหมือนท่านดียิงชายปล่อยไว้ เกิดเกาใช้กลาง เรือนมันนั้นแล ข้าแต่พ่อพระยาเป็นเจ้า เจ้าคนนี้บ่ใช่พราหมณ์ดี บ่มีใจปราณีสักคาบ ใจกล้าย หยาบปานผี ชาติพราหมณ์ดีแต่ก่อน ย่อมมีใจอ่อนกรุณา ยังทารกเด็กน้อย เหมือนดั่งข้าซ้อยหลาน ปู่พระยา พราหมณ์ผู้นี้ร่ายเป็นยักษ์เปรต กลายกลับเพศเพิงกลัวขาน เข้ามาต่อตามขอต้อ เอาลูกน้อยพ่อไปกิน พระนรินทรยังอยู่ชะว้ายบิณ ร้ายโสภเสร้าโสกา ยังไก่อตาพ่อดูได้ ลูกน้อยหน้อยให้พ่อพ้อบ่กรุณา นี่ชา

อด ในกาลนั้นท้าวสญชัย เลงหันสองสายใจกำพร้า บ่พ้นจากข้าปู่ชีพราหมณ์ จักเอาคางมาโลมเฝ้า สองหน่อเจ้าหลานตน จึงนิพนธ์คาถาว่า ราชปุตติ จ โว มาตา ราชปุตโต จ โว ปิตา ปุพเพ เม อญฺมารุยุห กิ นุ ติฏฐุธ ทารกา ดูราเจ้าชาติหลานรักแก่ปู่เฮย แม่เชื้อเจ้าตนงามองอาจ ก็เป็นเชื้อชาตินางเมือง พระบุญเรืองตนพ่อก็เป็นเชื้อท้าวหน่อกษัตรา เกิดมาแต่อกปู่เจ้าเคยนั่งอยู่เหนือตักกวักพาเอาใจปุดีหลี บัดนี้เจ้าทั้งสองเอากันหนีหลีก นั่งพันพิกแควนไกล ปู่ นั้นชา เจ้าชาติกุมารขานคำท้าวปู่ว่า ราชปุตติ จ โน มาตา ราชปุตโต จ โน ปิตา ข้าแต่ปู่พระยาเป็นเจ้า อันว่าพระมารดาเผือข้า ก็เป็นเชื้อเจ้าฟ้านางพระยา ส่วนพระบิดาธิราช ก็เป็นเชื้อชาตกษัตรา เท่าว่าบัดนี้สองหลานหน่อหล้า ได้เป็นข้าค่ายวงสา สายตากำด่าได้ อยู่เพ็ให้อยันยงถวย ยินลอาจมีมาก มานั่งหนีกี้หากทั้งขาม เสียแล้วแลปู่พระยาเป็นเจ้าเฮย ที่นั้นท้าวสญชัยนรินทร ได้ยินหลานตนกล่าว จึงไขข่าวคำเค็งว่ามา สมเเมว อวจุตถ หยุหเต หทย มม ดูราเจ้าชาติศรีหลานรักแก่ปู่เฮย เจ้าอย่ากล่าวคำฟอง ให้ถูกต้องหัวใจหรัทัยแห่งปู่ รื้อนวุเหมือนขึ้นนั่งกองไฟ การอันใดเปนท้าวราช นั่งเหนืออาสนา หาความผาสุบได้แลหลานเฮย กิมกุคิย ด้วยมีแท่สองหลานเปนคำ นกน้อยว่าเท่าใด จ่งบอกไปหื้อแจ้ง ปู่จักสร้างฟังดูพระบุญชุนตนพ่อ แห่งลูกน้อยหน่อสองหลาน เมื่อจักหื้อทานเชื้อแก่ให้ ยังถูกคำสั่งไว้ว่าฉันใด เข้าย่าขามใจปู่ จ่งกล่าวหื้อรู้ชุนันมี ข้าวของเรามีบ่ไร้ จักแต่งให้แก่ชีพราหมณ์แลนา กุมารโบริ เจ้าชาติกุมารได้ยินพระโองการตนปู่ท้าว ชมชื่นข้าวใจบาน จึงทูลสารกราบไหว้ ว่า สหสฺสคฺม หิ ม้ คาค ข้าแต่ปู่พระยาเป็นเจ้า ข้าน้อยผู้เดียวเปนคำ พ่อข้าถูกคำไว้เปนสัจจะ ว่าพันค่านิกะหนักใหญ่ ปลดไปให้แก่ชีพราหมณ์ ส่วนกัณหางามน้องข้าหลานกำพร้าปู่ นั้นคำแควนแพง ช้างม้าแสร้างอ่านพอร้อย ข้ายังชายใหญ่และน้องวังดี คำสังคีร้อย

หนึ่งเป็นขนาด เป็นค่านางนาฏกัณหา พระบิดาสั่งไว้แล้ว จึงหื้อลูกแก้วเปนทาน แก่พราหมณาจารย์แก่เล่า อันข่มเท่าเข้ามาขอนั้นแล

ตโต เมื่อนั้นท้าวสญชัยราช จักปลงอาชญาอาณัติมอมาตย์ ผู้ฉลาดในราชการ ให้ปลงราชทานลงเล่า แก่เจ้าเจ้าเก่าชุกพราหมณ์ จึงกล่าวคาถาว่า อุฏฐเหที กตุเต ตรมาโน พุราหุณสุส อวากิ ตูรานายนักการมอมาตย์ ผู้ฉลาดต่างตา ท่านจงไปพิจารณาของรางวัล พราหมณ์แขก ช้างม้าสุแต่่งและอันและร้อย ยิงชายใหญ่น้อยและจัวราม คำแดงงามพันร้อยหนึ่ง เลขา ไถ่เอาหลานเจ้ากุมาร ธิบเทอะ ธินนั้น นายนักการมอมาตย์รับพระราชอาชญา ไปพิจารณาช้างม้า ห้างหมู่ข้าชายยิง และสิ่งและร้อยปัดลาด ทั้งจิวอสุกราชและจิวาม คำแดงอุดมพันร้อยหนึ่งเป็นขนาด ไถ่เอาสองน้องราชออกเป็นไท ธิบหั้นแล ธินนั้นพระยาสญชัยราชก็หื้อปราสาทหลังหนึ่งเจ็ดชั้น ตกแต่งตั้งอาสนา หื้อพราหมณาสมบัติมากผู้พรากรบ้านเมืองมา พราหมณ์พาลายาหม่นนั้นได้ ทุกข์ยากไร้หนักหนา จระเดินหาต่างประเทศ เถิงขึ้นเขตมัจฉิมวัย โชคชัยมีมวลงมาก นางใช้หลาก ยิงชาย ช้างม้าขายเปนถ้อยปู้ก็ร้อยประมาณ ขบบริวารมีเหลือแหล่ พราหมณ์เจ้าเก่าเป็นดี ก็มีใจ ยินดีชมชื่น ถงหนักหมื่นช้วนได้ปานดังฝั่งขุ่นได้ จึงลำดับไว้เป็นอันดี แล้วลิลาขึ้นสู่ปราสาท อันท้าวปลงราชทานกินอาหารหลายหลาก คัดท้องมากเวทนา แก้วนอนเหนื่ออาสนาเมฆนุ่น เป็นสุข อุ่นอารมณ์ ท้าวสญชัยบรมนาถคันไถ่หลาน รักราชวงศ์ ก็อาบองค์สรงเกศ ผ่าวิเสสให้ทรง ให้กินอาหารต่าง ๆ แล้ว คนแก้วอุ้มเอาเจ้าชาลี นางมุสดีตนย่า ก็อุ้มเอานางหน่อหล้ากัณหา ย่าพระยาชมไปทันแล้ว ปู่พระยาทะแส่วลู่ชิงชม ก็มีวันนั้นแล

ตมตถึ ปกาเสนโต สตุถา อาห นิกุกนิตฺวา นหาเปตฺวา นหาเปตฺวา โภชยิตฺวาน ทารเก สมลฺงกริตฺวา ภูณฺเทน อุจฺจุเก อุปเวสฺสุ กิกฺขเว ตูราภิกฺษุทั้งหลาย อันว่าสองกษัตริ ภูบาล คันว่าไถ่หลานตนออก แล้วก็ให้หลานแก้วราชวงศ์ อาบองค์สรงเกล้าเกศ อาบน้ำวิเสสมุทชาติ หื้อกินอาหารหลายหลาก ขึ้นปลามากจัวควาย ข้าวหนมหลายอันหลายเยี่ยง นับบ่ได้ เครื่องกินดี ให้เข้าเครื่องศรีต่างประเทศ ย่อมของวิเสสอุดมอิทธิมย์ทั่วเท่า หดสองเจ้าทรงศรี กล่าววามังคละดีมวลงหมู่ หื้อหลานแก้วอยู่พิมา หื้อได้เปนพระยาเอกอ้าง เปาเจ้าช้างสืบแทนเมือง พระบุญเรืองคนปู้ อุ้มเอาหลานแก้วอยู่เหนื่อตัก คันว่าสองกุมารสรงเกศ ผ่าวิเสสให้ทรง ภูณทลคำประดับต่างแก้ว สิบสอดแล้วใบหู ทรงมกุฎเกณิกระโจมโลมสอดเกล้า เข้ามานั่งอยู่เหนื่อตัก ท้าวตนปู้รักบ่แล้ว จึงถามข่าวหาลูกแก้วอันพรากรไปนาน จึงไซ้สารพระโอบุชร้ายแถมโทจเจียรจา ว่า กจฺจิ อุโก อโรคา เต ชาลี มาตาปีตา ตว ตูราเจ้าชาลีศรีหลานรักแก้วปู้เสีย อันว่าพ่อแม่สองหลาน ยังอยู่ล้าราญในป่าไม้ บ่เจ็บเมื่อยไซ้โรคา ยังแสวงหาหิวมันและลูกไม้ ก็ยังได้พ้อฉัน สัตว์ตัวอันน้อยหน้อย คือเหลือบและยุงจักเข็บและแมงป่อง ภูน้อยและภูใหญ่ ยังบำมาดอมได้ขบตน ในไรพสนทน์ ปากกว้าง มีทั้งแรดช้างและเสือหมี บ่เข้มาราวิกระทำโทษ แก่พ่อแม่เจ้าผู้สร้างโศคสมภาร อันชะ

ฤา ชาลิกุมารโ อหา เจ้าชาลิกุมาร ขานสมเด็จพระยาตนปู่ว่า อโถ อุโถ อโรคา เต เทว มาตาปีตามม ข้าแต่ปู่พระยาเป็นเจ้า พ่อแม่เพื่อข้ายังอยู่สำราญในป่าไม้ หาพระยาจับได้อยู่สวัสดิ บังเลียงชีวิตอินทรีย์ไว้ ด้วยอัน แสงหาลูกไม้ห่มัน ก็ยังพอนั้นพอปาก บ่พอทุกขียากปานใด สัตว์ทั้งหลายน้อยหน้อย ก็ว่าเหลือบและขงจักเจ็บเมงปองงน้อยงใหญ่ ยังมีสะน้อย เขาบ่ค่อยบินรา ในคงหนารกเรือ เต็มไปด้วยเนื้อเปื้อนคอง เขาก็บ่ปองกระทำโทษ แก่ผู้ข้าอันสร้างโพธิสมภาร ขณตาลูกกลมพานิ วิลาตคฤกลาติ จ ข้าแต่ปู่พระยาเป็นเจ้า ส่วนแม่มัททีศรีสะไฟปู่พระยาเจ้า คั้นลูกเข้ากวาดเผืยสาลา แล้วก็แต่งคาน้ำกินน้ำใช้ ทั้งน้ำช่วยหน้าและไม้สีฟัน หื้อแก่พระนักรธรรม พ่อข้า แม่กำพร้าก็ถือเอา ยังเสียมคั้นเลาขอคบ้อง คาแต่งต้องห่มัน แม็กฝั้นไปคดขุด เอาเหง้าบัว หัวฟ้าน ทั้งมันแดงแฝงฝิงราก ทั้งอันอชวากและมันเครือ มันมือเสือหัวใหญ่ มันดินไก่และมันดินมก มันเขางัวหัวกงาบง้าง มันดินขางมากเหลือหลาย ทั้งมันลายและมันไข่ แม่ขุดได้แล้วก็นามาขูวัน ทั้งหมากกระตันและหมากกอก หมากเหนมอกและนมจัว ทั้งฝักบัวและม่วงไข่ ขนุนใหญ่และลิทธิสอ หมากขางคอกและหมากม่วงสว้ายก้าน แม่บ่คร้านบ่เชา ก็ไปหักเอาหน่อไม้ไผ่ ทั้งหน่อไล่และบงขาง ทั้งหมากผางและแดงเต้า แม่เป็นเจ้าได้แล้วก็พามาสู่สาลาทั้งค้ำ แม่จึงได้ย่ำสาลา ผู้ข้าเอากันมานั่งล้อมสามสี่พร้อมเพรียงกัน กลางคั้นฉันทลูกไม้ บ่ห่อนได้กินเมื่อยามวัน สักเอแล แม่มัททีเมื่อก่อนมีผิวอ่อนเกลี้ยงงามนักหนา บัดนี้แม่เดินหาลูกไม้ ในแหล่งไหล่ดงเขียว เปลวแดดต้องผิวแม่ ก็ดูแก่ดูหมอง คือคุดอกบัวทองผิวอ่อนมีพันธุ์พ่อนเลี้ยววรรณ ชำบ่หันเพื่อข้าแถมเล่า ออกแม่เปล่าถนมอใจ อยู่อาลัยว่างว่า อินดูแม่ข้าเชียวใจ อยู่กลางไฟลำบาก เพราะว่าเลี้ยงตนยากนักหนา พระเกสาเมื่อก่อน คั้นว่าควีเกล้าหย่อนลงมา พระเกสยาวถึงน่อง มีปลายก่องเกี่ยวกระหวัดขี้ขูเส้นดีหลี บัดนี้แม่มัททีเพื่อข้า เป็นกำพร้าอยู่กลางคง หนามก็มาจงจ้องขอดเกล้า สะไฟปู่พระยาเจ้าก็เสียศรี ในคิริค้ำป่า เนื้อร้ายล้าเนืองน้น เสือเหลืองผ่นผกผ่า แรดข้างลิงหมาหมี ไกรสรราชสีห์ และเสือโคร่งร้องเสียงโง่งครางกลาย แม็กถึงปางตายนักหน่อ ข้าคิดใจต่อแม่ทุกวันมา แม่พระยาอยู่ป่าไม้ ขอดเกล้าไ้เป็นขญา จรเดินหาลูกไม้ เหือและโคลไหลยวะย่ง ถึงเต็มค้ำแ้แม่ออกมาแม่พระยานุ่งหนังเสือ นอนอยู่เหนือฝอยไม้ ไร่ชาติเปลวไฟทุกค้ำเข้า เป็นทุกข์ด้วยสะไฟปู่พระยาเจ้าเหลือใจ เช่นแลนา ฯ

เอว ชาลิกุมารโ เจ้าชาลิกุมาร ตำแดงอาการอันเป็นทุกข์แห่งเจ้าแม่ เจ้าใคร่แผ่โจทนา ยุโยงพระราชาปู่เจ้า ยังรักลูกเต้าอันอยู่ในไพร รู้ว่าบ่อาลัยเสียแล้ว เจ้าหน่อแก้วจึงกล่าวคาถาว่า ปุตตา ปิยา มนุสฺसानิ โลกสฺมี อุปปชฺชิสฺส ข้าแต่ปู่พระยาเป็นเจ้า ชื่อว่าลูกยิงชายสายสืบเชื้อ เทียรยอมเป็นที่เอื้ออาลัย แห่งคนทั้งหลายในโลก ดังผู้ข้าอาโกราพิงมา ความลิเนหาในลูก ปู่พระยาบ่ผูกใจติด พระบพิตรพ่อแม่ข้า อันชาวเมืองว่าร้ายบ่ดี ขบไสหนีไปอยู่ป่าไม้ เท่ากันลูกไม้และห่มัน เอามาฉันท่างข้าว รอยปู่พระยาเจ้าบ่บังเกิดลิเนหา ชะแลนาตโต ราชา ที่นั้น

ท้าวบรมสมุชชัยนรินทร์ ได้ยื่นคำเจ้าชาลีกุมาร อันไขสารแจ้งโจท จักแก้โทษอันตนได้ทำผิด อดีตคิดแต่ต้น เพื่อหื้อพ้นอันตนบ่ได้พิจารณา จึงกล่าวคาถาว่า ทุกุกตญจ หิ โน โปต ภูนหจจ กตมยา โยหิ สิวิน วจนา ปพพาเชสี อทุ สกั ดุรา เจ้าชาลีหลานรักแก่ปู่เฮย ส่วนปู่จนถึงปัจฉิมวัยลงคำ ชินะครำชรา เข้าอำนาจแห่งโทสโมหา จะทำอันใดบ่พิจารณาตรองครัด รู้ยังคุณและโทษ มีใจกริ้วโกรธโกรธา ขับพ่อแม่พระยาหลานแก่นไ้ ผู้หาโทษบ่ได้หื้อหนี เพราะว่าฟังคำชาวสีพีมาสนส่อ ว่าพ่อเจ้าจักหล้มหล่อเมืองเสีย ปู่ก็มาเอาครีโยไฟฟิง ขับพ่อเจ้าหนีทั้งคีนแลนา ภูนหจจ มักว่า วุฑฒิฆาตกมม อันว่ากรรมอันบ่ได้บ่บัด ดัดเสียยังศรียศลาภพ่อเจ้า ปู่ผู้เฒ่าก็ได้กระทำแต่ดีหลีเป็นกรรมบ่ดีบ่ชอบ เหตุบ่ประกอบด้วยราชพิจารณา ยี่ เม กิณจิ อิธ อตุติ ดุราเจ้าชาลี ข้าของเงินทองของเลือก ทั้งข้าวเปลือกและข้าวสารทั้งหลาย ทั้งจัวควายและช้างม้า ทั้งฝูงหมู่ม้าขิงชายอันมีใจอาณารัฐโจงเขต ประเทศทองสีพี ภูนี้จักเวนเคนหื้อพ่อเจ้า มาเสวยเล่าพอสอง ขอเชิญเจ้าบังทองหลานหน่อ ไปนิมนต์เจ้าพ่อมาเสวยเมือง หื้อยศหาวยเรื่องดั่งเก่า สอนชาวสีพีเล่าสองทีเทอะ เมื่อท้าวสมุชชัยไขศุภกสาร เจ้าชาลีกุมารยศใหญ่ พิจารณาแล้วไปควรวไป ปู่เจ้าก็ใจคำตนว่า น เทว มยุหิ วจนา เอหิติ สิวิสุตโตโม ข้าแต่พระอัยกาธิราช ผู้ข้าบ่อาจปฏิบัติตาม พระราชอาญาโองการถี่ถ้อย ดั่งข้าผู้หลานหน้อยจากำเมือง ยีเยวบ่เปลื้องบ่ถูก หาใช้ข้าผู้ลูกไปอาราธนา บ่เป็นธรรมดาอันชอบ เป็นคำคำยอบเบาบาง บ่เป็นปางหนักใหญ่ ลูกท้าวไปจักคีนมา เชิญปู่พระยาเสด็จยาตราไปลางแล้ว อุตสาภิกเสก ลูกแก้วตนแล้วลวดนํามา เหมือนจักคาควร ชะแล ฯ

โตโต เสนาปตี ราชสา สมุชโย อชฌภาสธ พระยาศรีสมุชชัยนรินทร์ได้ยื่นคำเจ้าชาลีให้ข่าว หลานท้าวกล่าวคำควร ก็ให้ป่าวเสนามวตลีจำพวก จิงใจพระโอรสโองการ ปลางราชสารสิทธิวาท ว่าดุราเสนามาตย์ทั้งหลาย อันปรากฏายทรงยศแต่ชาติ ท่านจูงใช้ราชสาร ไปอย่านานทุกแห่ง หื้อรีบแต่งพลมาก็คือเสนาช้างและเสนาม้า เทียบเข้าทันใจ เสนารถไวเวแวน เสนาเดินเล่นแควนไว เสนาในทุกแห่ง หื้อเขาแต่งห้างตามภูไป นิคมไกลเมืองขอก หื้อเขาออกมาพลันพราหมณ์ทรงธรรมจบใคร่เพท ทั้งท้าวเทศและหมดทวายทั้งโยธาหลายหกหมื่น หน้าซ้อยขึ้นสมงาม เกิดมาร่วมวันทันยามลูกเรา เจ้าพระยาเวสสันดรราช ให้เขามาประดับอาจดูงาม หื้อรีบไปตามกูย้าขาด โยธาหาญกลางพร่องหื้อ เข้าเครื่องอาจผืนดำ ลางพร่องเข้าเครื่องเหลืองงามสะพรั่ง คุณดั่งดอกกณณิกา ลางพร่องให้เข้าเครื่องผืนแดงแสงงาม คุณดั่งกลางวันจึงออกมา โยธาบางพร่องงามล้ำเลิศ ให้เขานุ่งผ้าฝือกผืนขาว คุณดาวอยู่ยังฟ้า ให้เข้ามาก่อนหน้าและตามหลังภู พลันนักเทอะ เขาหิมวันต์ปากกว้าง มีน้ำค้างหมอกเหมื่อยลง เป็นที่ทรงแห่หมู่คันระทั้งหลายต่าง ๆ คายเต็มไปด้วยไม้สองจำพวก คือฝ้งเป็นลูกและดอกบานงาม เป็นอยู่แห่งผิเสื้อ กับทั้งนกเนื้อหลายอย่างนานา อบคลบไปด้วยยาทิพพรายเพริด งามล้ำเลิศในทิศทั้งหลาย และมีฉันใด โยธาทั้งหลายให้เข้าเครื่องงามองอาจ คูวิลาสเก่าตา ในทิศาพรายเพริด เสื้อผ้าเกิดคลบด้วยคันระอบต่าง ๆ ก็อุปมาดังอันแล

จูงไปตามภูเขาคอนเทอะ ถัดขึ้นหัดดาจารย์ควานช้าง จูงให้เขาแต่งช้างหมื่นสี่พันตัว ช้างพรายสารตัว
 ใหญ่กำลังไผ่ฉัททันต์ ช้างฝูงอันเกิดมาจากองค์ตัวแม่ หนุมบ่แก่ถ้านมขมิ้นวัย มีสายกระพืดแล้ว
 ด้วยคำคาด มีผ้าลาดหังข้าวด้วยคำ ควานช้างมีมือถือขอและค้อน ขึ้นขี่พร้อมชูตัว แล้วคาตามภู
 ไปเทอะ ถัดนั้นสารธินายม้า จูงห้างม้าหมื่นสี่พัน อันรู้ยังเหตุเป็นมงคล แก่เจ้าตนาล้ำเลิศ อันเกิด
 มาแต่ช้างแม่น้ำสินธุวา สิงฆาพนาถ อานาเจ้าตนไปพลัน สารภีฝูงนั้น มีมือถือแส้และธนูถึงยี่
 หมื่น เป็นนายม้าแก้วแก้วนาอาสา ขึ้นขี่อาชาม้ามงคล สำแดงตัวตนเหนือหลังม้า แล้วจูงตามาก่อน
 หน้าตามภูเขาคอนเทอะ ปรกการหนึ่งสารธินายรถ จูงห้างรถหมื่นสี่พัน รถฝูงนั้นมีกีบกงกอบ ครอบ
 ด้วยแผ่นเหล็กดี มีช้างประจิดแล้วด้วยคำ มีช่อกั้นทางหัวรถขลุ่ย ลวดเจือไปด้วยหนังเสือโคร่ง
 และเกราะกรายทั้งหลาย นายสารภีมีมือถือธนู แขนงเข้าเนื้อพาด ปืนเงืองาดเงาตาย แม่หางทรายทั้ง
 หลาย ถืองแกล่งถ่อไป ห้างรถไวอย่าช้า จูงมาก่อนหน้าตามภู พลันนักเทอะ ภิกขเว ดูราภิกขุทั้ง
 หลาย ตนทรงศรีและคุณเสพสร้าง กิเลสม้างกระจัดกระจาย สัตว์หลายมวลหมู่ ร้างบอยู่เสวยผล
 จูงฟังคำพันนรราช ปางบรมนาถเจ้าศรีศุขชัย ไถ่เอาหลายไทยกลืนแก้ว เบิกบายแล้วหื้อสมฤทธิ์
 ไครหื้อบพิตรตนลูก มานั่งเมืองปลูกไฉ่เป็นตรา ท้าวจึงปลงอาชญาถึถ้วน ราชการล้วนสนิทแก่
 ราชานินชิตชนสวาท ผู้เป็นอมมาต่างตา ว่าดูราเสนาผู้ฉลาด จูงมารับราชอาชญามิไปดักลอง
 เคะระหม้องปาว ไชข่าวหื้อเป็นราชการเส้นก้าน ลือสะท้านทั่วทั้งเหมือง เสนาเนื่องชูตัว ทั้งลูก
 ท้าวและหลานไทย ทั้งเสนาในและเสนานอก ปาวทุกสรวกทุกพาย พินท้อหลายหลาย ไม้อะซ่อม
 ไม้ครวไชย นายแฉวไกลและนายแฉวไกล เร็วรีบได้พร้อมสรรพ แต่งเครื่องประดับสีหมู่ให้ครอบคู่
 ทั้งกุมเสนาชุมแสนช้าง จูงแต่งห้างเต็มตาม สายชนกงามถ้ายหื้อหมั้น สายกนช้างและสายหาง
 พวงค่างามยัวยาวด เอาสะรงกางกั้นคาดหมู่ทุ่งชัย หอกหลามไหลคันไม้รวกจ้าวช้างควักแควนแพง
 ขอค้าแควนศักดิ์ใหญ่ ของเงินไต่เต็มตาม ขอทองงามยัวยาวด ขอเหล็กพาดพาวเพิง ช้างชัยเทิง
 ผ่านผอก ถ้วนหกสอกเมื่อบน สิบเพาพล่อมถ้ำ ถวอดขว้าหน้าชินนาย วิทูรนายล่อมถ้าย ดินชัยบ่
 ห่อนถอยหนีไกล ชุมช้างชัยเข้มขึ้น สังขยาว่าได้หมื่นหกพัน มีชื่ออันด่อนอก ควรสังเกตไว้เป็น
 ตรา ตัวหนึ่งชื่อว่าชัยโลกาแก้วแก้ว ตัวหนึ่งชื่อว่าปราบทอ้งแท่นจักรวาล ตัวหนึ่งชื่อว่าปราบ
 เมืองมารศิริเพ็ก ตัวหนึ่งชื่อว่าไตรจักรเอกกฤษร ตัวหนึ่งชื่อว่าสัตว์รอนขกราบ ตัวหนึ่งชื่อว่า
 ปราบตราตรึง ปืนไฟยิงบ่เพื่อง ตัวหนึ่งชื่อว่าเอราวัณเนื่องพิมาน ตัวหนึ่งชื่อว่าทรงสมภารเจืองจ้าน
 ตัวหนึ่งชื่อว่าฟานพลแสน ตัวหนึ่งชื่อว่าดาแหลวแมนชนแมน ตัวหนึ่งชื่อว่าเพ็กพระนารายณ์แก้ว
 แก้วนสงคราม ตัวหนึ่งชื่อว่าชัยกาลเหล็กค้ำ ตัวหนึ่งชื่อว่าป้านสมบัติ ตัวหนึ่งชื่อว่าไตรจักร
 แก้วกล้า ตัวหนึ่งชื่อว่าเปลียวปล่องฟ้าใจไว ตัวหนึ่งชื่อว่าสิวิไชงาเพ็ก ตัวหนึ่งชื่อจอมใจเหล็กป็น
 เชื้อน ตัวหนึ่งชื่อว่าชัยฟ้าเลื่อนปรากฏ ตัวหนึ่งชื่อช้างพรายสารหาญบ่หย้าน และตัวถูกถ้านลุ่มชาว
 งามอนยาวสอดเสี้ยว จำลองเสี้ยวตราตรึง คันฝ้งเมามันพันเพก แก้วกล้าเอกสงคราม ช้างฟังตาม

เทียมออก ทางใต้ครอบครัวหลวง ชางฟังพวงคำคาด จูงหื้อนางนาฏทรงไป เทอะเพื่อเฮย ถัดนั้น
 ชุมเสนามาใช้ นับว่าได้หมื่นสี่พันตัวเป็นขนาด ย่อมอาชาไนยชาติชมขวัญ มีหลายพันต่าง ๆ ผิวส้อ
 สว่างแซมซอน กาแกพอนม้าเผือก ม้าหื้อเลือกปางเครื่อง ดาวเสด็จเชิงผิวก่ำ ผิวด่างพริ้วผิวดอ ผิ
 กอโรดินเท้า ม้ามณีกากเจ้าสุทรนุ ม้าคิตุล้าเลิศ ม้าหื้อเกิดหนองแส ม้าแก้วแกดินข้าย ม้าหื้อม่าย
 มาแมน แคมคำแควนศักดิ์ใหญ่ ด้วยชนันใต้ไหมคำ ออกทอท่าหมอนเกด จักรคำคาดติดหาง อาน
 คำวางช่างแส้ว อานแก้วแก้วนทอท่า แลบลายคำแต่งห้อย ดาวเสด็จย้อยจามรี นายม้ายึดสักรวด จี
 ม้าควาดคงแล จีม้าเนยงแมน ม้าแล่นแควนรักษนาง ม้าชัยทางกวัดแควน สลับเสลียวเล่นไปกิน
 จีม้ายืนหย่องเที่ยง เยียะบิดเบี่ยงเมือบน ม้าเส็กสนเชิงหรรอก อันหนึ่งชื่อว่าแม่จอมเกี้ยวเสาวโรทอง
 เป็นความคองหมากเต้า สามสุ่มเส้ากระเจิงชิดช่อง นางเยี่ยมปล่องลงแทง ผ่าฟองแรงรีบร้อนพอ
 ฟองเฟื่องสะสนเกล้ากลางพัสักสวาด ขญาแมนมาสิงสู่สองแสน คาแหลวแมนเชิงถึ ช้องนางศรี
 กระแจ่ม พวกพลจำขางม้าขุนใหม่ หม้าเช็กค่ายขุนแสนสายเชื้อผา นหื้อรางวัลอมสมเมีย นางกิน
 เมืองขวางแข่งฟ้า ศักดิ์ใหญ่หม้าปรากฏ เมื่อนั้น แลนา

ถัดนั้นเสนารถชัยชุมแต่งห้าง เล่มใหญ่กว้างเท่าพิมาน ทรงทุมพานเพ็กพาด ข่มข้าง
 พาดหาวยทรง คุ่มคำกงเหล็กเขบ ตีปิงแคบไซชุม ถ่ายเพลาคุ่มไม้ใหม่ เครื่องรถ ใต้เหลือหลาย
 หนึ่งเสื่อลายห่มห่อ หนึ่งราชสีห์พอกอีสาน เล่นปมป่านทิพวาส ตั้งปราโงงไข กางชัยะวาด ช่อ
 ใหญ่กวาดลงสน เครื่องเล็กขนขึ้นใต้ หน้าไม้ใหม่และธนูสิงห์ ปืนพิชัยและสินาด ละมอกอาจดา
 ลา จูดาบกวาชูชัยโชค เครื่องบริโภคสัตตัตถะ รถทั้งหลายมีมาก ลงเล่มซอนด้วยอุสุกรราชตัว
 ใหญ่ ลงเล่มก็มาใต้กว้างคำ ลงลาก็มาใต้ พระพุทฺธากฤษณายา รถทั้งหลายสัตตัตถะ ควรสังเกตุไว้
 หื้อเป็นตรา เหล่มหนึ่งชื่อสุริยาทันธาราช เหล่มหนึ่งชื่อว่าจันทมาสมณฑล เหล่มหนึ่งชื่อว่าอังการ
 พลวิเสส เหล่มหนึ่งชื่อว่าพุทธเพศเพลาศรี เหล่มหนึ่งชื่อว่าผัสสวดีศรีโลก เหล่มหนึ่งชื่อว่าสุกโชค
 เพลาพิมาน เหล่มหนึ่งชื่อว่าเสวีสถานสูงโสด เหล่มหนึ่งชื่อว่าราหูโคตรผิวยีว เหล่มหนึ่งชื่อว่า
 เปลียวปล่องฟ้า เหล่มหนึ่งชื่อว่าอัสสวดีมาหางอน เหล่มหนึ่งชื่อว่าพรณิวนใจโลก เหล่มหนึ่ง
 ชื่อว่ากิตติโชคขุมศรี เหล่มหนึ่งชื่อว่าเรานิแดงเพริด เหล่มหนึ่งชื่อว่ามิกสิริเลิศฤาชัย เหล่มหนึ่ง
 ชื่อว่าอัทธพิชัยประสาท เหล่มหนึ่งชื่อว่าปุลณพสุราชพิมาน เหล่มหนึ่งชื่อว่าปุลสบบานอุ้มคุ้ม
 ราชรถห้อมกรกฏ เหล่มหนึ่งชื่อว่าหัตเลศมามพิเสศลายคูน บุษพกรคุณคามยชัย อุตระพระทรง
 คุณลิ่งไสศรี เหล่มหนึ่งชื่อว่าหัตสวดีชมชื่น จิตรหื้อหอสาร สาครมานในคูลวิลาส วิสาขาสุขชนา
 ตาพิชฆาต เหล่มหนึ่งชื่อว่าอนูราชราชา เขญฐวดี แถวถั่งธรรณิศัพท์กัถวายเถิง สัตตพิศเพิงคว
 คาค บุษพาอาจเพิงพออุตรพระทรงรอยยชัย เหล่มหนึ่งชื่อว่าเรวดีขิงไชศรี เหล่มหนึ่งชื่อว่ามาตลี
 ไชโลกหล้า ขึ้นจีฟ้าเสวยผล เหล่มหนึ่งชื่อว่าวิไชยนต์ยศทราบ พระยาอินทรีปราบไอศวรร รถทั้ง
 มวลยกเวยเยียะบิดเบี่ยงผ้ายชูชัย จึงกันไปเยียะชะชาวดชะช้า เยียะอะอาดอะอ้าวอดอื้อที่ คะคุ้มคือ

เกดคว้น เสียงระรกระรากลั่นลือนั่น ยัะตะตุมตาตาม เสียงกะกลุ่มคามคุกาค เยยะอะอาอะอ้าว
 อืดอืดทือ เสียงลือนั่นก้องอากาศ หกห้องฟ้าพาดถึงพรหม ปางเมื่อบรมสมุชชัยย้อยยิ่ง พอรทพิพ
 เพื่องเพ็งพิมาน อาสากรบอ้าง รางวัดกว้างกินเมือง ถิ่นนั้นคนตื่นเนื่องไฉน ใช้สรอยแคว่น
 รางวัด เลงจัดสันสูตรฟ้าง เสด็จสู่ห้างเมืองมุน ขุนกินเมืองหือปาวชาวบ้าน ช่างเส้นก้านขางยามัง
 ใครได้ยังหวังกินเมืองกว้าง เครื่องเล็กห้างอาสา สบว่อมหนังหนาและว่อมเงี้ยว จากักัดเขี้ยวเยตะ
 ลั่นตะลั่นพันรณคันยัะยวด หน้าไม้พาดปืนยา สีโลกลาด่างดาบ ค้ำคักดาบปลายสอง ฆาตา
 ทองไฉน เสนาแคว่นกับปืนหอกยิงยอยยอก หอกจาวหอกหล่อนคร ดาบกับลาภนี้ถือเอาหอก
 ค้ำยาวสอกปลายสามผู้เชิงกลิ้งคูยวาค กระจับกระจับเยยะทะถึงทะลายชะเลยดาบเชิงจ้าน แม้
 ลี้ค้านเลยไป เิงชายไวยทงแทบเชิงหอก อันหนึ่งชื่อว่าแม่หมัดนอนเกลบกองวาง แม่เลื่อลากหาง
 เหินนอก ช้างงาทอกดวงเต็ก กำแพงเพ็กคั่นตาย พาดพิกเวดไฉนอินทือเพียนล่อมถ้ำ เกรินก่าย
 ฟ้าเอาพระยาอินทร์ นางเกี้ยวเกล้าชิดชินถึงถ้ำ ช้องนางควี่เวียนวน อิเพ็กชายสนกินหยาบ ใจเค็ง
 ขาบปานไฟ ดินมือไฉนเพิงเทา เขานันละเลจากัน ว่าจักบินเปียงฟ้าเอาอินทร คนหาญชินชิดชั้น
 ลี้หมูปั้นชุม ยานชาวอยู่ฉันเดียว คนสลัปลียวักัดแคว่น ลูกขุนเล่นทันนาย ลูกหาบขายอยู่ก่อน
 หน้า ย้อยอยู่ถ้ำหุหยาย ชาวเด็กชาวมหาด ชาวเมืองราชชูชัย หล้าการใดหาการนั้น อดหมั้น ๆ ของ
 จัน ราชการรางวัดเลื่อผ้า ดินน้อยถ้ำถมถม นามนมแนมอุ่นเอี่ยม เมืองใหญ่เงื่อมกินกรม ปาง
 พระบรมสักสวาด ท้าววิราชชูชัย รอมริพลไปวันนั้นแล เอว ราชาท้าวชูชัยพิจารณา จาตุรงค์
 เสนา ๔ จำพวกดังนี้แล้ว ท้าวตนแก้วชักปลงอาชญา ให้ประดับประดาธรรมาวุธใหญ่ อันกว้าง
 ได้ ๑ อสุภกณนา นับได้ ๕๐ ว่าเป็นขนาด แต่ค้ำน้อยราชเมืองชัยจาตุรนครไปจุจอด ต่อท้าว
 รอดเขาวงกตปฏิพัทธศิริ มีประมาณ ๖๐ โยชนะกณนา จักให้ประดับประดาทุกสิ่ง ท้างจึงปลงราช
 โองการ อาชญาสารจากเท็กให้อมาตย์เบิกบรรบัตติ ว่าท่านจูงรับเอาราชอาชญาสาร เอาคนการมามวล
 มาก หือเผี้ยวถางถากขวกทางไป หือเหมือนหน้ากลองชัยเรียงราบ บ่ล้ากว่าอมาตย์จักกะทำแท้
 ดีหลี จึงกล่าวเสาวณิศาถาว่า ราชา โอโธภิกขา ปุ่ปผา มาลาคนุชวิเลปนา ดังนี้

โกนุโต อมจุจา คูราอมาตย์ อันมาเต็มราชสิงสนาม จูงปฏิบัติตามให้วิเสส ลูกกุ
 เจ้าพระยาเวสสันดร จักเดินจรไต่เต้า ยাত্রาเข้ามาเมือง สูจุงประดับประดาเรื่องรอด หนทางจา
 ราชมคคา ปัญจมาลา ๕ สิ่ง ดอกไม้ยั้ง ๕ ประการ คือดอกตายนหาญ ดอกพุด ดอกซ้อน ดอกหญ้า
 แพรดซ้อนเขียวเย็น ดอกผักกาดเป็นถั่วหน้า ขันข้าวตอกถั่วดาปราช จวงจันทร์มันทาทายไว้ จงนม
 ดอกไม้ยายทาง น้ำอ่างและไหอย่าหือขาด ไหเหล้าเป็นขนาดและไห แยกไปยายใกล้หั้น ไหฝู้นั้น
 เต็มไปด้วยเมรัย เข้มแข็งชูใหญ่แห่ง ดอกและแพ่งเมษะระชะรา อันหนึ่ง ท่านทั้งหลายจงแปลง
 ข้าวหนมพั่ว ข้าวต้มอ้วนขึ้นย้า ข้าวหนมแดงาร่าและขึ้นปลาทุกอย่าง ยาวไว้สองตราบข้างมคคา
 น้ำทิมน้ำมนงาใหม่ สับปีไล่นมจัว ข้าวหนมหนัว และข้าวป้าง กอเท่าแคงข้าง ชาไรสร้างยามา

ตั้งเดิมเลาไ้ดื้อน คนฟ้อนร้อนฟุ่มเกินไป พ่อครัวในและพ่อครัวนอก ให้เขาออกมาไ้ คนทั้งหลายฝูงจับช่างและช่างฟ้อน สักสรีดหย่อนดินมือไ้ คนฝูงช่างตีกลองไห้หุ้มปาก มีหลายหลากยังยาย ช่างจับนิยายเล่นดวงโลก หื้อหายโสกมายา อาหยนตุ สพพวินาโย พวกพิณตราจำนืด ให้เข้าติดเป็นหุม คนฝูงหุมตีกลองหลวงและกลองน้อย เสียงละห้อยเป่าหอยสังข์ เสียงโด่งดังติดสิดีเป่ามือนับเล่าสอนใจ เกริดคังควน หน้าไ้ควม่วนผู้ตีไป คนฝูงไ้ชางเป่าวุ่นและป็นเตาะ และสังข์ตั้งจันเข้าหื้อ รุ่งหื้อดีต่อทางเดิน ช่างตีกกลาง ค่ำกลองเงินและช่างหุ้ม รุ่งดีแต่คุ้มเราไป แต่เดอะคูลาเสนาอมาตย์ทั้งหลาย จุ่งมาคิดพิณเรอันมี ๒๖ สาย อันมีแซ่วหลายกง มีทั้งรูปคนและราชวงศ์องค์แอ่น มีทั้งรูปม้าแก้วแก้วนอาชาไนย มีทั้งรูปไ้กรสรคุษราช พินแก้วอาจแจจัด แสนกษัตริไ้ไ้รู้ พินกุสยหนึ่งนั้นเสียงเนืองน้นสวะสว่า ปานดั่งฟ้าผ่าท้องสมุทรทสาคร สายหนึ่งชื่อว่ามธุรสหวานยิ่งกว่าอ้อย สายหนึ่งชื่อว่าสวาน้อยน้อยให้อ่อนหื้อแม่หาผัว สายหนึ่งชื่อว่าสาวไ้ไ้หัวเมื่อเข้า สายหนึ่งชื่อว่าสวาน้อยน้อยให้อ่อนหื้อแม่หาผัว สายหนึ่งชื่อว่าสาวไ้ไ้หัวเมื่อเข้า สายหนึ่งชื่อว่าท้าวไปอื่นนางคอง สายหนึ่งชื่อว่ารุทธทองท่งแท่ง สายหนึ่งชื่อว่าแต่งเอาใจ สายหนึ่งชื่อว่าแสนตาสาว ไ้ไหลเหยี่ยมปล่องหื้อ สายหนึ่งชื่อว่าป้อสมบัติ สายหนึ่งชื่อว่าปัดคำเต็มแขนนางสนธิ์ สายหนึ่งชื่อว่าช้องนางควี่ชะดาน สายหนึ่งชื่อว่าสมบัติในเมือฟ้า สายหนึ่งชื่อว่าอยู่ถ้ำเมืองพรหม สายหนึ่งชื่อว่าชมสมบัติในโลก สายหนึ่งชื่อว่าช้องในโอมสงสาร สายหนึ่งชื่อว่าอยู่ถ้ำนรพานเป็นทีแล้ว สายหนึ่งสูงจุงคิดไปนำเอา ลูกแก้วพ้อมมาเมือง เทอะเพื่อนเฮย ท้าวบรมสฤษชัยพิจารณา ห้องราชมคคาล์การ ด้วยประดังนี้ ก็มิวันนั้นแล ชุชโกปี ส่วนว่าชุชกพราหมณ์ปู้เถ้า เมื่อมันเมือรอดพระเจ้ายอดสฤษชัย ท้าวไ้ไ้เอาหลานทั้งคู่ แก่พราหมณ์เถ้าปู้อันเดินมา หื้อทั้งปราสาทมีพื้นเจ็ดชั้น ทั้งอาสนาอันเขยชม อภิรมย์ประโศด ข้าวน้ำโศดโภชนาหาร มีรสหวานหลายยง กินเสียงทุกสิ่งเหลือประมาณ ตามอันกั้นอันหยาก ท้องพราหมณ์พราภมานาน มันกินอาหารตามอันมก อาหารคักคักในไ้ ไฟทอ้งไหม้บ่ทัน ทอ้งเต็มคันอันย่นพื้นปาก ความอันหยากจกกินชุนัน เมื่อมันอยู่เรือนบ้านเก่า เท่ากินผักบุงไ้ไ้กึ่งและตัว พราหมณ์เถ้ากินทางหัว เมียมันกล้วยเถ้าหยาก มันก็หากกินทางหาง ท่ามกลางขาไ้ไ้กินเมืองแลง บัดนี้ไ้ได้มาพบของกินแพ่งต่าง ๆ ขึ้นสั้มค่างกับมันหมู สองมือถูเข้าปาก เขียะจะจูบจะจาบชะชูชะชวย กินทั้งลาบควายและแกงแคเป็ด แกงแคเห็ดเควี่วี่วี่วี่กินทั้งปิ้งจี่และปลาเผา แคบหมูนันเอาไ้ไ้ระรัน เถ้ากินมันค้อยเคี้ยว ปากพราหมณ์เขียะเมือบน กินทั้งแกงอ่อม ดั้มจันดั่งชะชูบ ปิ้งไ้ไ้รูคทั้งตัว กินทั้งขางัวและห่านดั้ม กินทั้งขึ้นสั้มและปลาเจียว แกงหน้งเหนียวไ้ไ้สั้มอ้อย เคี้ยวบ่ย่อยสั้กัน พราหมณ์มันเขียะหลับมึนตาอยู่ พราหมณ์เถ้าปู้ค้อยเคี้ยวจะงันจะงัน กินทั้งแมงมันและอึ้งหย่าง กินทั้งก้างทั้งคูกทั้งมัน กินทั้งหมากไฟและลูกสั้ม กินทั้งขึ้นสั้มและปลาจืดเขียะมะมึนมะมั่ว กินทั้งหมากพรวัวและหมากตาล กินทั้งน้ำหวานและหัวเผือก กินบ่เลือกบ่แยง กินทั้งแตงทั้งเต้า กินทั้งข้าวสาลี ของกินมีหลายหลาก ปูนพลุมากนางสาว

ใช้ฉวย นางทั้งหลายพร้อมกันเข้าใกล้ เหยาะหยอกว้ายสำแดงอค์ หื้อพราหมณ์หลงอำนาจ เข้า บัวงบาสฝูงยิง เข้าเพาพิงป้อนปาก พราหมณ์เฝ้าอยากกระรอน กินมะมอนมะมัด สองแก้วคึดมะไม่ ท้องพราหมณ์เฝ้าใหญ่เท่าไ้ตาล ท่านพราหมณ์ยืนลำปาก อุ่มท้องร้องออก ปากอะอืดทั้งคืน กลิ้ง คับฝืนอยู่บนสาด ทะลุกทะเลลัดเลาะไป ไปเอาไฟมาส่อง ขดหาช่องอยู่ระวานระวาน ขดหาซ่าน กีบ่ออก หวังจักถอนหื้อเบาใจ กินยาปจูในกีบ่แพ้ กินยาแก้กีบ่ลง กินยาผงก็เสี้ยงสามไท่ ท้อง พราหมณ์เฝ้าไ้ปุมปิง ฝูงเด็กหยิงทั้งหลายจึงจูงแขนปลุกลูกเล่า เฝ้าหายใจเฝ้าอยู่ชะหยกชะหยก หวังจักตกพ้อยข้าพองมาแถมเล่า ข้าร่ายกว่าเก่าแถมนาทะเอายามาลูบไล้ หวังจักได้เบาใจ พราหมณ์หายใจสื่อน เสลดขึ้นรูดอกปานจ้วงมะชะว้าว หายใจเฝ้าคางกับ ตาบหลับเหลือกขึ้น ตา เหลือพื้นเมื่อบน คาคกวนดินมือเป็นเกี้ยว หันบัดเดียวรางา

เขาฝูงรักษาอยู่เฝ้า หันพราหมณ์เฝ้าเป็นดังจักตาย เขาทั้งหลายพร้าพร้อม ใจหลิง น้อมเป็นเกลียวเดียว เข้างเที่ยวไปหาหมอชู่แห่ง เพื่อจักแต่งหื้อพราหมณ์หาย ไปสู่หมอหั่วฝายก็ ว่าจิดจวง ไปสู่หมอหั่วหลวงก็ว่าบ่ได้ออยู่ ไปหาเฝ้าปุ่ก็ว่ายาฆ่า ยังอยู่กรรมบ่ออก ไปสู่หมอหั่ว หองก็ว่าอย่าสู้มาทะเฮล่าน ไปสู่หมอช่างตาลก็ว่าตายเสียแล้ว ไปสู่หมอแก้วยังจักยาก ไปสู่ หมอปากมากก็ว่าอย่าสู้มาถาม ไปสู่หมอสานไฟก็ว่าบรูที่ ไปสู่หมอยี่ก่าจักร้าย ไปสู่หมออ้ายกำมัน ตายแล้ว ไปสู่หมอช่างแก้วก็ว่าผิดเมี่ยมัน ไปสู่หมอคำพันก็ว่าไปการแขก ไปสู่หมอหั่วแตกก็ว่าไป สร้างสวนมัน ไปสู่หมอขวัญก็ว่าเป็นพยาธิ ไปสู่หมอหั่วกาดก็ว่าไอ ไปสู่หมดคำใบก็ว่าไปล้อมรื้อ บ่มา ไปสู่หมอกุลวาก็ว่าหนีไปไร่ ไปสู่หมอไล่ก็ว่าหนีไปนา ไปสู่หมอโหราก็ว่าเหล้นพง ไปสู่ หมอสอนหงหมากก็ว่าไล่ขบ เขาจึงหลบคืบมาดั่งเก่า เขามาแต่งยาปจูต่าง ๆ หื้อกินหมากช่างก็เสี้ยง สามถง หื้อกินยาผงก็เสี้ยงสามไท่ ท้องพราหมณ์เฝ้าคึดไ้แตกเสี้ยงตุม ฝูงคนนั้นอยู่ะงุมะง้าว นันอยู่ชะชางเสี้ยงขาว ว่าพราหมณ์เรานี้ตายแล้ว บางพ่องก็เบี้ยวปากแล้วใคร่หว พ่องก็เยียะกลั้วบ่ เข้าใกล้ พ่องก็ร้องไห้อู่ระวานระวาน พ่องก็คำพอด้านหน้าใจ พ่องดิกลองสะบัดชัยไปทะทาด ตี หื้อพราหมณ์ขาดใจตาย เขาทั้งหลายจึงหามพราหมณ์ขึ้นไว้เหนือแท่น เขาก็ว่าเราก็จักได้ผ้าแผ่นไ้หน มาปก พ่องก็พ้อเอาเบี้ยวไปซื้อยักกาด ได้ผ้าขาดผืนหนึ่งเหมือนดั่งย่องจัว เอามาปกหั่วก็บ่พอกุ้ม หน้าบ่หุ้มเขากีบ่หนา เงินตาสองหลับหลั้ว พ่องก็ว่าอิวหลั้วถูนี้ยีนกลั้ว หังหั่วพองเยียะระราย เด็ก น้อยพ่ายนะนุ้ม เขากลั้วปุมพราหมณ์แตก เฝ้าไปแบกกินผิด เสี้ยงชีวิตอินทรีเพื่อกินเข้า ในราช มณเฑียรพระเจ้ายอดสฤษฎะโสแดนา ท้าวบรมสฤษฎะ ก็หื้อริบส่งสักการพราหมณ์ปุ่ บ่หื้ออยู่พอ ยาม ฝูงเขาห้าน่างข้าหื้อหามพายหลัง ผู้ดาฟางหื้อดิกลอง ผู้ดาพองหื้อดีฆ้อง ผู้ช่างฟ้องหื้อดีแแต่ง ผู้ปากแห่วงหื้อเป่าปี่แต่เตรมือ ผู้เขนซื่อหื้ออ้อระแอจตรกั๋ง พร่องว่ายังพร่องว่าไปไป เท้าหั่วไหว อยู่ณะนุ่มนะนุ่ม ผู้ดาซุ่มหื้อมานาทาง ผู้ดาฟางหื้อมาแยกไม้ได้ผู้หนูนวกไปหื้อดิกลอง ผู้เป็นพอง หื้อดีพาทย นุ่งผ้าขาดชุยชาย ผู้เขนลายหื้อฟ้อนเล่นหลบหลัง ผู้เขนหักหื้อดีแแต่ง ผู้คืนแหงนหื้อ

ตบมือ ผู้ถือหื้อถือวิกับสาด ผู้ปากเบี้ยวหื้อดังไฟ เขาร่ำไรโสกต้อง พร่องก็ฟ่องคำสาปส ผุ่งหลัง
 ขดหื้อถือทุง ผุ่งเป็นลูงหื้อถือช่อ ผู้ให้ม่อหื้อคอยรวาย ไปเขาร่ำไรโสกเศร้า หามพราหมณ์เฝ้ากาลกนิ
 เฝ้าปัดข้างสัปหल्ली พร่องว่าพราหมณ์ผู้เอนัก พร่องว่ายังพักถ้ำหมู่ พร่องว่าอย่าอยู่เท่าลุไปชิงไป
 เท่าหันซากปู้พราหมณ์ไหวอยู่ระรอก พร่องกลางศึกเหนือหัว พร่องก็มัวพินบ่า พร่องร้องคำว่าเว
 ๆ พร่องว่าชาวเราเฮยค่นเค้า เราจักเสียพราหมณ์เฝ้าที่โคชา จักเสียยังน้ำก็จักหาหินปลา จักเสียยังนา
 ก็จักกินเหนียวดลงรวกจักเสียยังจอมปลวกก็ว่าจักไว้กินเห็ด จักเสียยังเค้าฝักเผ็ดก็ว่าจักไว้ กินดอก
 จับเสียงยังป่าผัดหนองก็จักว่าไว้กินใบ จักเสียที่ไกลบ้านก็ว่าจีเหลียดอาจ จักเสียไกลริมทางก็เขียน
 ว่าจักกลัว จักเสียที่ไกลหัวขัวก็ว่าจักไว้ได้เค้า จักเสียไกลคันพร้าวก็กลัวพร้าวแบน จักเสียที่ไกล
 เค้าตาลก็กลัวตาลใบใหญ่ จักเสียที่ไกลเค้าไฟก็ไว้กินหาง จักเสียที่ไกลเค้าซางก็จักไว้กินหน่อ จักเสีย
 ที่ไกลน้ำบ่อก็จักไว้ตักกิน จักเสียที่ไกลสวนผักก็จีเหลียด เจ้าสวนก็เคยด้อมมะมมมะมม จักเสียที่
 ไกลเค้าบงก็บ่น้ำ จักเสียที่ป่าหย้างก็จักกัด จักเสียที่ไกลวัดก็จักกลัวหลอก จักเสียที่ไกลเค้ากอกก็
 ว่าจักไว้เป็นยา จักเสียที่ป่าคานก็จักเกี่ยว จักเสียที่ป่าเอี้ยวผีกก็จักชัง จักเสียยังวังน้ำก็จักหาหินปลา
 เท่าว่าเสียที่ดินแดนขอก พันพานนอกแควนไกล ประเทศใดที่ดินโปด ที่นั้นโศดปดี ก็จีพานิก
 พายซ้าย ดินจังกว้างห่างหา หายหายขวาดินจักไหม้ ทิสะหนได้ดินก็จักเหลืออง หนเหนือลงเม็ง
 อุดินก็ว่าม่าน ทั้งสี่ด้านก็ควรวางตัดท่ามกลาง ก็เสียเท่าดี เสียพราหมณ์เฝ้าชื้อยังควร เขาจึงชวน
 กันสู่ชะง้าว เต็มทุกด่านด้าวคราวทาง เถิงที่วางพราหมณ์ปู้ เขาจึงอยู่เจียรจากัน เพื่อจักผันหาเล่า
 นิมนต์สาธุเจ้ามาบังสกุล เพื่อจักหื้อเป็นคุณแก่พราหมณ์เฝ้า เขาไปอาราธนาสาธุเจ้าวัดน้อยก็จิต
 ขวาง ไปนิมนต์พระวัดหลวงก็ว่าเร ไปบได้ไปนิมนต์พระวัดได้ก็ว่าเราบเคยเมื่อ ไปนิมนต์พระลาน
 ช้างก็ว่าเราต่างภาษา เขาไปได้พระกุลวาทนหนึ่งดูหลาก หันหน้าก็หากปุนใครหัว ทั้งคนด้วย่อม
 เปนจีเขียนจีซาก ริมปากก็เส้า เค้าคางก็หุยม ปุ่มก็เคิบ หน้งเกิบก็ดีทือ สองมือก็โผก เขียโสโครก
 ผิดคลอง สองตาพองหลับหลัว ออกก็กิวแฉวแฉวก็คด หลังก็โก่งขดปุนกลัว หัวก็เข้ามาเพิบ
 หน้าเคิบเยียบปุ่นดิฐ สองหูก็หนวก คำจาก็สวบก่เจียมตัว เอาฝ่ามาปกหัวคอมค่อ เยียบปากกร้อ
 เจียรจา ค่อยลีลาอย่างชาตร ที่เท้าซ้ายยอมผาดหนูกัว่ามกิด ตาลปัดก็ขาดสายสนุก บาตรรก็เป้นเห็ด
 หน้าก็เป้นเกล็ดบ่หุ้ม ขะหม่อมก็อง กันธงก็ร้ว เขาว่าจีชัวบ่เซียง ก็ยืนชะเมียงสองตา ไกวแขนมา
 เยียะชื้อยะย่าง มายืนเทียมพางข้างกองกลัว ปุนดีไค่หัวนกกกว่าเช่น เปนหน้าเยียะจิหลกจิหลกว่า
 อุบาสกเฮยเราจักบังสกุลสะน้อย เอาไม้เท้าค่อยกองหลัว เยียะกะกกกะกาค คำปากก็สวดว่า นะมอ
 ดอสอ นะมอตาสัง กุสลาธัมมัง อกุสลาธัมมัง ปู้พราหมณ์ตายกายยัง ว่าคำหลังแถมเล่าซ้ำคำเก่าไป
 มา กุสลาภิไค่เสี้ยง เหมียงในปากก็บ่หลุด บุหรีขี้สุดก็บ่คว่าง ลงขาหย่างก็สะพาย แล้วก็ปันพร
 หลายหื้อพรรหมณ์ปู้ วาหื้อพ้อออกไปอยู่เวจิ อย่าได้หนีไปเมืองฟ้า จุ่งกัมน้ำรับบาปกรรมเว
 รหื้อไปอยู่กับเถรเทศดลุ่มได้ อย่าหื้อได้มาเกิดเป้นคนซ้ำพอสอง ว่าอันก็มีวันนั้นแล

เมื่อนั้น พระยาศรีสมุทรชัย ค้นว่าหื้อส่งสักการพราหมณ์แล้ว ตนแก้วก็หื้อคนทั้งหลาย ตีกลองยาวร้องป่าว งามข่าวหาญาติวงศ์ฯ แห่งพราหมณาหัวหงอก ทุกสรอกทุกคอง คนทั้งหลายตี กลองปานหน้ากลองจักขาด ก็ป่นหื้อชาติพราหมณ์มา เมื่อนั้นของนานาปมิดคนเฝ้า เชื้อพราหมณ์รี เถ่าปล่าเสียดสูญ ก็ขนคินมามูลมั่ง ในราชโกฏฐาการ เล้มฉางหลวงแห่งท้าวสมุทรชัยดั่งเก่า ก็มีวันนั้น แล ส่วนว่าเสนาโยธาทั้งหลายมวลงหมู่ เขาก็มาสู่ชุมนุมกันในวันถ้วนเจ็ดบ่ขาด ท้าวไ้พราหมณ์ชัยภูมิ ก็กะทำเจ้าชาลิกุมาร อันเปนหลานแห่งตนหื้อเปนเจ้านำพลไปก่อนหน้า หลานพระเจ้าฟ้าก็ออกไป ด้วยศบบริวารหลายมวลงมาก เสด็จพราคนครชัย หยาดขยายไยช้างม้ารถราช ชวามหาดมกันไป ก็มี วันนั้นแล ตมตถ์ ปกาเสนโต สดุดา อาห สา เสนามหดี อาสิ อุตยุดดา ลีวิพาหิณี ชาลينا มกุน เยน วงศ์ ปายาสิ ปพพต์ ภิกขเว คูราภิกษุทั้งหลาย อันว่าริพลสกลเสนาโยธา แห่งท้าวบรมสมุทรชัย ตนใหญ่ มีประมาณว่าได้สิบสองอักโขเหนื มีเจ้าชาลีนำทางไปก่อนหน้า ทั้งช้างม้าหยาดขยายไย ออกจากเวียงชัยเชตุรนครเมืองใหญ่ อันสนุกใช้สามานย์ เข้าสู่ป่าหิมพานต์เก่าเกื้อ อันเปนที่อยู่หมู่ ผีเสื้อเนื่อนกทั้งหลาย อันเปนที่อยู่สุขสบายแห่งพระยาเวสสันดรละ ชื่อว่าเขาวงกตปะพพตทรี ก็มี วันนั้นแล ตทา ในกานั้น พราหมณ์ทั้งหลายอันอยู่ในเมืองกลิงคราช ก็นำช้างแก้วราชปัจจย ไป รอดเมืองตนแล้วท่าฝนแก้วชลธารา ก็ไหลหลังถั่งตกลงมาบ่ขาด จึงนำช้างแก้วราชคินมาถวาย แก่ พระยาสมุทรชัยดั่งเก่า ช้างตัวนั้นเล่าก็ยินดี ปิดมิบ่เส้า ด้วยใสใจว่าจักได้หน้าหน้าเจ้าแห่งตน ก็ร้องรณ ไปมาด้วยเสียงสะเคียนอันมาก ต่ สนุทธาเขตต์ คากาพันธนะอันนั้นขึ้นช้อย พระยอศร้าวยสวัสดา เทียวรัตนางกรมแก้วถ่ายวายุฟากฟ้าจักวาล อาศัยช้างแก้วปัจจยให้เปนเหตุ พระจึงเทศนาใน จริยาปฏุกะ แก่ท่านธรรมเสนาสารบุตรว่า โกลยจ้ นทติ มงตงโค กุญชรโร สฎฐิ หายโน กจฉาย พุชฌมานาย โกลยจ้ นทติ วารโณ สาริปุตตะคูราสารีบุตร ผู้บริสุทธิด้วยปัญญา ช้างแก้วปัจจยตัว นั้นนราประเสริฐ อันเกิดมาแต่องค์ตัวแม่ หนุ่มบ่แก่ถ้านมขมิบวัย อายุได้หกสิบขวบเข้า จึงถ้อย เถ่าโรยแรง อัดตะแสร้งหลายหลาก อัดถไขว่ สฎฐิหายโน ยังช้างสารได้สิบหกตัวองอาจ อาจ ผจญแพ้ด้วยง่าย กจฉายโน ในเมื่อเชือกสายกะพัตรอันควานช้าง ดาสอดหางไล่สายชนกไปทัน แล้ว ช้างแก้วตัวนั้นใจชมชื่นยินดี จึงร้องก้องเสียงสะเคียง เหมือนดั่งเสียงนกเกรียนร้องก้อง ก็มี วันนั้นแล อาชานิยา หลิสุสนุดิ ม้าอาชาไนยก็หิ่เห็น ช้างก็แสนสะเคียนกิบกนเกียนนถกัด้งชะช้าง ลือทั่วด้าวสิฟี ผุ่นผงธุลีก็พ้อคุ่ม อากาศกุ่มพวยบน ปางเมื่อริพลท่านท้าว เจียรจากด้วยสิฟีไป โยธาท้าวบรมสมุทรชัยยอมหาญหาหัว เปนข้าท้าวอาจอาสา ก็เอากันมาระวังแวดล้อม ย่อมยศเจ้าชา ลิกุมาร ตนเปนหลานมกคุเทศกะ สำแดงหนทางไปก่อนหน้าเข้าสู่ป่าหิมพานต์ กระษัตริย์ปูหลานสี่ พระองค์ ก็เข้าไปสู่ไพรพวงปากกว้าง อันเปนที่อยู่แรดช้างเสื่อหมี อันมีอีกและน้ำก็มาก ดาษเต็มไป ด้วยไม้สองจำพวกเรียงราย คือไม้มีดอกและลูกหลายสี บางพ่องก็จิงบานจุมจิแตกซ้อนก้าน บาง พ่องบานเรื่อเรื่อเร็ว แม่เผ้งเกล้าพุ่มดวง บางพ่องลูกสุกพวงสามคู่ ลูกเกล้าคุ้มแกมใบ บางพ่องก็

ลูกใส่อะทาม เหลืองแหม่มร่วมยุท่างิน วิฑูตลา ปาหิมพานต์ ประกอบไปด้วยนกทั้งหลายต่าง ๆ ฟองก็ค้างค้างแดง ขาวเขียว จับอยู่เหนือเรือร่ายไป ในป่าอันเป็นดอกชอประดู เกิดก้องร้องแข่งกันไปมา แห่งศกุนอันเป็นผิวเป็นเมียบึงตน ก็มีวันนั้นแล เต คนตุวา มีนมมธุรานอ อโหระตดานปัจเจย ปเทเสนต์ อูปรณญชคต เวสสนุตโต อหุ ภิกขเว ดูราภิกขุทั้งหลาย ปางเมื่อพระคถาคตะ เป็นพระยาเวสสันดรนคราธิบดิธมมิกถุญ อยู่ไนคิริปากว้าง ประเทศทางแดนใด กระษัตริย์ทั้งสี่ ตนปู้ยาหลานทั้งบริวารได้สืบสองอักโขภณีนอันใหญ่ ก็เอากันไปจูด ต่อเท้ารอดปาหิมพานต์ อันเปนสถานที่อยู่พระยาเวสสันดรนั้น ด้วยอันนับวันและคืนอันมา ก็มีวันนั้นแล

อิติ วุตตปการณ ด้วยประการดังกล่าวมานี้ แลแต่

มหाराชาขปพพ นิญฐิต์ กรียา อันกล่าวมหาราชปพพอันประทับด้วยคาถาได้ ๖๕ คาถา ก็บังคมสมเสร็จเสด็จ แล้วเท่านั้นก่อนแล ฯ

๑๒. สักกติ (ฉกษัตริย์)

กัณฑ์นี้นับว่าเป็นกัณฑ์พิเศษอีกกัณฑ์หนึ่งเลยทีเดียว เพราะเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระกุมารชาลีและกัณหา ซึ่งการเทศน์นั้นทางล้านนานิยมผู้มีเสียงแหลมเล็กเพื่อให้เข้ากับบุคลิกลักษณะของสองพระกุมาร ฉะนั้นกัณฑ์นี้คณะผู้วิจัยจึงคัดเลือกสามเณรไกรสร วรา อีกครั้งหนึ่งเพราะเป็นสามเณรและมีเสียงแหลมเล็กเหมาะสมกับกัณฑ์นี้มาก สามเณรได้รับนิมนต์ให้เทศน์ในกัณฑ์นี้บ่อยครั้ง (ประวัติส่วนตัวปรากฏอยู่ในกัณฑ์หิมพานต์แล้ว) งานล่าสุดที่ท่านได้รับนิมนต์ คือ งานตั้งธรรมหลวงวัดป่าเสร์้าหลวง อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๐

รูปแบบและเนื้อหาที่ท่านใช้อยู่ คือ ท่านได้ใช้กาพย์สังขารธรรมและเนื้อธรรมมหาชาติหิมพานต์ฉบับสร้อยน้อยเถ้าสอนหลาน และกาพย์ลาเทศน์ตอนปลายอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้

กาพย์สังขารธรรม

สุนันตุ โจนโต ฟังราจุงฟังรา มุลศรัทธาตงหลาย ตังเด็กญิงจายใหญ่หน้อยอันเอากันมานั่งดีเรียบร้อย เป็นถ้อยอยู่ฟังธรรม อาตมาม่อนน้อยจักกล่าวถ้อยคาถาเป็นวะจะนังกาสอนพุทธเจ้าเป็นปัจฉิมวาทเก้าแห่งแก้วดวงธรรม หื้อศรัทธาป็น้อง ฝัซ้องจดจำเอาเป็นเครื่องนำปฏิบัติปายหน้า หื้อป็นจากตางชั่วช้า ปายหน้าสู่ตางดี สมเด็จพระมุนีไซววิจจะอุปแก้ว เป็นธรรมอันเลิศแล้วว่า วยธัมมาสังขารตงหลาย บ่มีจำหมายเตียงมันมีสูงมีต่ำมีดำมีขาวนั้น ขาวแล้วก็ส้นมันแล้วก็คลอน มันก็เป็นปัญหาตีพุทธกล่าวไว้ เป็นอนิจจังแต่ไซ้ไรแต่เริ่มระเดิมที สูงและต่ำนั้น

ท่านกล่าวหือเป็นสักขี คือกายอินทรีย์เมื่อหนุ่มก้ำกึ่งใหญ่ขึ้น ก้นเต่าแก่มาก็ต่ำลงสู้ป็น เดินห่อมน้ำเข้าไป ด่าแล้วก็ขวาก็ถือเกศาดำใส โผคนใดพ้อหันก่อใครได้กั้นแก่เต่าดำก็สั้นก็ฟางไป เขียวพันต์เคยมันคงนั้น เกี้ยวอันใดก็ได้เหมือนใจของเงี้ยวอันใดก็ขบเหลืออกได้ กั้นว่าเขี้ยวคลอนแล้วไซ้ร ก็เจ็บปวดไหม้น้ำตาหยดบึงลงความต่ำมาเถิงแล้ว ร่างกายก็พลบปลั่ง ก้นว่านอนลงก็ขึ้นมาบ่อได้ เป็นซากศพทิ้งไว้ เน่าล่อนผุพังไป ท่านพระภูวนัยทรงกล่าวไว้ หือตั้งสติความบำประมาทใส่ไว้ในใจ เวรกรรมอันใดหือละเว้นฟักได้ หมั่นสร้างสมความดีนั้นไว้ เป็นปาไถยเข้าหือเมื่อเดินทาง จักข้ามแห่งทุกข์คือวัฏสงสาร ไดมรคญาณอันทรงแก่กล้า ละจากเมืองคน ชันฟ้าจักเข้าสู่นิพพานา วันนั้นแลนา

กัณฑ์สักกติจบับวิงวอนหลวง

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

จาริกุมารโ มัจจจินตสระติเร จันชะวรัง นิวาสาเปตวา จุฑทะสระหัตถาณิ อาคะตะภิกขุมา เนวะ รูปเตว่า ตัสมีง ปะเตเสสิ หัพพะคัมภีปี ชักคาทิสู อารักขัง สุสังวิทธิ ลำดับธรรมเทศนามา ส่วนว่าเจ้าจาริศรีหนุ่มหน้า อันเป็นนายหมู่เจ้านำปน ก็เข้าไปสู่ไพรสณฑ์ป่ากว้าง จึงหือตั้งดัดข้างมัจจจินตสระระ สัพพัตถเครื่องพร้อม นะนุ่มน้อมดูงาม ยามเมื่อรดยังฝ้งอวายน้า ลูกเจ้าฟ้าหากแต่่งมาควร รอดังมวณมีสีห์หมื่นสี่พันแหล่ กิหือบายน้าสะพะพะเชิงมกกา หือคนรักษาอยู่บ่ขาด เพื่อบหือเนื้อร้ายราชสีห์สิงห์ ดังหมู่กะดิงและแรดจ้าง เสือโค้งอังกั้นคน บหือกระดำร้ายแกริปนมวลหมู่หือคนได้อู่สบาย อันว่าเสียงริบดังหลายเกิดก้อง นับตัวต้องหิมปาน ดูดั่งแผ่นดินดานจัดแอ่น เป็นต้นว่าจ้างร้องเสียงสะเคียน ตัวแรงเวียนสอนยาก ม้ามฉีกากอานคำสองมือกำหิแห่น จ้างแก้วแก่นสงความ ปนหลามไหลตามจุจอด ลงฟองก่กอดกำเคม กุบละแอ แอมห้อยบ่า ร้องสวะสว่าจุคน จ้างม้าสนก้นไปกะคิด เสียงรดดังอะอิดตัวดงรี ฝุ่นผงธุรีมีดกุ่ม อากาศกุ่มปายบน จ่อคองสนหลายล้ามีพร้อมพว้าหลายสี ก็มีแล ฯ

เมื่อนั้น พระมหาสัตว์เจ้า ได้ยินเสียงกั้นเก้าแห่งริบป เสียงหมู่คนโห้ร้อง ดังสนั่น ก้องดงไพรเจ้าก่ดกใจเหลือหลาย รอยว้าข้าเล็กมากเหลือหลาย ได้ข้าตายเสียแล้วยังต้นแก้วศรีสญไชย แล้วพร้อมกันมาคิงหมู่ เข้ามาสู่ศาลา เปื้อจักข้าสองราฟีน้อง อันอยู่แห่งห้องดงริยามนั้น พระระสีเวสตันตระราช จึงจวนอ๊กกะนาถนงเลา ขึ้นไปสู่จอมเขาสูงใหญ่ สองเจ้าก้อยไต่บนคอย แล้วจวนนางมัทริกอยเล้งผ่อ ยังริบปพระเจ้าพ่อแห่งต้น ก็มีแล ฯ

ตะมัตถัง ปะก่าแสนได้ สัตตะ อาหะ เตสัง สุตว่านะ นิโกสัง ภิได่ ดังนี้ ภิกขเวดูรากิขุดังหลาย อันว่าพระยาเวสตันตระราช ได้ยินเสียงโยธาตีบแถบ ร้องให้แหบกั้วล มีตัวต้นอันสั้น ร้องให้ปั่นกลั้วตาย เพราะเดิวยคายไร่หมู่ ให้สะสู่เจียนจำ ว่าดูรามัทริน้องหน้า อันว่าเสียงจะเค้าโก๊ลา ริบปโยธาหนานหานีปนุนคิงคิงกั้ว ฝุ่นผงมัวมีดฟ้า หันคนและจ้างหลังก้นมา

บ่ออาจคนน่านับได้ ดั่งป่าไม้เถื่อนจักปึง จ่อคุงยายยังยื่นซ้อง เต็มตัวต้องหิมพาน ฯ ดูรานางนง
 คาญเจ้าพี่เรดงสองนี้เหมือนดั่งเนื้อในคง อันพรานป่าจึงใจจอดหื้อเมี้ยนมอดมรณา ล้อมกันมาถูก
 จ่อง หื้อตกป่องรุมแล้วก็ลุมกันแดงด้วยหอกเถียนกล้า ฟันด้วยพร้าอันคม หื้อจีวิตจัมม้วยมอด บ่
 หื้อรอดตายด้ายจาวเมืองดังหลายป่องกระดำไต้ด เขาจิวโฆคว่าเราบ่ดี ขับสองราหิมาอยู่ป่า กูพี่นี้
 นานากำบ่ได้มอดไร้หมูโยธา บัดนี้สองราพี่น้อง จักถูกต้องอนทะลาย ขาดใจตายในป่า บ่หล้าง
 ว่าจักกินไปเมือง ฯ ส่วนนางบุญเรือนนางมัทรี ได้ยินพระราสีกล่าว นางก็เล็งถึจั้นหมู่เสนา รีปน
 โยธาหลายบ่บ่ย่อย ยายเป็นถ้อยดูงาม นางก็รู้ความว่าเสนาต้นแต่ก่อน จักมาโลมพระหม่อมเจ้าจอม
 หัวบ่หื้อตกใจกลัวสะดุ้ง จิตแตกฟุ้งเวทนา จึงกล่าวว่าข้าแต่พระจอมเหง้า เจ้าอย่าได้สละในปาร
 มีต้นเจ้าก็จักได้ธรรมาวุธสัพปัญญูปพราก นำสัตว์จากโศกสงสาร เข้าสู่ปพานเวียงแก้ว ข้าเล็ก
 ไคมาป่องร้าย ก็จักปายปารมี ดั่งอักก็ไฟอันหน้อยนึ่ง จักมาเผาเซ้งน้ำมหาสมุทร บ่หลอนจักหลุด
 แห้งได้ ไฟอันนั้นใส่ก็จักดับไป เจ้าหนูให้มิคุณเนรนาถ ดูดั่งเขาสิเนรราชบัพพตา อันนึ่งรอย
 ว่าพระปิตาธิราช จักชวยดาโยธา เข้าสู่ธรรมาวุธปารมี มาอัญเชิญพระเหง้าให้เมื่อเมือง และนาใน
 เมื่อตัวตังสามพ่อลูก ยังฝิ่งผูกจำใจไปต้นแล้ว ส่วนนางแก้วว่าจะมุสสดี จึงมีใจคิดก็จอด
 เถิงตัวยอดตังสาม ว่าจักบันเตาความโสภะเศร้า หื้อน่อยถ้อยเบาบาง บัดนี้ควรกูนางเข้าไปสู่
 ยังลูกแก้วคู่แห่งต้นนางเขวครู้สันนี้แล้ว

นางแก้วว่าจะมุสสดี มียศติบิราลมวลดหมู ก็เข้าไปสู่ลูกแห่งต้น ขอพระนมมือใส่เกล้า
 อันคูสองเจ้าเป็นทุกข์ หนีเสียดสุขมาลำบาก ไพรฟ้าหากจับหนี หื้อลูกพรากสิปีแหล่งหล้า หื้อลูกบีด
 ไพรฟ้าและเสนา หื้อลูกกุมากลางคงพรากแม่ หื้อลูกกุมามาอยู่สันนี้ หื้อลูกกุมามาเป็นราชสิทุกษายาก
 หื้อได้พรากจากกูนาง กันลูกกูบ่หล้างหนีมือ ไพรฟ้าก็บ่เบิ่งใจ นางมีน้ำตาไหลอาบหน้า หันลูก
 กำพร้ามอดตาย ยามนั้นพระราสีตังสองพี่น้อง อันอยู่แห่งห้องศาลา กันหันพระมารดาออกเจ้า
 อันกตริรักลูกเต้าเดียวมา ส่วนพระยาเวสสันดรราชก็รีบยัริยาดเดียวมา นางมัทรีปมปาต้นองค์แอ่น
 ก็ลูกเล่นตามัว เอามือตุนหัวใส่เกล้า จวนกันก้มเกล้าขาบดินออกเจ้านางมุสสดี นางมัทรีงามแ่ง
 หันเจ้าแม่เหนือหัว อันเป็นแม่ผัวมาสู่ อยู่บ่ได้ลูกไป นางศรีนงวียงามแ่ง ไหว้ต้นแม่ผัวต้น ว่าข้า
 เป็นคนสะไปแม่เจ้าข้าขอขาบก้มเกล้าปายดิน กันนางมัทรีไหว้แล้ว ยังหนวดอันลูกแก้วจักมา ก็
 หันสองบุตรตาอ่อนอ้อย มีหมู่เด็กน้อยเป็นปวีสาน นางบ่ออาจจักตั้งต้นอยู่ได้ ก็ร้องให้เล่นเข้าไปหา
 เหมือนดั่งแม่วันมลูกอ่อน อันวิ่งไปต้อนลูกแห่งต้น ส่วนกุมารสองคนงามแ่งหันแม่มาแต่ไต้ไก่อ๊ ก็
 เล่นเข้าไปหาต้นแม่ ร้องให้แม่ป้อนผานี นางมัทรีมีน้ำตาไหลหลัง ให้สะอื้นกิดกั้งตกใจ พรากลูก
 น้อยหากคืนสม นางพารมถึงแล้วเล่า หันลูกแก้วเก่าจอมขวัญ นางก็รีบไปป็นรับลูกเต้า แล้วก็
 นำเข้าสู่อาสรม นางอารมณัรักลูก ร้อนร้ายถูกเถิงใจ ต้นนางไหว้ยะยัน ดั่งแม่มดอันผีเข้าป็นหัวใจ
 มีน้ำนมไหลออกมานอกต้นนาง ไหลแผลวทางรอดต้อง เยอะร้องให้ก็เยะไหลหลังแลนา ฯ

นางแก้วแม่มัททินางมีเสียงแหบให้ ตันแก่นไ้หนักหนา กุ่มตำคำมืดแล้ว สยบตัวดัง
จัน ตีอดต้นปิ่นลวงแห่นัน เหนือปิ่นแผ่นธรณี ส่วนเจ้าจารีและนางกัณหาฆามแง หันนางแก้ว
แม่สยบตัว ตำนอนหงายตะแบ่งสองเจ้าแล่นมาปิ่น ตัวก้องกั้นเหนือแม่ เจ้าน้องแผ่ต้นตายเมื่อ
สองสมสาขกลิ้งเหนืออกแม่ น้ามนแผ่นองไหล เข้าไปในปากลูกแก้ว จุ่มรอดแล้วหัวใจ ผิวหน้าน้ำม
บไหลหลาก เข้าสู่ปากนางวัย แคนว่าหัวใจหมองแห้งแล้ว สองหน่อแก้วแคนตาย เหตุนี้ลายไข
แห้ง หิวหอดแล้งตายไป ในเมื่อลูกรักสยบตัวก้องกั้น ตัวเวสสันดร มีใจอวรณ์โศกใหม่ บ่อาจ
จกตั้งต้นไว้ได้ ตัวก็เล่นเข้าไปใกล้ตัวสยบตัววันนั้นแล ฯ

มาตาปิตโร อันว่าพ่อแม่พระยาเลิศแล้ว หันสองลูกแก้วและหลาน หัวใจบานผ่อง
แล้ว สยบแล้วตัวก้องกั้น สองจอมท้นบ่อาจจกตั้งต้นอยู่ได้ ก็ร้องให้สยบตัว ตะโด้ ในท่าละ
ขามนั้น เสนาหลายหกหมื่นคน หันเจ้าต้นสยบตัวแล้ว อามาศย์แก้วก็สยบตัวไปปิ่น คนดังหลาย
อันเข้าไปสู่ ตีแก้วกู่จะระมับท บ่อาจจกอดต้นอยู่ ก็ร้องให้สยบตัวไปดั่งมวล กวระจณณามีมาก
อะระมับทหากเย็นวัง ดังปารังสูงองอาจ อันลมยุกันธราชมารบิดหื้อตัวไป ก็มีแลนา ฯ

ดัสมิง ขะณ ในขณะขามนั้น โก้ลาหลหลายหลาก ก็เกิดมีมากนักหนา ตัว
ปี่ปะตำและแม่น้ำ ดังเถื่อนถ้ำและกิริ มหาปฐวีไหวหวน้อง สนั่นร้องปุ่นกลัวเขาสินโรก็อ่อน
น้อม ไหวหวน้องไปมา น้ำสมุทรทงกาก็จำเขือก ยะย้าวเยือกตีฟอง สองสวรรค์แดนจันฟ้า ทุก
ถ้วนหน้ารอดมหาพรหม ก็เป็นโก้ลาหลใหญ่หม่า สะเพาหน้าแข่งตัวพระยา และเสนาหกหมื่น
ตัวบ่จิ้นสักคน ก็มีแล ฯ สักโก้ ส่วนว่าพระยาอินทร์ดีบ่ดี ตัวไ้ไ้เวทนา ว่าการกูอินทาค
หล่อ หื้อฝนตกต่อเสนา กับดั่งพระดาหน่อไ้ หื้อตัวตัวอาสะร่ม เนรมิตฝนตกลงสะสอด หื้อ
เป็นโบกขรวัศต้อดตำลงมาตัวตัว กล้างจุ่มนุมนตัวขัดติยราชหกพระองค์ ในเมื่อฝนตกลงถูกต้อง
ตั้งแห่งห้องอาสะร่ม คนฝูงใดบ่ใคร้มักจุ่มน้ำฝน ก็ปัวแต่บนหนีพราก กลับจากเว้นหนีไ้ไ้ ไปปิ่น
บ่ต้อง บ่ถูกต้องสักคน ฝนตกไปปิ่นคูหลาก เปนดั่งน้ำกลับจากไ้บับ ลวดได้จื้อว่าโบกขรว่าอัน

ตะมัตถัง ปะกำแสนไ้ สัตตะ อาหะ สมากตำนัง ญาตินัง มหาโฆโส อายาตะ ดัง
นี้เป็นต้น ภิกขเว ดูราภิกขุทั้งหลาย ต้นทะรงศีลไสระอาดในเมื่อพระยาเวสสันดรระราชราชา ก็จุ
มนุมนยังญาติกำพื่อน้อง ในแห่งห้องอาสะร่มท ฝนหลวงตกไหลหลั่ง ถังตัวต้องธรณี ในกิริไ้หลจุ
กล้า แม่น้ำไ้ใหญ่ตีฟอง แม่น้ำไ้ใหญ่ตีฟอง แผ่นดินร้องไ้หวหวน ผับตัวแคว้นก้องจกกวาล ฝน
ตกนั้นมิก้อง ฟ้ารวนร้องเสียงกัม ป้างเมื่อพระอุดมสมสู่จุ่มนุมนหมู่เสนา กับดั่งญาติกำพื่อน้อง ใน
แห่งห้องหิมพาน เมื่อนั้นแลนา ฯ ในท่าละนั้นตัว ขัดติยราชหกต้น ก็อพระยาสญจัตนพ่อ มา
ด้านต่อผุสสดี เวสสันดรระสีอะค้ำ นางหน่อตัวแม่มัทรี ดังจารีศรีงามแง นางแก้วแก่กัณหา
มาจุ่มนุมนกันไ้ในศาลาแก้วกู่ อันมีอยู่ยามใด พระยาสญจัตนราชพระบาทตัวบุญเรือง และนาง
เมืองต้นแม่ อามาศย์แก่เสนา กับดั่งโยธาพร้อมกู่ อันเข้ามาสู่อาสะร่ม ก็พะนมมือไ้เกล้า ไ้หวกั้น

เก้าจุคน ๆ ก็อาราธนาต้นพระเจ้าขอเจริญลูกเต้าเมื่อเมือง เสียงนั้นเนื่องไหว้ขาบ ก้มหน้าราบ
อาราธนา ว่าข้าแต่ต้นวิเศษ เจ้าจูงละเป็กระสี เจ้าอย่าอดเป็นจีล่ำบาก อย่าอดอยากกินไม้ในดง อย่า
ทะลงหนั่งเสื่อลายเหม็นสาบเจ้าอย่าหึกหยาบภาวนา จูงไปเป็นพระเสวยราช เป็นเจ้าจ้างเผือกอาจ
ลือชา จูงเป็นพระยาต้นใหญ่หื้อไพร่ฟ้าจมนาน เป็นเจ้าจ้างสารงามเลิศแล้ว เป็นเจ้าม้าแก้วไ้ฮ้าน
คำ ตั้งเกวียนกำม้าลาก อัสสครหากเทียมไป เป็นเจ้าแก่ไพร่โดยไพร่ฟ้า ขออาราธนานางมัททิเมื่อ
แต่ ควรแก่เจ้ามัททิจูงละขอกันรืวางไว้ กับตั้งกะเจ้าลูกไม้ไ้พะลา ละไว้ตั้งเสียมกันเลา จอดบ้อง
ขออาราธนาเจ้าพี่น้องคาเมื่อ แต่เตื่อะ ก็มีวันนั้นแลนาฯ

กาพย์ลาเทศน์

โขนโต้ คุรา ศรัทธาทั้งหลาย ตั้งเด็กญิงจายหนุ่มเฒ่า ตีได้ปากันมานั่งฟังธรรมนี้
เล่าเปือจักได้กุศลเล่าตางบุญ อานิสงส์ธรรมดวงนี้ จักได้กำจูดหนุน เงินคำมั่งมูลกำจูปายหน้าหื้อ
ป้อลุงศรัทธาป้าน้ำ จูงไ้ได้อยู่สบายดี กัการเทศนาธรรมดวงนี้ก่อขอจบอวสาน ขอลาวงศ์วานศรัทธา
จุผู้ และท่านผู้รู้ขออย่าได้ติฉินนินทา หากผิดพลาดพลั้งนอกศาสนา ขอไ้สุมาตั้งศรัทธาใหญ่
หน้อย ตั้งป้ออาจารย์ป้อนานป้อน้อย โปรดยกโด้ดหื้ออากย์ แม้นชุ่มนั้นซ้ำบ่อเอาไหน ๆ นับนั่ง
ฟังไปเหมือนเสียงไอคนเฒ่า ถึงเวลาแล้วเล่าจักขออาลา ขอหื้อศรัทธามีอายุนั้นได้ ๑๒๐ ขวบเข้า
แลเด.....สักกัตติยะบับปิง นิฎฐิตัง จิยาอันสังวรรรณาท้องเหตุสักกติ อันพะดับพะดาด้วยกาถา ว่าไ้
๓๖ กาถา ก็บังคมสมเริ่งเสด็จ ฯ

๑๓. นครกัณฑ์

กัณฑ์สุดท้ายนี้โดยมากในล้านนานิยมพระนักเทศน์ผู้มีเสียงทุ้มใหญ่ เพื่อให้เข้ากับ
บุคลิกลักษณะของพระเวสสันดร งานวิจัยนี้คณะผู้วิจัยจึงคัดเลือกพระภิกษุเป็นตัวอย่างในการวิจัย
คือ พระครูสุนทรเจติยารักษ์

ผลการสัมภาษณ์พบว่า พระครูสุนทรเจติยารักษ์ อายุ ๕๔ ปี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุ
ดอยคำ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีประสบการณ์การเทศน์มหาชาติ ตั้งแต่อายุได้ ๑๘ ปี เริ่มต้น
การเทศน์ด้วยเสียงใหญ่ทุ้มโดยเรียนกับพ่ออาจารย์หนานเหลิมบ้านปากกล้วย ทำนองที่เรียนคือ ป่าว
ไกวโบ ปัจจุบันนี้ได้รับนิมนต์ให้เทศน์ในกัณฑ์นี้เป็นประจำ หากว่ามีงานตั้งธรรมหลวงที่ไหน ท่าน
พระครูสุนทรเจติยารักษ์ได้รับนิมนต์ให้เทศน์ในกัณฑ์นี้

จากการสัมภาษณ์ในงานเทศน์มหาชาติครั้งล่าสุด วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ.
๒๕๕๐ ณ วัดชมพู ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ท่านได้รับนิมนต์เทศน์ในนครกัณฑ์
ซึ่งเป็นกัณฑ์สุดท้าย

รูปแบบและเนื้อหาที่ท่านใช้อยู่ คือ ใส่กาพย์เค้าและเนื้อธรรมนศรกันท์ในการเทศน์ ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้ (พระครูสุนทรเจติยารักษ์, สัมภาษณ์, ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๐)

กาพย์เค้าลำดับเดือนยี่เป็ง

ขอมือสิบนิ้ว กราบสาสนาต่างบุปผามาลาพันธุ์ หว่านไหว้แด่พระแก้วแก่นไต้สาม
สิ่งดวงงาม อาตมาม่อนน้อย จักขอกล่าวถ้อยไขขาน ก็กลัววจิกรรมมาปานปาปกรรมมาถูกต้อง
เป็นนิวัณบ่วงเก็ง หือไกลจากมรรคหน่อตางดี หากผิดแผกถลึงก็กลัวเป็นปาปบัดสี ขอพระติดย
ปราณียกโทษโปรดข้า ขออย่าเป็นกรรมตัวหยาบช้า ติดตามจ้องห้อยตวยตัน รัตติยาภาเลในคืน
วันนี้ อันว่าสัตตมิพระจันทร์ ก็มางามโสภณหมดใส สว่างหล้า หมู่ดาววิก็มาเล่นอยู่บนฟ้า ผ่อ
เหมยเมฆฝ้าอยู่รยราย

แหมดาวหนึ่งนั้นจื่อว่าดาวจ้อนไถก็มาหยาดยายกันไปเจ็ดดวงเป้งป้อย ป้อมหมู่
ดาวน้อยดาวน้อย และหมู่ดาวสะเภาคำ ดาวจ้าง ดาวม้า มากหน้ามากมายหนาหนา แถมดาว
หนึ่งนั้นจื่อว่าดาวพระกาย ก็มาส่องแสงยัวไขขาวใสเป้งป้อย ดาวหมุกองหน่วยใหญ่บ่น้อย ก็จักมา
ตกต่ำลงไป รัตติยาภาเลในคืนวันนี้ ก็เป็นประเพณียี่เป็งหมู่คนญิงจายก็มาสนุกตื่นเต้น เหตุว่าฤดูยี่
เป้งยวบย้อย มาครบค่อรอบหน่อบันคล หมู่ศรัทธาป็น้อง ก็มาสร้างบุญกุศล มาหือตานแก่งคัตุ
เนรเณรเจ้า บางพ่องก็มาตั้งฟังธรรมมาจาติเก้า อุตสาหะอยากฟังไป หวังได้เกิดร่วมแคว้น ปะไส่
แผ่นดินพระศรีอริยเมตตรัย พ่องก็มาฟังมาลัยเก้าปายผูกถ้วนเก้า พ่องก็มาจิปาทบเสียงดังเร้าร้อน
หมึก้องอยู่เนืองนั้น ประดู่บ้านประดู่เือนก็แล้วปูจาเหมือนกัน ด้วยประทีปสีสายน้ำมันเซาะจุ
ตามจุบ้าน พ่องก็มาแต่งโคมไฟใจหาญ ไส่ขาตั้งแล้วฟังธรรม พ่องก็เอาห้อยไว้เอาไฟไส่ตามก็มา
เรื่อเรืองงามหมดใสสว่างแจ้ง บางพ่องก็มาจิบอกไฟกั้งแก่นเป็นดอกขึ้นอยู่ปายบน พ่องก็มาแต่ง
โคมลอยใหญ่แต่ เล็งแลเหมาะสมเอาเปลียวควันลอยลมถั่งป็น ยามสายลมบ่นป็น ก็มาลอยขึ้น
หน่อตางดี เพื่อปูจาพระองค์เจ้าเกตุเกสิ จื่อว่า พระเกตุแก้วจุฬามณี ดาวดิงสาแห่งห้อง ในประเทศ
ต้องวิเวศเมืองบน พ่องก็แต่งจิตเอาเจดโจอม มาแต่งเป้งกระทงลอยน้ำล่องได้ เพื่อปูजारอยพระ
บาทแก้วแก่นไต้ที่เกาะแก้วกลางนที จื่อแม่น้ำบอกเป็นสักจิจื่อว่าน้ำอโนมานทีแม่น้ำใหญ่กว้างตาม
ประเพณีบ่หือ รวดหวังเจนนางนพมาศสืบนามมา

ขอหือศรัทธาป็น้อง ก็มาหันแจ้งเป็นหลักฐานประเพณีโบราณ วัคคีสืบช้อน กันว่า
ถึงฤดูเดือนยี่เป็งไคว่ช้อน ก็จุงริบกระต่าบุญ เพื่อหือเป็นนิสัยต่อแดนอยู่กำอดหนุน เป็นบุญสืบ
ต่อปายหน้า หือได้เข้าถึงสวรรค์จันฟ้า และมรรคผลนิพพานัง ก็มีด้วยประการดั่งกล่าวมานี้
จะแลนาฯ

นครกันท์

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

ตั้ง สุตวา มหาสัตโต ปิตะรา สัทธิง สัลลป็นโต อิมัง กาณมหาติฯ สาธโว
 พังรา สัปปริสะทังหลาย จุงจักฟังนิยายอันวิเศษ จาห้องเหตุนครกันท์ ส่วนพระนักธรรมคนสัก
 สวาด เวสัสตรราชบัวบาน ได้ยินข่าวสารศุภวาท อันประชนะราษฎรถวายเมือง เพื่อหื้อพระ
 บุญเรืองเลิศแล้ว เมื่อนั่งแท่นแก้วอัคคสถาน ตามโบราณขัตติยะชาติ หื้อเป็นท้าวราชพอสอง ท้าว
 ปองเจียรจากับท้าวคนพอ กล่าวถ้อยต่อพายหลังว่า ชัมเมนะรัชชัง การนตั้ง รัฐบาลีพพาชยิตละ
 มัง ตะวัณจ ชานะปะทาเจว เนคะมา จ สะมาคะตา ดังนี้ ข้าแต่พระปิตาธิราช ขอเชิญบรมนาถ
 คาฟัง ปางเมื่อข้ายังเสวยราช ตามขัตติยะชาติคลองธรรม ตามบวรานกรรมอันชอบ บัลักเลี้ยวลอบ
 แท้ดีหลี เยียะว่าโทษข้านี้มีข้าเจือก เพราะหื้อช้างเผือกเป็นทาน บัใช้การอันไพบร์หลังดีปาก ช้าง
 แก้วหากของเรา เกิดเทียมเงาร่วมข้า ปานหยาดฟ้าลง บัใช้ช้างพระยาแต่เก่า ช้างแก้วเล่ากับเมือง
 หากเป็นของเมืองคันทวย เมื่อยังน้อยน้อยเกิดกับมือ ข้าหื้อทาดังรือเขาพ้อยเคียด จาสัมเสียดบั
 นิยม ชาวนิคมเมืองนอก บ้านน้อยชอกพันนา ตั้งขุนเสนาอมาตย์ ประชนะราษฎรพร้อมเรียงราย
 เล่นหาขุนหานายทุกหมู่ มาสะสู่สะสน มาระรณะระก จับข้าน้อยพรากเมืองมา อยู่ศาลาเลื่อน
 ถ้อง เพื่อข้าพี่น้อง หากเอากันมา จำศีลภาวนาเสพสร้าง ประเทศทางดงหนา ดังรือพ้อยมาอาราธนา
 ข้าเมื่อเล่า หื้อเป็นท้าวเก่าเสวยเมือง ข้ายินเคื่องไซ้ข้ายินเผ็ดหน้าแก่ฝูงคน ขอพระปิตาเอริพล
 คินเมื่อสู่ ที่ท้าวอยู่เสวยมณย์ ก่อนทรา ตโตราชา ในกาละเมื่อนั้น ท้าวสญชัยนรินทร ได้ยินคำ
 ลูกกล่าว ใจร้อนผะผ่าวหนักอก ท้าวทรงยศชู้ดัว จักหื้อท้าวโอรสา หื้อจะมาเสียดยังโทษ อันได้
 โกรธกระทำผิด ในพระบพิตรคนลูก จึงด้านถ้อยลูกกล่าวว่า ทุกัญจ หิ ชนปุตตะ ญนหัจจ
 กะตัง มะยา ดังนี้ ลูกะราเจ้าลูกรักแก่พ่อเฮย ดนบุญมาก พอนี้คลาคลาดจากปัญญา เหตุว่าได้ฟัง
 คำม่อ ยังคำต่อชาวเมือง ได้จับพระบุญเรืองเจียรจาก หื้อพลัดพรากเมืองมา พระบุตรดาบมีโทษ
 พอนี้ไสดกระทำผิด เป็นทจริตอันใหญ่ สิ่งนี้ไซ้จักดี ให้เสียศรีคนลูก เป็นที่ถูถูกแก่คนทั้งหลาย
 พอนี้หลงตายเสียเปล่า เยียะแก่เล่าก็เยียะเสียสติ แลนาลูกเฮย ลูกะราเจ้าลูกรักแก่พ่อ อันว่าลูกน้อย
 น้อยยังชาย เกิดเป็นสายสืบเชื้อ เป็นที่เอื้อแก่วงศ์วาระยอมบันดาลยังทุกข์และโทษ อันร้ายไสด
 กังวล อันถึงตนพ่อและแม่ พี่น้องแต่ลุงตาน้ำอาวอาป้าปู่ ครอบาหม่มมิตรสหาย แม้นควรตายก็ตาย
 ตางได้ แลกพ่อแม่ไว้เป็นคุณ เจริญเจ้าตนบุญลูกพ่อ ลิกสร้างก่อกินเมือง หื้อยศเรืองดังเก่าเป็นท้าว
 เล่าสองที แต่เทะฯ

มหาสัตโต ส่วนพระกษัตราตองอาจ แม้นใคร่เสวยราชสมบัติเจ้าก็จัดคำจาเป็น
 คลาคำเก่า แสรั้งชักมาเล่าแก่พระปิตา แลนา ส่วนสญชัยขัตติยะชาติ เจ้าข้าอาราธนายังบุตรดา
 น้อย กล่าวอ้อยช้อยคำควร เมื่อนั้น อมาตย์ทั้งมวลหกลหมื่น หน้าช้อยขึ้นทุกคนเกิดมาตามตนพระ

บาท เขาก็รู้ว่าเจ้ารับราชนิมนต์ อันเป็นมงคลวิเศษ ทรงเกล้าเกรงราชาส่วนพระบุญหนาคนสักสวาด กล่าวลีลนาทกลาว่า ดูกรา เสนาหลายชั้นช้อย สูงยังอยู่หั้นหน้อยก่อนทรา ปันณสาลัง ปวิสิตวา พระนรินทรตนใจม่อ ก็อว่ายหน้าร้อศาลา แก่เครื่องระสีมาเรียงแลบไว้ ยังผ้าเปลือกไม้กรองคา นุ่งผ้าผืนขาวพราวสะอาด หอยสังข์ขวาดมีเพียรเจ้าเสด็จเวียนออก ยังพายนอกศาลา ก็กล่าวเป็นคาถาว่า อิถัง ปันณสาลัง อันว่าบรรณศาลาอันนี้วิเศษ ประเทศท้องห้องวงกฎ เป็นที่กุมารอดอยู่ สร้างมั่งกิเลสทาวนา เจ็ดเดือนตรานานชะล่า อยู่สร้างพร้าปารมีญาณ หื้อทานเจ้าชาลิสะอาด ทังนางกัณหาภาณุดวงดี ทังนางมัทรีศรีอ้อยม่อหย้า แก่เจ้าฟ้าชื้อขุนอินท์ แผ่นดินดาลไหวห้วน สะท้านสั่นไปมาพระราชากราบแล้ว ท้าวตนแก้วนรินทร ปทักษิณสามรอบ ไหว้นบนอบอาลา ปัญจกาดิดต่ออว่ายหน้าร้ออาศรม ช่างคัดผมผู้ฉลาด ก็มาแปลงเกล้าราชชายา หมู่เสนาและพราหมณ์ผู้จบไตรเพท เข้ามาสร่งเกรงราชา น้าอบมาหลายหลาก ไหเงินมากนানা ไหคำตราพร้อมคู่ ไหแก้วหมู่สระศรี ประดับดีกิสก เป็นท้าวเอกราช ดังอินทาแหล่งหล้า เสวยฟากฟ้าแดนสวรรค์ นั้นแลฯ

เตนะ วุตตัง เหตุคังอัน คาถาพันชนะอันนี้วิเศษ พระเจ้าเทศนาในจริยาปิฎกว่า ตโต เวสสันตโร ราชารโซซัลลัง ปวาหิ ดังนี้เป็นต้น สาริปุตต ดูกราสาริบุตร อันว่าพระยาเวสสันตรนรินทร ได้ยื่นข่าวสารเรียงราบ ชาวเมืองกราบนิมนต์ ชำระตนผ่านเผ้า ลดเครื่องเจ้าระสี ทรงเพศดีขึ้นย้าว เข้าเครื่องท้าวลวดดูงาม เสนาหลามไหลหลั่ง ทุกค้ำวคั่งกันมา หมู่พราหมณา มวลมาก พร้อมทุกปากถวายพร ดุริยมนถิวนชะช้า ท้วดำนค้ำวปุนพึง เสียงดังครางกริกก้อง ดังเมฆะร้องที่สาคร นายกฤษณผ่านเผ้า ประดับช้างแก้วเรียงราย นำมาถวายพระบาทให้ ที่จ้มใกล้พระนรินทร พระภูมินทรเลิศแล้ว สพายดาบด้ามแก้วศรีกัญชัย รังสีใสหลายสิ่ง เป็นเจ้ายิ่งสามานย์ ขึ้นนั่งบนช้างสารตัวอาจ กระพุ่มฉัตรดาดมุงบน อันว่าตนอมาย์หกหมื่น หน้าช้อยขึ้นทุกคน สหชาติา เกิดมากับตนพระบาท เข้าเครื่องอาจดูคราน เป็นบริวารแวดล้อม อ้อมดินช้างทุกพาย นางสิวิกัญญาหลายมวลมาก พร้อมทุกปากนানা ชวนกันมาชูค้ำว ทังลูกท้าวและพระยานายเสนาและอมาย์ ทั้งประธานะราชฎ์และเสกฐี นิมนต์มัททิกิริหนุ่มหน้า อารธนาเจ้าสิกปลง แล้วก็สร่งเกล้าเกรง ราชากิเสกเบิกบายศรี หดหล่อดีเลิศแล้ว ควรเป็นนางแก้วเทียมเมืองแลนาฯ

ตะมัตตัง ปะกาเสนโต สัตถา อาหะ สีสันหาโต สุจิตโต สัพพาลังการภูติโต บัจจะยัง นาคมายุหะ จักคัง พันธิ ปันตะปิง ภิกกะเว ดูกรากิขุทั้งหลาย อันว่าพระยาเวสสันตรบวบาน ชำระตนครานเกล้าเกรง ทรงผ้าเทศผืนคราน เครื่องอลังการสุบสอดแล้วสพายดาบด้ามแก้วกัญชัย รังสีใสมะบาย ชำเล็กขาบชินวาน จี่ช้างพายสารตัวใหญ่ งามแท้ใช้สามานย์ อมาย์หาญหกหมื่น หน้าช้อยขึ้นเชียงกาน เป็นบริวารแวดล้อม แหน่แห่อ้อมถวายพร ว่าพระเวสสันตรตนสักสวาด จุงหื้อเป็นเจ้าช้างอาจเสวยเมือง ตโต ในกาละนั้น นางสิวิกัญญา ก็เข้ามา

อภิเชก นางแก้วเอกมัทรี ย่อมนางดีใสสว่าง เจียรจา ช่างถวายนพร แก่พระเวสสันดรผ่านเฝ้า ว่า สมเด็จพระเจ้าผู้รักษานางหนุ่มหน้าแม่เทวี ส่วนเจ้าชาลีและนางกัณหาทั้งคู่ จึ่งค่อยอยู่รักษายังนาง พระยาตนแม่ อย่าหื้อทุกข์โศกแต่อันใด ส่วนพระยาสุชัยตนพ่อ กับทั้งนางแม่หน่อผุสดี จึ่งรักษามแม่เทวีเป็นเจ้า ยิ่งกว่าเก่าแสนที แต่เฒะฯ

ผุสดีปิ โข เทวี ส่วนนางผุสดีตนไฉนฟ้า เลือกแผ่นผ้าผืนแพง มีค่าแสนค่า แดงเป็นขนาด ควรแก่สะโพกราชเคยทรง เก่งนงค์น้อยนาญ ยังวัดถ้ามกานา คือผ้ากับปาสิก ใสส่องซ้า เส้นแลบล้ำไยบัว เชิงชายหัวสนแล้ว เหลื่อมคละแคล้วแสนค่า ผืนหนึ่งชื่อโกเสยยังงามแป้ปลอด แล้วด้วยหยอดไยไหม มาแต่เมืองไกลเทศให้ ควรค่าได้แสนเมือง ผืนหนึ่งชื่ออุทุมพร ธารเรืองรำฟ้า ดูหลากผ้าทั้งหลาย เป็นตาข่ายไยรอด ปูนคิสาสอดแยงดู ตาหนึ่งรูปเขาสีเนรุหมาย ทัพ ตาหนึ่งน้ำสมุทรถิบัติฟอง ตาหนึ่งรูปอุครทวีปใหญ่ ตาหนึ่งรูปบุพพิทหะไต้ปูนดู ตาหนึ่งรูปชมภูย่าย่านกว้าง ตาหนึ่งรูปอมรโคยานสร้างสมบัติ ตาหนึ่งรูปพระยาจักรวดีเสวยราช ตาหนึ่งรูปเทวดาอยู่ปราสาทแก้วพิมานค่า ตาหนึ่งรูปท้าวจตุโลกบาลอาภรณ์ ตาหนึ่งรูปอินทร์เจ้าฟ้าอยู่ เสวยบรมณ์ ตาหนึ่งรูปพระยาพราหมณ์ตนสักสวาด ตาหนึ่งรูปมหาราชราชปราบปรินิมิตตวสวดี ตาหนึ่งรูปกนิรีแอนพื่อนไผ่ ตาหนึ่งรูปกนิรีไถ่เลยชม ตาหนึ่งรูปยิงชายสมสู่สร้าง ตาหนึ่งรูปแม่ ร้างถื่อแวนแยงเงา ตาหนึ่งรูปแม่กำลั่งเอาของช้าง ตาหนึ่งรูปบ่าวสาวสร้างการเรือน ตาหนึ่งรูป พ่อค้าเดินเที่ยวเทศ ตาหนึ่งรูปแม่น้ำเดินเขตแดนเรา ตาหนึ่งรูปสะเพาคำห้วยท่า ตาหนึ่งรูปช้างล่า คงไพร ตาหนึ่งรูปเนื้อไปเป็นหมู ตาหนึ่งรูปม้ายู่ศาลา ตาหนึ่งรูปเสื่อสิงห์ดาแ่วเล่น ตาหนึ่งรูป กระต่ายเดินเดินคง ตาหนึ่งรูปราชหงส์บินอากาศ ตาหนึ่งรูปกฤษณราชเมามัน ตาหนึ่งรูปเสด พรหมช้างเผือก ตาหนึ่งรูปฤกษ์เดือนดาว ตาหนึ่งรูปพระจันทร์ขาวใสส่อง ตาหนึ่งรูปนางเยี่ยม ปล่องกองชาย ตาหนึ่งรูปแม่ห่ม่ายให้หาหัว ตาหนึ่งรูปจ้าวสุภราช ตาหนึ่งรูปกวางทรายและนาค น้ำ ตาหนึ่งรูปไก่อ่เถื่อนถ้ำและหงษา ตาหนึ่งรูปสัตว์นานาและนาคน้ำ ตาหนึ่งรูปอกนางจ้ำ ตาหนึ่ง รูปแม่น้ำไหล จิงไขว้ดถาผ้าผืนประเสริฐ อันเกิดแต่โสมราชูจิบแผ่นผ้าผืนแพง เพ็งใสจะอุบคำแดง เลิศแล้ว แม่จิงไขว้ไป ถวายแก่แก้วมัทรี โสมนางดีไซ้ซ้า เยียะทรงผ้าก็เยียะดูงามมาก แหวนค่า หากสบสอด ต่างแก้วสอดดูดี ส่องแสงศรีไซ้ซ้า สมแก่น้ำมัทรี นางผุสดีแม่แก้ว แต่งแล้ว ใสจะอุบคำ หื้อสาวจ่านำเล่นไซ้ ไปหื้อแก่แก้วแก่นไทมัทรี คือหมากบัดคำดีแลบร้อย ประดับ สร้อยสังวาลย์ ดูเชยชานไซ้ซ้า ใสส่องหน้าจ่านำ เกิบคำรองรับบาท ควรแก่นางราชอุดม สอง นมนางคำคาด แก้วมุกด์มาสสะเอง เป็นของแพงนางนาญให้ อันลูกสะโพกราชมัทรี โสมนางดีขึ้น ย้าว แขนสอดม้าวางคม นางนาญสนมรับไซ้ ก็มานั่งใกล้ถวายนพร เป็นบริวารแวดล้อม ทุกปาก พร้อมยินดี โสมนางดีเลิศล้ำ ได้ฟากฟ้าจักรวาลแลนาฯ

ส่วนพระยาศรีศุขชัยบรมนาถ จักหื้อโอกาสแก่มณี ถีบสองอักโขเกร็ดักสวาด ท้าวทีปลงราชรางวัล แบ่งปันกันหลายสิ่งเล่น มหรสพยิ่งเมืองสวรรคต ฟ่องก็ฟันเชิงดาบ ลางฟ่อง ก็คาบของดิน ลางฟ่องก็กลืนเรือใหญ่ ลางฟ่องก็ไต่สะเบียงหนัง ฟ่องก็ตั้งสรีดขึ้น พื้นอากาศกลาง หาว ลางฟ่องก็ปาวชานดาบ ลางฟ่องก็ปราบฟิงแทง ลางฟ่องก็แทงคอหอก ฟ่องก็ดอกดาวลง ฟ่องก็เล่นหลายอันต่างๆ ลางฟ่องก็ช่างจับสัน เป็นจะบับระบำนิยายอ้อมมาด ฟ่องก็สวาดอุสสา ลางฟ่องตักสักกาถูกใหญ่ ลางฟ่องขอไล่จับขานกัน ฟ่องก็จับสบสันลงมาด ลางฟ่องก็คิดเพียะ พาพทย์เสียงหวาน หลายสิ่งอันพาพทย์ปีเป่า เมื่อนับเล่าปุนดิฟิง ม่วนพอดังตื่นตื่น การลิ้นเล่น หลายอัน เสียงอนันต์อเนก อภิเชกท้าวเมื่อเมือง ริพลเรื่องเต็มเถื่อน พุดอยเกลื่อนผาพัง ในคงตัน ป่าไม้ นับว่าได้สิบสองอักโขเกษิ เบิกบายศรีพระบาท พอนาคเต็มเดือน แลนฯ

ราชา ตัญญูโยชนมัลลัง ส่วนพระยาศุขชัยตนศักดิ์ใหญ่ เอาริพลไต่ทางมา ด้วยมัลล คาลาโกลปโหด ได้หกลิบโยชน์คณนา สองเดือนละรำจิ้งรอด เวียงแก้วยอคนคร พระภุชผ่านเผ้า เสด็จเข้าเวียงชัย หนทางไกลจูดต่อเท้ารอมนเทียน เถิงเสถียรขอรียาตร์ ขึ้นปราสาทมงคล เมื่อนั้น แลนฯ

อดในกาละนั้น ท้าวทีหื้อตักลงร้องปาว ในเขตด้าวแดนเรือน ว่าอาชญาหื้อ เดือนไพร่ไว้ ว่าอย่าได้ฆ่าสัตว์ อย่าผูกมัดติดต่อย แม้นควรฆ่าก็หื้อปล่อยกรุณาคนผิดอาชญาและอยู่ คอก ฟุ้งอันตอกขังคา จุ่งปล่อยหื้อเขาออกมาหื้อเลี้ยง แม้นสัตว์เลี้ยงก็อย่าได้ขัง นกหนูทั้งตัวออก จุ่งปล่อยออกหื้อเขาได้สุข อย่ากระทำทุกข์หื้อสัตว์และสิ่งเหตุว่าพระเจ้าจึงเสวยเมือง บ่หื้อเคืองใจ วิโยค บ่หื้อคนเศร้าโศก กังวลฟุ้งหมุ่นอย่าได้ประมาท จุ่งเอากันฟังโอวาทของเรานี้เทอะๆ ส่วน พระยาเวสสันดรราช ก็ขึ้นนั่งเหนืออาสนา มีปัญญาคิดขุ่น ใจห้อยมุงเถิงทาน ว่าวันพุกพอเวลากาล เมื่อเข้า ยากจักเข้ามาขอ กุจักยกขอยอันใดหื้อง่าย จักจ่ายหื้อเป็นทานนั้นชา เมื่อนั้น หินปัทมกัมพล สิลาอาสน์ อันเป็นทิพพาอาสนา แห่งท้าวอินทราช ก็ร้อนกระด้างแข็ง ลำแดงหื้อเป็นเหตุ แก่ พระยาเวสสันดร อันมีใจอนาคัดต่อ คัดใจร่อเถิงทาน พระยาอินดาผ่านเผ้า ก็หื้อในท่าแก้วเจ็ด ประการ ตกลงมาสะสาด ตกลงมาระราดตกลงระรม ย่อมแก้วอุดมแควนยิ่ง ปะไข่แก้วจึงซัดแหง ย่อมเป็นแก้วแพงเมืองควรค่า ตกแต่ฟ้าลงมา ตกในราชนิเวศคุ่มน้อย ตกถึถ้อยหลายแถว ตกเพียง แอวบมีหว่าง ตั้งแต่วันตกแผ่ววันออก หนได้สรอกหนเหนือ เจือในเวียงบ่เปล่า เพียงหัวเขาคอนขึ้น ตกเป็นผืนแผ่นแก้ว ก็หากแล้วด้วยบุญท่าน แลนฯ

ปุนทิวเส ในวันลุนรุ่งเช้าพระเวสสันดรเจ้า ก็หื้ออำมาตย์ทั้งหลาย ไปหมายยังหมู่ แก้ววิเศษ ตกเขตคุ่มคนใด จุ่งไว้หื้อบุคคลผู้นั้นแล้ว ท้าวคนแก้วราชา หื้อคนนำเอามายังแก้ว อัน ตกแล้วพายนอก แคนด้าวขอกหนทาง เอามาไว้ในเล้าฉางอันใหญ่ เข้าของเก่าใหม่ถมกัน โกฎฐา คารัง ส่วนว่าเล้าฉาง แห่งพระยาเวสสันดรมีเจ็ดหลัง และหลังและเจ็ดวา เล้าปฐมมาก่อน บ่ ห่อนได้บกบาง เทียนย่อมเต็มเล้าฉางหลายตำ เงินคำพราชื่นทอง หลังถ้วนสองมีมาก เล้าคำหากดู

งาม หลังถ้วนสามเลิศแล้ว เต็มไปด้วยแก้วมุกดาหาร ของเชียงคานถ้วนถึ หลังถ้วนสี่ชิดเชียงจีน มีแก้วมหานิลใช้ชา หลังถ้วนห้าแก่นดุสิตมีแก้วมณีขึ้นช้อย แถวมุกน้อยร้อยพันปก หลังถ้วนหกนั้น นาน เต็มไปด้วยแก้วปาวพล้าเลิศ วชิรเพ็กเกิดกับบุญ หลังถ้วนเจ็ดคุณวิเศษ วิฑูรย์เทศเชียงคาน อาจารย์เจ้ากล่าวไว้ในอภิธานเป็นตราเทียมแทกไว้ แลนาฯ ตะมัตถัง ปะกาเสนโต สัตถา อาหะ ชาตะรุปะมะยัง วัสสัง เทโว ปาวัสสิ ดาวเทวะ เวสสันตะเรวิปัญจัมหิ สีวันัง รัฏฐะวัฑฒะเน ภิกขะเว ดูราภิกขุทั้งหลาย ดนทรงศีลสบรียาถ ปางเมื่อพระเวสสันตรราชบุญหนา ท่านกินมา เสวยเมืองเก่า เป็นท้าวเล่าสองที สมบัติมีไปทันเท่า โพธิสัตว์เจ้าก็คิดข่งทางทาน เมื่อนั้น ท่านขุนอินทรเจ้าฟ้า ก็หื้อหาในแก้วเจ็ดประการ ตกลงมาระรานระราด แก้วฟ้าหายดแกมฝน เป็นแก้ววิมลวิเศษ ตกสู่ด้าวเทศเวียงชัย ได้เต็มใจยุท่างจ่าย ได้ด้วยง่ายปานฝัน สมบัติทันเหลือเหลือ ยุท่างท้าวแผ่เป็นทาน นั้นแลฯ

โตโต เวสสันตโร ราชา ทานัง ทัตถวานะ ชัตติโย เมื่อนั้น พระยาเวสสันตรราช เกิดในชาติขชาติวงสา อยู่บำเพ็ญปารมีธรรมไปใจๆ ครอบอายุได้ร้อยชาวนปี คั่นเมียนอินทรียคลา คลาด ก็เมื่อเกิดในปราสาททิพวิมานเทวสถานกาญจนวิโรจน์ ชื่อสันตสิทธเทวราช อุดมวรเทศ ใน ห้องเขตดุสิตสวรรค์ วันนั้นแล ฯสัตถา อิมัง รัมมะเทศะนัง อาหะริตวา ชาตะกัง สโมธานสิ ลัพพัญญุพระพุทเจ้า นำเอามายังมหาเวสสันตรชาดก อันประดับประดาด้วยคาถาได้พันหนึ่งแล้ว ตุมเห ภวันตา สุตานทั้งหลาย อันปรารธนา เพื่อหื้อได้สุขสามประการ มินิพพานเป็นที่แล้วดังอัน จงตั้งโศดาประสาทหุดาฟัง ด้วยอันเคารพ และทรงจำไว้หื้อมั่น แล้วปฏิบัติตาม ยังมหาเวสสันตร ชาดกธรรมเทศนาอันนี้ โดยคั่งกุพระตถาคตะหากเทศนามานี้เทอะโดยสามารถบำเพ็ญยังทานะสี่ละ ภาวนาไปใจๆ ก็จักได้เสวยยังสุขสามประการ มินิพพานสุขเป็นที่แล้ว ชุผู้ชุนชุนบ่ออย่าชะแล เชนครกัณทัง นิภูจัตถัง จิยาอันกล่าวยังนครกัณทังปริเฉท อันประดับประดาด้วยคาถาว่าได้ ๔๘ คาถา นิภูจิตา ก็บังคมสมเสร็จสระเด็ฯ

ตอนที่ ๒ ผลการวิจัยรูปแบบ เนื้อหาการเทศน์มหาชาติที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง พบว่า สถานะการณ์การเทศน์ มหาชาติเวสสันตรชาดกในล้านนามีปัญหาในหลายด้าน ดังนี้

๑. ด้านรูปแบบ รูปแบบการเทศน์ตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาการจัดการเทศน์ต้องใช้เวลา หลายวันตั้งแต่การเตรียมสถานที่ พิธีกรรมและใช้เวลาในการเทศน์ยาวนาน บางวัดใช้เวลาร่วม ๓ วันในการจัดการเทศน์มหาชาติ เพราะฉะนั้นรูปแบบดังกล่าวนี้ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ ปัจจุบัน คนส่วนมากมีเวลาน้อยในการที่จะเข้ามารับฟังเทศน์มหาชาติ จึงมีผลให้เมื่อมีการเทศน์ มหาชาติในลักษณะดังกล่าว ผู้ฟังก็จะน้อยมาก

๒. ด้านเนื้อหา เนื้อหาของมหาชาติเวสสันดรชาดกที่แต่งเป็นร้อยยานั้นใช้ภาษาที่ค่อนข้างเก่าแก่ไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันเพราะสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก อาทิ เช่น “พราหมณ์เรณกลัวใหญ่ เป็นดังไก่อ้นไข่มุขจรัส เจ้ามั่นขงสุดขนาด ไม่น้องนพาดสันหลัง ร้องเสียงดังแอกแอก” ดังนี้ จากสำนวนดังกล่าวคนรุ่นเยาวชนรุ่นใหม่ไม่เคยเห็นไก่ฟักไข่มุขในเล่าแล้ว เพราะบริโศกแต่ไข่มุขที่มาจากฟาร์ม ฉะนั้นสำนวนเนื้อหาบางตอนจึงไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

๓. ด้านวิธีการเทศน์ เมื่อเนื้อหาของมหาชาติเวสสันดรชาดกยังคงอยู่ในรูปแบบเดิม คือ เป็นเฉพาะร้อยอย่างเดียวนั้น พระสงฆ์ผู้เทศน์จึงจำเป็นต้องเทศน์ตามเนื้อหาและวิธีการเดิมอยู่ไม่สามารถที่จะนำเสนอนอกกรอบ นอกประเพณีได้

เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์ที่ผ่านมาและเป็นอยู่ปัจจุบันนี้ ไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ดังนั้นจึงควรมีการปรับเปลี่ยน ประยุกต์ทั้งรูปแบบ เนื้อหาและวิธีการเทศน์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. มณี พะยอมยงค์ (ศิลปินแห่งชาติ) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการประยุกต์รูปแบบ เนื้อหาและวิธีการเทศน์มหาชาติที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันดังนี้

๑. ด้านรูปแบบ ควรใช้รูปแบบที่กะทัดรัด ชัดเจนใช้เวลาน้อยในการเทศน์ แต่ยังคงเนื้อหาสาระเดิมไว้ คือการเทศน์ในรูปแบบเดิมและเป็นการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมแบบล้านนา สอดแทรกด้วยการบรรยายเสริมเพื่อความเข้าใจมากขึ้น

๒. ด้านเนื้อหา ควรใช้เนื้อหาของเก่าที่มีอยู่แล้ว ซึ่งโบราณจารย์ได้แต่งไว้ดีแล้วนำมาตัดตอนเอาเฉพาะเนื้อหาที่ได้คุณค่าทางปรัชญาในการดำเนินชีวิต เพราะเนื้อหาส่วนนี้เป็นหัวใจหลักของการเทศน์ หากว่าเนื้อหาของมหาชาติเวสสันดรชาดกยังคงรักษาไว้ซึ่งสาระเหล่านี้ไว้ได้ แสดงว่าการเทศน์มหาชาติจะยังคงมีผู้นิยมฟังอยู่ เพราะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และเนื้อหาของมหาชาติที่ควรนำมาใช้ คือ ฉบับสร้อยสังกร ซึ่งชำระตรวจสอบโดยพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ฟู อุดตลิว ป.๖) เพราะนับว่าเป็นฉบับที่สมบูรณ์ที่สุดในปัจจุบันนี้

๓. ด้านวิธีการเทศน์ พระสงฆ์ผู้เทศน์ควรฝึกเทศน์ทั้งรูปแบบเดิมและรูปแบบการบรรยายเพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบใหม่

นอกจากนี้ เพื่อให้การประยุกต์หรือปฏิรูปการเทศน์ได้ผลยิ่งขึ้น ควรใช้แนวทางแบบธรรมคิตาเข้าร่วมผสมผสานด้วย หมายถึงการใช้ คนตรีแบบเมืองเข้าประ โคมร่วมด้วย จะทำให้การเทศน์มหาชาติน่าฟังยิ่งขึ้น แต่ก่อนที่จะลงมือทำต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้เข้าใจ

ตรงกันก่อน (ศาสตราจารย์ ดร. มณี พยอมยงค์ (ศิลปินแห่งชาติ), สัมภาษณ์, ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๐)

ดังนั้นจึงกล่าวสรุปได้ว่า ควรรักษารูปแบบเดิมไว้บ้างเพื่อรักษาเนื้อหาที่เป็นแนววรรณกรรมแบบยาวซึ่งมีสุนทรียศาสตร์ในตัวเอง ในขณะที่เดียวกันก็ควรใช้รูปแบบการปาฐกถาสมัยใหม่เข้าแทรกในเนื้อธรรมเพื่อสกัดเอาแก่นธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมมาอธิบายเพื่อลดเวลาและคนสมัยใหม่เข้าใจได้ด้วย

จากแนวคิดดังกล่าวแล้ว ความจริงในสังคมล้านนาก็มีการเทศน์ประยุกต์ คือ การเทศน์โดยลดรูปแบบ เนื้อหาและวิธีการลงให้สั้นเหลือเพียงประมาณ ๒-๓ ชั่วโมง ก็คือ การเทศน์ประยุกต์ทั้ง ๑๓ กัณฑ์ในคราวเดียว โดย พระครูโสภณบุญญาภรณ์ อดีตเจ้าคณะอำเภอแมริม อดีตพระนักเทศน์มหาชาติกัณฑ์ชูชกที่โด่งดัง เพราะท่านเทศน์กัณฑ์ชูชกได้เป็นที่ประทับใจผู้ฟังมาก หรือแม้แต่ท่านจะเทศน์ทั้ง ๑๓ กัณฑ์คนก็นิยมฟังอย่างมากเช่นกันเพราะรูปแบบที่ท่านใช้ ก็คือ การลดเวลาจากวันหนึ่งคืนหนึ่ง มาเหลือเวลา ประมาณ ๒-๓ ชั่วโมง ลดจำนวนองค์เทศน์จาก ๑๓ รูป เหลือเพียงรูปเดียวเท่านั้น

เพราะฉะนั้นจากแนวคิดของศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. มณี พยอมยงค์และเนื้อหาการเทศน์ประยุกต์ของพระครูโสภณบุญญาภรณ์นั้น คณะผู้วิจัยจึงได้นำมาสังเคราะห์เพื่อให้เป็นรูปแบบใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยเนื้อหาในตอนนี้จะใช้การพรรณนาในเนื้อหาของมหาชาติทั้งหมด ภาษาที่ใช้เป็นภาษาไทยกลางผสมกับเสียงในภาษาล้านนาที่ต้องใช้เทศน์จริง เพื่อสะดวกแก่ พระสงฆ์สามเณรผู้จะนำรูปแบบและเนื้อหาในตอนนี้ไปในสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างลงตัว

รูปแบบ และเนื้อหาที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันมีดังนี้

ณ โอกาสต่อไปนี้ อาตมาพจกได้แสดงพระธรรมเทศนามหาชาติเวสสันดรชาดกลีปตามกัณฑ์หื้อป้อแม่พี่น้องนักสิลนัคนูญทั้งหลายฟัง

ธรรมดาการเทศน์ธรรมมหาชาตินี้จะเทศน์กันคืนหนึ่ง วันหนึ่ง ชาวสี่ชั่ว โมง เป็นจะนิมนต์ผู้เจ้าสิบสามวัด สิบสามตนมาเทศน์ตั้งแต่ ห้า โมงเมื่อเข้าไป เทศน์ทีละผูกฟังกันเต็มดี

อาตมาหันว่าใจเวลานักล้าไปใจคนนักล้าไป บ่เดียวเฮาก็ว่าสูญเสียพลังงาน ถ้าเฮาจะไปฟังวันกับคืนหรือนิมนต์ผู้เจ้าสิบสามตนมาเทศน์บางตนเทศน์ม่วน บางตนก็เทศน์บ่ม่วนเป็นเหตุหื้อเฮาบ่เข้าใจดี เพราะสำเนียงการอุการจ้านนั้นมันบ่เหมือนกัน

ดังนั้นอาตมาจะรวบรวมเอาชาวสี่ชั่วโง่มาเหลือประมาณสองชั่วโง่ หรือสองชั่วโง่ป่ายชักหกสิบนาที (ฮา) ย่อขนาดจากชาวสี่เป็นสองชั่วโง่หกสิบนาที จากสิบสามตนย่อมาเหลือตนเดียว

วิธีการเทศน์แบบประยุกต์คือจะเล่าเรื่องเก่าแล้วมาเป็นธรรมบรรยายแห่มใหม่ ถ้าเทศน์เป็นธรรมแบบเก่ามันเมิ่นล้าไป และก็คนคนเดียวถ้าเล่าหลายเรื่องมันกินฝืด ฝืดนักแก (ฮา) จะเทศน์แบบประยุกต์ คือ อธิบายไปเสียงน้อยพ่องเสียงใหญ่พ่อง สอนกันพ่องม่วนกันพ่อง เพราะธรรมชาติเป็นจะแบ่งไว้เป็นอย่าง ๆ อย่างธรรมจุก มหาราช นคร จะใช้ผู้เจ้าเสียงใหญ่ कुमार บรรพ มัทธิ สักกติ นี้ จะใช้ผู้เจ้าเสียงน้อย ทศพร หิมพานต์เสียงธรรมดา

อธิบายเรื่องประยุกต์ ผู้เล่าผู้แก้ดื่บยอมประยุกต์ แต่ตนเองประยุกต์ไปแล้ว เช่นว่า คนเฒ่าชอบใจฟันปลอม (ไม่ยอมแก้) แล้วมักพูดว่า อ่านธรรมแบบบรรยายบ่เข้าใจ บ่ม่วน บ่สนุกสนาน เป็นต้น

แต่ก่อนจะได้เทศน์เรื่องพระเวสสันดรจากนั้น อามภาพอกกล่าวเรื่องพระมาลัยเก่าและพระมาลัยปลายให้ท่านทั้งหลายฟังก่อน เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องกัน

พระมาลัยเก่ากล่าวถึง พระเถรมาลัยอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านกัมโพชฌคาม ในโรหณะชนบทของลังกาทวีป ท่านเป็นผู้มีฤทธิ์ที่สามารถไปนำข่าวจากผู้ที่อยู่ในนรกและสวรรค์ไปบอกแก่ญาติของบุคคลดังกล่าวได้ เมื่อท่านไปเห็นสัตว์นรกเกิดความสงสาร จึงถามยมนาว่าทำอย่างไรจะให้สัตว์นรกพ้นโทษที่เป็นอยู่ และยมนาจึงให้ฝากคำถามหาญาติของสัตว์นรกทั้งหลายให้รักษาศีลห้าให้ครบจะได้ไม่ไปตกนรก

พระมาลัยปลาย กล่าวถึงชายทุกคนตะเข้ญใจผู้หนึ่งเก็บดอกบัวได้ ๘ ดอก พบพระมาลัยจึงได้ถวายดอกบัว ๘ ดอกแก่ท่าน ท่านจึงนำดอกบัวไปบูชาพระเศศแก้วจุฬามณีเจดีย์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และได้ทราบจากพระอินทร์ว่าพระศรีอริยเมตไตรยจะไปบูชาพระเศศแก้วจุฬามณีในวันธรรมสวนะอย่างวันนั้นด้วย

ขณะที่สนทนากับพระอินทร์อยู่นั้นก็มีเทวบุตรต่าง ๆ ที่มีความงดงามด้วยเครื่องประดับและบริวารมาพร้อมกับแสงสว่างไสว ต่างทยอยกันมาบูชาพระเจดีย์รวมแล้วมี ๑๒ องค์ พระเถระเห็นเทวบุตร จึงถามว่าเทวบุตรที่มานั้นได้ทำบุญในชาติก่อนอย่างไรจึงสว่างามเห็นปานนั้น พระอินทร์ก็ได้บอกถึงการทำบุญนั้นโดยละเอียด ดังพบว่าเทวบุตรเหล่านั้นแม้ทำบุญไม่มากนักก็ได้มาเสวยผลแห่งบุญนั้น ดังเช่นเทวบุตรองค์หนึ่งในขณะที่เป็นคนยากจน เพียงแต่ได้แบ่งข้าวห่อให้กากิน ก็มีอานิสงส์ทำให้ได้ไปเกิดในวิมานสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีบริวารได้ ๑๐๐ เป็นต้น

เมื่อพระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ไปถึงบริเวณลานพระธาตุแก้วจุฬามณีเจดีย์พร้อมด้วยเทพบริวารถึงแสนโกฏิเพียบพร้อมด้วยบุญญาธิการต่าง ๆ กัน ได้บูชาพระเจดีย์แล้ว สนทนากับพระมหาเถร พระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์กล่าวว่าในยุคที่ท่านจะมาตรัสรู้ นั้น คนในชมพูทวีป จะมีแต่ความสุข ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บแต่อย่างใด แผ่นดินก็อุดมสมบูรณ์ ฝนฟ้าก็ตกต้องตามฤดูกาล และว่าผู้ที่ปรารถนาจะไปพบท่านเมื่อได้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วนั้น ให้พึงเวสสันดรชาดกให้จบภายในวันหนึ่งวันเดียว และให้บูชาธรรมดังกล่าวด้วยประทีป ๑ พันดวง ดอกกาสะลองหรือดอกปีป ๑ พันดอก ธงสามเหลี่ยม ๑ พันผืน ข้าว ๑ พันก้อน ดอกผักตบ ๑ พันดอก พระเถระจึงนำขบวนไปประกาศแก่คนทั้งหลายในชมพูทวีป

ส่วนชายทุกคนจะชื่นใจที่ถวายดอกบัว ๘ ดอกแก่มหาเถรเจ้านั้น เมื่อตายแล้วก็ได้ไปเกิดในวิมานสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ วิมานนั้นประกอบด้วยดอกบัวทั้งหมด กลิ่นปากก็หอมดังกลิ่นดอกบัว ขามเดินก็มีดอกบัวผุดออกมารับเท้าที่ก้าวเดินเสมอ

นอกจากนี้ ท่านทั้งหลายก่อนที่จะได้ฟังเรื่องพระเวสสันดร ควรทราบเรื่องรสแห่งวรรณกรรม ที่พระคันถรจนายจารย์ นักปราชญ์ต้องการสื่อให้คนได้ฟัง ได้รู้ โดยเฉพาะเรื่องรสแห่งวรรณกรรมซึ่งมีทั้งหมด ๕ รส และปรากฏพร้อมในมหาชาติเวสสันดรชาดก

มหาชาติเวสสันดรชาดกได้รับการยกย่องว่าเป็นงานนิพนธ์ชั้นเยี่ยมเพราะเป็นวรรณกรรมประกอบด้วยคุณลักษณะพิเศษแห่งวรรณกรรมชั้นยอดครบทุกประการ อีกทั้งมีคุณค่าทางวรรณกรรมมากมาย คือมีทั้งรสยินดี รสขบขัน ร่าเริง รสโศกเศร้า รสโกรธ รสเกลียด รสอิจฉา ริษยา รสกลัวหาญ รสขนพองสยองเกล้า และรสขะแยง ซึ่งรสวรรณกรรมทั้ง ๕ นี้พระคันถรจนายจารย์ได้ประพันธ์ในรูปแบบฉันทปัฐยาวัตว่า (พระพิมลธรรม ราชบัณฑิต (ชอบ อนุจาริมหาเถร), ๒๕๓๓ : ๕)

รติ หาโส จ โสโก จ โกรธุสสุททหยมปิ จ

ชิตุจณา วิมุขยาเจว สโม จ นว ฐานิโย

รสแห่งวรรณกรรมเป็นการแบ่งตามจริตหรือท่าทีของมนุษย์ที่มีต่อวรรณกรรมแตกต่างกันออกไป บางคนฟังแล้วหัวเราะ บางคนอาจร้องไห้ เป็นต้น ซึ่งก็แล้วแต่ความรู้สึกของแต่ละคน อย่างไรก็ตามความรู้สึกนั้นจะปรากฏออกมาโดยฐาน ๕ ประการดังนี้

๑. รติ ฐานให้ยินดีรัก พอใจ

๒. হাস ฐานให้หัวเราะ ขบขัน ร่าเริง

๓. โสก ฐานให้โศกเศร้า ร้องไห้

๔. โกรธ ฐานให้โกรธเคือง ไม่พอใจ

๕. อุตสาห ฐานให้อุตสาหะ กล้าหาญ บากบั่น

๖. ภย ฐานให้หาวคกลัว ขนพองสยองเกล้า
 ๗. ชิกุจฉา ฐานให้รังเกียจ ขยะแขยง
 ๘. วิมูหยา ฐานให้ตื่นเต้น อัสจรรย
 ๙. สม ฐานให้สงบ หยุดนึ่ง
 ลำดับนี้ไปจะเทศน์แล้วเนื้อ

(กาพย์เชิญ) “ขอเชิญพี่น้อง หมูญาติกาคนและศรัทธาชายหญิงหนุ่มเฒ่า ได้มาสโมสร ฟังสุนทรเรื่องราวเก่าแก่ว่า เรื่องพระเวสสันดรแต่เก่า เป็นเรื่องราวธรรม หื้อได้สาระที่ควรจ้อจำ เป็นสำนวนกำได้สืบสร้าง บหื้อได้กราดว้าง เป็นที่กระทำดี” (ศาสตราจารย์ ดร. มณี พยอมยงค์ (ศิลปินแห่งชาติ), สัมภาษณ์, ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๐)

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ ฯ ผุสุตตี วรณณาเกติ
 อิทํ กปิลาตถุ อุปนิสฺสาย นิศฺรธาราเม วิหรนฺโต ปิภุขฺวรสุสํ อารพฺภ กเถสิ สตุถาวาโห นายโก ฯ

ฟังระ ฟังราอาตมาจักเทศนา จาติเก่าหื้อเป็นดีแล้ว แห่งสัทธรรมพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสรู้เป็นพระอนุตตระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ได้ประกาศสัจจะธรรมหื้อแก่จำเมือง ธรรมของพระพุทธเจ้านี้เป็นอัสจรรย คนใดได้ฟังแล้ว ปฏิบัติกลับเป็นคนละคน มหาโจรเป็นคนดีขึ้นมากอย่างกับโจรองค์ุมาล เพราะพระพุทธเจ้าสอนบหื้อเหมือนไฟและบมิไฟเหมือน

กำเก่าห้วที หื้อละความชั่ว สัพพะปาปัสสะ อะกะระณัง แล้วก็ให้ทำความดี เรียกว่า กุสลัสสุปะสัมปทา ทำจิตใจหื้อสะอาด สะจิตตะปริโยทะปนัง ให้ละชั่ว ให้ทำดี ให้ทำจิตใจให้สะอาด

แต่ป้อออกแม่ออก ถ้าคนเขาเห็นอย่างนี้ทำอย่างนี้ บ้านเมืองจะสิวิไลขนาดไหน ความชั่วเขาบ่ทำ เหมือนกับถ้วยที่เอาบ่เอายังมาแปดเปื้อน แล้วก็ทำใจหื้อสะอาด แล้วก็ทำแต่ความดี คือ เหมือนกับน้ำ ถ้ามันบ่สกปรก มีความสะอาดควย มันก็บ่มีปัญหายุ้ง เอาใส่แกงก็ได้ ใส่ น้ำพริกก็ได้ ใส่หยังก็ได้

คนเขาก็เหมือนกันถ้าละความชั่วแล้วทำความดี ทำจิตใจหื้อสะอาด เป็นหยังก็ได้ จะนอนดีไหนก็ได้ จะไปดีไหนก็ได้ เป็นตุ้เจ้าก็ได้ เป็นคนบ้านก็ได้ คนที่ปากันเลื่อมใสศรัทธา ในคำสอนของพระพุทธเจ้าแม่แต่องค์ุมาล พระพุทธเจ้าก็สามารถหื้อหยุดจากการฆ่าคน ก็เพราะพระพุทธเจ้าอุปัชฌาย์ ดั่งคณคังหลายทราบเรื่องทราบราวมมาแล้ว

พระเจ้าสุทโธทนะผู้เป็นพุทธบิดาของเป็นได้ทราบข่าว พระพุทธเจ้าบวชแล้วเป็นคนดี มีคนเคารพนับถือ อยากใคร่หั้น อยากใคร่ฟัง เลยให้หื้อคณคังหลาย ไปนิมนต์พระพุทธเจ้า หมูใดไปฟังธรรมพระพุทธเจ้าแล้วมีความเลื่อมใสหมด ไปแล้วก็บวช ฯ เหมือนใจกึ่งไปหาหนอง

ตอนสุดท้ายเหลือคนเดียว คนสุดท้าย คือกาฬุทายีอำมาตย์ กาฬุทายีนี้ สมัยน้อย ๆ เคยเป็นพระสหายกับเจ้าชายสิทธัตถะ คือ พระพุทธเจ้าของเขา แล้วก็พบกันโดยเฉพาะ เรื่องส่วนตัวเปิดเผยด้วยกันได้ ดังนั้นก็ใช้กาฬุทายีไปนิมนต์ กาฬุทายีก็ไปขอพบกับพระพุทธเจ้าที่เมืองราชคฤห์ พอพบเสร็จแล้วก็มีอาการเกรงใจพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมาก ก็เลยอดใจ กราบอาราธนาพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าสู่เมืองกบิลพัสดุ์ เพื่อไปแสดงธรรมหื้อพระบิดา หื้อได้ฟัง พระองค์ก็พิจารณาว่า บุพการีป่อก็คดีแม่ก็ดี ปู่อาจารย์ก็ดี เป็นบุคคลที่เสด็จจะต้องตอบแทนบุญคุณก็เสด็จเข้าไปสู่เมืองกบิลพัสดุ์

พอพระองค์มาถึงแล้ว บมีวัดอยู่ บมีได้สร้างวัดไว้เลย พระเจ้าสุทโธทนะก็อนุญาตหื้อป่าไม้นิโครชนันต์ เขียวเอาไปสร้างกุฏิ สร้างเป็นวัด ใส่อื่อ “วัดนิโครธาราม” เพราะเป็นป่าไม้นิโครชนันต์นิโครชนันต์ถ้าว่าไปตามคนเฒ่าคนแก่ไม่บ้านเขาบมีไม้นิโครชนันต์ อื่อว่าต้นไทรหรือไม้ไผ่ ไม้รุ้ง

สมัยที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับที่นิโครธารามเมืองกบิลพัสดุ์ พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุทั้งหลายออกบิณฑบาต พระเจ้าสุทโธทนะทอดพระเนตรเห็นดังนั้นจึงทรงกริ้วที่พระพุทธเจ้าบิณฑบาตเหมือนกับขอทาน

แท้จริงการบิณฑบาตของพระพุทธองค์เป็นพุทธกิจที่ทรงทำเป็นประจำ ๕ ประการ คือ (พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต), ๒๕๓๑ : ๑๘๕)

๑. ปุพฺพณฺเห ปิณฺฑปาตณฺจ เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต
๒. สายณฺเห ธมฺมเทศนํ เวลาเย็นทรงแสดงธรรม
๓. ปเทโส ภิกฺขุโสภามํ เวลาค่ำประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ
๔. อพฺพลฺลตเต เทวปณฺหนํ เทียงคินฺทรวงตอบปัญหาเทวดา
๕. ปจฺจุสฺเสว คเต กาเล ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนํ จวนสว่างทรงตรวจพิจารณาสัตว์ที่สามารถและที่ยังไม่บรรลุนิพพานจะเสด็จไปโปรดหรือไม่

วันหนึ่ง พระเจ้าสุทโธทนะก็นำราชบริพาร ไปเพื่อฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าเทศน์ธรรม พระองค์ทรงไปประทับอยู่ใต้หนึ่ง ถึงเวลาดีพระพุทธเจ้าแสดงธรรม ก็เสด็จเข้ามาสู่ บรรณศาลา คนดังหลายก็หมั่นที่บ้นคน ก็เสด็จบ้สูบ้นพระพุทธเจ้าเป็นบุญบุญด้า ได้ได้ หันยกมือไหว้แล้วไหว้แหลม ไผ่ก็ไหว้หมด กษัตริย์มีพระเจ้าสุทโธทนะเป็นเจ้าบ้ไหว้ พระองค์มาไหว้พิจารณาด้วยจิตของพระองค์เอง

ครั้งนั้นบรรดาพระญาติผู้ใหญ่มีกิริยาอาการกระด้างกระเดื่องไม่ยอมไหว้ พระพุทธเจ้า พระองค์จึงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์เหาะขึ้นไปในอากาศประคองว่าไปรอยละองฐิติพระบาทลงเหนือเศียรของพระประยูรญาติ พระเจ้าสุทโธทนะทอดพระเนตรเห็นเป็นอัศจรรย์ก็ทรงเลื่อมใสยกพระหัตถ์ขึ้นอภิวาทก่อนแล้ว พระประยูรญาติทั้งหลายจึงทำตาม

เหตุที่บรรดาพระญาติผู้ใหญ่มีกิริยาอาการกระด้างกระเดื่องเพราะทูลฎิมานะสูง ไม่ยอมรับพระองค์โดยง่าย หาข้อเปรียบเทียบว่าการแสดงธรรม “เหมือนกับน้ำรดต้นไม้ ๆ ต้องการน้ำเข้าไปถึงราก รากก็จะดูดน้ำมาเลี้ยง แต่ว่าถ้าหน้าดินมันแข็ง ดักน้ำหุดไป ๆ ก็ไม่ได้ มันก็ไหลไปตีอื่นเหี้ยมหมด คนที่มีทูลฎิมานะ ถือเนื้อถือตัว มาฟังเทศน์ อย่างหน้าดินแข็ง คือมันบ่เข้าใจ ในธรรม มัณหาสารประโยชน์บ่ได้ อย่างเขาจะหันตัวอย่าง ป้อนานคนเฒ่า คนเฒ่าเหล้า กินเหล้าน้ำลายย่อย เคี้ยว ๆ สู้หมด แต่ปฏิบัติบ่ได้

ว่าแล้วพระองค์ได้บริจาคทรัพย์ หื้อแก่คนยากคนจน ตอนนั้นฝนห่านี้ก็ตก ว่าตั้งอันแล้ว ตุมหิ คืออยู่บ่ปาก ภิกษุทั้งหลาย ใครได้ยืนบ่รู้เรื่องสุราว ตานลูกตานเมียบ่มีไฟหื้อตานสักเตื่ออยากจะสู้ออลามพระพุทธเจ้า แสดงหื้อฟังอยู่อย่างปุ้อจารย์ ธรรมะนี้เป็นว่ามันต้องอาราธนาอยู่บ่คาย ๆ หื้อมาเทศน์ เขาตึงบ่กล้ามา ต้องอาราธนา ต้องนิมนต์มา เพื่อกล่าวขอพระองค์เทศนา

พระองค์ก็ไ้จะอุปแก้้ว หรือว่าอ้าปากแสดงธรรมมหาชาติเวสสันดรจากค ตั้งแต่่นั้นเป็นต้นมา อาศัยฝนสีแดงตกลงมา

(ท่านองกาพย์) “สุนทรวณะคาถาจะกล่าวถึงความเป็นมาตั้งแต่เก้า เมื่อนางหนุ่มหน้ามุสดีนาง ได้ขอพร ลิบข้อ หลวงหลายกับพระอินดาท่านเจ้า ลิบประการเลิศเล้าตามเรื่องราวมิพรข้อหนึ่งนั้นนวลนางศรีขอหื้อมิโชคดี ได้เกิดเป็นธิดามัททราชเจ้า พรข้อที่สองนั้นเล้าขอมิชื่อว่ามุสดี ข้อที่สามนั้นหื้อมิดวงเนตรงามใสศรี เหมือนตามฤทธิเนื้อทรายอย่างอื่น ข้อที่สี่ขอหื้อถั่วขำนั้นไค้งค้อมเรียวงาม ข้อหื้อผมเกศนิค้ำหลายหลามเหมือนสีเมงทับคำผ่องแผ้ว ข้อที่หกขอหื้อถันนวมงามเลิศแล้วดั่งดอกปทุมมา ขามเมื่อตั้งท้องมานลูกบุตรดาขอหื้อคัพภายาณูปองใหญ่ขึ้นหื้อสวงามราบพื้นเป็นพรข้อเจ็ดแห่งนวลนาง ขอหื้อผิวกายแห่งน้อมงามเงาผิวผางทั่วสรรพางค์เหมือนทองคำหล่อเบ้า เป็นข้อที่แปดนั้นเล้า ข้าเจ้าขอจิมอินดา ข้อที่เก้าั้นหื้อมิพระบุตรดาทรงบุญญาริการใหญ่กว้างมียศยิ่งเอกอ้างเลื่องลือชา ข้อที่สิบนั้นได้ปะนักโทษมากมายมหันดาขอไค้กรุณาปลดปล่อยเขาทั่วถ้วน ได้ความสุขเลิศล้วน เป็นอภัยทาน อันว่าพรเลิศนี้มีลิบประการขอท้าวหมหวานปงปิ่นแก่ข้าเจ้า จะได้ลาพระผ่านเผ้าไปไปเกิดในมนุษย์โลกเมืองคนแลเดฯ (ศาสตราจารย์ ดร. มณี พยอมยงค์ (ศิลปินแห่งชาติ), สัมภาษณ์, ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๐)

ภิกขเว ดูราภิกษุทั้งหลาย ในอดีตกาลนานมาแล้ว ก็ปีก็เดือนก็วัน ก็ไม่มีใครทราบ ก็ไม่มีใครรู้ มีมานพผู้หนึ่ง เกิดขึ้นมาในโลกนี้ จื่อว่า หมหวานมานพ มหม แปลว่า หนตาง อย่างถนนราชมรรคา ตีราชฎูรปากันทำ มรรคมืองค์ แปล คือ หนตางแปลสาข มหมมานพ คือ มานพผู้ชอบสร้างหนตาง บ่ว่าไค้ หนตางใดดีจะเจริญ ก็สร้างหนตางนั้น บัดัดหนตางไฟ บ่ว่าไค้หรือไค้ ในชาตินั้น ได้สร้างหนตาง ได้สร้างถนน บ่กองต่าย ได้ไปเกิดเป็นพระอินทร์ คำว่า อินทรีย์ แปลว่า ความเป็นใหญ่ พระอินทร์ มีความเป็นใหญ่เกิดเทพบุตรเทพธิดา ต่อบุ่นฟ้า พระอินทร์ มีชื่ออีก

อย่างหนึ่งว่า ท้าวสหสเนตร สหสสะ เป็นภาษาบาลี แปลว่า ปัน เนตร แปลว่า ตา พระอินทร์ มีตาปันดวงด้วยกัน พระอินทร์ มีมเหสี ชื่อว่า ผุสสดี

ผุสสดี แต่ก่อนก็เกิดมา นางขอพรสิบประการกับพระอินทร์ ปอนสิบประการนั้นนาง ยกมือขึ้นไหว้เหนือหัว พระอินทร์ก็หยาดน้ำตกลงเหนือผุสสดี หือปอนสิบข้อ คือ

๑. ขอให้นางไปเกิดเป็นธิดาของท้าวมัททราชแล้วได้อภิเษกเป็นอัคมเหสีอันทรงศักดิ์ของท้าวสิริราช

๒. ขอให้นางเกิดมีนัยน์ตาคำสนิทดงาม เหมือนดาเนือทราย ความหมายอีกอย่างหนึ่งก็ชื่อว่า งามด้วยปัญญา (นิลเนตดา)

๓. ขอให้นางมีขนคิ้วงามโค้งงอนเชียวสนิท คุจสร้อยคอนกยูง (นิลกมุ)

๔. ขอให้นางมีชื่อว่าผุสสดี ถ้าแปลตามภาษาไทย แปลว่า สัมผัสหรือถูกต้อง ความหมายอีกอย่างก็ชื่อว่า อยู่ดีไหนขอหือถูกกับเป็น (ผุสสดี นาม นามน)

๕. ขอให้นางมีโอรส ทรงพระเกียรติยิ่งกว่ากษัตริย์ทั้งหลาย และมีพระราชศรัทธาในการกุศลชอบบริจาคทาน (บุตุต์ ฤถถ)

๖. ขอให้นางมีครรภ์งาม อย่าให้ครรภ์นูนพองยามทรงพระครรภ์เหมือนสตรีทั่วไป คือเวลามาน ลูกในท้องบ่หือต้องใหญ่ มานก็หือเหมือนบ่มาน บ่หือไผสู้ ไม่เล็กไม่ใหญ่พอดี (ยกตัวอย่างการท้องที่มีขนาดใหญ่เกิน) บางคนก็เกินล้าไป ลงเสียนย่ำไก่อ้น้อยตายกำสองกำสามตัว (ฮา) (จาปัว ลิขิต์ สม)

๗. ขอให้นางมีถันงาม อย่าให้ถันดำในเวลามีครรภ์ และอย่างหย่อนยาน มีลักษณะสมส่วน (ถนา เม นปาวตุเคยุง)

๘. ขอให้นางมีผงงามคำสนิทดเป็นมัน คุจสีปีกแมงทับคำ
อย่าให้มีผมหงอกแม้แต่เพียงเส้นเดียว (ปลิดา น สนตุ)

๙. ขอให้นางมีผิวพรรณดงามเกลี้ยงเกลา ประดุจสีทองคำธรรมชาติ อย่าให้มีฝ้าฝาราคีใด ๆ คำก็คำไปเลย ขาวก็หือขาวอย่างดอกอุบลนี้งาม (กาเย รโซ น ลิมุเปถ)

๑๐. ขอให้นางมีอำนาจ ในการทุเลานักโทษถึงประหารชีวิตให้พ้นโทษได้ (วขุณญ จาปี ปโมจเย)

พอนางได้รับปอนสิบข้อ นางก็สลายร่างจุติลงมาเกิดในพระราชวังเลยพระราชวังของพญามัททราช ไปอยู่ในพระครรภ์ของมเหสีของกษัตริย์ นางอยู่ในท้องได้ทสมาส ทส แปลว่า สิบ มาส แปลว่า เดือน ทสมาส คือสิบเดือน แล้วนางก็ประสูติออกมา ปรากฏว่าเป็นแม่ยิง สมใจกู้อย่าง คากังาม หูกังาม งามหมดงามก้อย่าง ป้อแม่เหมือนกับมืออย่างคนบันดาลหือ ใส่จื่อนางผู้นี้ว่า

มุสสดี แปลว่าสัมผัสหรือถูกต้อง อย่างจืดเก่าจืดเดิม มุสสดีก็ใหญ่ขึ้นมาทีละหน่อย ๆ ในอ้อมอกของป้อของแม่

ใหญ่ขึ้นมาทีละน้อยจะดังคำว่า “ธรรมชาติย่อมหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ กาลเวลาล่วงเลยไปเหมือนปีกปีน” มุสสดี นางก็ใหญ่ขึ้นมาอายุ ๑๖ ปี มีความงามทุกอย่าง กษัตริย์ทั้งหลายส่งทูตานุทูตมาขอนาง แต่มันบ่ใจบุพเพสันนิวาส มันบ่ใจกรรมเก่า กรรมเดิมอะยังสักอย่าง นางก็บ่ต้องการไผสักคน

มีกษัตริย์ แหมเมืองหนึ่ง ชื่อว่า เมืองเจตุคร เมืองนี้จะเป็นเมืองที่พระเวสสันดรเกิด เมืองเจตุครมีกษัตริย์ปกครองชื่อว่า พญาศรีสญชัย พญาสญชัยเป็นกษัตริย์หนุ่มแน่นปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช หือความร่มเย็นเป็นสุขแต่เป็นกษัตริย์ที่ว้าเหว่ ดังคำที่ว่า

“อยู่คนเดียวเปลี่ยวกาย แสนสบายแต่ไม่สนุก

อยู่สองครองทุกข์ แสนสนุกแต่ไม่สบาย”

ก็เลยส่งตัวแทนไปเสาะหา ไปๆ ก็พบว่ามุสสดีมีความงามก็เลยติดต่อสัมพันธ์มิตรกันมีพระราชสารถึงกันก็เลยเป็นบุพเพสันนิวาสหลักคั่นหื้อ นางมุสสดีกับพระเจ้าศรีสญชัย อภิเษกสมรส แต่งงานอยู่ด้วยกัน

ต่อมาพระนางมุสสดีก็ทรงพระครรภ์ บ่มีไผรู้ว่านางทรงพระครรภ์ เพราะพระนางได้รับปอนจากพระอินทร์ วันหนึ่งนางอยากจะไปบ้านป้อบ้านแม่ บ้านเก่าบ้านเดิมเมืองมัททราชนคร ก็ขอลาพระเจ้าสญชัย พระเจ้าสญชัยเอ็นดูก็หื้อไป

ในสมัยนั้นธรรมเนียมกษัตริย์เพื่อจะสอนลูกแม่ญิง ถ้าจะเกิดก็จะไปเกิดบ้านป้อบ้านแม่ เป็นจะบ่เกิดบ้านสามี เพราะจะใด ก็เพราะการเกิดมันบ่ใจมีอุปการะการเกิดสมัยมะเดี่ยวจะต้องเจ็บท้อง จะต้องกระวนกระวายทรมานทรมาย แม่จะเฝ้า เวลาเจ็บท้องเป็นจะสอนตวย

“มึงหน้ก แม่จะเกิดมึงก็จะอ๊ เจ็บท้องเจ็บไส้ ใหญ่มาหน่อยเป็นแสบเป็นกำ มาค่าป้อค่าแม่ อื้อจำไว้เน้อ สอนจำหั้น เน้อจำไว้เน้อ แม่มีงเสียเลือดเสียยางกับมึง เหมือนกับมึงเสียหื้อลูกหื้อเต้าอย่างอ๊”

เป็นก็ได้สอนตอนที่คนคลอดใกล้จะตายกันบ่อันจะปู้เรื่อง นางเข้าใจในเหตุผลนี้ก็เลยขออนุญาตพระเจ้าสญชัย ๆ ก็อนุญาตหื้อนางลาไป ถึงทางตางแล้วกลับตั้งหลังก็กลับบ่ได้ไปตั้งหน้าก็บ่ได้

นางก็ลงจากราชรถประสูติพระโอรส บางคนบอกว่าบ่สมศักดิ์ศรีกษัตริย์ ไปเกิดทางตาง มันเป็นคคิธรรม เป็นว่าคนเฮานี้มันห้ามบ่ได้ อยู่หลายอย่าง ฟังตวยเตื่อเน้อ หื้อแล้งข้าวแล้งน้ำก่อนก่อตวยบรรเทามันไว้ก่อน ก็ห้ามบ่ได้

แม่ญึงจะเกิดก็ห้ามบ่ได้ ได้แต่บรรเทาแต่อ่อนหนะ นางมุสตคี่ก็ห้ามบ่ได้ละจะเกิดลูก เป็นป้อจาย พอพระเจ้าญอนจัยสู่ว่านางไปเกิดกวางตาง ตั้งหน้าก็บ่หื้อไปหื้อเสด็จกลับตางหลังเข้าสู่ พระนครตั้งมเหสีและพระราชโอรส พอมาถึงก็รับขวัญทูลขวัญลูกใส่สร้อยใส่เพชร เสร็จแล้วได้ ๗ วัน ประชุมพราหมณ์ ๑๐๘ ขนานพระนาม ใส่จื่อว่า เวสสันดร คำว่า เวสสันดร แปลว่า ระหว่างทาง คือว่าไปเกิดหนตาง

ข้อนี้นักปราชญ์เป็นว่า ช่วงนี้ถ้าพระเวสสันดรตัดกิเลสตัณหาได้ก็จะได้ตรัสรู้เป็น พระพุทธเจ้า ถ้าตัดกิเลสบ่ได้ ก็อาจจะไปตกหม้อนรกก็ได้ คือ ระหว่างตาง เวสสันดร แปลว่า ระหว่างทาง คือถ้าได้ทำบุญเต็มทีก็จะได้ตรัสรู้ ถ้าไม่เต็มทีก็จะได้ตกนรก

ยกตัวอย่าง แม่ขาวคนหนึ่งใคร่อยากกินปุดัมจะฆ่าก็กลัวบาป จะบ่ฆ่าก็ซำใคร่อยาก สูดทำยอดบ่ได้ ก็เลยหาวิธีดองไฟ ตั้งน้ำหื้อฮ้อนจนน้ำปุงจะล่วน ๆ เอาไม้ก่ายปากหม้อแกง เصرกรรม ของไฟของมันเนื้อ หื้อปู้ไต่ไปไต่ เصرกรรมมึงมีเจ้าเดินคนละรอบ ตัวน้อยเดียวไปตกลงไปในหม้อ แกงหมด ส่วนตัวใหญ่เดียวไปรอดบ่ตกสักกำ แม่ขาวหันว่าบ่ปอกินเลยเอาใหม่ มึงตัวใหญ่ต้อง เดียวสองรอบ เป็นกรรมเป็นเวรที่ได้สร้างมา

เวสสันดรเกิดมาภพนั้นมาสร้างปารมีย่างเดียวก็หื้อตาน ดานหมดข้าวของสมบัติ เงินคำ เพชรนิลจินดาต่างๆ ของประดับเนื้อประดับตัว ไซ่ต้องการอะหยัง แหวนก็ถอดหื้อ สร้อยก็ ถอดหื้อ เครื่องประดับประดาก็ถอดหื้อ เป็นว่าจะโค เป็นว่าอยู่กับเฮนนี้มันบ่มีความหมายอะหยัง เป็นกษัตริย์มีกำลังดาบคายคนก็ตึงนับถือหละ คนหมูนี่มันตักยากล้นจนอยู่ มันต้องการ ถ้ามันได้ไป แล้วมันจะขายเลี้ยงลูกเลี้ยงเต้า ฝีกหื้อๆตั้งแต่บ่ค่อยๆ หื้อลูกเดียว จนใหญ่มาประมาณสี่ห้าขวบ

(กาพย์หิมพานต์) “สาธโวเลย ปวงพี่น้องศรัทธาหลวงหลาย จะขอไขนิยายกุญชร ช้างแก้ว เป็นช้างงามเลิศแล้ว จากป่าหิมพานมา นางช้างนำลูกน้อยมาจากป่าไพรีนาเอามาไว้ในนคราที่โรงช้างแก้ว ในเมืองเจตุครเลิศแล้ว แห่งพระผ่านแผ้วบรมราชสฤษฎั เพื่อหื้อเป็นช้างราชบัจจย นาคเดียมใจแห่งภูวนัยเวสสันดร ตนผ่านแผ้ว เป็นช้างทรงตัวเลิศแล้ว ชื่อ บัจจยนาเคนทร์ เป็นช้าง วิเศษดับความร้อนกลียุคเคื่องเข็ญไปที่ไหนก็จุ่มเย็น ฝนตกน้ำหญา ทำหื้อประชาไพร่ฟ้ายุต่างทำ เกษตรทำไร่ทำนา มีเมืองหนึ่งนั้น จือกลิงครฐา เป็นเมืองแห่งแล้งมาฝนบ่ตกใส่เข้า จาวเมืองเคื่อง เข็ญเคื่องคั่นสันเล้า อดอยากกัน เข้าโศคและสาถิ หื้อพราหมณ์แปดคนเป็นทูตเดินตามวิถี จรลีไต่ เต้า จากเมืองกลิงคราชแต่เก้ามารอดเมืองแก้วเจตุครนครชัย ปุพพันหายามเข้าพระเวสสันดรเจ้าทรง ช้างนาคบัจจยเสด็จดำเนินไปสู่โรงทานใหญ่กว้าง พราหมณ์แปดคนจึงเข้ามาทูลขอช้างบัจจย นาคเคนทร์ เพื่อหื้อเมืองกลิงคราชหายทุกข์เข็ญราษฎรได้อยู่เย็นใจหน้า หื้อพระพิรุณหลังฟ้าฝนจะได้ ถั่งลงมา เวสสันดรท่านท้าวทรงพระเมตตามีพระกรุณาแก่มวลไพร่ฟ้า บ่หื้อตกต่ำซ้ำ อยู่สวัสดิ์ ใน

พระทัยท่านให้รู้เรื่องโสศรี ใครเป็นพระมุนีครูแห่งโลกหล้า จึงอธิษฐานบ่ช้าหือสำเร็จดั่งมโนมัย
หยาดน้ำลงเหนือมือพราหมณ์นั้นเป็นทักษิณาโลม ปรมัตถานปารมัยกุศลใหญ่กว้าง แล้วทรงลงจาก
หลังช้างมอบหือแก่พราหมณ์ไป อันว่าช้างนี้มาจากสัณฐานป่าไม้ใหญ่หิมพานต์เป็นนามช้างแก้ว
จึงเป็นกัณฑ์ที่สองเลิศแล้วดั่งพรรณนามา แลเด

ตอนที่นางเกิดมีช้างตัวหนึ่งเกิดลูกใหม่ในป่าหิมพานต์ แม่ช้างเอาลูกช้างในป่าหิม
พานต์มาใส่ดอกช้างพระเจ้าสุทโธทัญ เป็นไสัธรรมผูกนี้ว่า ธรรมหิมพานต์ เพราะได้จ้อ ตามช้าง ช้าง
ตัวนี้ก็ใหญ่ขึ้นมาพอดิเวสสันดรก็จี่ ตัวนั้นบ่ต้องไปฝึกไปฝึกหวัง มันเป็นของของเป็น ช้างบัจจ
นาเคนทร์จี่ค้อช้างออกบ้านออกเมืองหันอันใดเป็นขออันใดก็หือตานที่พายไส่ปายนาที่อันป่าสงวน
ไว้คนตูกข้ายาก ไปที่ที่อยู่ก็กินก็แบ่งหือไป แบบบ้านจัดสรร ปามาก็เปิดหือคนได้อยู่ได้กิน
บ้านเมืองก็เจริญรุ่งเรือง แผ่อ่านาจ ข้าวของเงินคำ ความเอาหือไปเขาก็ออกลูกเต็มบ้านเต็มจอนัก
ขึ้น ๆ เมืองก็เจริญขึ้น เลยหือตานข้าวของเงินคำทุนพระเจ้าสุทโธทัญ สร้างศาลาไว้หกหลังตาน เป็น
ฮ้องว่า ศาลากว้านตานที่ประตูสี่หลังกล่าวเสียงแหมหลังหนึ่งที่อยู่เป็นศาลาขนาดเล็กน้อยแหมห้อง
หนึ่ง ศาลาหุ่มนี้ยะเป็นศาลาบริจาคหือตาน

จนอายุ ๑๓ ปี พระเจ้าสุทโธทัญเห็นว่าพระเวสสันดรจะมีคู่ครองได้แล้ว ไปขอนางมัท
รี อันเป็นลูกสาวพญามันทรราช แต่แม่ของนางมัทรีจื่อว่าจะใด อันนี้ก็มีไผ่คันคว้ามันเป็น
เรื่องราวจะใดก็บ่สู้ แต่ว่ามีนักปราชญ์คนหนึ่งในจังหวัดเชิงใหม่ คือ ศาสตราจารย์มณี พยอมยงค์
เป็นบอกว่าแม่ของนางมัทรี จื่อว่า มัตตาเทวี คือ เทวีของพญามัททรราช ไปขอนางมัทรีเอามา
แต่งงานกับพระเวสสันดร พระเวสสันดรอยู่กับนางมัทรีก็เกิดลูกสองคน เป็นป้อจายคน เป็นแม่ญิง
คน ป้อจายจื่อว่า จาลี แม่ญิงจื่อว่า กัณหาชรีนา สักกัตรีก็ฮักกันตลอดมา

เอาเข้า ๆ มีเมือง ๆ หนึ่งเป็นฮ้องเมือง กลิงคราษ เมืองนี้ฝนบ่ตก ฟ้าบ่ฮ้อง คนไทย
ว่า กลิงคราษ คนเมืองว่า กลิงกะรา มันแน่นใจดี อย่างคำว่า “จับ” กับ “กำ” มันสู้กำบ่ได้ จับมัน
บ่มันแต่กำนี้มันแน่นใจดี เมืองกลิงคราษ ฝนฟ้าตึงบ่ตก ฟ้าตึงบ่ฮ้อง น้ำจะกินยังบ่มี น้ำลายจะกลืน
บ่คายยังบ่มี ! แห้งแล้งยิ่งกว่า เอธิโอเปีย เอียะ เป็นจิงฮ้องเสียง กะลิงกะราด ถ้าเสียง กะลิงกะราษ
มันคือที่สุดมันแล้ว

เมืองกลิงคราษมันแห้งแล้ง บ่อนี้ขุดไปเต่าใดก็ตึงบ่มิ น้ำ มันเป็นจะใด แห้งไปแห่ง
บอด “คนเฒ่าคนหนึ่งขุดน้ำบ่อไว้มันจะเล็กเต่าใดบ่ฮักไปใจผ่อตึงวัน ๆ น้ำก็บ่มี ไปส่องเลียหวมก
ตกล้ำบ่อได้แก้ววัน ปีกไปส่องผ่อหวมกยังบ่ถึงกันน้ำบ่อ ยังบ่หันหน้า เอาหูเข้าฟังดังปลือก ๆ อัน
นี้เป็นฮ้องเสียงกลิงคราษ ฟ้าตึงบ่เต่าบ่เปีย มันแห้งแล้งขนาด ใผอยู่บ่ได้หนีดีไหนดน้ำ ก็ปากัน
ไปอยู่หัน คนเมืองกะลิงคราษ คนก็หนีไปตึงวัน ๆ เอาเข้า ๆ จาวบ้านจาวเมืองดังหลายก็ไปกราบทูล
พระเจ้ากลิงกะราษ ขอเคชะพญาเจ้าบ้านจาวเมืองหนีไปตึงวัน ๆ มหาราษจะมีวิธีการอย่างใดหือยุติ

การออกมา ก็ขอกลับบ้านจาวเมือง มั่นยุติบ่ได้ เพราะมันบ่มีน้ำ มันแห้งมันแล้ง มีวิธีการอะไร หรือที่จะทำให้ฝนตก มีวิธีเดียวคือ ประกาศให้คนถือศีล บ่ว่าตุ้เจ้าพระนาย บ่ว่าป้อจายแม่ญิง บ่ว่าข้าราชการถือศีล นุ่งผ้าขาวหมดเลย ๗ วัน ๗ คืน จีบหื้อกิน หื้อกินกำไ้ฮั่ว (ฮา)

ขนาดภาวนาอย่างใดก็ตาม ฝนต้งบ่ตก เป็นเจ็ว่า มันเป็น ปราบฏการณ์ของธรรมชาติ มีบางครั้งมันก็แห้ง มันบ่ใจซึบไปจาหยัง บางท่านก็ว่าเป็นคำพระเจ้าองค์นี้ จะเอาพระเจ้าไปขว้าง ไ้หัวสั๊กเตื่อ เป็นจะไว้ไว้หัวสา มันบ่ใจเป็นคำไ้ มันเป็นคำปราบฏการณ์ มันบ่เกิดสายน้ำ สายอะ หยัง มันบ่เกิดความจั้น มันบ่เกิดฝน มันต้งบ่ตก เต่าอี้ ก็ไปไ้หัวพระเจ้ากะลึงคะราช ว่าจะเยี่ยะจะใดดี หื้อฝนตก

ยังมีคนผู้หนึ่ง สู้หนักหนัก ได้ฮั่นมานัก ก็ไปกราบทูลพระเจ้ากะลึงคะราช ว่ามีเมืองเจตุคร มีกษัตริย์องค์หนึ่ง จื่อว่าเวสตันคร องค์นี้ มีของดีอยู่อย่างหนึ่ง คือจ้าง ไปตางใด ฝนก็ตกดีหั้น จื่อว่าจ้างปัจจันนาเคนทร์ ไปขอกับเป็นเตอะ เป็นตึงหื้อ แม่แต่จั้น เลือด มัน กระดุกกระด้าว หู ตา ขอ เป็น เป็นตึงหื้อ พระเจ้ากะลึงคะราช ก็ลตัญญู อนุญาตหื้อพราหมณ์ ๘ คน ไปขอจ้าง คัดเอาคนดีฮื้อดี ๆ ปากจ๊ับ ๆ ฮื้อเก่ง ๆ มันตึงมี ของคำเอาเป็นของแดงก็ได้ ของบดืหื้อเป็นของดีก็ได้

อย่างบางคนไปฮื้อเงินเป็น ๕ วัน ๖ วัน ไปปะเป็นกลางตาง กลัวเป็นถาม ก็ม้วยปากไ้ บ่เป็นหยังหน้อ อันนั้นนะ (เงิน) ตึงว่าเหยียก่อนนะ เอาหมูดี ๆ ไปขอจ้างกับพระเจ้าเวสตันคร ออกบ้าน ออกเมียง แต่งตัวอย่างดี ไ้ล้จะไปถึงเมือง ถ้ามันสดใส มันดีมันงาม ก็เอาฮื้อฝนทุกคน หื้อมันหมอง มันมัว ก็ฮื้อฝนป้อเข้าตำ ป้อจะเล่นลูกกุกกัน

เสร็จแล้วก็ปากัน ไปหาพระเจ้าเวสตันคร ตอนนั้นเป็นกำลังฮื้อตานอยู่ พราหมณ์ ๘ คน ยกมือไ้หัว ขอจ้างแก้วปัจจันนาเคนทร์ อ้างเหตุผลว่า เมืองกะลึงคะราช นี้ฝนมันบ่ตก ฟ้ามันบ่ฮ้อง ไ้ก็ตาย หมูหมาเป็ด ไ้ อะหยังก็ตาย ถ้าพระองค์ไ้โปรดงค์เดียว หมูนั้นจะมีชีวิตชีวาขึ้นมา พระองค์ก็มีใจฮื้อตานอยู่แล้ว พระองค์ก็ลงจากคอจ้าง หยาดน้ำตกเหนือมือพราหมณ์แปดคน หื้อตานจ้าง ปัจจันนาเคนทร์แก้จาวเมืองกะลึงคะราช

พราหมณ์ ๘ คนนี้ ก็บ่มีจิตวิทยา ป้อไ้จ้างมาก็ขึ้นจื่อคอจ้าง หมูจาวบ้านจาวเมืองต้งฮัก พระเวสตันคร เพราะพระเจ้าเวสตันครต้งแต่เกิดมา จนใหญ่หมู่เขาดังหลายก็มองในแง่ลบมาโดยตลอด พอพระเจ้าเวสตันครฮื้อตานจ้าง ซ้าหื้อพราหมณ์จื่อคอจ้างแหม มันก็เกิดขึ้นต้งขึ้นปุมขึ้นมาแล้ว หมูนี้ มันต้งกักขึ้นมา ไปปลุกกระคมจาวบ้านจาวจ้องขึ้นมาเป็นว่าดีและ มันบ่เกิดประ โยชน์แก้จาวบ้านจาว จอง

เหมือนกับนักการเมืองในปัจจุบัน เขาก็ว่าบ่ไ้การละ พระเวสตันครหันกับทุกกับตา เสาหน้าจะตัดไฟต้งแต่ต้นลม กล่าวถึงจ้างปัจจันนาเคนทร์ ป้อไปถึงเมืองกะลึงคะราชวันนั้น ฝนก็ตก วันนั้น เจียดตายแห้งติดดินได้แปดเดือน พอฝนตกลูกมาต้งฮ้องต้งแย่ง (ฮา)

คนเฒ่าคนหนึ่ง เอาเมล็ดถั่วเขียวเก็บใส่กับไฟไว้ ได้ก็ปีแล้วก็บู่ บ่แห้งบ่เหี่ยว ในคืนนั้น ได้ยินเสียงกับไฟคืน “จะลือก ๆ” เกิดความสงสัย ขึ้นมาเปิดฝ่อ เป็นว่า เจอบ่าถั่วงอกดินอยู่ในกับไฟ จุ่มเย็นแล้วหลั ขนาดเจอบ่าถั่วยังถั่วออกนอก ฝนตกจาวเมืองกะลึงคะราชตั้งดีขึ้นมา ๆ แต่เมืองเจตุนั้นบ่ดี เกิดปัญหาว่าว่าย เกิดฆ่าเกิดฟันกัน บางคนก็บอกว่าพระเวสสันดรคำบ้านคำเมือง มีหยังกี่เก็บตาน ๆ ก็ปากันไปหาพระเจ้าสญชัย หื้อป้อของเป็นไโล่พระเวสสันดร ออกบ้านออกเมืองเหี้ย ถ้าวอยู่ต่อไป ดิงบ่ดีละ ฝ่อลู้ จ้างกูบ้านกูเมืองก็หื้อตาน บ่ปริกษาหารือกับป้อกับแม่ ไปอยู่ไค้จะไค จะลัมบ้านลัมเมือง ปล้นกษัตริย์หื้อพระเวสสันดรเป็นกษัตริย์ หื้อพระเจ้าสญชัยนี้ เป็นจีข้าเหี้ย ขนาดนี้ยังทำได้ หมูหนึ่ง หมูสอง หมูสาม หมูที่สี่ ปากันอุ้นักเข้า ๆ พระเจ้าสญชัยก็จำเป็นนะ จำอกจำใจ ไล่ลือกตัวเก้อออกบ้านออกเมือง

พระนางมยุรีทรงทราบว่ พระเวสสันดรจะถูกเนรเทศออกจากพระนครก็ตกพระทัย รีบเสด็จเข้าเฝ้าพระเจ้าสญชัยเพื่อทูลขอพระราชทานอภัยโทษแต่ไม่สำเร็จ เพราะพระเจ้าสญชัยตรัสว่ให้เนรเทศตามกฏธรรมศาสตร์ราชประเพณี พระนางมยุรีได้สดับแล้วก็ต้องจำนน จึงได้แต่เศร้าโศกพิไรรำพันมากมายตามวิสัยมารดาที่รักบุตร

พระเวสสันดรจึงขอว่ ป้อเฮยก่อนดีจะออกบ้านออกเมืองขอได้หื้อตานแหลม ลักหน้อยเตอะ อย่างบ่ไค้ขอหื้อไค้ตานอย่างไหนด็จ็ร้อยเตอะ จ้างเจ็ร้อย ม้าเจ็ร้อย จัวเจ็ร้อย ควายเจ็ร้อย ข้าวเปลือกข้าวสารอย่างละเจ็ร้อย ข้าญิงเจ็ร้อย ข้าจายเจ็ร้อย อย่างไหนด ๆ ก็เจ็ร้อยหมด การทานนี้จึงเรียกว่ สัตตสคกมหาทาน คือ การให้ครั้งใหญ่ ธรรมผูกนี้เป็นผูกดีสาม จื่อว่ ตานกัณฑ์ ตานกัณฑ์แปลว่ หื้อเป็นกอง ๆ กองไหนด็จ็ร้อย ๆ

ป้อหื้อตานแล้วบอกหื้อนางมัทรี หื้อนางอยู่กับลูกกับเต้านี้เนื้อ จะไปเผียนไปตีจะไปแจ่งไปด่าก้อยจู้ก้อยสุ้ยโบราณเป็นติงว่ “ละอ่อนหันด่ากักัน คนเฒ่าหันแต่วัดเตว่) นางบ่ยอมขอไปตวย จนไค้จนเป็นเตื่อะ สัญญากันไค้จะกินหญ้า กินตวยกัน อักกันกุ่มตวย ถ้าบ่หื้อไปก็จักลักไปแสวงหาหั่วมันลูกไม่มาปฏิบัติสามี พระอุยิ ในป่ายังจะดี กว่าตุ้กกายแต่สุขใจ ยังจะมีความสุขกว่าห้ามจะไค้นางดิงบ่ฟัง ในดีสุดพระเวสสันดรก็เลขอนุญาตหื้อนางลาไปตวย

คนเฮาพิจารณาว่า เฮาติงวัน ๆ นี้เหมือนนางมัทรีเหมือนพระเวสสันดรก่อ กินดินกินทรายตวยกันก่อ อักกันกุ่มเฒ่าเต้าตวยก่อ คนเฮาแรก ๆ เฮาจะกินดินกินทรายตวยกัน อักกันกุ่มเฒ่าเต้าตวย เมินด้าเมินกินคู้้นหลั้กินด้ามบูบ(เฮา)

เหมือนกับโบราณว่ “ขามเมื่อรักน้ำส้มว่าหวาน ใจบ่เจຍabanน้ำตาลว่าส้ม” ถูกแต่ ๆ คนเฒ่าบ่าเก่าเป็นว่าไค้ ขามใครไค้กันยืมใส่กัน ยืมน้อยยืมใหญ่ คนเป็นร้อยมีคนคนเดียวเต้าอันนะ อยู่ในสายตาแลหาเป็น แก่นดาป้อจะปู้ดจะแมน ไปไหนดวยไปส่งถึงบ้าน เป็นห่วงจนหันเป็นช่วย

ดิน ช่วยมือ คับไพนอน ก่อนถึงจะปึกเป็นห้วงในระหว่างนั้นถ้าปิดไฟยังบ่มาต่อเป็นห้วงกับมา มือกำหน้าผากก็คิดงินหา เมื่อใดหาไฟจะประทานหื้อได้มาอยู่ร่วมอยู่ด้วยกันเป็นอย่างอี

บ่าเดี้ยวเมียขอไปส่งหมาข้าว ปอนุ่นอันคูข้าขอไปส่งหมาข้าวกำเตื่อะ กลัวตายกำลูกหนีไปนี้บ่ตาย ตะก่อนส่งไปถึงปากประตูบ้าน ดันรักดอกโสกเขาว่า ที่แรกเขียนจดหมายหากัน รักเธอเท่าฟ้า ยกย่องเทิดทูลกันป้อจายเป็นเทพบุตร แม่ญิงเป็นเทพธิดา “ป้อเทพบุตรในฝัน ป้อพระในดวงใจ แม่เทพธิดา แม่เนื้อหอม ในโลกนี้มีเธอคนเดียวเท่านั้น หนึ่งในฤทัย” ถ้าขาดเธอฉันอยู่ไม่ได้เธอตายฉันต้องตาย

“บ่าเดี้ยวมาอยู่กับกัน ป้อเทพบุตรเป็นวอก แม่เทพธิดาเป็นหมา ปูวอกเฒ่าเข้ามา ฮากเลือดกำเหล้า

มีอยู่รายหนึ่ง “มันก็มักเหล้าเหมือนกันฮากเลือดกำเหล้าปูเฒ่าอู้มันม่วนลู้แม่มัน ข้าเอามาด้วยนี้หน้อยหนึ่งสูเอาก่อ “เอาก่า” แล้วตัวเป็นหยังดำฟัวเป็นวอก เป็นเทพธิดาอี (ไครฮาก) เทพธิดาเป็นเมียวอก ดำฟัวเป็นวอก ตัวก็เป็นวอกนั่นแหละ จะลอดมีวอกไปตีไหน “แล้วดำเมียเป็นหมา ตะก่อนแม่เทพธิดา บ่อเดี้ยวหมาเฒ่า เทพบุตรเป็นฟัวหมามันก็เป็นหมาด้วยเมีย ไปดาข้าวหื้อกินไปดำน้าพริกหื้อกินก็หมานั่นเนาะ”

แต่เรื่องพระเวสสันดรบ่เหมือนจาวบ้าน แม่พระเวสสันดรจะถูกขับไล่ให้ไปอยู่เขาวงกต พระมัทรีก็ไม่ได้แสดงอาการเป็นทุกข์ ไม่ต่อว่าข้าเดิมต่าง ๆ นานา และพระนางก็พร้อมที่จะเสด็จอยู่ร่วมสุขร่วมทุกข์ในป่าด้วยพร้อมกับได้ขอพาโอรสและธิดาไปด้วย

ข้อนี้แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติหน้าที่ของภรรยาที่ดี ที่ไม่ทอดทิ้งสามีเมื่อยามตกยาก พระนางทรงคุณธรรมสำคัญ คือ “ซื่อตรง จงรัก นึกแน่น” ไม่เป็นฉาบหลายฉิ่ง ไม่เป็นหญิงหลายชาย

หน้าที่ของภรรยาพึงอนุเคราะห์สามีด้วย ๕ สถาน

๑. เป็นผู้ขยันหมั่นทำกิจการในบ้านเรือน ให้สำเร็จเรียบร้อยไปด้วยดี

๒. เป็นผู้รู้จักสงเคราะห์คนข้างเคียงด้วยการต้อนรับปราศรัยและให้ปันสิ่งของแก่บุคคลผู้เป็นมิตรเป็นญาติของสามีหรือช่วยกระทำกิจที่พึงอนุเคราะห์ได้

๓. เป็นผู้ซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อสามี ไม่ประพฤติกเล่ใจสามี ไม่ต้องการบุรุษอื่นในทางชั่วสาว ตั้งใจปฏิบัติสามีด้วยความซื่อสัตย์สุจริต

๔. รู้จักสงวนรักษาทรัพย์อันสามีหามาได้ รักษาไว้ไม่ให้ป็นอันตราย รู้จักจ่ายแต่พอดีคือจ่ายในสิ่งจำเป็น

๕. มีความขยันไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง สิ่งใดอันเป็นหน้าที่ของสามีหากคนจะพึงช่วยเหลือได้ก็ช่วยทำโดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย

เมื่อเสร็จแล้วก็ทรงพาพระนางมัทรีไปทูลลาพระชนกและพระชนนี เพื่อออกไปบำเพ็ญพรตอยู่ที่เขาวงกต พระเจ้าสญชัยทรงขอให้พระนางมัทรี พระชาลี และพระกัณหาอยู่ แต่พระนางมัทรีไม่ยอมอยู่ ทั้งไม่ยอมให้พระโอรสและพระธิดาอยู่ด้วย พระเวสสันดรพร้อมด้วยพระชายา พระโอรสและพระธิดาได้เสด็จทรงรถม้าพระที่นั่งแต่ยังไม่ทันพ้นเขตชานพระนคร ก็ได้พระราชทานม้าและรถแก่พราหมณ์ที่วิ่งตามมาทูลขอแล้วพระองค์เองทรงอุ้มพระชาลี พระนางมัทรี ทรงอุ้มพระกัณหา พวกกันเสด็จไปยังเขาวงกตเพื่อจะบำเพ็ญพรตเป็นฤาษี

พระเวสสันดร พร้อมด้วยพระนางมัทรี พระโอรส และพระธิดา เสด็จไปยังเขาวงกตด้วยความยากลำบากตลอดทาง ในที่สุดก็เสด็จมาถึงเมืองเจตราชจึงได้แวะเข้าไปประทับ ณ บรรณศาลาใกล้ประตูภายนอกพระนคร ไม่ช้าข่าวการเสด็จมาของพระเวสสันดรก็แพร่เข้าไปถึงพระนคร บรรดาภักษัตริย์ชดัตติวงศ์ทั้งหลายต่างก็พากันมาเฝ้าและทูลถามความเป็นไป พอได้สดับเรื่องราวต่าง ๆ ตามที่พระเวสสันดรตรัสบอกต่างก็มีความเสียพระทัยไปตาม ๆ กัน ภักษัตริย์เหล่านั้นได้ทูลเชิญให้เสด็จประทับสำราญพระอิริยบทในพระนคร และจะกราบทูลพระเจ้าสญชัยให้พระราชทานอภัยโทษแก่พระเวสสันดรก็ไม่ทรงยินยอมภักษัตริย์เหล่านั้นได้อัญเชิญพระเวสสันดรให้เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติที่เมืองเจตราช แต่พระเวสสันดรก็ไม่ทรงยินยอม พระเวสสันดรมีพระประสงค์อย่างเด็ดเดี่ยวที่จะเสด็จไปยังเขาวงกต ในที่สุดภักษัตริย์เจตราชก็ให้ตกแต่งศาลาที่ประทับปิดบังด้วยผ้าม่าน แล้วถวายการอารักขาอย่างดีจนสว่างแล้วจึงถวายพระกระยาหารให้สวาย ครั้นแล้วจึงทูลอัญเชิญพระเวสสันดรให้เสด็จไปยังประตูป่า เพื่อถวายการแนะนำให้ทรงกำหนดทิศทางที่จะไปยังเขาวงกต และได้ตั้งเจตบุตรพรานไพร่ให้รักษาประตูป่าถวายการอารักขาป้องกันภัยให้ด้วยป้องกันผู้ที่จะไปรบกวนภักษัตริย์ทั้งสิ้น

หลังจากนั้น พระเวสสันดร พระนางมัทรี พระชาลี และพระกัณหา ก็อำลาภักษัตริย์เจตราชแล้วเสด็จไปตามทางที่ภักษัตริย์เจตราชได้แนะนำจนกระทั่งถึงเขาวงกต และได้ทรงพบศาลาซึ่งพระอินทร์ให้วิสุทฐกัมมเทวบุตรไปเนรมิตศาลาสองหลังพร้อมทั้งเครื่องใช้ของนักพรตรอไว้ด้วย ทั้งสี่ภักษัตริย์ก็ผนวชเป็นฤาษีพร้อมให้คำตักทักกันว่า เมื่อผนวชเป็นฤาษีแล้ว นางก็อย่าได้ไปหาพระองค์ในยามวิกาล ทั้งสี่พระองค์ดำรงพระชนม์ชีพด้วยผลาหารซึ่งพระนางมัทรีเป็นผู้แสวงหามาให้

ลำดับธรรมเทศนาถึงผูกถั่ววันห้า ลำดับมาถึงพราหมณ์เฒ่า อันว่าพราหมณ์นี้เฒ่ามันเป็นคนลอคมอก สูงก้อได้ห้าศอก แปรคืบปลายสามวา เดิมนี้เฒ่ามานาด้งหม้อนรก ผดหม้ออเวจี มันหนีมาจากที่ป่าเฮ่ว เดียวมาตั้งเมืองครุฑเมืองนาค เกิดกับไฟในเมืองคนก็บ่ได้ ไปหาลุงอ้าย ลุงอ้ายก็บ่เอา ไปหาลุงเฒ่า ลุงเฒ่าก็บ่หื้อ ไปหาอู้อยู่ต้อๆ ก็บ่ป็นไปหาอู้อยันท์ อู้อยันท์ก็กลัว ไปหาอู้อยบัว ก็บ่ได้ ไฟบ่หื้อมันเกิดเพราะมันมีปัญหา

คนมีปัญหาอยู่ที่ไหนก็บ่ได้ ไม่กั๊ดเอาไว้แป้งขอ เหล็กงอเอาไว้แป้งเกี้ยว คนก็ค้อย่างเดียวแป้งหยักก็บ่ได้ คนบ่ดีสังเกตุง่าย ๆ มันไปหันหลังดีดีไหนด เปิงอกเปิงใจ มันกะว่านี่คือ ศิลปะน้อ เป็นเอกลักษณ์ของไผของมัน มันดังเล่าดีเป็นทุกอย่าง อยู่ที่ไหนก็บ่ม่วน อยู่ได้ถุ่นจ่ม จันอยู่ไม่ได้สกปรก จันอยู่บ่ได้ จันอับหมด ปาไปบนบ้านก็จ่มคัน เอาเข้าไปดินอนห่มผ้าหื้อเปิดพัดลมกางมุ้งหื้อก็จ่มกันอยู่ คนอื่นนอนเป็นบ่คัน ตัวเป็นร้อนอู้มันคัน

ปู่พราหมณ์มันเป็นอย่างนี้ เขาติ่งบ่หื้อมันเกิด เอาไปเอามาไปขอเกิดกับแม่มัน แม่มันนี่เป็นคนทุกข์คนยาก ลำบากลำบาก ปู่พราหมณ์เฒ่าไปเกิดเปาะขึ้นแหม ตักยากลำบากเป็นจาติ ลำบากลำบากยิ่งขึ้นไปแหม เป็นน้ำเป็นไฟขึ้นแหม เป็นอย่างอีล้าเหลือ ขำติ่งบ่เลี้ยง ถ้าสุบเลี้ยงเอาไปหื้อตุล่งปุ่น ตูเจ้าเด็กเอามันแต่ ๆ น้อ ไอ้นี้มันค้านว่าบ่มันหนา พ่อมันไปเอาแต่ ๆ น้อ ไอ้นี้มันสวกก้า แม่มันหนา เจื่อไผบ่สู้อันนี้กำปากของคนมันสอนลูก

บ่าเดี๋ยวนี้อะอ่อนบ่ฮ้องบ่ฮ้องแม่แล้ว เดี๋ยวนี้อ้องบ่ฮ้องว่าเสื่อเฒ่า ฮ้องตุ้เจ้าเป็นเสื่อเหลื่อง ตูเจ้านี้มันจะอากรรมยังบ่ฮ้องได้ อะอ่อนดิกับเป็นบ่ได้สักเตื่อ คนใดไอควสูงเอาไว้จั่งส่งไปเสียน ขนาดเสียวถ่วงหน้ามันก็เสียว อันใดบ่ดีอยู่ ไปวัดปุ่น ฟังมันคำลูกคร้านปาล้าปาลือ ไปอยู่วัดเหี้ยบ้ำ อย่างตุ้เจ้าเป็นหัวหน้าคนจี้คร้านนี้ ใจอ่อนจะเอาหมาไปปล่อยวัดก็หมาแม่หมด หมามูบ่เอาไป หมาวัดเกิด ลักเอาตัวบู่ไปแหม ถ้าหมาเขาเกิดเอาหมาแม่มาปล่อยวัด

ปู่พราหมณ์ เอาฟ้าเป็นมุ้งเอาขุ่นเป็นเพื่อน นี่ กินก็บ่ต้องซื้อแล้ว ขอของเป็นมากิน ผ่านุ่งผ้าใบ ก็บ่ต้องซื้อแล้วผ้าเก่าผ้าเกือมันก็จั่งได้ เอาไปเอามาเป็นว่า ผ้าจี้รว्ह่อทอง คือ แต่งตัวบ่าจุดบ่าจาดอะหยัง แต่ว่ามีเงินมีค่าเก็บไว้เตือน้อย ๆ สามารถรวบรวมได้คำหนึ่งร้อยยกหาปณะ อยู่ในเมืองสาวดลิดบ่ได้ เพราะวักลั่วเขามาเบียดเบียน เขาฮู้ว่ามันมีคำหนึ่งร้อยยกหาปณะ ก็ย้ายไปอยู่เมืองกลิงคะราช เมืองแห่งแล้งปุ่น ไม่กะบ่าหมี อะหยังกะบ่าหมี ขนาดเอาจี้จั่วจี้ควายมาแป้งหลัว มันก็ไปแป้งเสือนเหี้ย สี่เสา ย่องแย่ง ย่องแย่ง หมากินแกว่งหางก็ไหว แมวขึ้นไอกี้เซ้ง

ทองคำร้อยยกหาปณะบ่หมีดีซ่อน ดีไว้เลยเอาไปฝากไว้กับป้อแม่นางอมิตดาหนีออกบ้านไปหลายปีหลายเดือน เขาคิดว่าปู่พราหมณ์ถ้าจะไปตายเหี้ยละก่า ก็เลยใจงงเป็นทองคำทั้งนั้น รัมโม สังโม ทอง ๆ ใจดีขึ้นมาค่า ขายค่าขาย จ่ายขายจ่ายตัก ๆ ป้อบ่าเยี๊ยะการอะหยังแล้ว เอาคำปู่พราหมณ์มาขายจ่ายขายจ่ายจนปอหมด เหมือนผีซ่าน้ำเลาะ เมื่อคำบ่หมดก็บ่หมีอะหยัง คำหมดมาปู่พราหมณ์ปิกมาแล้ว เนื่ออย่าไปประมาท จะไปอุ้นใจกินน้ำห้วยหน้า ปิกมาบ่าหมีอะหยังให้หนี้แล้ว มีสมบัติขึ้นเดียว ขึ้นสุดท้ายคือ ลูกสาว จื่อว่านางอมิตดา เยี๊ยะจะใด บ่หมียังหื้อจะฟ้องจะร้อง เขากลัวเป็นร้อง กลัวเสียหน้าเสียตาก็เลยมอบนางอมิตดาเป็นกำหนี่คำปู่พราหมณ์

ปิดโช มั่นอุ่มจันจะ ปากมันอย่างนี้เลย ไปอยู่ด้วยอีลูงน้อ อีนายไปอยู่ด้วยอีลูงเตอะ อีนายจะกินหยัง จะเอาอะหยัง เอียะ นี่ มันอุ้มจันล่อ ไผกะไคร่ได้กำ อะหยังกะมีปะเลอะปะเตอะ แล เขาก็อัน ก็หามือจันวันดีหื้อมัดตีนมัดมือ แล้วเขาก็มัดตีนมัดมือปุพราหมณ์หื้อ หามือจันวันดี

หมูปี่หมูน้องมาหมด คนก็หากันมา ดึงคนจี้ลากจี้ก้อ ดึงคนหมอกคนแพทย์ ฟ่องกะ ผอมหยังแสด ฟ่องกะสูงหยังหมาสะเปานี้ ดึงขากันแข่งกิด จีรเดี๋ยฟ่องมาคนเดียวด้วยหมู คือ ก่อ มันเดี๋ยมาคนเดียวมันบ่าได้อุ้มมาอะ---หยังเอามาเนี้ยกำ เอามาคนเดียวอะ แล้วกะด้วยหมูมาอะ เอา ครัวมาดำมาสู่ ฟ่องเอาอุ้มมาเป็นของขวัญ ส่งมาล่องหน้าล่อ ปล่อนั้นนะ ฟ่องเอาปลาจ่อม ฟ่องกะ เอา น้ำปู ของดี ๆ ทั้งนั้น ฟ่องบ่าตันเยี้ยะหยัง เอาตุ่ง ๓ หางมาหอม ตุ่ง ๓ หางนั้นมันของตายยะ เป็น แต่งงานเอาตุ่ง ๓ หางมาหอม กลัวเลี้ยงปะล้าเหลือ กลัวเกลือบ่าอ้อมอะน้อ คนแปดสิบป้าย ซื่อจันไว้ ๓ บาท

บ่าเดี๋ยนี้เขาฮ้องขวัญป้อกับแม่ปุพราหมอยู่กับกัณปุพราหมกับนางอมิตตดาแต่งงาน กันอยู่บ้านนี้กะจะมีเงินมีกำ มีเฮือน ๔ เฮา เขียแด่ หย่องแย่ง หย่องแย่ง หมาจันแกว่งหางกะไหว เข้าไปตางในไปหันใส่หมอนมีกำจี้ใครเป็นหมู สบู่ให้หาตังวันตังวัน บ่าเดี๋ยเขาฮ้องหมอนติดแอร์ บมีชักอย่าง นางอมิตตาให้ลูกเดี๋ยนั้นหนะ ปุพราหมก็ปลอบเอาใจ ให้เยี้ยะหยังมันจะไปมี ความหมายอะหยัง น้ำตาหรือจะแก้ปัญหาลใจ ? เสียใจนี้เสียใจอะหยังบอกมาลู่ ที่แรกนี้ยังว่า จะกินอะหยัง จะเอาอะหยัง ก่อตึงบอกหื้อแล้ว ว่าจะกินอะหยัง มันบ่หมีหยังกิน จะเอาอะหยัง เอียะ มันบ่าหมีหยังเอียะ จะเอียะจะไคมันกอล้ำกันไปละลู่ ก็เลยหยาบกับปุพราหมณ์

พราหมณ์หนุ่มตังหลายเข้ามาเมาเมียมันนี่ มันปฏิบัติอย่างดีลู่ เขาหมูนั่นกะบ่าดี ไปค่า เมียตัวเก่า เนียเป็นว่า “กำจีดีเหลือกำดีด” ไปหันเมียเป็นแล้วไปเมาเมียเป็น อวดเมียเฮาเนี้ยกำ ไป อวดเมียเป็นนยะหยัง ไปอวดเมียเป็น ค่าเมียตัวเก่า ไผฟ่องจะบ่ซ้ออกซ้าใจ เนียหื้อจำไว้ถ้าเฮาจะ สอนคนนะ เฮาบ่าดีไปยกเอาบ้านนั้นบ่านี้ อ่างเขาตึงจังกัณแล้ว เนีย คนนั้นกะบ่าฮู้เรื่องฮู้ราว ก็เลย เป็นปัมค้อยไปเหี้ย นี่เป็นหยังอีล่อ

เขาค่าเมียเขา ยกนางอมิตตา เอาเข้าเอาเข้าไผกะยกนางอมิตตา เขากะจังก่า ปะตีไหนด ค่าตีหัน ไล่ตีหัน ประธานกลุ่มแม่บ้านฮ้องมาประชุมล่อ ประชุมสมาชิก เป็นอย่างดินะ ไล่นางอมิต ตาหนี ปะตีไหนดเขากะไล่ตีหัน จนนางอมิตตาเอียะจะไค ไปตักน้ำก็ตักบ่อได้ บ่ได้น้ำบ่ได้ค่า อะหยัง ชักอย่าง ให้ไปหาปุพราหม จะไปอยู่กับกัณแม่ ปุพราหมตึงบ่หื้อมันไป จะอาสาตังไฟนึ่งข้าง ตัก น้ำ ไบ้ะหลัว ผัวจะทำ นางอมิตตาบ่เอา ผัวเมียอยู่ด้วยกันต้องหาจ่วยกัน จะไปวางท่าวางทาง ละหื้อ ผัวหาคนเดียว ฮีหาคนเดียว ไปตันกินจะไค

มือนี่มันเกิดมาตึง ๒ เบื่อง ต้องจ่วยกันกำจ่วยกันเกี่ยวจ่วยกันทำงานกำ ไปทำงาน เบื่องเดียว เบื่องไคเบื่องหนึ่งบ่าทำกับตายกำ จ่วยกันผัวกะได้เมียกะได้ ๒ ได้ละ เยียะจะไคปุ่น ไป

เซาะหาละอ่อนมาเป็นจี้ข้า พญาเวสสันดรเปื้อนไปบวชเป็นฤาษี ไปขอลูกเป็นเต๊อะ เปื้อนดิ่งหื้อ กันไปจะอยู่กันบ่ไปกูจะบ่อยู่

พราหมณ์กลัวเมียมันหนี บอกหื้อเมีย เกียมข้าวข้าวเกียมคร้ว ฮักसानวลสงวนตัวเน้อ บ่ต้องออกบ้านออกจोगไปไหนเน้อ ไข่ไข่ไข่เยียวเหล้นดำบนหัวเฮาเนี้ย สอนบ่ดีไปบ่ดีง่าว มันก็เยี้ยจะโค ลาเมียมันออกบ้านไป

ให้ก่อให้เข้าไปสู่ป่าไม้ไพรสน หลงหนตางเข้าไปสู่เมื่อแขก ไปถามแขก “อาเฮียมาหยั่งนี้” ฮ้องแขกเป็นอาเฮีย อีนี่ใช้ไม่ได้ ไม่ได้จึงจึง ชุมิมาเรียก ชุมิใช้ไม่ได้ จื่อว่าจะโคหล่อ อีนี่ชื่อพ่อหนานมูล แขกจื่อหนานมูล กันว่ามันลูกจากเมืองแขกหลงหนตางเข้าไปสู่เมืองญี่ปุ่น ญี่ปุ่นถามว่า อริงาโตะ อนาคตะ กันว่ามันลูกจากเมืองญี่ปุ่นไปตางเวียคนาม ข้าหลงหนตางเข้าไปสู่เมืองสิวิราช เมืองที่พระเวสสันดรไปพักตีหัวที่นั่น ตี้จะแบ่งเมืองหื้อครึ่งเนี้ย ไปให้หาพระเวสสันดร เขาก็อถามว่าลูกลูกดีไหนมาจะไปตีไหน ปู่พราหมณ์บอกหื้อหมดนะ ลูกเมืองกลิงคราขมา ไปหาพระเวสสันดร จะไปเยี่ยมไปใจ เขามาปริกษาหรือกันว่าปู่พราหมณ์ คนนี้ อยู่เมืองกลิงคราข จาวเมืองกลิงคราขไปขอจ้างเผือกพระเวสสันดร หันว่าเป็นใจม่อใจง่ายก็ไปขอเป็น ปู่พราหมณ์คนนี้นั้นมีเจตนาบ่ดี จึงปากันไล่ฆ่า

“ปู่ผีบ้าเข้าไปสู่ป่าไม้ลอมคา ข้าว่าไปปะใส่หมาพรานเจตบุตร ๓๒ ตัว ปากันมาลุมเท่าเผ่าลี้จะเก๋ากล้วยตาย หมาพรานหลายเลี้ยงไว้เต็มป่าไม้ไล่เลยขบ ตัวหนึ่งจื่อว่าปู่ตาบ มันจ่างซุบซาบจอมรอย ตัวหนึ่งจื่อปู่คำมอย ปกทางล่นข้ามป่าเสียงรอยดี ตัวหนึ่งจื่อบ่าขนิยจอมจ่อ จ่างหุ้มล่อขบเสื่อ ตัวหนึ่งจื่อบ่าคำเครือ ขบหยาบกันมันกันกาทบติ่งบ่ซั้วะบ่วง เอามุขจ่างก้างจิ้งจอกออกได้ ตัวหนึ่งจื่อว่าไฟเดือนห้า ตัวหนึ่งจื่อว่าฟ้าเดือนหก หันยาจกบ่าได้ไล่ดันใจตัวหนึ่งจื่อว่าดาวเสด็จ หลงป่าได้เจ็ดวันมันก็ยังผ่นขึ้นมาสอด ตัวหนึ่งจื่อปู่คำปอด ตาแหวนเท่าเสียงแข็งเหมือนคังฟ้าผ่าก้อง ตุกม่อนแดนคอย ตัวหนึ่งจื่อบ่าคำมอย เป็นหมาเก่าหมาเกือ ย่อมไล่เนื้อดันตาง ตัวหนึ่งจื่อว่าหมาแดงเจ้ามันฮักมันแปงผูกเอาไว้ หมาตัวนี้ในตัวมันใจได้กั๊อัน ๆ ลีตั้นมันยันเป็นองเต่าปากมันเท่าหาเลน ต้ามันแหงนหางรีงรังฮอก หางมันยอกเข้าสู่หนู หนูมันฟังหาเจ้ามันเรียก หมาเอนกประสงค์ ตัวหนึ่งจื่อว่าเจริยกใจไวหั่นอันใดมันกะไล่ขบไล่กาบ ตัวหนึ่งจื่อว่าปู่ตาตาเวน ตัวหนึ่งเท่าเสียงแข็งเหมือนคังฟ้าผ่า กอนตคม่อนแดนคอย ตัวหนึ่งจื่อว่าหมาแดงเจ้ามันฮักมันแปงผูกไว้ ตัวหนึ่งจื่อว่าธรณีไหววะหาวด ตัวหนึ่งจื่อมันว่าสายฟ้าฟาดธรณี หนูหมาดี ๆ ๓๒ ตัวมาไล่ขบปู่พราหมณ์เผ่า ล่นขึ้นต้นไม้ส้าน กิ่งไม้ก้านยัะใส่ไม้เป่า ป้าวหัววไปหาไม้สี่เสียด เดียดไปหาไม้บ่ดีหมี หนีไปหาถ้ำไยไปหาผักหละ หยัะไปหาบ่าโอ โจโลไปไม้ฮวก ลวกไปหาไม้ยม มไปหาไม้ส้าว ป้าวหัววไปหาไม้สี่เสียดเดียดไปหาไม้บ่ดีหมี หนีไปหาบ่ลมแล้ง กิ่งแห้งมีกะบ่าเกาะ ไปเกาะกิ่งตาย กิ่งไม้มันจาดใหญ่รับน้ำหนักบ่าได้ หักแควะกำเคียว ตกลงมาตึงปู่พราหมณ์ตึงกิ่งไม้

ไผ่เป้งไผ่ป๋ได้ชักคนนะ กิ่งไม้ฮ้องหาปู่พราหมณ์เหิก ๆ ตกใต้น้ำเหมืองคังชว่ ปู่พราหมณ์ตกไล่
หญาคางป๋ม ลูกโล่นหมาดิงหมดไล่ปู่พราหมณ์เป็นหมู่ ตัวใหญ่ตัวน้อย ตัวปู้ ตัวแม่โล่นไปตึง
หมด

ตัวหนึ่งหนะ ขนาดว่ามานลูกเต็มต้องกะยังล่นตวยหม่ออยู่ สวกลงวอะ เสียเมงเื่อเอา
หัวไปตำใส่ตันไม้ ลูกสคออก ๓ ตัว แม่หมามันตึงบ่าพ้อหน้าพ้อหลัง โล่นละลูกมันไว้หั้นนะ
ลูกมันเซาะหาแม่ไหนกะบ่าปะ เยี้ยะจะใดก็บ่าปะ เहांตวยกันแม่มัน ง้อก ๆ แ็ก ๆ

หมามันล่นตวยกันแม่มันเป็นหมู่ ไปแวดปู่พราหมณ์ขึ้นยัดง่ามไม้ให้หาป้อหาแม่
“ป้อเฮี้ย แม่เฮี้ย หยั่งอีล้าเหลื่อข้าจะตายละเน้อ ข้าขอม่าเป้งข้ากำ นะดีเอาป้อเอาแม่เป็นต๋เป้ง ข้าหื้อ
ป้อหื้อแม่มาเป้งมันแหม ยังมาฮื้อเฮ้นอยู่ อันนี้เปื่อนฮ้องว่าครั้ง ครั้งตาย คนเฮากังตึงว่าไปเรื่อยเปื่อย

พรานเจตบุตรจะยิงปู่พราหมณ์ ๆ มันกลัวด้ามไม้จะเข้ามันมันสั่นงก จึงห้ามพราน
เจตบุตรว่าทศิลปู้พูด ว่าถ้าเธอยิงมันเธอจะเสียใจทีหลัง เรายี่เป็นราชทูตของพระเจ้าสุญชัยและพระ
แม่สุสดีเวลานี้บอกหื้อข้าพาพระเวสสันดรลิกแล้วกลับสู่เมืองนครนี้ เป็นให้หาลูกหลานเป็น

พรานเจตบุตรกล่าวว่ เป็นว่าอันมันจริงหรือ พราหมณ์ว่า “จริงสิ” เพราะกลัวตาย
จึงล้วงเอกระบอกลือในย่ามขึ้นมา และยืนยันว่เป็นราชสาส์นจากพระเจ้าแผ่นดิน พราหมณ์ให้
ให้พรานเจตบุตรอ่านดู แต่ไม่กล้า นั่งไหว้ปู่พราหมณ์อยู่บอกให้ลงมาว่าเลียงราชทูตอย่างดี

ปู่พราหมณ์จึงบอกว่า “ข้าอยากจะลงไปตั้งแต่เจ้าแล้ว มัดหมาหื้อก่อนแล”

พรานเจตบุตรถูกใช้ให้มัดหมาที่จำเป็นต้องทำเพราะเป็นคำสั่งของราชทูต ต้องมัด
หมาทีละตัว ๓๒ ตัวมัดดีเดียวไม่ได้ หมาหมู่นี้นั้นจะขบกัน

“ตัวตัวนี้มัดติดต้นดอกกาสะลอง ตัวถ้วนสองมัดติดต้นมะขาม ตัวถ้วนสามมัดติด
ต้นไม้จี่ตัวถ้วนสี่มัดติดต้นมะค่า ตัวถ้วนห้ามัดติดเถาไม้ฝักตบ ตัวถ้วนหกมัดติดเถาไม้ฝักเผ็ด ตัว
ถ้วนเจ็ดมัดติดต้นดอกเก้ามะแปบ ตัวถ้วนแปดมัดติดเถาไม้เป่า ตัวถ้วนเก้ามัดติดเถาไม้สลิด ตัวถ้วนสิบ
มัดติดเถาไม้ฝักเผ็ด ตัวถ้วนสิบเอ็ดมัดติดต้นดอกกาสะลอง ตัวดี สิบสองมัดติดเถ้ามะขาม ตัวดีสิบ
สาม สิบสี่ สิบห้า สิบหก วันนี้นันคำกุ่มกำมัดหมา

พอพรานเจตบุตรมัดหมาหมดแล้ว ก็เงินพราหมณ์ลงต้นไม้ แล้วก็เลยบอกหนตางปู่
พราหมณ์ไปหาอาศรมบทของพระอจุตฤาณิ

เมื่อชุกปู่พราหมณ์เ้าเดินทางไปถึงที่อยู่ของอจุตฤาณิ ก็ใช้เล่ห์เพทุบายว่าตนอยาก
ไปพบพระเวสสันดร ฤาณิก็หลงเชื่อก็ให้พักนอนอยู่ด้วยคืนหนึ่งรุ่งขึ้นจึงชี้ทาง และพรรณนาถึง
ต้นไม้ดอกไม้สัต์ป่าสัต์น้ำ ที่มีอยู่ในเส้นทางให้ชุกฟังอย่างละเอียด จากนั้นชุกจึงเดินไปตาม
เส้นทาง

เมื่อซุชุกเดินทางไปถึงสระโบกขรณีใกล้กับอาศรมของพระเวสสันดรแล้วก็เห็นว่าควรจะไปขอเอากันหาชาลีในขณะที่นางมัทรีไม่อยู่ จึงได้พักนอนรอวันรุ่งขึ้นเสียก่อน คืนนั้นนางมัทรีฝันว่ามีชายผิวดำนุ่งผ้าข้อมฝาดตัดดอกไม้แดงที่สองหูเข้าไปควักเอาตาทั้งสองและตัดเอาแขนทั้งสองของนางไปดังคำกล่าวในธรรมว่า

(ท่านองธรรม) “เมื่อยามเด็กจะค่อยกำกั้น นางมัทรีฝึกฝนหลาก นิमितหากป้อนกล้วย เอโก ปุริโส นางฝันว่า ยังมีชายผู้หนึ่งดำดำ เนื้อมันกำเหมือนหมี เข้ามาสู่ กุญแจก้าด นุ่งผ้าข้อมฝาดสองฝืน ฝืนหนึ่งนุ่งปายโน ฝืนหนึ่งสะไบปายนอก ตัดดอกไม้แดงสองหู ผ่อเล็งดูจะหยาบมือถือดาบเหลื่อมแกนตา เข้ามาสู่ศาลานางแล้ว ก็มาคำรามนางแก้วมัทรี ยับเอาเกล็ดหมีหวดเกล้า จักเอาเจ้าตัวนอนหงาย ขวักเอาตาแม่นางตั้งคู่แล้ว ตัดเอาสองแขนนางแก้ว หนักว่ายกขวานผ่าหัวอก มันป้องกันเอาหัวใจนางประเสริฐ นางร้องให้เกิดตั้งตาย กันมันถือเอาวัตถุตั้งหลายได้แล้ว ยามเมื่อเลือนนางแก้วพังไพลดก มันก็ยกเอาแขนนางงามตัวกว่าเข้าป่าไม้ไปป็นแลนา”

นางไปขอให้พระเวสสันดรแก้ฝันให้ พระเวสสันดรก็ว่าที่นางฝันนั้นก็เพราะคิดประหวัดถึงความสุขที่เคยอยู่ในราชวังและคงเป็นเพราะธาตุของนางแปรปรวนทั้ง ๆ ที่พระเวสสันดรรู้ว่าความฝันนั้นบอกสัญญาณว่าจะมีคนมาเอาลูกทั้งสองไป

รุ่งขึ้นเมื่อนางมัทรีนำเอาลูกทั้งสองไปฝากพระเวสสันดรแล้วก็ออกไปหาผลไม้หว่านในป่า ฝ่ายซุชุกก็เข้าไปพระเวสสันดรโดยใช้ลีลาวาทศิลป์ บอกว่าตนเองเป็นคนทุกข์ยาก แต่พระองค์พร้อมพร้อมสมบูรณ์ด้วยสายศรัทธา เปรียบเหมือนแม่น้ำทั้ง ๕ สายคือ คงคา ยมุนา อจิรวดี สรรพและมहि ที่หลั่งมาพร้อมกันเกิดประโยชน์แก่ชาวโลกอันใด สายศรัทธาของพระเวสสันดรก็อันนั้น

เมื่อพระเวสสันดรได้ฟังก็ยินดีเหมือนกับมีคนมาหยิบยื่นซึ่งเงินทองให้ ขณะนั้นกุมารทั้งสองได้ยื่นว่า พระเวสสันดรจะยกตนเองให้เป็นทาน จึงเกิดอาการกลัวและหนีไปหลบซ่อนตัวอยู่ในสระบัว

พระเวสสันดรเรียก ชาลีและกันหาเพื่อจะให้ทาน แต่เรียกเท่าไรก็ไม่มียกตอบ พราหมณ์ซุชุกจึงกล่าวหาแก่พระเวสสันดร ว่า ปากว่าดาขบิบบ ปากก็ว่าจะให้ แต่ทำกริยาให้ลูกหนีไปอย่างนี้ใช้ไม่ได้

พระองค์จึงออกไปเรียกชาลีและกันหาที่สระบัวและยกกุมารทั้งสองให้เป็นทาน และกำหนดว่าผู้ที่จะได้ให้ชาลีพ้นจากความเป็นทาสของซุชุกจะต้องมอบทองคำให้พราหมณ์เผ่าหนึ่งพัน ส่วนผู้ที่จะได้นางกันหา จะต้องมอบช้างม้าข้าทาสเงินทองอย่างละร้อยให้แก่ซุชุก เมื่อได้สองกุมารแล้วซุชุกก็ใช้เถาวัลย์มัดสองกุมารลากไปตีไปต่อหน้าพระเวสสันดร กุมารทั้งสองคร่ำครวญร้องไห้ไปต่าง ๆ จนพระเวสสันดรรู้สึกทนไม่ได้ที่ลูกต้องมาถูกทรมานต่อหน้าต่อตา แม้ม้าเพี้ย

บารมีอยู่ที่ยากที่จะระงับได้ คิดอยากจะไปฆ่าชุกแล้วเอาลูกคืน แต่พระองค์ก็ทรงระงับพระทัยไว้ได้ ชุกก็ตีสองกุมารและขับให้เดินทางไปเรื่อยในช่วงนี้ เนื้อหาของธรรมพรรณนาไว้ดีมาก คือ

(ท่านองครักษ์)“ภิกขเว คูราภิกขุทั้งหลาย ในเมื่อพระยาเวสสันดรราช เป็นเจ้าจติราชา มีศรัทธาเลศแล้ว จึงได้หื้อลูกแก้วเป็นทาน พระภูบาลโสภะสร้า ร้องให้เข้าสู่ศาลา ควรกระสดกรณามากนัก พระมหาสัตว์เจ้า ร้องรำให้เรณว่า โอโยหนอ อินฺดุสองกุมารเข้าป้อ ภูหื้อแล้วก่อปารมีธรรม บัดนี้พราหมณ์ใจดำ มาทำจัดต่อหน้า เป็นคั่งข้าเก่าให้เกิดก้างเสือนมัน บัดนี้ตัววันลงล้ามห้อย กาก้าดก้อยลงแลง สองเปิงแปงอยากเข้า ไฟป้อยจักมาปั่นข้าวหื้อลูกเต้ากูกินนี้จา โอโยหนอ กาละปางนี้นา ก็เป็นกาละวันอันคำ ตัววันตกต่ำล้าล้อยไปแล้วสองลูกแก้วตั้งกู จักร้องให้เข้าสู่คนใด ว่าป้อแม่จอมใจออกเจ้า เพื่อข้าอยากข้าวันักแก่แต่ดีหลี วันนั้นปู้กคนใดจักมีใจไฟอินฺดุลูกเต้า จักมีไฟเล้ามาปั่นข้าวใส่มือขวา จักมีไฟหนาจักมาบิดปลาใส่มือซ้าย จักเรียกลูกเอี้ยอ้ายป้อว่ามา ๆ”

และในช่วงที่ชาลีและกัณหาถูกมัดและถูกตีไปก็พำรำพันถึงพ่อถึงแม่ไว้น่าสงสารมาก มีเนื้อหาดังนี้

(ท่านองครักษ์)“ภิกขเว คูราภิกขุทั้งหลาย นิยายอันนี้จักกล่าวถึงสองกุมารเจ้า อันพราหมณ์เฒ่าผูกปายไป ตีหลังใสจ้กว่า ตีต่อหน้าป้อราชา ปูนกรณาใจ หน้อย สองจิ้นจ้อยกระสดดินฟ้าบถมะเมก บ่อรู้ก็ร้อยเอนกอัศจรรย์ กับด้วยสองจอมขวัญปี่น่อง อันพราหมณ์ ผูกด้วยบัวทอง เรือวัดเรือเขามัดสองศอกเฒ่าหัวหงอกนำไป ยับมือไล่หลังแล่น สองเจ้าบ่อแคว้นตางเดียว สองศรีเหลียวหลังก็เยาะร้องให้ เยี่ยวว่าแม่ออกให้ต้นมา กัณหาให้หื้อแอ่ ให้รักแม่หมองถึงเต็มว่าคิงเดิงหากแล้ว มือแก้วลูปน้ำดาตีเหยียบบราตังสอง ตีสุกก็สุกเป็นหนอง ตีปองก็ปองเป็นน้ำ ตีจ้กก็จ้กเป็นเลือด บ่อรู้แห้งเหือดสักยาม พราหมณ์ก็เร่งตีไปจ้ ๆ เต็มว่าราร้องไห้มนก็บ่อวาง เต็มว่าราครางมนก็บ่อหย่าเรือเขาฝ่าตีไป เยี่ยวพรากไกลออกเจ้า แม่เราจักมาโสภะสร้าโสกา หน้าดาหมองเหลืองหลากเพราะว่า ราปี่น่องได้พลัดพรากไกลตา แม่เราจักมาหันศาลาอันแปล่า แม่เราจักมาแลงแล้วเล่าหนอเลงดาเยี่ยวแม่จักมาฟายน้ำดาเลียบ่อขาด เพราะว่าบ่อได้หันหน้านางน้องนางกัณหา วันนี้ราหนีไกลตาบ่อตันสั่ง บัดนี้แม่ออกเจ้านั่งรื้อว่ายังนอน สองภูธรให้อ้อนอะแอ่ ให้รักแม่ไปมารำให้หาจะใจ แก่ป้าไม่หิมพานต์”

ขณะที่ชุกมัดสองกุมารด้วยตีไปด้วยให้เดินทางจากไปนั้นเสียงร้องไห้ระงมของสองกุมารก็ไปกระทบหัวใจของเทวดาทั้งหลาย เทวดาทั้งหลายเกรงว่า หากนางมัทรีกลับเข้าสู่ศาลาในขณะที่ยังมีแสงตะวันอยู่แล้วไม่พบสองกุมารก็จะออกตามหา จึงให้เทวบุตรสามตนเนรมิตเป็นราชสีห์ เสือโคร่งและเสือเหลืองไปนอนขวางทางไว้เฉย ๆ ไม่ให้ทำร้ายนางดังข้อความในธรรมที่ว่า

(ท่านองครรม) “เทวดาททั้งหลายมวลหมู่ ถ้วนหน้าอยู่หิมพานต์ ได้ยินเสียงสารแหบให้ แห้งแค้นกันให้สองศรี อันพราหมณ์บุบตีจก่า พราหมณ์เฒ่าดำจำไป เทวดามีหัวใจปานดังจักแตก ร้อนร้ายเรกกังวล เป็นโกลาหลมีมาก จึงออกปากเจียรจา ฝิว่านางมัทรีหนุ่มหน้า เข้าสู่ศาลาเมื่อยามวัน หลอนบ่หันสองโศกณพีน้อง ในแห่งห้องศาลา นางพระยาก็จกให้ถามหาเล่า ครั้นนางรู้ข่าวว่าพระยาเจ้าหื้อลูกเต้าเป็นทาน ก็จกแล่นไปตามรอยดินอันใหญ่หน่อย คะค้อยแล่นไปหานางพระยาก็จกลำบากเสวยทุกข์ยากเหลือใจ เทวดาจากันสนี่แล้ว จึงบังคับหื้อเทวบุตรสามตน วิเสส ว่าสุเจ้าจูงไปนมรมิตเพศ เป็นเนื่อเนตรสามตัว มีรูปเพิงอันปุ่นกล้วเกลิบาบ เยียะเป็นดังจักเข้ามากันคาบแท้ดีหลี ตนหนึ่งเป็นคั่งราชสีห์มีอำนาจ ตนหนึ่งเป็นคั่งเสือโคร่งอาจเอาคน และตนหนึ่งเป็นคั่งเสือเหลืองโยนปาวปราบ ตัวกล้าหยาบลือเรื่อง ไปนอนเนืองไขว่ขวาง ทัดที่หลังนางราชมัทรี จักคั่นศิริเที่ยวท่อง อย่าหื้อนางท้าวหย่องเทียมมา แด่เทอะ”

นางมัทรีพยายามขอทางจากพญาสัตว์ทั้งสาม ซึ่งกว่าจะเปิดทางให้ก็ล่วงเข้าสู่ยามค่ำคืนที่มีแสงจันทร์ในวันเพ็ญ เมื่อนางมัทรีกลับไปถึงอาศรมไม่พบลูกก็ถามจากพระเวสสันดร ครั้นพระเวสสันดรไม่ยอมพูดนางก็ออกค้นหาลูกในป่าพร้อมกับคร่ำครวญไปต่าง ๆ นานา กลับไปกลับมาถึงสามรอบนับครวญแล้วว่าได้เดินทางถึงแสนสี่พัน วา

จนในที่สุดนางก็เข้าใจว่าลูกคงตายแล้วจึงไปถามพระเวสสันดรว่านำศพลูกไปลงที่ไหน พระเวสสันดรคิดว่าตั้งแต่มาอยู่ป่าไม้ บ่เคยได้ยินนางพูดเช่นนี้ เพราะนางรักลูกมาก เมื่อไม่เห็นลูกจึงเสียสติไปชั่วคราว ยิ่งหากบอกความจริงนางมัทรีอาจเป็นทุกข์เกินไปจึงใช้กุศโลบายเพื่อจะเปลี่ยนอารมณ์ของนางที่อยู่ในอาการโศกเศร้าให้เป็นอารมณ์โกรธ โดยคำหานางไปคบชู้อยู่ในป่า คำที่พระเวสสันดรค้านางช่างเป็นคำที่แสบกินใจมาก

(ท่านองครรม) “ดูราชามัทรี มึงนางจูงมาหนี่ กูจกบอกชี้หื้อมึงฟัง คำพายหลังอันคนเล่าไว้ กูจกเล่าให้มึงฟัง ช้างพังจักหนีเสียเถื่อน เพราะว่าช้างผู้เพื่อนบ่มีหลาย แก้วคนชายร่วมรู้เมียเล่นชู้ก็เพราะว่าผิวใจดี ราชสีห์จักหนีเสียดอย ก็เพราะว่าดอยอันนั้นบ่มีรูเปลี่ยนปากถ้ำ ปลาจักหนีเสียน้ำ ก็เพราะน้ำอันนั้นบ่มีเปอะตม สรมณ์จักหนีเสียครุ ก็เพราะครุนั้นไป นกจักหนีเสียต้นไม้ม ก็เพราะต้นไม้มบ่มีลูกหลวงหลาย กวางทรายจักหนีเสียเหล่า ก็เพราะเสือโคร่งเฒ่าได้เที่ยวจงบราชหงส์จักหนีเสียสระ ก็เพราะสระอันนั้นบ่มีดอกบัว แม่ญิงจักหนีเสียผัว ก็เพราะว่าผัวจู้ไรหาข้าวของบ่ได้ ยิ่งร้ายหากดูแคลน เมียค่ายแคนแค้นหน้าย ก็เพราะว่าผัวบ่ช่างเบี่ยงบ้ายขงขวยคำโบราณคนทั้งหลายกล่าวไว้ ก็มาได้แก่ตนกู นี่แลนา นางเฮย”

คำกล่าวหานางทำให้นางเสียใจมากหนีกระเซอะกระเซิงไปค้นหาลูกอีกแล้วก็กลับมาเป็นลมที่ศาลา พระเวสสันดรเห็นเช่นนั้นก็ตกพระทัยมิใช่น้อยจึงพรั่ำรำพันคิดว่านางตายไปจริง ๆ จินตนาตามสำนวนการพรรณนาถึงปราสาทราชและการจุฬาลุไฟต่าง ๆ ที่ว่า

(ทำนองธรรม)“กัณนางเมื่อตายในนครหลวงใหญ่ภูพิจักหื้อสร้างวิมานปราสาท งาม
 วิลาสบวร แต่แม่เรือนนอนเหนือแผ่น แพบท้องแท่นปฐวิ ปล่องรูจิสลอด ใส่ตงสอดขัดขวาง เจือ
 เป้นวาลวาด เลื่อน บ่อหื้อขคค้ายเคลื่อนไปมา อันว่าช่างไม้หากกฤษณาตกแต่ง ทุกที่แห่งท่า
 กลาง ดินเจือเป้นวางตั้งหิดงามประณีตสุพรรณ จะบานใบขันแนวนิต จักหื้อช่างจิดลายลง ลาย
 ดอกดวงเกี้ยวทอด บีบ่อสอดบินตอม เสาขอมยันอันประดับด้วยแก้ว เรืองรามแล้วด้วยคำแดง
 พองพรายแสงด้วยโกฏี งามสราโรจน์รังสี ประดับมณีนั่งแต่ง ทั้งสี่แจ้งจตุรา รูปนางฟ้าหยาดกลาง
 หาว รูปนางสาวไต้สร้อย ข่ายหิ้งห้อยประดูโขง ผ้าพันงายาบย้อย แขนงข่ายสร้อยใบไร มีทั้งทุ
 ชัยและช่อช้าง ขายแหลบข้างฉัตรคำ ขาวเขียวคำแดงต่าง หม่นเหลื่อมหย่ายตาม ลีวสองามยัวะ
 ยवाद รูปนาคบัวงบาทเกี้ยวดินโรง เครือดอกเกี้ยวกาย สิงห์มอมม่ายหมาหมี ทั้งคิริและเถื่อนถ้ำ
 ครุฑนาคน้ำมังกร รูปม้าอัสตรตัวองอาจ รูปช้างแก้วราชกฤษณ ขางงอนเจ้าเงื่อน ใหญ่น้อยเพื่อน
 พังพาย รูปงัวควายและอสุภราช รูปนกจากปากแลหงสา รูปมิกาเทียวดินข่าย รูปช้างน้ำกำยวงงา
 รูปพยัคฆาตัวองอาจ รูปเสือโคร่งหยาดยังาย รูปตัวกายและกระะแตกกระะต่าย นักเขียนม่ายหัสดี
 ลิงค์ รูปไฟพียงหลายสิ่งแต่งแล้วยังงามดี เป็นประมาณดังนี้แล้ว

“ภูพิจักแต่งไฟม้าแก้วเล่นตามดิน พองพาบินเร็วเล่น บอกลไฟช่างเล่นเสียงคราง
 บอกลไฟรูปม้ารูปกวางเล่นเป็นสาย บอกลไฟรูปงัวผายเสียงส่ง บอกลไฟรูปควายช่วงจับบน บอกลไฟรูป
 แรดโยนปาวเปิบ เล่นพะเฝิบตวยกัน เล่นปลอมควันหงะหงาด เป้นคั้งสายฟ้าฟาดธรณี ฝุ่นผงธุลี
 พอมิดคลุ้มพายบน ภูพิจักแต่งไฟยนต์ หงส์ตัวมีปีกขึ้นฟ้อนฟีกกันลงมาลือ ตัวโขงปราสาทแก้วเจาะ
 แล้วเล่นลงมา ด้วยประการดังนี้แล้ว ไฟม้าแก้วแยกเป็นเปลิว ควันไฟเขียวติดชวะชวาด น้ำแค้น
 หยาดกองหลัว ควันไฟมัวชะโชติ สะโลดขึ้นกลางหาว ปานดั่งดาวอยู่ยังฟ้า ยามนั้นภูพิจักหงย
 หงายเหยียงหน้าผอเลงดู ขึ้นพระพรุตกพระพริ้ง เป้นคู้หลังไหลตาม เป้นไฟงามย้อมดอก ปานเข้า
 ดอกเด่นพะผาย ไฟสงายดอกน้อย ขวิดดอกสร้อยแฉจน สะโปกถนล่วนแตก ไฟม้าแก้วแยกเป็น
 เปลิว ควันไฟเขียวติดช่อฟ้า ปานดั่งกำอ้าดั่งจักบินบน ลมกิดก๊วปั่นเกล้า ปานดั่งจักยกเอาหอ
 ปราสาทเจ้าแม่เหาะเหินเมือบน กระทำการฉนี้แล้ว จึงจักเป้นโบราณอันส่งสักการนางพระยามา
 แแต่ก่อน แลนา”

จากนั้นก็ไ้แก่เฒ่านางให้พื้นและเล่าความจริงให้ฟัง นางก็ไ้ร่วมอนุโมทนาในการ
 บริจาคบุตรเป็นทานในครั้งนั้นด้วย

รุ่งขึ้นท้าวสักกเทวราชเห็นว่าหากทอดเวลาไปแล้วอาจมีคนไปขอนางมัทรีไปทำให้
 พระเวสสันดรต้องลำบากเพราะไม่มีผู้อุปฐากจึงแปลงเป็นพราหมณ์ไปขอนางมัทรีซึ่งพระเวสสันดร
 กียกให้ด้วยใจยินดี

จากนั้นพราหมณ์แปลงแสดงตัวว่าเป็นสັกกเทวราชและมอบนางมัทรีคืนและให้พระ
เวสสันดรขอพร ๘ ประการจากพระองค์ ซึ่งพระเวสสันดรก็ทูลขอว่า

๑. ขอให้พระบิดาหายพิโรธแล้วมารับกลับไปครองเมือง
๒. ขอให้มียานาที่จะปล่อยนกไทยได้
๓. ขอให้พระองค์เป็นที่พึ่งของประชาชนในการดำรงชีวิต
๔. ขอให้พระองค์ซื้อสัตย์ต่อนางมัทรีเสมอ
๕. ขอให้พระโอรสมีอายุยืนยาว
๖. เมื่อกลับเมืองแล้วขอให้มิฝนตกลงมาเป็นแก้มติต่าง ๆ
๗. ขอให้พระองค์สามารถบริจาคทานได้อย่างไม่มีวันหมดสิ้น
๘. ขอให้ได้รับรรุพระโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า พระอินทร์ก็ประทานพรดังกล่าว

ให้แล้วเสด็จขึ้นสู่ดาวดึงสาสวรรค์เทวโลก

ธรรมคุณนี้เรียกว่า สັกกบรรพ มีเนื้อหากล่าวสรุปเป็นทำนองคำข้อยดังนี้

“มัทรีข้าน้อยขอกราบทูลสา	ขอถวายอภิลาเวสสันดรแห่งข้า
อยู่มาตั้งวันหวังแต่หันหน้า	องค์พระภูบาลท่านไท้
ค้นหาจาตีสองเจ้าลูกน้อย	ไฉ่ยกยอขึ้นदानไป
มาบัดเดี๋ยวนี้ข้าน้อยบ่เข้าใจ	ว่าจอมองค์ให้จักหื้อदानตัวข้า
แล้วจะเป้งไผในวันปายหน้า	พระมาตุลदानตลอดทั้ง
เหมือนตกหาดเหวปุดยหลังจึ่ง	เหมือนจักขาดควอินทรี
กลางดงป่าไม้ในนภาสี	เถื่อนถ้ำคีรีเจียบคักกว่าข้อย
ค้นหาจาตีสองเจ้าลูกน้อย	อันเกษมวิ่งเล่นไปมา
ในเช้าวันนี้ลูกพราดไกล่ตา	แสงสุริยาเรืองรองส่องแจ้ง
ฝูงหมุ่นกกาเหมือนกับมาเกล้ง	บ่หันบินเลยรำร้อง
มัทรีเหยขุนาญน่อง	หัวใจจักขาดเสี่ยงชีวา
นางให้รำร้องว่ากรรมสังจา	จึงได้ด้วยมาสนองตอบข้า
ขออธิฐานบนบานไปหน้า	ต่อเทพดาท่านไท้
ด้วยบุญกุศลที่ข้าทำไว้	ขอกลับกลายหื้อเป็นดี
ด้วยบุญญฤทธิ์ทวยเทพฤณี	ขุนเขาคีรีโมทนาทั่วหน้า
เวสสันดรจยดวงทัยแจ้งกล้า	ด้วยปารมีชาติแล้ว
จึงกำเอาแขนมัทรีเฟริดแพรว	มอบถวายท่านเจ้าอินดา
สັกกพราหมณ์น้อมรับแล้วกราบทูลสา	จึงโมทนาถวายปอนงามแปดข้อ

ก่อนและนายเฮย”

ซุชกตั้งใจพาสองกุมารเดินทางกลับเมืองกลิงคราฐในระหว่างทางพราหมณ์มัดกุมารไป ตีไปด้วย พอกกลางคืนให้กุมารนอนได้ดั้นไม้ ตนเองนอนบนกิ่งไม้ เทวดาสงสารพระกุมารทั้งสอง องค์หนึ่งจึงเนรมิตร่างเป็นพระเวสสันดร องค์หนึ่งเนรมิตร่างเป็นพระนางมัทรีเข้ามาช่วยแก้ไขข้อที่ผูกที่ผูกไว้ ทายา อาบน้ำให้ด้วยของอันเป็นทิพย์ ช่วยกุมารตลอดเส้นทาง

แต่พราหมณ์ก็หลงไปสู่เมืองเชตุตตร ในคืนก่อนวันมาถึงนั้นพระยาสัตยชัยฝันไปว่า ชายพิดำผู้หนึ่งนำดอกบัวสองดอกมาวางไว้ในพระหัตถ์ ดังเนื้อความในธรรมว่า

(ท่านองธรรม) “ในร่ายถิจักใกล้รุ่ง ท้าวก็มุงผ้นหัน นิमितฝันมีดังนี้ ว่าตนนั่งอยู่ที่โรงพิจารณา หันซ้ายผู้หนึ่งคำ ๆ นำเอาดอกบัวสองดอก มาทูนตั้งไว้ในพระหัตถ์ พระกษัตริย์ตนนั้น หัตถ์ทรงในหูทั้งสอง ฝันว่าละอองเกสรพุ่งขึ้นเหนือออก ตกลงมาเหนือคอก็มีแล”

ท้าวพระยาก็สวดตั้งตื่นให้อามาศย์มาทำนาย ผลปรากฏว่าถ้าไม่ลูกก็หลานจะเข้ามา ตอนเช้าชาติและกัณหาเข้ามาในราชวัง พระยาสัญญาจะให้แก่หลานทั้งสองด้วยค่าที่พระเวสสันดรตั้งไว้

ส่วนพราหมณ์เฒ่าเมื่อได้รับสิ่งของพระราชทานแล้วก็กินอาหารที่เขาจัดมาให้

“ขบขาเป็ดอยู่ละไล้ ๆ ขบขาไก่อยู่ละลอน เอาสองขาขึ้นขันโตก เอาอาโภคด้วย ตัณหา หันจันปลามางัว กินกับจันจว้ากับบัวแดง กินบัวแดงบัวช่วย กินหมดด้วยหมดจาน กินอาหารบ่เลือก กินดั่งเปลือกลูกส้ม”

พราหมณ์เก็บเข้าใส่ท้อง จนหนังท้องบวมออก ๆ เหมือนลูกโป่ง แดงดังโพละ

“แตกไล่คนเฒ่าตายไปชาว หมู่เป็นบ่าวเป็นสาวตายสองร้อย หมู่น้อย ๆ ตายแหลม พัน หมู่ที่เล่นบ่ตันนับแหลมได้ (พูด) บุญดีวันนั้นตุ้เจ้าบ่มีอัน ตุ้เจ้ารอดตายไปหมด”

พอตายไปแล้ว เขาไปบอกพญาเจ้าเมือง พญาก็จะหื้อเลิกซากส่งสะการฝังพราหมณ์ลำบากที่สุด

“จะเสียที่ไหนก็กลัวแพ้แต่งแพ่เต้า แพ่ข้าวสะลิ มีคนเถ่าคนหนึ่งบอก ปูนหนะป่า เล็กเด็กหนา แห้งเฮียหยอดเมืองข่าจันเปียงหัวเข่า เอาปูพราหมณ์เฒ่าไปเสีย เป็นหาบขนอนฝังพราหมณ์ไปคุ่ม ๆ คูปูนคุ่มเครือไป เอาคนแขนหักมาตีคอง เอาคนตาบอดมาตีฆ้อง ถูกฟ้องบ่ถูกฟ้อง เอาคนแขนง้อมาตบแฉ่ง เอาคนขาแย่งมาเป่าปี แตรแตรคำ ตีกลองนำไปดังตุ้ม ๆ เอาคนดำ ชุ่มมานำตาง เอาคนดำฟางมาแบกแคร่ ตีบ่ดีแวมันก็แ่ว ตีบ่ดีไปมันก็ไป เอาคนหัวใสมาสะพายตุ่ง สามหางกับถูงห่อข้าว

ไปสวดถึงป่าเจ้าข้าลืมนิมิตต์เจ้า บ่ได้นิมิตต์เจ้ามาบังสกุล บ่มีไผมาบังสกุล บ่มีไผมาบังสกุล เขาไปโล่นิมิตต์เจ้าวัดได้วัดเหนือ เขาสู่วาเป็นปู่พราหมณ์ เขาตบไป

“ไปนิมนต์เจ้าวัดได้กับเมื่อ ไปนิมนต์เจ้าตางเหนือก็กลัวผีพราหมณ์หลอก ไปตางวันออกก็ว่าเป็นโปก ไปตางวันตกก็ว่าขากระด้าง ไปนิมนต์เจ้าล้านจ้างกับไป นิมนต์เจ้าไทยบอก ว่า ไม่ไปโยมไม่ไป”

ตกลงบ่ได้สักคน เพราะปู่พราหมณ์นี้หนามันเป็นจาวบ้านจาวจอง มันบ่เข้าวัดเข้าวาลักเตื่อ เล่าขวัญพระน้อยเล่าขวัญเจ้า เพราะเขาไว้เวรบได้สักคน

ไปได้ตุ้จิก มันบวชตวยเป็นมันบ่จ้างป็นปอนป็นศีลหยั่งสักอย่าง เอาบาตรใส่ข้าว เอาไม้เต้าอาตมาไป พอไปแผนก็เอาไม้เต้ามาต๋อยก้อหลั่งแล้ว โป๊ก ๆ ป้าก ๆ เอาน้ำดันมาหยาด ไหวก่าอิมปากตึงบ่สู้จักก่าเยี่ยยา ๆ ยอก ๆ เอาน้ำดันตอกก้องหลัว แล้วว่าเอาศีลเนื้อ ฟังธรรมเนื้อปู่พราหมณ์เนื้อ

นะโมปู่พราหมณ์ตายละไว้เผ่าป็นวงสา ปาณาติปาตาเว บ่ถ้าเวณจิตข้อง ของกินของหย้องหมุ่นนั้นตายละบ่มีไผสืบ เอาหื้ออาตมาแหแล้วก็มามัดผาสุดหื้อปู่พราหมณ์หาयरอบประกอบสรณคมณ์ศีลลาสมอัน 5 สิ่ง กล่าวกำยিং ว่ากุสะลาธัมมา สัปปะจยยาธัมมา

แล้วพระจิกก็มาป็นปอนหื้อจุกปู่เตว่า “โพสะโก ว่าครูปู่พราหมณ์เฮย พ่อออกเฮาจักบอกหนตางดีหื้อปู่พราหมณ์จ้เบ้นหลังขึ้นสู่เมืองฟ้า หื้อปู่พราหมณ์เบ้นหน้าไปตางหม่อนรกอเวจี กันตักดีดี ๆ ฮื้อป็นได้ขบได้คาย กันตักดีฮ้ายขอฮื้อจ่มอยู่หั้นเมิน ๆ”

พอป็นปอนแล้วเขาก็เลิกซากส่งสะกานผีเผ่าปู่พราหมณ์ แล้วไปบอกพญาเจ้าเมืองเจ้าเมืองก็ยุติธรรมที่สุด ต้องตักล่องร้องปาวประกาศทั่วบ้านทั่วเมืองว่าให้ลูกหลานปู่พราหมณ์มาเอาสมบัติปู่พราหมณ์ ไม่มีใครมาเอาเลยจึงเอาสมบัติตกเป็นของหลวง

ถัดจากนั้นพระยาสุชัยก็โปรดให้จัดขบวนทัพอย่างยิ่งใหญ่แล้วให้ชาลิกุมารเป็นผู้นำทางเคลื่อนทัพเพื่อไปรับพระเวสสันดรคืนนคร

ฝ่ายเมืองกลิงคราษทราบข่าวว่า พระยาสุชัยจะไปรับพระเวสสันดรจึงได้มอบช้างปัจจัยนาเคนทร์ให้แก่เมืองเชตุตรนครเพื่อไปรับพระเวสสันดร

เมื่อขบวนจากเมืองเชตุตรนครเคลื่อนเข้าสู่เขตเขาวงกตนั้น พระเวสสันดรตกพระทัยโดยสำคัญว่ากองทัพของชาวเมืองยกไปทำร้ายพระองค์ จนนางมัทรีต้องทุเลาสติจึงสงบใจลงแล้วคอยอยู่ ท้าวสุชัยทรงเห็นว่า หากสักกษัตริย์เข้าไปสองกษัตริย์พร้อมกันในคราวเดียว อาจทำให้สองกษัตริย์คือพระเวสสันดรและมัทรีสะท้อนพระทัยจนเป็นอันตราย พระองค์จึงเสด็จเข้าไปสู่ศาลาอันเป็นลำดับแรกแล้วบอกว่าได้ไถ่กุมารทั้งสองเป็นไทแล้วและมาในขบวนทัพครั้งนี้ด้วย ถัดนั้นนางผุสดีก็ตามเข้าไป เมื่อทักทายกันครู่หนึ่งแล้วชาลิและกัณหาภิมาตามเข้าไปที่พระฤาษีทั้งคู่

นางมัทรีก็อดลูกด้วยความตื่นตันอัศจรรย์แล้วสลบไป กุมารทั้งคู่อีกพลอยสลบตามแม่ พระเวสสันดรก็สะเทือนใจหนักจึงสลบตาม ท้าวสัทธชัยและนางมุสสติเห็นเช่นนั้นก็สะท้านพระทัยก็ทรุดสลบลงในที่นั้น เสนาทั้งหกหมื่นในกองทัพเห็นภคินีทั้งหกสลบไปต่อหน้าก็พลอยร่วมสลบตามไปหมดทั้งกองทัพ

พระอินทร์เห็นเช่นนั้นก็โปรดให้ฝนโบกขรพรรษโปรยปรายลงมาสู่บุคคลเหล่านั้นให้ฟื้นคืนสติ จากนั้นท้าวสัทธชัยก็ออกพระโอรสผู้เชิญพระเวสสันดรให้ลาสิกขาบทและเดินทางไปครองเมือง

พระเวสสันดรแม่ได้สดับคำเชิญจากพระบิดา ก็ยังกล่าวทำความถึงการที่พระองค์ถูกขับให้ออกจากเมือง แต่ในเมื่อพระบิดาทรงขอโทษและขอร้อง พระเวสสันดรจึงรับคำ ถัดนั้นพระเวสสันดรและนางมัทรีก็ลาสิกขาบทแล้วอาบองค์ทรงเกศทรงเครื่องวิภูษณาลังการที่พระนางมุสตินำมาต้อนรับซึ่งเนื้อหาตอนนี้อยู่ในธรรมได้พรรณนาไว้อย่างพิสดารดังนี้

“มุสสติปิ โข เทวี ส่วนนางมุสสติคนไฉนแว่นฟ้า เลือกแผ่นผ้าผืนแพง มีค่าแสนค่า แดงเป็นขนาด ควรแก่สะโพกราชเคยทรง แก่ทองคำน้อยนาฏ ยังวัดตามากานา คือผ้ากัปปาสิกา ไส่ส่องซ้ำ เส้นแลบล้ำไยบัว เชิงชายหัวสนแล้ว เหลื่อมกละแคล้วแสนค่า ผืนหนึ่งชื่อโกเสยยังงามแป้นตลอด แล้วด้วยหยอδυไหม มาแต่เมืองไกลเทศให้ ควรค่าได้แสนเมือง ผืนหนึ่งชื่ออุทุมพรารื่องร่วมฟ้า คูหลากผ้าทั้งหลาย เป็นตายายไยรอด ปุณดีดาสดแยงดู ดาหนึ่งรูปเขาสีเนรุหมายทิป ดาหนึ่งน้ำสมุทรถิบัติฟอง ดาหนึ่งรูปอุดรทวีปใหญ่ ดาหนึ่งรูปบุพพิเทหะใส่ปูนดู ดาหนึ่งรูปชมพูยวณากว้าง ดาหนึ่งรูปอมรโคยานสร้างสมบัติ ดาหนึ่งรูปพระยาจักรวิเสวราช ดาหนึ่งรูปเทวดาอยู่ปราสาทแก้วพิมานค่า ดาหนึ่งรูปท้าวจุลโลกบาลอาภรณ์ ดาหนึ่งรูปอินทร์เจ้าฟ้าอยู่เสวยบรมฉัตร ดาหนึ่งรูปพระยาพราหมณ์คนศักดิ์สวาค ดาหนึ่งรูปมาราธิราชปราบปริณิหมิตตวสวดี ดาหนึ่งรูปกนิรีแอ่นฟ้อนไฟ ดาหนึ่งรูปกนิรีไล่เลขชม ดาหนึ่งรูปยิงชายสมสู่สร้าง ดาหนึ่งรูปแม่ร้างถือแว่นแยงเงา ดาหนึ่งรูปแม่กำลังเอาของช้าง ดาหนึ่งรูปปาวสาวสร้างการเรือน ดาหนึ่งรูปพ่อค้าเดินเที่ยวเทศ ดาหนึ่งรูปแม่น้าเดินเขตแดนเรา ดาหนึ่งรูปสะเพาค้าห่วยทำ ดาหนึ่งรูปช้างล่าคงไพร ดาหนึ่งรูปเนื้อไปเป็นหมู ดาหนึ่งรูปม้ายู่ศาลา ดาหนึ่งรูปเสือกสิงห์คาแอ่วเล่น ดาหนึ่งรูปกระต่ายเดินเดินคง ดาหนึ่งรูปราชหงส์บินอากาศ ดาหนึ่งรูปกฤษณราชเมามัน ดาหนึ่งรูปเสตพรรณช้างเผือก ดาหนึ่งรูปฤกษ์เดือนดาว ดาหนึ่งรูปพระจันทร์ขาวใสส่อง ดาหนึ่งรูปนางเยี่ยมปล่องกองชาย ดาหนึ่งรูปแม่หม้ายให้หาหัว ดาหนึ่งรูปงั่วสุกราช ดาหนึ่งรูปกวางทรายและนาคน้ำ ดาหนึ่งรูปไก่อ่อนถ้ำและหงษา ดาหนึ่งรูปสัตว์นานาและนาคน้ำ ดาหนึ่งรูปอกนางจ้ำ ดาหนึ่งรูปแม่น้าไหล จึงไขว้ตถาผ้าผืนประเสริฐ อันเกิดแต่ไข่มราฐจิบแผ่นผ้าผืนแพง เพ็งใส่ชะอุบค่าแดงเลิศแล้ว แม่จึงใช้ไป ถวายแก่แก้วมัทรี”

ฝ่ายไพร่พลในกองทัพก็เฉลิมฉลองกันด้วยความสนุกสนานยาวนานถึงหนึ่งเดือน จากนั้นจึงเคลื่อนขบวนทัพกลับเข้าสู่การต้อนรับของชาวเมือง และในคืนแรกที่บรรทมเหนือ ราชปัญจรณ์นั้น พระเวสสันดรก็ครุ่นคำนึงว่าอยากจะบริจาคทานในวันรุ่งขึ้น แต่นายคลังทั้งหลาย ก็ยังมีได้เบิกข้าวของเตรียมไว้เพื่อการให้ทาน เมื่อพระอินทร์ทราบความในพระทัยของพระ เวสสันดรเช่นนั้นก็ให้ฝนตกลงมาเป็นแก้วฉ่ำเต็มไปทั่วบ้านเมือง พระเวสสันดรให้คนไปบอกแก่ ประชาชนว่าแก้วฉ่ำที่ตกในเขตแดนของผู้ใด ก็ให้เป็นสมบัติของผู้นั้น ที่ตกในที่สาธารณะก็ให้ นำเข้าสู่พระคลังหลวงดังความในธรรมกล่าวไว้ว่า

“เมื่อนั้น หินปัทมทุกเม็ดผลิลาอาสน์ อันเป็นทิพพาอาสนา แห่งท้าวอินทราธิราช ก็ร่อนกระด้างแจ้ง ลำแสงหือเป็นเหตุ แก่พระยาเวสสันดร อันมิใจอนาคตต่อ คืดิใจร่อเอิงทาน พระยาอินดาผ่านแผ้ว ก็หือในท่าแก้วเจ็ดประการ ตกลงมาสะสาด ตกลงมาระราดตกลงระรรณ ย่อมแก้วอุดมแควนยิ่ง บิไซแก้วจิงจัดแหง ย่อมเป็นแก้วแพงเมืองควรรค่า ตกแต่ฟ้าลงมา ตกใน ราชนิเวศกุ่มน้อย ตกถี่ถ้อยหลายแถว ตกเพียงแอมบิมีหว่าง ตั้งแต่วันตกแผ้ววันออก หนได้สรอก หนเหนือ เจือในเวียงบ่เปล่า เพียงหัวเข่าคนยืน ตกเป็นผืนแผ่นแก้ว ก็หากแล้วด้วยบุญท่าน แลนา”

เมื่อพระเวสสันดรหมดอายุ ก็ไปเกิดในสวรรค์ชั้นฟ้าดุสิต ไปบำเพ็ญอยู่ชั้นดุสิตอย่าง แยกเล่า เกิดมาแถมชาติหนึ่ง คือ เจ้าชายสิทธัตถะ ได้แต่งงานกับพระนางยโสธราหรือพิมพา พออายุ ได้ ๒๕ ปี ก็ออกบวชได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเมื่ออายุได้ ๓๕ ปี เมื่อจำพรรษาอยู่เมืองราชคฤห์ พระเจ้าสุทโธทนะไปนิมนต์เข้ามาสู่เมืองกบิลพัสดุ์ แล้วสร้างป่าให้เป็นวัด ชื่อวัด นิโครธาราม

จนกระทั่งฝนสี่แฉก คือ โบกขรพรรษตกลงมาเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าได้แสดง มหาชาติเวสสันดรชาดกที่เราได้ฟังกันนี้

ฝนห่าแก้ว ๗ ประการ ที่ตกลงมาในกัณฑ์สุดท้ายนี้ สามารถสงเคราะห์เข้าในหลักคำ สอนของพระพุทธเจ้าได้ ก็คือ อริยทรัพย์ ๗ ประการ คือ

๑. ศรัทธา แปลว่า ความเชื่อ ทุกคนขอหือเจือตัวเก่า ดึงทำได้ดังสำเร็จ ถ้าเขาเจือ อย่างอี บ่ต้องไปกลัวไฟ จะไปกลัวคนชั่ว บางคนจะไปวัดไปวา กลัวเป็นว่าหือ จะนุ่งขาวห่มขาว ก็ ขาวตั้งนอกบ่ขาวดังในเนี้ยะ คือบ่เจือ (ฮา) เนี้ยะบ่เจือตัวเก่า แล้วไปเจือคนอื่นเป็น แล้วเขาดกหล่ม ตกจมไปเอี้ยะ หือเจือตัวเก่าเต๋อะว่าต้องทำได้ ๆ อย่างน้อยที่สุด ๕๐ เปอร์เซ็นต์ มันต้องได้ เขาจะ ทำอะหยั่งก็จ้างเต๋อะมันดังได้ ทำคิหน้า บ่ใจทำชั่วหน้าอันเนี้ยะ พอเขาพยายามอะหยั่ง เจือตัวเก่า แล้วเจืออย่างมีเหตุมีผล จะไปฟังหัวทางกลางบ้าน อะหยั่งที่ไหนที่บู้สู เป็นมาบอบมาโยนก็ไปจู้ไป ฟังก่าเป็นล้าไป เนี้ยะ ตัวเนี้ยะถ้ายู่ที่ไหนมันกาลาว

๒. หื้อมีศีล ศีลแปลว่า ปกติ ศีลแปลว่าเย็น คนใดมีศีลมีธรรมนี้ยะคือกายก็ปกติ ปากก็ปกติ ใจก็ปกติ อย่างเสมอนั้นนี้ เป็นคนมีศีลทั้งนั้น คนบ่มีศีลบ่ใจอย่างอันหลู้ ผ่อเตอะคนกินเหล้าบ่มีศีลหลู้ นั้น เดียวหนทางกิดไปกิดมา เฮ้อ ๆ อันนี้ คือมันบ่มีศีล เนี้ยะผิดปกติไปแล้ว บ่ปกติแล้ว ปากบ่ปกติ ใจบ่ปกติ

๓. หิริ คือ อายต่อบาปทุจริต ต่อผลของการกระทำเมื่อทำบ่ดี ผลตอบแทนย่อมบ่ดี ไปตวยอายต่ออกุศล อายต่อสิ่งบ่ดี

๔. โอตตัปปะ แปลว่า ความกลัวต่อบาป กลัวตัวบาปตัวอกุศล กลัวทำความชั่วทั้งที่แจ้ง และลับหลัง อยู่ที่ไหนกล่าวหาญชาญชัยตลอดเวลา

๕. พาหุสัจจะ คือ ความเป็นผู้ได้ฟังนัก ฟัง ฟังนัก ๆ นี้ มันดี ได้ยินนัก ๆ เามาผสมเกิดความรู้ขึ้น คนมีความรู้บ่ต้องมื่อะหย้ง ผ่อคนต่างชาติ เป็นมาร่ำรวยบ้านเฮา เป็นมีความรู้ อย่างน้อย ๆ ที่สุด ปลุกผักปลุกอะหย้ง เป็นมีวิชาความรู้ก็รวยร่ำรวย ถ้าหาบอย่างใดเป็นก็รู้เกิดความรู้ เพราะฉะนั้นสะสมความรู้จัก ๆ เรียกว่า สุตตะ คำโบราณสอนไว้ว่า “เสียมบ่คมหื้อใส่ด้ามหนัก ๆ ถ้าสู้บ่หนักฟังบ่บ่อย ๆ” อะหย้งก็ฟังบ่รู้บ่เสี่ยง อันดีก็เอาอันบ่ดีก็แล้ว ไปอะหย้งก็บ่ฟัง ๆ บ่สู้เสี่ยงมันก็บ่ดี ถึงเวลาคับแคบมาก็ช่วยตัวเองบ่ได้

๖ จาค คือ การเสียดสละ คือการหื้อนั่นเองอะ การหื้อน้ออย่างเฮาหื้อปุ๋ยเนื้อ พอหื้อตากลุ่มมันก็หน่วยตางบนเนาะ ถ้าเฮาบ่หื้อมัน บ่หื้อปุ๋ยมันก็หน่วยน้อย หน่วยบ่หนักตวย ถ้าหื้อปุ๋ยมัน หदन้ำมัน การหื้อ เฮาหื้อลูก เสียดสละหื้อลูกได้ฮ่ำได้เฮียน ต่อไปมันก็กระจายออกไป การที่หื้อธรรมเป็นตาน เหมือนที่เฮาหื้อกันมะเดื่อวันี้ ฟังกันต๋อไป กระจายกันไปเรื่อย ๆ มันก็หื้อ ถูกใจกุ่มคนมันก็เป็นไปบ่ได้ แล้วบ่หื้อถูกใจกุ่มคนก็เป็นไปบ่ได้ หื้อไปเตอะเอา ด้วยจิตบริสุทธิ์ของเฮาการหื้อเรียกธรรมทาน และอภัยหื้อกันตวย เวลาอะหย้งป้อเฮาฮ้ายบ่ดี ก็ยกโทษหื้อกันไป มันสบายใจ

๗. ปัญญา คือ ความรู้ ความฉลาด ในสิ่งที่เป็นประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ อยู่ที่ไหนบ่มีใผ่จับลั่นเฮาได้

ทั้งหมด เรียกว่าอริยทรัพย์ ๗ พระพุทธเจ้า แสดงอริยทรัพย์ ๗ มากี่เพื่อหื้อคนเฮามีทรัพย์ภายในเพราะประเสริฐกว่าทรัพย์ภายนอก

อาตมาได้แสดงธรรมมาพอสมควรแล้ว อันใดที่มีสาระมีประโยชน์ ขอหื้อโยมทั้งหลายน่าน่าไปกิด ไปใจ ไปพินิจพิจารณา หื้อถูกต้องตามธรรม อันใดที่มันบ่ดีบ่ดีดัก มันบ่มีสาระบ่มีประโยชน์ ก็ฮื้ออยู่ กีบต๋องเอาไปเพราะมันบ่ดีแล้ว จะไปกิดในอกในใจ และบุญใดกุศลใดที่เฮาสะสมฮ่วมกันมา ฟังธรรมเทศนาในวันนี้ก็ดี ในที่ไหนดก็ดีก็ขออนุญกุศลนั้นมาปกปักรักษาหื้อต๋านต๋างหลาย เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปรรณาสังใดก็ขอหื้อสมดังปรรณาทุกประการ

เทศนา ปรีโยสานะ ก็มีด้วยพระการดังกล่าวนี้อีกแลนา มหาเวสสันดรชาตกะ นิภูติตั้ง
จิตยา อันเทศนาธรรม มหาเวสสันดร ชาตกะ อันพระดับพระดา ไปด้วย กถา ว่าด้วย ๑,๐๐๐ กถา ก็บังคม
สมเสร็จเสด็จฯ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบ เนื้อหาและวิธีการเทศน์มหาชาติในจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบ เนื้อหาองค์ความรู้การเทศน์มหาชาติในจังหวัดเชียงใหม่ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันเพื่อศึกษาวิธีการเทศน์มหาชาติในจังหวัดเชียงใหม่เพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบทอดประเพณีการเทศน์มหาชาติสืบต่อไป การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจงเฉพาะผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์เทศน์มหาชาติเท่านั้น

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แนวทางในการสัมภาษณ์ซึ่งคณะผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อที่ทำการศึกษาไว้ ๒ ประเด็น คือ รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์ มหาชาติในปัจจุบันและความเป็นไปได้ ในการประยุกต์ปรับเปลี่ยนเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยมากขึ้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการศึกษาและเป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลภาคสนาม การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยได้จาก การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการตั้งธรรมหลวงที่พระนักเทศน์ได้เข้าไปมีส่วนร่วมด้วย

การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น ๒ ตอนคือ วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันกับกลุ่มตัวอย่าง ในขณะที่เก็บข้อมูลภาคสนามและ วิเคราะห์ข้อมูลหลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดเสร็จเรียบร้อยแล้ว นำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จากนั้นคณะผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาเรียบเรียงเชิงพรรณนา

ผลจากการศึกษาวิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ รูปแบบ เนื้อหาการเทศน์มหาชาติในจังหวัดเชียงใหม่ในสถานการณ์ปัจจุบัน

๑. ด้านรูปแบบการเทศน์ เป็นการเทศน์เรียงลำดับไปทีละกัณฑ์ตั้งแต่กัณฑ์ทศพรจนกระทั่งนรกกัณฑ์ซึ่งเป็นกัณฑ์สุดท้าย ในแต่ละกัณฑ์นั้นก่อนเทศน์มีกาพย์เห่ การเทศน์เนื้อธรรมตามกัณฑ์และบางกัณฑ์ยังมีกาพย์ปลายอีก

๒. ด้านเนื้อหาของมหาชาติเวสสันดรชาดก พระผู้เทศน์ใช้เนื้อหาที่แต่งเป็นร้อยยาว ฉบับที่ใช้มากที่สุดคือ ฉบับสร้อยสังกร นอกจากนี้มีฉบับวิงวอนหลวง ฉบับสร้อยน้อยเถาสอน หลาน และฉบับประยุกต์ในกัณฑ์ชูชก

๓. ด้านวิธีการเทศน์ พระผู้เทศน์ต้องเทศน์ทีละกัณฑ์ ๑ รูปก็เทศน์ ๑ กัณฑ์และแต่ละกัณฑ์ต้องใช้เสียงให้เหมาะสมกับกัณฑ์นั้น เช่น กุมารบรรพ์และมัทรี ต้องใช้เสียงเล็ก กัณฑ์มหาราชและนครกัณฑ์ต้องเสียงทุ้มใหญ่ เป็นต้น

ตอนที่ ๒ ผลการวิจัยรูปแบบ เนื้อหาการเทศน์มหาชาติที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

๑. ด้านรูปแบบ เป็นรูปแบบที่กะทัดรัด ชัดเจนใช้เวลาสั้น แต่ยังคงเนื้อหาสาระเดิมไว้ คือการเทศน์ในรูปแบบเดิมบางส่วนเพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมแบบล้านนา สอดแทรกด้วยการบรรยายเสริมเพื่อความเข้าใจมากขึ้น

๒. ด้านเนื้อหา ใช้เนื้อหามหาชาติเวสสันดรชาดกของเก่าที่มีอยู่แล้ว โดยเฉพาะฉบับสร้อยสังกร ซึ่งชำระตรวจสอบโดยพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ฟู อุดตสิโว ป.๖) เพราะนับว่าเป็นฉบับที่สมบูรณ์ที่สุด

๓. ด้านวิธีการเทศน์ พระสงฆ์ผู้เทศน์ต้องฝึกฝนเทศน์ทั้งรูปแบบเดิมและรูปแบบการบรรยายเพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบใหม่

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถนำมาอภิปรายผลใน ๓ ประเด็น คือ รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์ ซึ่งแต่ละประเด็นอภิปรายได้ดังนี้

ด้านรูปแบบการเทศน์ที่ส่วนมากใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้ ยังเป็นการเป็นเทศน์แบบโบราณอยู่ คือ การเทศน์ไปที่ละกัณฑ์ กัณฑ์ละรูป แต่ละรูปต้องมีบุคลิกลักษณะตรงตามลักษณะของตัวละครที่ปรากฏในธรรม เช่น กัณฑ์ชูชก ต้องมีบุคลิกลักษณะตลก เฮฮาบ้าง กัณฑ์กุมารต้องใช้เสียงกลาง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับสองกุมาร คือ ชาลีและกัณหา และกัณฑ์มัทรีต้องใช้เสียงแหลมเล็ก เพื่อให้เหมาะสมกับบุคลิกของพระนางมัทรี เป็นต้น

การเทศน์ที่ยังใช้รูปแบบเดิมนี้อาจใช้เวลานานมากแต่ละกัณฑ์หากว่าเทศน์กันตามรูปแบบจริงต้องใช้เวลาประมาณ ๒-๓ ชั่วโมงเป็นอย่างน้อย ถ้าต้องเทศน์ ๑๑ กัณฑ์ให้ครบ จึงต้องใช้เวลาวนหนึ่ง คืนหนึ่งเต็มๆ การคงรูปแบบเดิมนี้น่าจะเหมาะสำหรับวัดหรือหน่วยงานที่มีความพร้อมเรื่องเวลาจริง ๆ คือ ให้เวลาเต็มที่

แต่ในสถานการณ์ที่เป็นจริงแล้ว การเทศน์ในยุคปัจจุบัน แม้จะเทศน์ทีละกัณฑ์ เจ้าภาพก็มีการกำหนดให้เทศน์กัณฑ์ละประมาณ ๑ ชั่วโมง โดยออกเป็นกำหนดการสำเร็จรูปตั้งแต่เบื้องต้น เพราะฉะนั้นจึงเหมือนกับเป็นการกำหนดเวลาเทศน์ของพระนักเทศน์ไปด้วย

การกำหนดให้เทศน์ภายในเวลาอันจำกัด นี่จึงส่งผลให้พระนักเทศน์ต้องใช้กาพย์ธรรมที่สั้นลง เพราะเนื้อหาภาพยบบางอย่างใช้เวลาประมาณ ๔๕ นาที ถ้าใช้กาพย์ยาวเนื้อหาธรรมก็ต้องได้เทศน์สั้นนิดเดียว เพราะถึงแม้จะใช้กาพย์สั้น ๆ แต่เนื้อหาโดยภาพรวมก็เทศน์ได้ไม่หมดตามจำนวนเดิมที่ได้มีการแต่งไว้

กล่าวสรุปคือ การเทศน์โดยคงรูปแบบเดิมไว้ ยังต้องใช้เวลาอีก เพียงแต่ได้ตัดเนื้อหาของวรรณกรรมออกบ้าง ตามสมควรแก่เวลา

เมื่อมีการประยุกต์โดยลดจำนวนผู้เทศน์จาก ๑๓ รูป เหลือเพียงรูปเดียวเทศน์โดยสรุปเอาเนื้อหาสาระของเรื่อง ในแง่ของพิธีกรรมและความศักดิ์สิทธิ์แล้ว อาจจะดูไม่เข้มข้น เหมือนกับการนิมนต์พระมาเทศน์ให้ครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์ ๑๓ รูป แต่ก็ยังเป็นทางเลือกสำหรับวัดหรือหน่วยงานที่ไม่มีเวลามากนัก แต่ก็ต้องการอนุรักษ์ส่งเสริมประเพณีล้านนาอยู่

ดังนั้น จะเห็นว่า พระครูโสภณบุญญาภรณ์ ท่านจะได้รับนิมนต์ให้เทศน์ธรรมมหาชาติเวสสันดรชาดกทั้ง ๑๓ กัณฑ์บ่อยขึ้น ทั้งนี้ก็เพราะเหตุผลดังกล่าวมา คือ ใช้คนน้อยและใช้เวลาไม่นานนั่นเอง

สำหรับประเด็นเนื้อหาของวรรณกรรมแบบเดิม ถ้าพระนักเทศน์ เทศน์ตามบทไม่เว้นวรรค ไม่อ่านข้ามตอน โดยใช้ลีลาการเทศน์น้ำเสียงให้เหมาะสมกับกัณฑ์ ความไพเราะของเนื้อหายังมีอยู่มาก

เนื่องจากว่า มีเวลาจำกัดในการแสดง จึงมีการตัดเนื้อหาบางส่วนออกจึงทำให้ความต่อเนื่องของเนื้อหาไม่มี ถ้าฟังดูโดยความละเอียดถี่ถ้วนแล้ว ฟังแล้วจะงงเพราะเนื้อหาไม่ต่อเนื่องกันนั่นเอง

แต่ถ้านำเนื้อหามหาชาติเวสสันดรชาดกที่มีอยู่ นำเสนอในรูปแบบใหม่ คือ คงรูปแบบเดิมไว้บ้างเพื่อให้เห็นว่ามีรูปแบบเดิมแฝงไว้ แต่มีการนำเสนอสาระโดยการบรรยายเข้าไปใหม่ ทั้งนี้เพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้รับฟัง แล้วนำไปใช้ได้ทันที เนื้อหาของพระเวสสันดรชาดกทั้งหมดแล้ว ก็คือการสอนจริยธรรมขั้นพื้นฐานไปจนกระทั่งแนวคิดอุดมคติแบบชาวพุทธนั่นเอง

จริยธรรมขั้นพื้นฐาน คือ การแสดงตัวอย่างที่ปรากฏในวรรณกรรม ส่วนที่ว่าแนวคิดอุดมคติแบบพุทธ คือ การเสียสละ แม้ลูกเมียอันเป็นที่รักก็ยังเสียสละได้ เพื่อมุ่งหวังพระนิพพานอันเป็นแดนบรมสุข

ดังนั้นคณะผู้วิจัยเห็นว่า การนำเนื้อหาเก่ามาเล่าใหม่โดยสอดแทรกความรู้ร่วมสมัย เพื่อให้คนรุ่นปัจจุบันจึงจะประสบความสำเร็จมากกว่าการใช้รูปแบบเดิม

ส่วนวิธีการเทศน์ในรูปแบบเดิมนั้น เป็นการเทศน์ไล่ลำดับมาตั้งแต่ต้น แต่ละกัณฑ์มีเนื้อหาเอกลักษณ์เฉพาะอยู่แล้ว แต่เมื่อนำมาประยุกต์ใหม่ โดยรวบรัดเอาทั้งเอกลักษณ์ทั้ง ๑๓ กัณฑ์ มารวมไว้ในคราวเดียวนั้น ความสำคัญอยู่ที่การนำเสนอในการเทศน์ว่าน่าสนใจหรือไม่

พระผู้เทศน์ต้องเข้าใจในเนื้อหาภาพรวมทั้งหมด มีพ่อนสั้นพ่อนยาว ตอนไหนควรนำมาซ้ำ ตอนไหนควรตัดทิ้ง ตอนไหนควรเสริม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับไหวพริบปฏิภาณของผู้เทศน์อีกทีหนึ่ง

ที่สำคัญก็คือ ความสามารถของผู้เทศน์ต้องเทศน์ได้เข้ากับบุคลิกของตัวละครทุกตัว ใช้ได้ทั้งเสียงเล็ก เสียงกลาง และเสียงใหญ่ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความกลมกลืนในเนื้อหา เพราะฉะนั้น การนำเสนอในรูปแบบใหม่จะน่าสนใจแค่ไหน จึงขึ้นอยู่กับผู้เทศน์และวิธีการเทศน์เป็นหลัก

เพราะฉะนั้น รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์ในงานวิจัยนี้คงเป็นทางเลือกหนึ่งของสังคมล้านนา คณะผู้วิจัยหวังว่า รูปแบบการเทศน์และเนื้อหาของงานวิจัยจะเป็นประโยชน์และสร้างสรรค์ ต่อการเผยแพร่ธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่องรูปแบบ เนื้อหาและวิธีการเทศน์ คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง การใช้รูปแบบ เนื้อหาและวิธีการเทศน์แบบเดิมกับแบบใหม่อย่างละเอียด เพื่อให้เห็นถึงจุดเด่นและจุดด้อยของแต่ละแบบเพื่อจะได้ปรับปรุงพัฒนา การเผยแพร่ธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่โอกาสต่อไป

บรรณานุกรม

- เจือ สตะเวทิน. ประวัติวรรณคดี. พระนคร : ศุภสภา, ๒๕๐๖.
- เกษม บุญศรี. ประเพณีทำบุญเนื่องในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : ศุภสภา, ๒๕๓๘.
- เทพ สุนทรสารทูล. ภาพพระมาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระราชนา, ๒๕๓๖.
- ธิดิพล กันตวิงค์. “ทำนองการเทศน์มหาชาติกัณฑ์มัทรี ในประเพณีตั้งธรรมหลวง จังหวัด
เชียงใหม่” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติ. บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕.
- ประคอง นิมนานเหมินทร์. มหาชาติลานนา การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณกรรมคดีท้องถิ่น.
กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.
- เปลื้อง ณ นคร. ประวัติวรรณคดีไทย. (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕) หน้า ๔๘.
- พระครูวิจิตรธรรมโกศล. กะเทาะเปลือกเวสสันดร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๖.
- พระพิมลธรรม ราชบัณฑิต (ชอบ อนุจาริมหาเถร). ปิณฑรสันเวสสันดรชาดก. กรุงเทพมหานคร :
โครงการมูลนิธิหอไตร หอดิสนทวารวihan วัดสุทัศนเทพวราราม จัดพิมพ์, ๒๕๓๓.
- พระมหาธวัช เขมธโช (พุทธโส). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อ
สังคมไทย” วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- พระมหาบุญทัน อานนุโท (พาหา). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระเวสสันดรชาดก ศึกษาเฉพาะ
ทวนบารมี” วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พินทร น้อยพุทธา, พันบ้านเสาไห้, (กรุงเทพมหานคร : บริษัททำไทยเพรส, ๒๕๓๕) หน้า ๑๑๒.
- มณี พยอมยงค์. ประเพณี ๑๒ เดือนล้านนาไทยเล่มที่ ๒. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๒๕.
- มณี พยอมยงค์. ประวัติและวรรณคดีล้านนาไทย. เชียงใหม่ : สุริวงค์บุคเซ็นเตอร์, ๒๕๑๗
- สมหมาย เปรมจิตต์. มหาชาติเวสสันดรชาดกวิเคราะห์ทางสังคมและวัฒนธรรม. เชียงใหม่ :
โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๔๔.
- แสง จันทรงาม. มรดกศาสนาเชียงใหม่ ภาค ๑ : ประวัติและพัฒนาการศาสนาในเชียงใหม่. พิมพ์
ครั้งที่ ๑. เชียงใหม่ : นพบุรุษการพิมพ์, ๒๕๔๐.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. เวสสันดรชาดกฉบับใหม่แจ้เรียวแดง. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๔๕.